

3rd INTERNATIONAL MULTI-DISCIPLINARY CHILDREN'S STUDIES CONGRESS

**August 22-23, 2022
Ankara / Türkiye**

(THE PROCEEDINGS BOOK)

EDITOR

Assist. Prof. Serap ÖZDEMİR

ISBN:978-625-7464-95-6

<https://www.izdas.org/child>

3rd INTERNATIONAL MULTI-DISCIPLINARY CHILDREN'S STUDIES CONGRESS

**August 22-23, 2022
Ankara / Turkey**

(THE PROCEEDINGS BOOK)

EDITOR

Assist. Prof. Serap ÖZDEMİR

All rights of this book belong to IKSAD. Without permission can't be duplicate or copied.

Authors are responsible both ethically and juridically

IKSAD Publications – 2022 ©

Issued: 05.09.2022

ISBN: 978-625-7464-95-6

Bu Kitabın Tüm Hakları IKSAD Yayınevi'ne aittir.

Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerden sorumludurlar.

IKSAD Yayınevi – 2022 ©

Yayın Tarihi: 05.09.2022

ISBN: 978-625-7464-95-6

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

3rd INTERNATIONAL MULTI-DISCIPLINARY CHILDREN'S
STUDIES CONGRESS

DATE and PLACE

August 22-23, 2022 / Ankara, Turkey

ORGANIZATION

IKSAD INSTITUTE
iksadinstitute.org
iksad.org.tr
iksadyayinevi.com

ORGANIZING COMMITTEE

Mustafa TALAS
Mustafa Latif EMEK
Mahire Hüseynova
Elvan Caferov
Gönül EDEŞLER
Neslihan BALCI

NUMBER of ACCEPTED PAPERS - 21

NUMBER of REJECTED PAPERS - 10

PARTICIPANTS COUNTRY

Turkey-34, Poland-1, ABD-1, Azerbaijan-2, Kazakhstan-1, Romania-1, Nigeria-1

*Double blinded evaluation proces

3rd INTERNATIONAL MULTI-DISCIPLINARY CHILDREN'S STUDIES CONGRESS

August 22-23, 2022, Ankara / Turkey
(THE PROCEEDINGS BOOK)

www.izdas.org/child

SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Guilherme Alves Grubertt - Universidade Estadual de Londrina

Prof. Dr. Hakan Aydın - Erciyes University

Prof. C. PARAMASIVAN - Periyar E.V.R. College

Prof. Debosmita Paul - University of Delhi

Prof. Tamanna Saxena- Amity University Uttar Pradesh

Assoc. Prof. Dr. Nilay ERDEM AYYILDIZ- Firat University

Assoc. Prof. Dr. Tuğba DÜZENLİ - Karadeniz Technical University

Assist. Prof. Dr. Alev ÜSTÜNDAĞ - University of Health Sciences

Assist. Prof. Dr. Derya BULUÇ - Mimar Sinan Fine Arts University

Assist. Prof. Dr. Sadiye KAYAARSLAN - Kirikkale University

Assist. Prof. Dr. Serpil AKDAĞLI - Kütahya Dumlupinar University

Assist. Prof. Dr. Yonca ALTINDAĞ - Balıkesir University

Dr. Monisa QADIRI- Islamic University of Science and Technology

Dr. Aygun Akif kizi MEHERREMOVA - Baku State University

Elvan CAFEROV - Azerbaijan State Pedagogical University

3rd INTERNATIONAL MULTI-DISCIPLINARY CHILDREN'S STUDIES CONGRESS

August 22-23, 2022
Ankara / Turkey

Congress Program

Zoom Meeting ID: 816 2948 1385
Zoom Passcode: 223344

3rd INTERNATIONAL MULTI-DISCIPLINARY CHILDREN'S STUDIES CONGRESS

August 22-23, 2022, Ankara / Turkey
PARTICIPANTS COUNTRIES:

Türkiye, Romania, Nigeria, Azerbaijan, Kazakhstan, USA

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ❖ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- ❖ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ❖ The Zoom application can be used without registration.
- ❖ The application works on tablets, phones and PCs.
- ❖ The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- ❖ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ❖ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ◆ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ◆ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ◆ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- ◆ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

ÖNEMLİ, DİKKATLE OKUYUNUZ LÜTFEN

- ❖ Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- ❖ Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak “Meeting ID or Personal Link Name” yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- ❖ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ❖ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ❖ Uygulama tablet, telefon ve PC’lerde çalışıyor.
- ❖ Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ❖ Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- ❖ Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- ◆ Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- ◆ Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- ◆ Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- ◆ Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- ◆ Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and HALL number:

exp. Hall-1, Beril YAŞA

22.08.2022 / Session-1 / Hall-1Ankara Time- 10⁰⁰:12³⁰

Zoom ID: 816 2948 1385 / Passcode: 223344

HEAD OF SESSION: Neslihan BALCI

Authors	Affiliation	Presentation title
Beril YAŞA Prof. Dr. Merih ÇETİNKAYA	Istanbul University of Health Sciences	EVALUATION OF CEREBRAL PERFUSION AND PULMONARY OXYGENATION WITHIN FIRST HOUR OF LIFE IN TERM NEWBORN INFANTS HAVING RESPIRATORY DISTRESS
Gamze Polen ALTUN Assist. Prof. Dr. Ayşe ZENGİN ALPÖZGEN	Istanbul University-Cerrahpasa	PHYSIOTHERAPY AND REHABILITATION INTERVENTIONS INA CASE OF ACHONDROPLASIA
Yerdan Mukhaliyev Gulzhan Narmuratova	Asfendiyarov Kazakh National Medical University Al-Farabi Kazakh National University	CASES OF MULTISYSTEM INFLAMMATORY SYNDROME IN CHILDREN ASSOCIATED WITH COVID-19 IN ALMATY, KAZAKHSTAN
Dr. Onur TAŞCI	Sivas Numune Hospital	ABSOLUTE NEUTROPHIL/LYMPHOCYTE RATIO AND ITS RELATIONSHIP WITH INFLAMMATORY MARKERS IN THE DIAGNOSIS OF MULTIPLE SYSTEMIC INFLAMMATORY SYNDROME RELATED TO COVID-19 IN CHILDREN
Tuba GIYNAŞ Assoc. Prof. Dr. Figen YARDIMCI	Ege University	SKIN CARE IN NEWBORNS: DIAPER DERMATITIS AND ITS MANAGEMENT
Tuba GIYNAŞ Asst. Prof. Nurdan AKÇAY DİDİŞEN	Ege University	BEHAVIORAL TREATMENT METHODS IN CHILDREN DIAGNOSED WITH ENURESIS

3rd INTERNATIONAL MULTI-DISCIPLINARY CHILDREN'S STUDIES CONGRESS

August 22-23, 2022, Ankara / Turkey

(THE PROCEEDINGS BOOK)

www.izdas.org/child

22.08.2022 / Session-1 / Hall-2

Ankara Time- 10⁰⁰:12³⁰

Zoom ID: 816 2948 1385 / Passcode: 223344

HEAD OF SESSION: Assist. Prof. Serap ÖZDEMİR

Authors	Affiliation	Presentation title
Lect. Mücahit MUSLU	Kastamonu University	EFFECTS OF PATERNAL NUTRITION AND LIFESTYLE ON FETAL EPIGENOME AND CHILD HEALTH
Assist. Prof. Dr. Gizem Deniz BÜYÜKSOY	Kirsehir Ahi Evran University	DETERMINATION OF OBESITY PREVENTION AND VISUAL ACULARITY IN SCHOOL-AGE CHILDREN IN A PROVINCIAL CENTER
Assist. Prof. Serap ÖZDEMİR Res. Assist. Erhan ELMAOĞLU	Kilis 7 Aralik University	HOW CORRELATION BETWEEN HOUSEHOLD CONFLICT AND PARENTAL ATTITUDE DURING THE LOCK DOWN?: A CROSS-SECTIONAL STUDY
Assist. Prof. Serap ÖZDEMİR Res.Assist. Erhan ELMAOĞLU	Kilis 7 Aralik University	THE RELATIONSHIP BETWEEN PARENTS WITH MEDICAL TECHNOLOGY DEPENDENT CHILDREN, SELF-EFFICIENCY, CARE BURDEN AND HOPELESSNESS
Assist. Prof. Dr. Aygöl Öztürk	Adiyaman University	STREET CHILDREN
Kübra KARTAL Lect. Remziye AKARSU	Biruni University	EXAMINATION OF SENSORY-PERCEPTION-MOTOR SKILLS OF PRESCHOOL CHILDREN
Major Gheorghe Giurgiu Prof. Dr. Med Manole Cojocaru	Deniplant-Aide Sante Medical Center Titu Maiorescu University	A PRACTICAL APPROACH TO THE MANAGEMENT OF PSORIATIC DISEASE IN CHILDHOOD

3rd INTERNATIONAL MULTI-DISCIPLINARY CHILDREN'S STUDIES CONGRESS

August 22-23, 2022, Ankara / Turkey

(THE PROCEEDINGS BOOK)

www.izdas.org/child

22.08.2022 / Session-1 / Hall-3Ankara Time- 10⁰⁰:12³⁰

Zoom ID: 816 2948 1385 / Passcode: 223344

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Melda Medine SUNAY

Authors	Affiliation	Presentation title
Assist. Prof. Dr. Seçil YILDIZ	Nevsehir Hacı Bektas Veli University	INVESTIGATION OF PEOPLE AND INSTITUTIONS WITH COLLOBORATION IN THE ADAPTATION PROCESS OF PRESCHOOL REFUGEE CHILDREN
Assoc. Prof. Dr. Melda Medine SUNAY Emel ÖZKAN	----	THE ROLE OF INTELLIGENCE GAMES COURSE IN CHILD EDUCATION
Figen ALTAY Murat DÜLGER Nursel TÜRK ATEŞLİ Serdar ÇELEBİ Tuba TURNA	Hisar Schools Hacettepe University	ASSESSMENT OF WHAT STUDENTS LEARNED DURING ONLINE PHYSICAL EDUCATION AND GAME LESSONS AND ACTIVITIES
Assist. Prof. Dr. Ali Kemal TAŞKIN Lect. Mehmet Ferhat KARAOĞLAN	Kilis 7 Aralik University	EXAMINATION OF THE MENTAL STRENGTH LEVELS OF 16-18 AGE GROUP IN DIFFERENT BRANCHES IN TERMS OF SOME VARIABLES
Dr. Mustafa ORHAN	Ministry of Industry and Technology	WHY SHOULD CHILDREN GAIN CRITICAL ANALYTICAL THINKING SKILLS?
Assist. Prof. Dr. Elif Ebru ALKAN	Van Yuzuncu Yil University	ONLINE EDUCATION AND VIRTUAL LABORATORIES IN CHILD EDUCATION
Selin BAŞER	----	RIGHTS OF THE CHILD IN THE ENVIRONMENT OF WAR AND CONFLICT
Selin BAŞER	----	LEGAL FRAMEWORK AND POLICIES APPLIED TO UKRAINIAN REFUGEE CHILDREN WITHOUT SUPPORT IN THE EUROPEAN UNION REGION
Assoc. Prof. Dr. Ahmet ÖZALP	Karamanoglu Mehmetbey University	FACTORS PUSHING CHILDREN TO CRIME: A THEORETICAL EVALUATION
Assist. Prof. Dr. Hatice Derya ORMANOĞLU	Anadolu University	PROTECTION OF THE CHILD IN CONSTITUTIONAL CONTEXT
Assist. Prof. Dr. Tijen DÜNDAR SEZER	Dokuz Eylul University	MONITORING PROCEDURES IN THE UNITED NATIONS CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD AND THEIR EFFECTIVENESS
Esra YILDIZ Assist. Prof. Dr. Ümmügülsüm AYSAN	University of Health Sciences	REGULATIONS REGARDING CHILD DENIED FROM THE OTTOMAN TO THE REPUBLIC TURKEY

3rd INTERNATIONAL MULTI-DISCIPLINARY CHILDREN'S STUDIES CONGRESS

August 22-23, 2022, Ankara / Turkey

(THE PROCEEDINGS BOOK)

www.izdas.org/child

22.08.2022 / Session-1 / Hall-4

Ankara Time- 10⁰⁰:12³⁰

Zoom ID: 816 2948 1385 / Passcode: 223344

HEAD OF SESSION: Neslihan BALCI

Authors	Affiliation	Presentation title
Əliyeva Xoşbəxt Təyyan	Azerbaijan State Pedagogical University	SEYYID AZIM SHIRVANI'S ROLE IN THE CREATION OF OUR AZERBAIJANI NATIONAL CHILDREN'S LITERATURE
Nazilə Abdullazadə Xosbəxt Əliyeva	Azerbaijan State Pedagogical University	ROLE OF LITERARY EXAMPLES OF AZERBAIJANI ORAL FOLKLORE LITERATURE IN CHILDREN' UPBRINGING
Assoc. Prof. Dr. Yasin Mahmut YAKAR Lect. Hatice Derya YILMAZ	Erzincan Binali Yıldırım University	THE SELF-EFFICACY STATUS OF CHILD CHARACTERS AND THE INFLUENCE OF ADULT CHARACTERS IN SEVİM AK'S SHORT STORY BOOKS
Assist. Prof. Dr. İkbāl BOZKURT AVCI	Samsun University	THE "OTHER" CHILDREN OF TURKISH CINEMA: YUSUF AND KENAN
Sevcan ALTUNDAL GÜL Prof. Dr. Hümeyra BİROL	Dokuz Eylül University	THE ROLE OF EXPERIENCE TO DEVELOP CULTURAL HERITAGE AWARENESS IN CHILDHOOD
Çağrı YALÇIN Elif ÖZDOĞLAR	Kutahya Dumlupınar University	ANALYSIS OF SPACES PRODUCED IN ANIMATION MOVIES AND CARTOON SERIES IN TERMS OF FICTIONAL SPACE DESIGN
Filiz ACAR RIZA Prof. Dr. Gül SAYAN ATANUR	Bursa Technical University	APPLIED WORKSHOPS FOR THE PROCESS OF CHILD PARTICIPATION
Dr. Nihan ÜNAL Assist. Prof. Dr. Esin SARIMAN ÖZEN	Mimar Sinan Fine Arts University	CHILD AND SPACE: A PREVIEW OF BIOPHILIC DESIGN FROM THE PERSPECTIVE OF THE CHILDREN

3rd INTERNATIONAL MULTI-DISCIPLINARY CHILDREN'S STUDIES CONGRESS

August 22-23, 2022, Ankara / Turkey

(THE PROCEEDINGS BOOK)

www.izdas.org/child

22.08.2022 / Session-1 / Hall-5Ankara Time- 10⁰⁰:12³⁰

Zoom ID: 816 2948 1385 / Passcode: 223344

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Azime ARISOY

Authors	Affiliation	Presentation title
Assist. Prof. Dr. Ertuğrul TALU	Kirsehir Ahi Evran University	AN EXAMINATION ON THE ROLE AND TASK PERCEPTIONS OF SCHOOL PSYCHOLOGICAL COUNSELORS IN CHILDHOOD TRAUMA
Moruf Adebayo ABIDOGUN Malik Adekunle MUMUNI	Lagos State University	NEED FOR QUALITY, EQUITABLE AND CONTEXT-BASED ON EARLY CHILDHOOD CARE AND PRE-PRIMARY EDUCATION: COUNSELLING IMPLICATIONS
ALAA ELQATARY-REELITZ	Iowa State University	WHEN THE SCHOOLS AND CHILD PROTECTIVE SERVICES CAN BE DOUBLE-EDGED SWORD AGAINST PARENTS AND CHILDREN
Assoc. Prof. Dr. Azime ARISOY	Mehmet Akif Ersoy University	NEGLIGENCE AND ABUSE OF CHILDREN WITH DISABILITIES FROM DISADVANTAGED GROUPS: A LITERATURE RESEARCH
Lect. Dr. Suzan DENİZ	Tekirdag Namık Kemal University	A REPRESENTATION OF THE CHILD AS THE HEALER: PRIMROSE
Kübra ÇAKMAK Mualla YILDIZ	Ankara University	PEACE PERCEPTION IN 9-12 YEAR OLD REFUGEE CHILDREN DRAWINGS
Assoc Prof. Munise Tuba AKTAŞ	Anadolu University	AN EVALUATION ON CHILDREN'S CONSUMPTION BEHAVIOUR

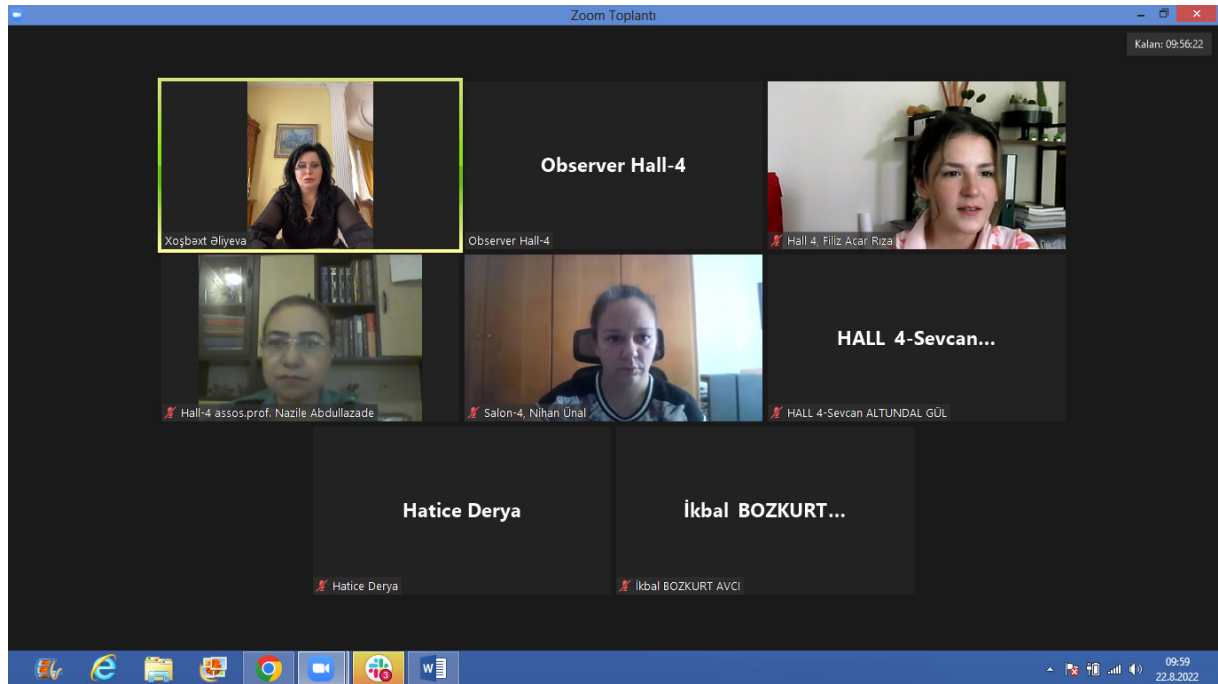
3rd INTERNATIONAL MULTI-DISCIPLINARY CHILDREN'S STUDIES CONGRESS

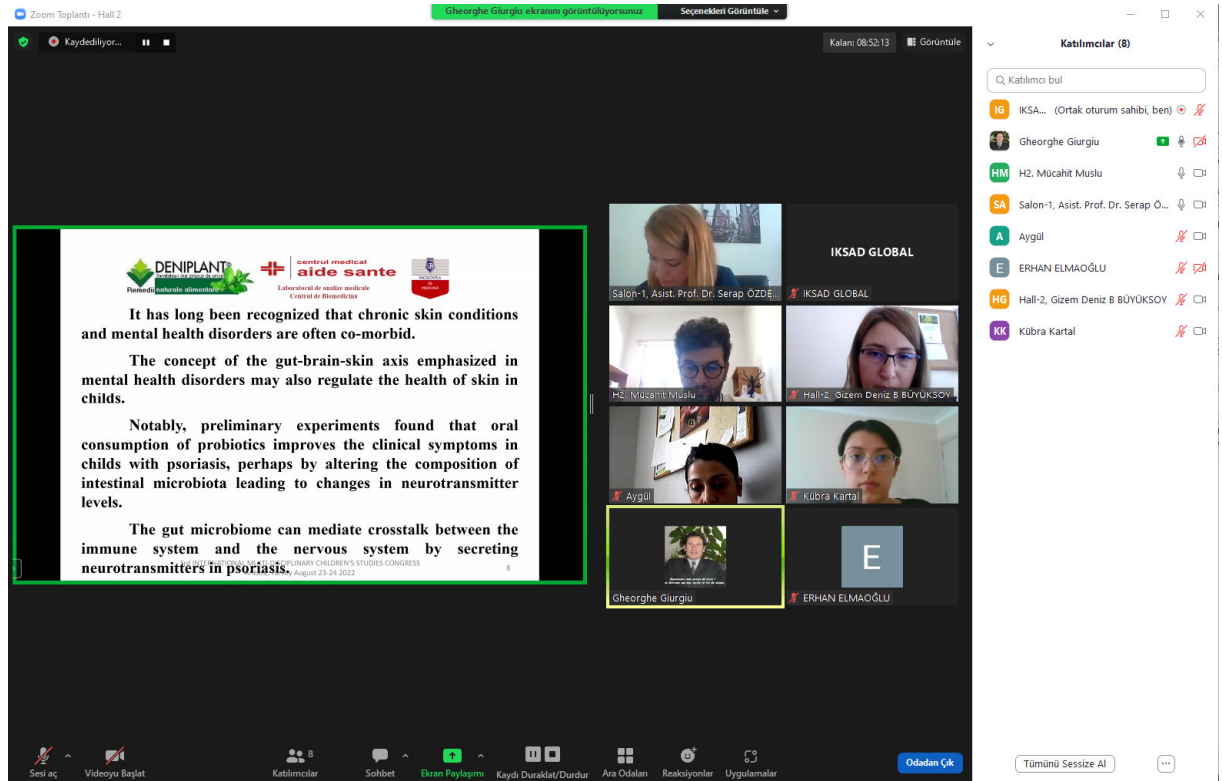
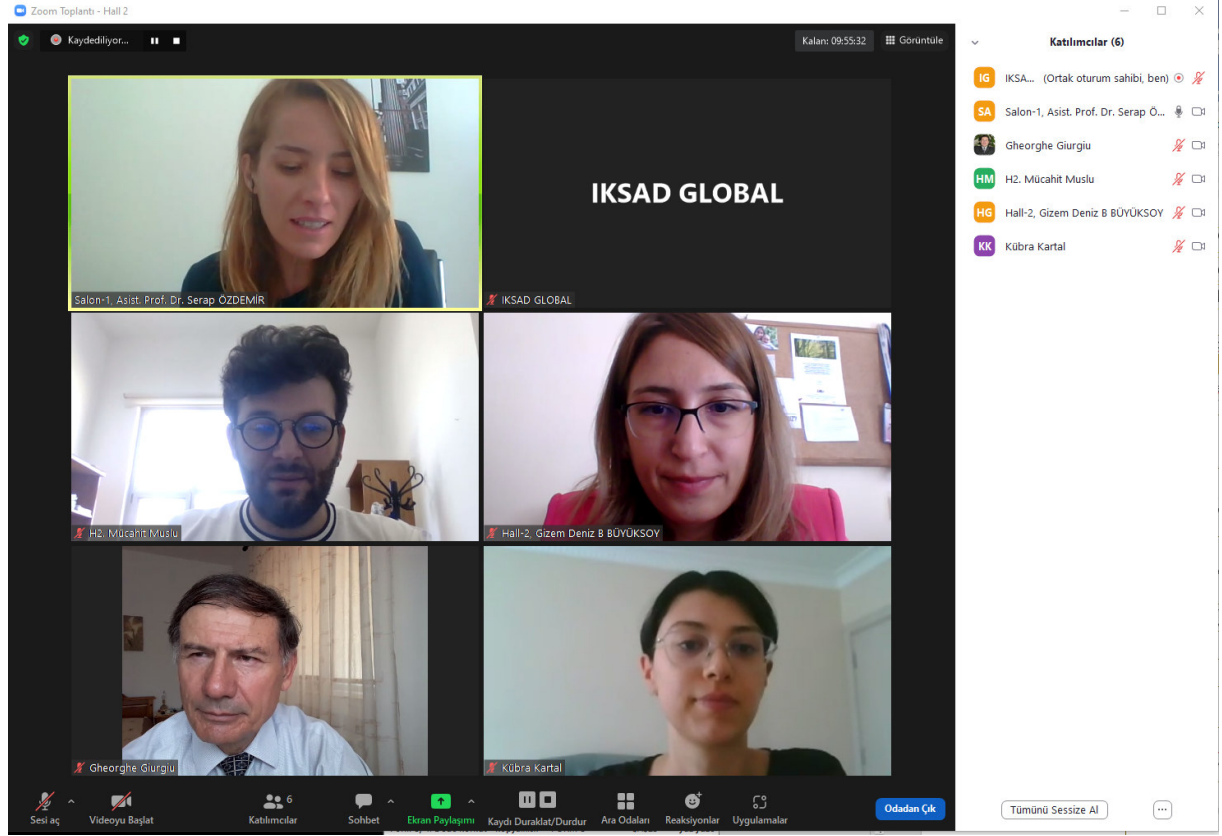
August 22-23, 2022, Ankara / Turkey

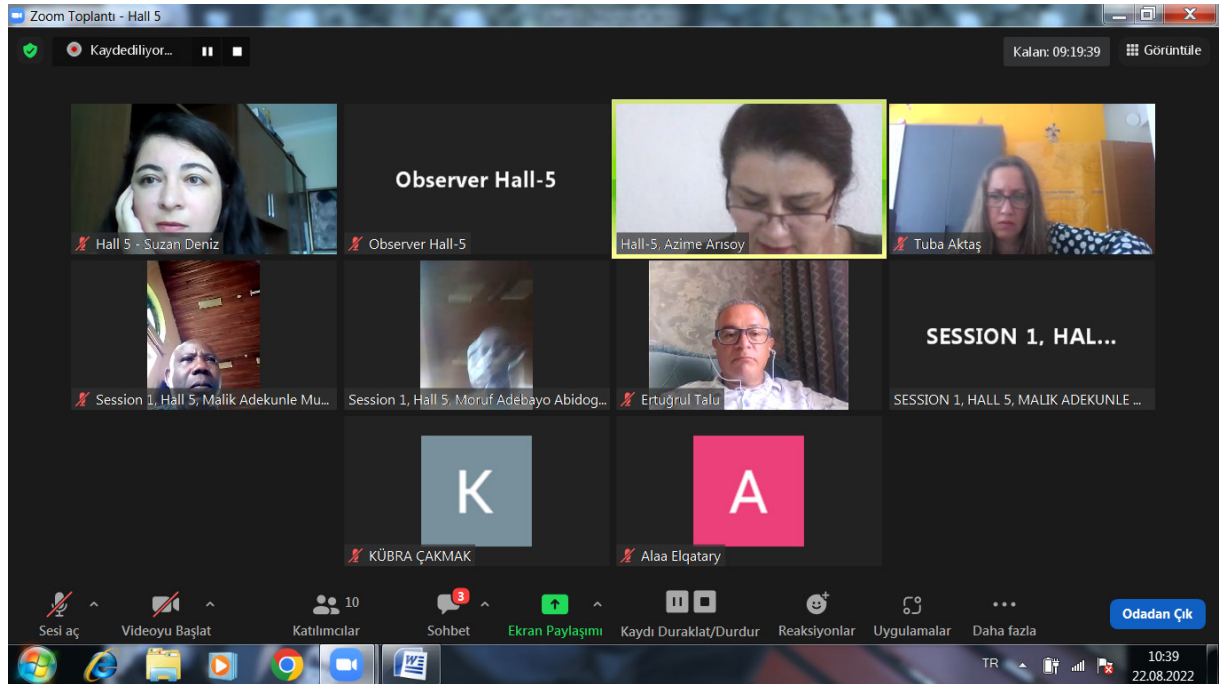
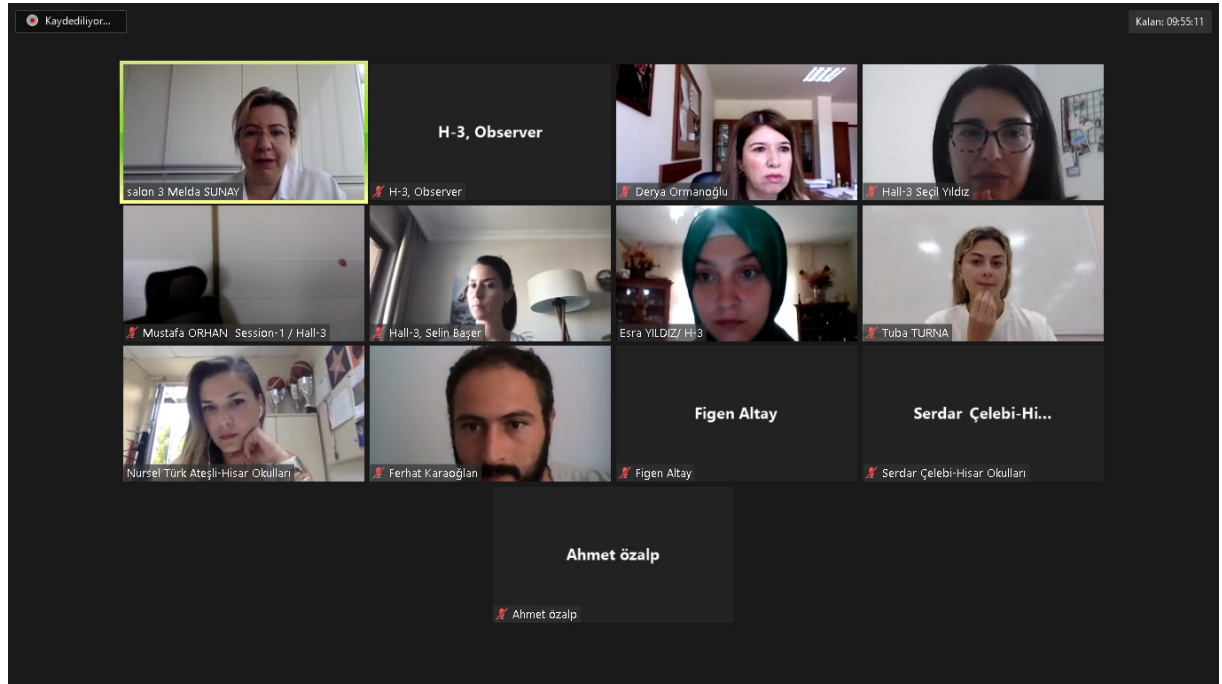
(THE PROCEEDINGS BOOK)

www.izdas.org/child

PHOTO GALLERY

3rd INTERNATIONAL MULTI-DISCIPLINARY CHILDREN'S STUDIES CONGRESS
August 22-23, 2022, Ankara / Turkey
(THE PROCEEDINGS BOOK)
www.izdas.org/child

CONTENTS

AUTHORS	PRESENTATION TITLE	NO
Beril YAŞA Merih ÇETİNKAYA	EVALUATION OF CEREBRAL PERFUSION AND PULMONARY OXYGENATION WITHIN FIRST HOUR OF LIFE IN TERM NEWBORN INFANTS HAVING RESPIRATORY DISTRESS	1-8
Gamze Polen ALTUN Ayşe ZENGİN ALPÖZGEN	PHYSIOTHERAPY AND REHABILITATION INTERVENTIONS IN A CASE OF ACHONDROPLASIA	9-14
Yerdan Mukhaliyev Gulzhan Narmuratova	CASES OF MULTISYSTEM INFLAMMATORY SYNDROME IN CHILDREN ASSOCIATED WITH COVID-19 IN ALMATY, KAZAKHSTAN	15
Onur TAŞCI	ABSOLUTE NEUTROPHIL/LYMPHOCYTE RATIO AND ITS RELATIONSHIP WITH INFLAMMATORY MARKERS IN THE DIAGNOSIS OF MULTIPLE SYSTEMIC INFLAMMATORY SYNDROME RELATED TO COVID-19 IN CHILDREN	16-18
Tuba GIYNAŞ Figen YARDIMCI	SKIN CARE IN NEWBORNS: DIAPER DERMATITIS AND ITS MANAGEMENT	19-20
Tuba GIYNAŞ Nurdan AKÇAY DİDİŞEN	BEHAVIORAL TREATMENT METHODS IN CHILDREN DIAGNOSED WITH ENURESIS	21-22
Mücahit MUSLU	EFFECTS OF PATERNAL NUTRITION AND LIFESTYLE ON FETAL EPIGENOME AND CHILD HEALTH	23-34
Gizem Deniz BÜYÜKSOY	DETERMINATION OF OBESITY PREVENTION AND VISUAL ACULARITY IN SCHOOL-AGE CHILDREN IN A PROVINCIAL CENTER	35-41
Serap ÖZDEMİR Erhan ELMAOĞLU	HOW CORRELATION BETWEEN HOUSEHOLD CONFLICT AND PARENTAL ATTITUDE DURING THE LOCK DOWN?: A CROSS-SECTIONAL STUDY	42-43

Serap ÖZDEMİR Erhan ELMAOĞLU	THE RELATIONSHIP BETWEEN PARENTS WITH MEDICAL TECHNOLOGY DEPENDENT CHILDREN, SELF-EFFICIENCY, CARE BURDEN AND HOPELESSNESS	44-45
Aygül ÖZTÜRK	STREET CHILDREN	46-50
Kübra KARTAL Remziye AKARSU	EXAMINATION OF SENSORY-PERCEPTION- MOTOR SKILLS OF PRESCHOOL CHILDREN	51-52
Major Gheorghe Giurgiu Med Manole Cojocaru	A PRACTICAL APPROACH TO THE MANAGEMENT OF PSORIATIC DISEASE IN CHILDHOOD	53
Seçil YILDIZ	INVESTIGATION OF PEOPLE AND INSTITUTIONS WITH COLLABORATION IN THE ADAPTATION PROCESS OF PRESCHOOL REFUGEE CHILDREN	54-55
Melda Medine SUNAY Emel ÖZKAN	THE ROLE OF INTELLIGENCE GAMES COURSE IN CHILD EDUCATION	56-62
Figen ALTAY Murat DÜLGER Nursel TÜRK ATEŞLİ Serdar ÇELEBİ Tuba TURNA	ASSESSMENT OF WHAT STUDENTS LEARNED DURING ONLINE PHYSICAL EDUCATION AND GAME LESSONS AND ACTIVITIES	63-64
Ali Kemal TAŞKIN Mehmet Ferhat KARAOĞLAN	EXAMINATION OF THE MENTAL STRENGTH LEVELS OF 16-18 AGE GROUP IN DIFFERENT BRANCHES IN TERMS OF SOME VARIABLES	65-66
Mustafa ORHAN	WHY SHOULD CHILDREN GAIN CRITICAL ANALYTICAL THINKING SKILLS?	67-76
Elif Ebru ALKAN	ONLINE EDUCATION AND VIRTUAL LABORATORIES IN CHILD EDUCATION	77-78
Selin BAŞER	RIGHTS OF THE CHILD IN THE ENVIRONMENT OF WAR AND CONFLICT	79-80

Selin BAŞER	LEGAL FRAMEWORK AND POLICIES APPLIED TO UKRAINIAN REFUGEE CHILDREN WITHOUT SUPPORT IN THE EUROPEAN UNION REGION	81-82
Ahmet ÖZALP	FACTORS PUSHING CHILDREN TO CRIME: A THEORETICAL EVALUATION	83-84
Hatice Derya ORMANOĞLU	PROTECTION OF THE CHILD IN CONSTITUTIONAL CONTEXT	85-86
Tijen DÜNDAR SEZER	MONITORING PROCEDURES IN THE UNITED NATIONS CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD AND THEIR EFFECTIVENESS	87-88
Esra YILDIZ Ümmügülsüm AYSAN	REGULATIONS REGARDING CHILD DENIED FROM THE OTTOMAN TO THE REPUBLIC TURKEY	89-90
Nazile Abdullazade Xosbəxt Əliyeva	ROLE OF LITERARY EXAMPLES OF AZERBAIJANI ORAL FOLKLORE LITERATURE IN CHILDREN' UPBRINGING	93-100
Yasin Mahmut YAKAR Hatice Derya YILMAZ	THE SELF-EFFICACY STATUS OF CHILD CHARACTERS AND THE INFLUENCE OF ADULT CHARACTERS IN SEVİM AK'S SHORT STORY BOOKS	101-110
İkbal BOZKURT AVCI	THE "OTHER" CHILDREN OF TURKISH CINEMA: YUSUF AND KENAN	111-112
Sevcan ALTUNDAL GÜL Hümeýra BİROL	THE ROLE OF EXPERIENCE TO DEVELOP CULTURAL HERITAGE AWARENESS IN CHILDHOOD	113-114
Çağrı YALÇIN Elif ÖZDOĞLAR	ANALYSIS OF SPACES PRODUCED IN ANIMATION MOVIES AND CARTOON SERIES IN TERMS OF FICTIONAL SPACE DESIGN	115-116

Filiz ACAR RIZA Gül SAYAN ATANUR	APPLIED WORKSHOPS FOR THE PROCESS OF CHILD PARTICIPATION	117-118
Nihan ÜNAL Esin SARIMAN ÖZEN	CHILD AND SPACE: A PREVIEW OF BIOPHILIC DESIGN FROM THE PERSPECTIVE OF THE CHILDREN	119-125
Ertuğrul TALU	AN EXAMINATION ON THE ROLE AND TASK PERCEPTIONS OF SCHOOL PSYCHOLOGICAL COUNSELORS IN CHILDHOOD TRAUMA	126-127
Moruf Adebayo ABIDOGUN Malik Adekunle MUMUNI	NEED FOR QUALITY, EQUITABLE AND CONTEXT-BASED ON EARLY CHILDHOOD CARE AND PRE-PRIMARY EDUCATION: COUNSELLING IMPLICATIONS	128
ALAA ELQATARY-REELITZ	WHEN THE SCHOOLS AND CHILD PROTECTIVE SERVICES CAN BE DOUBLE- EDGED SWORD AGAINST PARENTS AND CHILDREN	129-138
Azime ARISOY	NEGLECT AND ABUSE OF CHILDREN WITH DISABILITIES FROM DISADVANTAGED GROUPS: A LITERATURE RESEARCH	139-140
Suzan DENİZ	A REPRESENTATION OF THE CHILD AS THE HEALER: PRIMROSE	141-145
Kübra ÇAKMAK Mualla YILDIZ	PEACE PERCEPTION IN 9-12 YEAR OLD REFUGEE CHILDREN DRAWINGS	146
Munise Tuba AKTAŞ	AN EVALUATION ON CHILDREN'S CONSUMPTION BEHAVIOUR	147
Əliyeva Xoşbəxt Təyyan	SEYYID AZIM SHIRVANI'S ROLE IN THE CREATION OF OUR AZERBAIJANI NATIONAL CHILDREN'S LITERATURE	148-154

SOLUNUM SIKINTISI OLAN TERM YENİDOĞANLARDA YAŞAMIN İLK SAATİNDEKİ SEREBRAL PERFÜZYON VE AKCİĞER DOKU OKSİJENİZASYONUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Beril YAŞA

İstanbul Sağlık Bilimleri Üniversitesi Kanuni Sultan Süleyman Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Yenidoğan Kliniği
ORCID: 0000-0001-7871-3121

Prof. Dr. Merih ÇETİNKAYA

İstanbul Sağlık Bilimleri Üniversitesi Kanuni Sultan Süleyman Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Yenidoğan Kliniği
ORCID: 0000-0002-7344-8637

ÖZET

AMAÇ

Doğum sonrası gelişen solunum sıkıntısı yenidoğan bebeklerin izleminde sık karşılaşılan bir durumdur. Solunum sıkıntısı olan bebeklerde beraberinde izlenen arteriyel oksijen saturasyonu (SpO₂) düşüklüğü serebral oksijenizasyonu da etkilemektedir. Near infra-red spektroskopi (NIRS) bölgesel doku oksijenizasyonunu gösteren yeni bir monitörizasyon yöntemidir. Bu çalışmada solunum sıkıntısı olan ve nazal solunum desteği alan term yenidoğanlarda yaşamın ilk saatindeki serebral (crSO₂), akciğer apikal (aarSO₂) ve akciğer bazal (abrSO₂) doku oksijenizasyonu ile serebral perfüzyonun değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Prospektif yürütülen bu çalışmaya solunum sıkıntısı olan (n=20) ve olmayan (n=20), toplam 40 term bebek dahil edildi. Solunum sıkıntısı olan bebekler PEEP basıncı 6 cmH₂O olacak şekilde non-invaziv solunum desteği (nazal-CPAP) altında izlendi. Yaşamın ilk saati boyunca belirli aralıklarla SpO₂, kalp atım hızı değerleri ve NIRS ile ölçülen crSO₂, aarSO₂, abrSO₂ değerleri kaydedildi. Yaşamın 10. ve 60. dakikalarında doppler ultrasonografik inceleme ile orta serebral arter (MCA) akımı değerlendirildi.

BULGULAR

Grupların ortalama gebelik haftaları ve doğum tartıları benzerdi. Solunum sıkıntısı olan grupta kalp atım hızı postnatal ilk 30 dakika boyunca anlamlı olarak daha yüksek seyretti (p<0.05). Yaşamın ilk 20 dakikası boyunca crSO₂ ölçümleri gruplar arasında benzerken, postnatal 20.dakikadan itibaren solunum desteği alan grupta crSO₂ anlamlı yüksek bulundu (p<0.05). Gruplar arasında akciğer apikal ve bazal bölgelerinin oksijenizasyonu açısından anlamlı fark saptanmadı. MCA Doppler inceleme ile ölçülen ve vasküler direnci gösteren pulsatilite indeksi (PI) açısından gruplar arası anlamlı fark yoktu ancak; solunum desteği almayan grupta 60.dakikada ölçülen PI, 10.dakikada ölçülen PI'ye göre anlamlı olarak daha düşük bulundu.

SONUÇ

Solunum sıkıntısı olan grupta PI'nin ilk bir saat boyunca yüksek kalması serebral vasküler direncin yüksek kaldığını düşündürmektedir. crSO₂ değerlerinin sağlıklı bebeklere göre anlamlı yüksek saptanması ve %85 değerinin üzerinde olması ise serebral dokunun oksijeni kullanamadığı kanaatine vardırırmıştır.

Sonuç olarak; solunum sıkıntısı olan bebeklerde solunum desteği sağlansa da yaşamın ilk saatinde serebral perfüzyonun bozuk olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: non-invaziv ventilasyon, serebral perfüzyon, akciğer oksijenizasyonu

EVALUATION OF CEREBRAL PERFUSION AND PULMONARY OXYGENATION WITHIN FIRST HOUR OF LIFE IN TERM NEWBORN INFANTS HAVING RESPIRATORY DISTRESS

ABSTRACT OBJECTIVE

Respiratory distress developed immediately after birth is a common clinical condition in newborn infants. Infants with respiratory distress have lower arterial oxygen saturation (SpO₂) which leads to impairment of cerebral oxygenation. Near infra-red spectroscopy (NIRS) is a new monitorization modality evaluating the regional tissue oxygenation. This study aimed to evaluate cerebral (crSO₂), lung apical (larSO₂) and lung basal area (lbrSO₂) tissue oxygenation and cerebral perfusion.

METHODS

This prospective study included 40 term newborn infants, 20 of them having respiratory distress after birth. Infants with respiratory distress had non-invasive ventilatory support, nasal-CPAP, with a PEEP pressure of 6 cmH₂O. During the first hour of life crSO₂, larSO₂, lbrSO₂ measured by NIRS and SpO₂, heart rate measurements were recorded with certain intervals. Middle cerebral artery (MCA) blood flow was assessed by Doppler Ultrasound.

RESULTS

The mean gestational age and birth weight of both groups were similar. Heart rate was significantly higher for first 30 minutes of life in infants with respiratory distress (p<0.05). crSO₂ measurements were similar between two groups for the first 20 minutes of life and significantly higher in infants with respiratory distress beyond 20 minutes (p<0.05). There was no significant difference between groups in terms of lung apical and basal area oxygenation. The pulsatility index (PI), which shows the vascular resistance, measured at MCA by Doppler Ultrasound were similar between both groups however; healthy infants had significantly lower PI values at 60 minutes of life.

CONCLUSION

The MCA PI values remained high in infants with respiratory distress for the first hour of life presents higher vascular resistance. Significantly higher crSO₂ in infants with respiratory distress shows the misuse of oxygen by cerebral tissue. As a conclusion, even non-invasive ventilatory support is given, cerebral perfusion is improved during first hour of life in infants with respiratory distress.

Keywords: non-invasive ventilation, cerebral perfusion, pulmonary oxygenation

Giriş

İntrauterin hayattan ekstrauterin hayata geçiş sürecinde solunum sistemi ve kardiyopulmoner sistemde birçok kompleks fizyolojik değişiklikler meydana gelir (1). Doğumdan hemen sonra akciğerlerin ekspansiyonu ile birlikte yenidoğan bebeğin oksijen satürasyonu (SpO₂) da yükselmeye başlar (2). Oksijen satürasyonunun > %80 değerlere ulaşması 5. dakikayı bulurken, yenidoğanlar için hedeflenen satürasyon düzeylerine erişmesi (%90-%95) postnatal 10.dakikadan sonra gerçekleşir (3).

Yenidoğan bebekler hipoksiye duyarlıdır bu nedenle solunum sıkıntısı olan bir bebekte hedeflenen SpO₂ değeri hala tartışılmaktadır (4). Özellikle solunum sıkıntısı olan preterm bebekler hipoksi gelişimine daha yatkın olmakla birlikte, verilen oksijen desteğinin yaratacağı biyokimyasal oksidatif strese de daha fazla etkilenirler (5, 6). Amerikan Pediatri Akademisi Yenidoğan Canlandırma kılavuzuna göre yenidoğan bebeklere uygulanan oksijen desteği SpO₂ ölçümleri ışığında, hedef saturasyon düzeyi hedeflenerek titre edilmelidir. Yenidoğan canlandırması rehberinde gebelik yaşı 35 hafta ve üzerinde olan bebeklerin canlandırmasına %21 oksijen desteği ile, 35 hafta ve altında doğan bebeklere ise %21-30 oksijen desteği ile başlanması önerilmektedir. (7, NRP 2021).

Yenidoğan bebekler sıklıkla SpO₂, kalp hızı ve kan basıncı açısından monitörize edilirler. Bu monitörizasyon yöntemleri dokulara sağlanan oksijen desteği hakkında yeterli bilgi sağlayamayabilir (4, 8). Son yıllarda dokuların bölgesel oksijenizasyonunu değerlendiren near-infrared spektroskopi (NIRS) ile monitörizasyon yöntemi yenidoğan pratiğine girmiştir. NIRS; uygulanması kolay, non-invaziv, ağrısız bir monitörizasyon yöntemidir (9). NIRS monitörizasyonu doku perfüzyonundaki bozuklukların erken dönemde tanınmasına olanak sağlar. Kritik hasta yenidoğanlarda serebral ve somatik NIRS monitörizasyonu yaygın olarak kullanılmakla birlikte akciğer dokusunun oksijenizasyonunu değerlendiren az sayıda çalışma vardır ve solunum sıkıntısı olan term bebeklerin akciğer doku oksijenizasyonu ile ilgili veri yoktur.

Bu çalışma ile solunum sıkıntısı olan ve nazal solunum desteği alan term yenidoğanlarda yaşamın ilk saatindeki serebral (crSO₂), akciğer apikal (aarSO₂) ve akciğer bazal (abrSO₂) doku oksijenizasyonu ile serebral perfüzyonun değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Prospektif gözlemsel yürütülmesi planlanan bu çalışma lokal etik kurulu onayı ve gönüllü ebeveyn onamları alındıktan sonra Ocak 2020-Ağustos 2020 tarihleri arasında yürütülmüştür. Çalışmaya gebelik yaşı 37 haftadan büyük solunum sıkıntısı olan (n=20) ve solunum sıkıntısı olmayan (n=20) toplam 40 yenidoğan bebek dahil edildi. Majör konjenital anomalisi olan ve gönüllü ebeveyn onamları alınamayan bebekler çalışmadan çıkarıldı. Çalışma grubundaki solunum sıkıntısı olan bebekler PEEP basıncı 6 cmH₂O olacak şekilde non-invaziv solunum desteği (nazal-CPAP) altında izlendi. Çalışma grubundaki bebeklerin yaşamlarının ilk saatindeki serebral (crSO₂), akciğer apikal (aarSO₂) ve akciğer bazal (abrSO₂) doku oksijenizasyonu ile serebral perfüzyonu solunum sıkıntısı olmayan sağlıklı term bebeklerin verileri ile karşılaştırıldı.

Yenidoğanlar doğumundan sonra mümkün olan en erken zamanda NIRS ve SpO₂ açısından monitörize edilerek yaşamın ilk saati boyunca izlendi. NIRS monitörizasyonu INVOS 5100c monitor (Medtronic, Minneapolis, MN, US) ile gerçekleştirildi. Serebral NIRS ölçümü için prob frontal kemik üzerine yerleştirildi, akciğer NIRS ölçümü için sağ akciğer apeks ve bazal bölgeden ölçümler gerçekleştirildi. Kalp atımının neden olabileceği artefakt etkisinden kaçınmak için sol akciğer bölgelerinden NIRS ölçümü gerçekleştirilmedi. NIRS monitörizasyonuna en erken postnatal 3.dakikada başlanabildi. İlk 10 dakika boyunca her dakika, sonrasındaki 20 dakika boyunca 5 dakika aralıklarla ve en son 15 dakikada bir olacak şekilde postnatal ilk saat boyunca SpO₂, kalp atım hızı değerleri ve NIRS ile ölçülen crSO₂, aarSO₂, abrSO₂ değerleri kaydedildi. SpO₂ ölçümleri ise preduktal bölgeden (sağ el bileği) Nellcor hasta başı monitörler ile gerçekleştirildi. Yaşamın 10. ve 60. dakikalarında serebral perfüzyonu değerlendirmek amacıyla orta serebral arter (MCA) doppler ultrasonografik incelemeleri gerçekleştirildi. Pulsatilite indeksi (PI) ve rezistif indeks (RI) ölçümleri ile serebral vasküler direnç değerlendirildi.

Serebral ve akciğer dokusundan elde edilen NIRS ölçümleri ve SpO₂ ölçümleri kullanılarak fraksiyone doku oksijen ekstraksiyonu (FTOE) hesaplandı.

İstatistiksel analizler IBM SPSS 22.0 programı ile gerçekleştirildi. Değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediğini değerlendirmek için Shapiro Wilk testi ve histogramlar kullanıldı. Devamlı değişkenler için tanımlayıcı istatistikler ortalama $\pm$ standart sapma ve ortanca (minimum-maksimum) olarak, kategorik değişkenler ise n (%) olarak hesaplandı. Gruplar arasındaki ortalama değerler Mann Whitney U testi ile, kategorik değerler ise Fischer's exact test ile karşılaştırıldı, $p < 0.05$ değeri istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi. Farklı zamanlarda ölçülen NIRS değerleri tek yönlü ANOVA testi ile karşılaştırıldı.

Bulgular

Solunum sıkıntısı olan ve olmayan grupta bebeklerin doğumdaki ortalama gebelik haftaları, doğum tartıları, cinsiyet ve doğum şekilleri benzerdi. Bebeklerin demografik verileri Tablo 1'de belirtilmiştir.

Solunum sıkıntısı olan grupta kalp hızı postnatal ilk 30 dakika boyunca kontrol grubundan anlamlı olarak daha yüksek seyretti ($p < 0.05$). Yaşamın ilk 20 dakikası boyunca crSO₂ ölçümleri gruplar arasında benzerken, postnatal 20.dakikadan itibaren solunum desteği alan grupta crSO₂ anlamlı yüksek bulundu ($p < 0.05$). Gruplar arasında akciğer apikal ve bazal bölgelerinin oksijenizasyonu açısından anlamlı fark saptanmadı. Solunum sıkıntısı olan bebeklerde postnatal 5. dakikaya kadar akciğer apikal ve bazal bölge FTOE değerleri solunum sıkıntısı olmayan bebeklerden anlamlı olarak yüksek seyretti ($p < 0.05$). Her iki grupta da yaşamın ilk 10 dakikasında akciğer bazal bölge oksijenizasyonu apikal bölgeden anlamlı olarak düşük saptandı, yaşamın 10. dakikasıdan sonra apikal ve bazal bölge oksijenizasyonları benzerdi. Solunum sıkıntısı olan ve olmayan bebeklerin postnatal yaşa göre kalp hızı, bölgesel doku oksijenizasyon değerleri Tablo 2'de verilmiştir. Grupların akciğer apikal ve bazal bölge oksijenizasyonu Tablo 3'de özetlenmiştir. MCA Doppler inceleme ile ölçülen ve vasküler direnci gösteren pulsatile indeksi (PI) açısından gruplar arası anlamlı fark yoktu ancak; solunum desteği almayan grupta 60.dakikada ölçülen PI, 10.dakikada ölçülen PI'ye göre anlamlı olarak daha düşük bulundu.

Solunum sıkıntısı olan bebeklerin 8'i (%40) solunum sıkıntısı bulgularının iyileşmemesi üzerine yatırıldı. Solunum bulguları düzelmeyen ve yatış ihtiyacı gösteren bebekler ile solunum bulguları ilk 1 saatte düzelen bebeklerin aarSO₂, abrSO₂ ve crSO₂ değerleri arasında anlamlı farklılık saptanmadı.

Tartışma

Bu çalışma solunum sıkıntısı olan yenidoğan bebeklerde akciğer ve beyin dokusunun bölgesel oksijenizasyonunu ve beraberinde serebral dolaşımı değerlendiren öncü çalışmalardan biridir. Bu çalışma ile akciğer bazal bölgesinin oksijenizasyonunun solunum sıkıntısı varlığından bağımsız olarak yaşamın ilk 10 dakikası olan geçiş döneminde akciğer apikal bölge oksijenizasyonundan düşük olduğu ve solunum sıkıntısı olan yenidoğanlarda akciğer dokusunun yaşamın ilk 5 dakikasında oksijen tüketiminin (FTOE) sağlıklı term bebeklerden daha yüksek olduğu gösterilmiştir. Solunum sıkıntısı olan bebeklerde yaşamın ilk saati boyunca serebral vasküler direnç yüksek seyretmiş ve bölgesel oksijenizasyon yüksek ölçüldüğünden beyin dokusunun oksijen kullanımının sorunlu olabileceği sonucuna varılmıştır.

Bölgesel oksijenizasyon monitörizasyonu (NIRS monitörizasyonu) kolay uygulanan ve günümüzde çoğu yenidoğan yoğun bakım ünitesinde kullanılan non invaziv bir monitörizasyondur. (10). NIRS monitörleri venöz kanın saturasyonunu yansıtır, bu nedenle dokuya gelen oksijen ve dokunun oksijen kullanımı arasındaki dengenin sonucudur. (11).

Yenidoğanlarla ilgili çoğu çalışmada bölgesel serebral, mezenterik ve renal oksijenizasyon değerlendirilmiştir (12, 13). Bununla birlikte bölgesel akciğer oksijenizasyonunu değerlendiren sınırlı sayıda çalışma vardır.

COSGOD I/II çalışmaları ile NIRS monitörizasyonunun preterm bebeklerdeki hipoksiyi azalttığı gösterilmiştir (14). Bir başka çalışma olan SafeBoosC çalışması da NIRS ile monitörize edilen aşırı düşük doğum ağırlıklı bebeklerde serebral hipoksi ve hiperoksinin azaldığını bildirmiştir (15).

Mezenterik bölgesel oksijenizasyon, serebral oksijenizasyondan sonra NIRS monitörizasyonu ile en çok değerlendirilen bölgedir. Bölgesel mezenterik oksijenizasyonun değerlendirilmesinin bebeklerin beslenme yönetimine ışık tutacağı belirtilmiştir (11). Renal doku oksijenizasyonun değerlendirilmesi ile erken dönem akut böbrek hasarının tanınabileceği de bildirilmektedir (16). Periferik dokudan gerçekleştirilen NIRS monitörizasyonu oksijenasyondaki akut değişikliklere serebral dokudan daha hassastır, çünkü beyin otoregülatuar mekanizmalar ile serebral perfüzyonun devamlılığını sağlayabilir (17).

Mezenterik, renal ve iskelet kaslarının somatik oksijenizasyonunu değerlendiren çok sayıda çalışma olmasına rağmen bölgesel akciğer oksijenizasyonunu değerlendiren çok az çalışma bildirilmiştir. Yang ve ark. (9) 26 preterm bebekte akciğer NIRS ölçümlerini değerlendirmiş, akciğer NIRS değerlerinin arteriyel oksijen basıncı ve oksijen saturasyonu ile korele olduğunu, bununla beraber hipoksemi ve hiperoksemiye göstermede SpO₂'den üstün olduğunu göstermiştir. Bölgesel akciğer oksijenizasyonunu değerlendiren yakın tarihli bir çalışma ile sağlıklı yenidoğan bebeklerde geçiş dönemindeki akciğer NIRS ölçümlerinin persentil eğrileri belirlenmiştir (18). Literatüre bakıldığında çalışmamız solunum sıkıntısı olan term bebeklerin akciğer doku oksijenizasyonunu değerlendiren ender çalışmalardan biridir. Akciğerin bazal bölgesinin oksijenizasyonunun apikal bölgesinin oksijenizasyonundan daha geç iyileştiği ve solunum sıkıntısı olan bebeklerde yaşamın ilk 5 dakikasında akciğer dokusunun oksijen kullanımının daha yüksek olduğu gösterilmiştir.

Beyin hipoksiye çok duyarlı bir organ olduğu için otoregülatuar mekanizmalar ile doku perfüzyonunu ve oksijenizasyonunu sabit tutmaya çalışır (17). Çalışmamızda; solunum sıkıntısı olan bebeklerde yaşamın ilk saati sonunda doppler indeksleri ile ölçülen vasküler direncin anlamlı yüksek sebat etmesi bu bebeklerde otoregülatuar mekanizmaların yetersiz kaldığını ve serebral perfüzyonun bozulduğunu, uygun oksijen desteği sağlansa da serebral etkilenmenin olabileceğini düşündürmüştür.

Sonuç

Çalışmamızda solunum sıkıntısı olan term bebeklerde akciğer ve beyin bölgesel oksijenizasyonu değerlendirilmiş olup solunum sıkıntısı olan bebeklerde yaşamın ilk 5 dakikasında akciğer dokusunun oksijen kullanımı daha yüksek bulunmuştur. Solunum sıkıntısı olan bebeklerde serebral vasküler direncin yaşamın 1. saati sonunda hala yüksek seyrediyor olması ve crSO₂ değerlerinin sağlıklı bebeklere göre anlamlı yüksek saptanması serebral perfüzyonun bozulduğu ve serebral dokunun oksijeni kullanamadığı kanaatine vardır. Bu bilgiler ışığında, solunum sıkıntısı olan yenidoğan bebeklerin uzun dönem sonuçlarını değerlendirecek daha fazla sayıda çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Referanslar

1. Bruckner M, Pichler G, Urlesberger B. NIRS in the fetal to neonatal transition and immediate postnatal period. *Semin Fetal Neonatal Med.* 2020;25(2):101079.
2. Riviere D, Mckinlay C, Bloomfield F. Adaptation for life after birth: a review of neonatal physiology. *Anaesth. Intensive Care Med.* 2017;18:60–67.

3. Binder C, Urlesberger B, Avian A, Pocivalnik M, Müller W, Pichler G. Cerebral and peripheral regional oxygen saturation during postnatal transition in preterm neonates. *J Pediatr*. 2013;163:394-399.
4. Heschl CB, Pichler G, Avian A, Schwabegger B, Schneditz NB, Mileder L et al. Oxygen saturation targeting during delivery room stabilization: What does this mean for regional cerebral oxygenation? *Front Pediatr*. 2019;7:274
5. Vento M, Moro M, Escrig R, Arruza L, Villar G, Izquierdo I, et al. Preterm resuscitation with low oxygen causes less oxidative stress, inflammation, and chronic lung disease. *Pediatrics*. (2009) 124:e439–49. doi: 10.1542/peds.2009-0434.
6. Saugstad OD. Bronchopulmonary dysplasia-oxidative stress and antioxidants. *Semin Neonatol*. (2003) 8:39–49. doi: 10.1016/S1084-2756(02)00194-X
7. Weiner GM, Zaichkin J editors. Textbook of Neonatal Resuscitation (8th edition). American Academy of Pediatrics;2021.
8. Fuchs H, Lindner W, Buschko A, Almazam M, Hummler HD, Schmid MB. Brain oxygenation monitoring during neonatal resuscitation of very low birth weight infants. *J Perinatol*. (2011) 32:356–62. doi: 10.1038/jp.2011.110.
9. X. Yang, X. Lei, L. Zhang, L. Zhang, W. Dong. The application of near-infrared spectroscopy in oxygen therapy for premature infants, *J. Matern. Fetal Neonatal Med*. 33 (2020) 283–288
10. B.G. Sood, K. McLaughlin, J. Cortez, Near-infrared spectroscopy: applications in neonates, *Semin. Fetal Neonatal Med*. 20 (2015) 164–172, <https://doi.org/10.1016/j.siny.2015.03.008>
11. Van der Heide M, Doringa BM, Stewart RE, Kalteren WS, Hulscher Jan BF, Reijnevel SA et al. Regional splanchnic oxygen saturation for preterm infants in the first week after birth: reference values. *Pediatr Res* 2021;90(4):882-887 G.M.
12. Hoffman, N.S. Ghanayem, J.P. Scott, J.S. Tweddell, M.E. Mitchell, K. A. Mussatto, Postoperative cerebral and somatic near-infrared spectroscopy saturations and outcome in hypoplastic left heart syndrome, *Ann. Thorac. Surg*. 103 (2017) 1527–1535, <https://doi.org/10.1016/j.athoracsur.2016.09.100>
13. N.P. Bernal, G.M. Hoffman, N.S. Ghanayem, M.J. Arca, Cerebral and somatic near-infrared spectroscopy in normal newborns, *J. Pediatr. Surg*. 45 (2010) 1306–1310, <https://doi.org/10.1016/j.jpedsurg.2010.02.110>
14. Pichler G, Urlesberger B, Baik N, Schwabegger B, Binder-Heschl C, Avian A, et al. Cerebral oxygen saturation to guide oxygen delivery in preterm neonates for the immediate transition after birth: a 2-center randomized controlled pilot feasibility trial. *J Pediatr*. 2016;170:73–78.e1–4
15. Plomgaard AM, van Oeveren W, Petersen TH, Alderliesten T, Austin T, van Bel F et al. The SafeBoosC II randomized trial: treatment guided by near-infrared spectroscopy reduces cerebral hypoxia without changing early biomarkers of brain injury. *Ped Research* 2016;79(4):528-535
16. Harer MW, Chock VY. Renal tissue oxygenation monitoring-an opportunity to improve kidney outcomes in the vulnerable neonatal population. *Fron Pediatr* 2020;8:241
17. Mintzer JP, Moore JE. Regional tissue oxygenation monitoring in the neonatal intensive care unit: evidence for clinical strategies and future directions. *Pediatr Res*. 2019;86:296–304
18. Gülcan Kersin S, Yasa B, Cetinkaya M, Ilgin Can, Ozek E, Bilgen H. Regional pulmonary oxygen saturations immediately after birth. *Early Human Development* 2022;166:105552

Tablo 1. Demografik veriler

	Solunum sıkıntısı olan (n=20)	Solunum sıkıntısı olmayan (n=20)	p
Gebelik haftası (hafta)	37.9 ± 1.3	38.6 ± 1.4	> 0.05
Doğum tartısı (gram)	3246 ± 483	3263 ± 508	> 0.05
Cinsiyet (n) Kız / Erkek	8/12	10/10	
Doğum Şekli (%) SCA / NSD	55/45	50/50	

Tablo 2. Postnatal yaşa göre kalp hızı ve bölgesel oksijenizasyon değerleri

Postnatal yaş (dakika)	Kalp hızı		crSO ₂		aarSO ₂		abrSO ₂	
	SS (+)	SS (-)	SS (+)	SS (-)	SS (+)	SS (-)	SS (+)	SS (-)
3	152 *	138	81.3	79.1	76.2	77.6	73.8	74.1
4	155 *	140	82.3	80.2	82.2	81.3	79.4	77.1
5	153 *	141	81.8	81	83.8	83.5	80.7	79.6
6	149 *	137	81.1	80.3	85.5	85.7	82.5	80.7
7	148 *	136	82.5	80.4	86.5	86.1	83.2	81.8
8	149 *	137	83.9	81.3	87.9	87.2	84.4	83.7
9	150 *	135	85	81.5	87.4	87.8	83.9	85.8
10	150 *	140	86	82.3	88.3	88.9	85.4	85.6
15	148 *	141	86.9	84.6	88.8	91.1	87.6	88.9
20	149 *	142	88.5 *	82.5	91	91.3	84.9	88.2
25	148 *	141	86.2 *	82.6	90.3	90.5	87.1	88
30	147 *	139	87.2 *	81.6	89.7	91.1	86.3	87.6
45	143	140	88.4 *	80.8	87.8	89.7	87.7	89.4
60	141	136	87.2 *	82.4	88.9	89.5	90	91.6

*Mann-Whitney U testi, p<0.05

Tablo 3. Akciğerin apikal ve bazal bölge oksijenizasyonu

Postnatal yaş (dakika)	Solunum sıkıntısı olan		Solunum sıkıntısı olmayan	
	aarSO ₂	abrSO ₂	aarSO ₂	abrSO ₂
3	76.2 *	73.8	77.5 *	74.1
4	82.2 *	79.4	81.3 *	77.1
5	83.8 *	80.7	83.8 *	79.6
6	85.5 *	82.5	85.7 *	80.7
7	86.5 *	83.2	86.1 *	81.8
8	87.9 *	84.4	87.2 *	83.7
9	87.4 *	83.9	87.8 *	85.8
10	88.3 *	85.4	88.9 *	85.6
15	88.8	87.6	91.1	88.9
20	88.3	89.1	91.2	88.9
25	88.9	87.9	89.6	87.8
30	88.5	87.6	88.5	87.1
45	88.8	87	88.4	87.8
60	87.6	86.8	89.1	88.1

*Tek yönlü ANOVA testi, p<0.05

AKONDROPLAZİ BİR OLGUDA FİZYOTERAPİ VE REHABİLİTASYON UYGULAMALARI

Gamze Polen ALTUN

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa

ORCID: 0000-0003-0036-8668

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ZENGİN ALPÖZGEN

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa

ORCID: 0000-0003-0436-1164

zet

Amaç: Akondroplazi otozomal dominant bir bozukluktur ve cüceliğin en sık görülen şeklidir. Genellikle vücudun uzun kemiklerini etkileyen, çocuğun boyu büyüdükçe yaşamın ilerleyen dönemlerinde ortaya çıkan, erken bebeklik döneminde tanı konan bir hastalıktır. Akondroplazi'li çocuklara genellikle yürüme döneminde fizyoterapi önerilir. Oysaki; erken tanınması, ebeveynlere uygun şekilde danışmanlık yapmak ve çocukların normal motor gelişim eğrisinde akranlarını yakalaması için önemlidir.

Metod: 8 aylık erkek bebek, kol ve bacaklarda rizomelik kısalma, bacaklarda eğiklik, kısa ve geniş eller, alın çıkıklığı, geniş burun köprüsü, kısa boyun, torakolomber hiperkifoz, eklem hipermobilitesi ile birlikte kas hipotonisi ve motor gelişimde gecikme bulgularıyla tarafımıza yönlendirildi. Olgu, tedavi öncesi ve tedavi sonunda GMFM-88 ve Alberta İnfant Motor Skala ile değerlendirildi. Olguya 4 ay toplam 20 terapi seansı (haftada 2 kez ve her seans 45 dakika) Bobath Konsepti tedavi uygulandı. Rehabilitasyon programı, kas tonusunun normalleştirilmesi, baş pozisyonunun düzeltilmesi, torakolomber hiperkifozun azaltılması ve motor gelişimi amaçlayan egzersizleri içermekteydi.

Bulgular: Gözlemsel analizde eklem hipermobilitesi ve kas hipotonisinde değişiklik olmadığı ancak, torakal hiperkifozda düzelleme sağlandığı görüldü. Başlangıçta ancak destekli oturabilen olgumuz fizyoterapi programı sonucunda desteksiz oturabilir, emekleyebilir ve bağımsız yürüyebilir duruma gelmiştir. GMFM-88 total skoru %40'dan %66,6'ya, Alberta infant motor skala sonuçları; 5.percentilin altındayken 5.percentilin üzerine çıkmıştır.

Sonuç: Akondroplazi erken tanınıp uygun fizyoterapi yaklaşımıyla müdahale edildiğinde çocukların yaşlarına uygun motor gelişimi yakalamalarına katkı sağlayabilir. O nedenle, Akondroplazi'de fizyoterapinin etkinliğini gösteren daha fazla olgunun yer aldığı çalışmalara ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Akondroplazi, Fizyoterapi, Rehabilitasyon

PHYSIOTHERAPY AND REHABILITATION INTERVENTIONS IN A CASE OF ACHONDROPLASIA

Abstract

Purpose: Achondroplasia is an autosomal dominant disorder and is the most frequent form of dwarfism. It is a disease that diagnosed in early infancy, which usually affects the long bones of the body, and appears later in life as the child grows in height. Children with achondroplasia are usually suggested to physiotherapy during the walking period. In fact; Early recognition is important for appropriate counselling of parents and for children to catch up with their peers in the normal motor development curve.

Methods: 8 months old baby boy was referred to us with rhizomelic shortening of the arms and legs, curvature of the legs, short and wide hands, forehead protrusion, wide nasal bridge, short neck, thoracolumbar hyperkyphosis, muscle hypotonia with joint laxity, and signs of delayed motor development. The case was evaluated before and after treatment with GMFM-88 and Alberta Infant Motor Scale. The case was treated with the Bobath Concept for 4 months, 20 therapy sessions (2 times a week and 45 minutes each session). The rehabilitation program included exercises aimed at normalizing muscle tone, correcting of head position, reducing thoracolumbar hyperkyphosis and improve motor development.

Results: In the observational analysis, there was no change in joint hypermobility and muscle hypotonia, but improvement in thoracic hyperkyphosis was observed. Our case, who could only sit with support at the beginning, became able to sit without support, crawl and walk independently as a result of the physiotherapy program. The total score of GMFM-88 is increased from 40 % to 66,6% and Alberta Infant Motor Scale is increased from below the fifth percentile to above fifth percentile.

Conclusion: When achondroplasia is diagnosed early and intervened with an appropriate physiotherapy approach, it can contribute to the motor development of children according to their age. Therefore, future studies with more cases showing the effectiveness of physiotherapy in Achondroplasia are needed.

Keywords: Achondroplasia, Physiotherapy, Rehabilitation

Giriş

İlk olarak 1879'da Dr. Parrot tarafından tanımlanan akondroplazi, otozomal dominant kalıtım gösteren bir iskelet displazisidir ve cüceliğin en yaygın şeklidir (1,2). Akondroplazi, fibroblast growth factor receptor 3 (FGFR3)'ün yapısal olarak aktif hale gelmesine neden olan bir mutasyon sonucu oluşur. FGFR3, büyüme plaklarındaki farklılaşmanın ve kondrosit proliferasyonunun negatif düzenleyicisidir. Mutasyon, endokondral kemik oluşumunda bozulmaya neden olur ve kemik büyümesini inhibe eder (3, 4).

En belirgin klinik belirtileri; üst ve alt ekstremitelerde rizomelik kısalık, karakteristik yüz konfigürasyonu (nispeten büyük kafatası, çıkıntılı alın, düzleştirilmiş bir burun köprüsü, orta yüzün hipoplazisi ve mandibulanın göreceli çıkıntısı), el parmaklarında trident görünümüdür. Ayrıca bebeklerde hayatı tehdit eden foramen magnum stenozu, semptomatik spinal stenoz, torakolomber kifoz, üst solunum yolu obstrüksiyonu, uykuda solunum bozukluğu, genu varum/tibial eğilme, tekrarlayan otitis media, işitme kaybı ve kardiyovasküler hastalıklar gibi yaşam boyu çeşitli komplikasyonlar ortaya çıkabilir. (5, 6, 7).

Akondroplazi için semptomlar ve X-ray görüntülerinin tutarlı olduğu durumlarda tanı kolaylıkla konulabilir. Karakteristik klinik semptomlar ve radyolojik bulgular yenidoğan döneminden itibaren gözlenir, ancak hastaların yaklaşık %20'sine bu dönemde tanı konmaz (8). Akondroplazi'li çocuklarda motor gelişim geriliği raporlanmış olsa da yakın tarihe kadar rehberlerde genellikle yürüme döneminde fizyoterapi önerilmektedir. Oysa ki; daha sonraki komplikasyonları önlemeye yönelik müdahalelerle erken yönetim, akondroplazili çocukların normal motor gelişim eğrisinde akranlarını yakalaması ve ebeveynlere uygun şekilde danışmanlık yapmak için önemlidir (9, 5, 6).

Materyal ve Yöntem

8 aylık erkek bebek, kol ve bacaklarda rizomelik kısalma, bacaklarda eğiklik, kısa ve geniş eller, alın çıkıklığı, geniş burun köprüsü, kısa boyun, torakolomber hiperkifoz, eklem hipermobilitesi ile birlikte kas hipotonisi ve motor gelişimde gecikme bulgularıyla tarafımıza yönlendirildi. Olgunun morfolojik özellikleri Şekil-1'de gösterilmiştir.

Olgu, tedavi öncesi ve tedavi sonunda gözlemsel analiz, Kaba Motor Fonsiyon Ölçütü uzun formu (GMFM-88) ve Alberta İnfant Motor Skala (AIMS) ile değerlendirildi.

Gözlemsel analiz fizyoterapide kullanılan temel ölçme ve değerlendirme yöntemlerinden biridir. Gözlemsel postür analizinin amacı; mevcut postüral bozuklukların belirlenerek buna uygun tedavi programını belirlemek ve oluşabilecek değişiklikleri değerlendirebilmektir. Lateral, anterior ve posterior olmak üzere üç farklı açıdan postüral değerlendirme yapılabilir. Lateral postür analizi; omurganız kifoza, lordoz ya da kifo-lordoz gibi anatomik eğriliklerini gözlemsel olarak klinikte değerlendirmenin yöntemlerinden biridir (10). Akondroplazili olgularda omurganın bu tarz deformitelerinin görülme sıklığı yüksek olduğu için olguya ilk değerlendirmede lateral postür analizi yapılması tercih edilmiştir.

GMFM-88 yatma ve yuvarlanma (A), oturma (B), emekleme ve diz üstü (D), ayakta durma (D) yürüme, koşma ve zıplama (E) olmak üzere beş bölümde düzenlenmiş 88 maddeden oluşmaktadır. Maddeler, bir çocuğun her bir madde üzerindeki performansı gözlemlenerek dört puanlı bir ölçekte puanlanır (0 = hareketi başlatamaz, 1 = aktiviteyi başlatır fakat %10'unundan azını tamamlar, 2= aktivitenin %10 ila %100'ünü kısmen tamamlar, 3=aktiviteyi tamamlar). Her bölüm için puanlar, o bölüm için maksimum puanın yüzdesi olarak ifade edilir, son olarak yüzde puanların beşe bölünmesiyle GMFM-88'in toplam puanı elde edilir (11).

AIMS, 0-18 aylık riskli bebeklerin motor gelişimindeki değişimleri takip etmek ve atipik motor davranışları belirlemek için kullanılan norm referanslı, geçerli ve güvenilir bir skaladır. 4 alt bölümden (A-yüzüstü, B-sırtüstü, C-oturma, D-ayakta durma) oluşur ve toplamda 58 madde içerir. Bu maddeler ağırlık taşıma, antigravite hareketleri ve postüral dizilim gibi alanları ölçmeyi hedefler. Alt ölçeklerin puanları daha sonra toplam puan için toplanarak yaşa dayalı sentil değerlerine dönüştürülür. 5 percentil veya altındaki puanlar atipik gelişim, riskli bebek olarak sınıflandırılır (12).

Olgu 8 aylıktan itibaren Bobath Konsepti ile fizyoterapi ve rehabilitasyon programına alındı. Bobath konsepti temelini beyin fonksiyonu ile ilgili araştırmalara ve nörofizyolojik temellere dayandıran, birincil hedefi anormal postüral paternleri inhibe etmek ve normal hareket paterlerini yerleştirmek, ikincil hedefi vücudun biyomekanik düzgünlüğünü sağlamak ve kontraktür ve deformiteyi engellemek olan bir fizyoterapi yöntemidir (13, 14). Olguya, 4 ay toplam 20 terapi seansı (haftada 2 kez ve her seans 45 dakika) uygulandı. Rehabilitasyon programı, kas tonusunun normalleştirilmesi, baş pozisyonunun düzeltilmesi, torakolomber hiperkifoza azaltılması ve motor gelişimi amaçlayan egzersizleri içermektedir.

Bulgular ve Tartışma

Fizyoterapist ilk değerlendirmede klinik gözlem ile şu parametreleri değerlendirmiştir; lateral postür analizi, eklem hipermobilitesi ve kas hipotonisi. Bu değerlendirme esnasında fizyoterapistin klinik gözlemi; torakal bölgede hiperkifoza, diz ve dirsek eklemlerinde daha belirgin olmak üzere eklem hipermobilitesi ve gövdede belirgin kas hipotonisi olduğu yönündedir. Tedavi seanslarından sonra ise torakal hiperkifoza düzelme sağlandığı, eklem hipermobilitesi ve gövde hipotonisinde değişiklik olmadığı görülmüştür.

Tedavi sürecinin sonunda olgunun motor becerilerinde de gelişim görülmüştür. Başlangıçta ancak destekli oturabilen olgumuz fizyoterapi programı sonucunda desteksiz oturabilir, emekleyebilir ve bağımsız yürüyebilir duruma gelmiştir. Tedavi sonrasında, tedavi öncesine göre GMFM ve AIMS puanlarında da belirgin artışlar görülmüştür. Olgunun tedavi öncesi ve tedavi sonrası GMFM ve AIMS puanları Tablo-1'de gösterilmiştir.

Tablo-1 Olgunun tedavi öncesi ve tedavi sonrası GMFM ve AIMS puanları

	ÖNCE	SONRA
GMFM-88	%40	%66,6
AIMS	<5 percentil	>5 percentil

Akondroplazi hastalarının tıbbi sorunları anormal endokondral kemik büyümesinden kaynaklanır. Doğumda ortalama boy erkeklerde 47,7 cm ve kızlarda 47,2 cm'dir (15). Daha sonraki gelişimleri değerlendirildiğinde ise bu çocukların boyları kısadır. Antropometrik parametreler büyüme, kilo, baş çevresi ve göğüs çevresi için özel tablolara göre değerlendirilir. Bu olgularda görülen gövde hipotonisi, yaşamın ilk iki yılında belirli motor gelişim noktalarına ulaşılmasında gecikmeye neden olur (15, 16). Buna dayanarak olgumuzun motor becerilerindeki gelişimin sebeplerinden birinin mevcut gövde hipotonisi olduğunu düşünmekteyiz.

Eklem gevşekliliği, kas hipotonisi ve makrosefali ile birlikte akondroplazili bebeklerin çoğunda torakolomber hiperkifoz da görülür. Tedavi edilmesse ortopedik korse tedavisi gerektirecek kadar ciddi boyutlara ulaşabilir. Erken dönemde yapılan destekleyici çalışmalarla ortopedik korse tedavisi gerektiren hiperkifoz vakalarının sayısı önemli ölçüde azalmıştır (17). Akondroplazisi olan daha büyük çocuklarda dirsek ve kalça ekstansiyon kısıtlılığı, diz ve el eklem hipermobilitesi mevcuttur. Bunun yanı sıra egzersiz toleransı ve kas kuvveti de düşüktür (18, 19). Olgumuzda tedavi sonrasında torakal hiperkifozda düzelme görülmesinin, onu gelecekteki olası ortopedik korse tedavisinden koruduğunu ve omurgadaki düzgünlüğü devam ettirebilmesi, gelecekteki egzersiz toleransı ve kas kuvveti için de fizyoterapiyi sürdürmesi gerektiği görüşündeyiz.

Akondroplazi'nin klinik yönetimini anlatan literatür, kaba motor gelişimin geciktiğini göstermektedir (20). 20 olguyu değerlendiren bir çalışma kaba motor hareketler, iletişim yeteneği ve yeme yeteneğinde gecikmeler gözlemlendiğini, ancak ince motor becerilerde herhangi bir gecikme tespit edilmediğini vurgulamaktadır (21). Başka bir çalışmada Akondroplazi'li 48 çocuk değerlendirilmiş, kaba motor beceriler ve iletişim yeteneği kilometre taşlarında gecikmelerin gözlemlendiği bildirilmiştir (22). Ayrıca, akondroplazili 35 çocuğu (3-7 yaş) inceleyen diğer bir çalışmada, çocukların bağımsız hareketlerinde, motor gelişimlerinde ve sosyal becerilerinde gecikmeler bildirilmiştir (23).

Çalışmalarda görüldüğü üzere motor gelişim geriliği Akondroplazi'li çocuklar için sık karşılaşılan bir problemdir. Ancak motor gelişim geriliğine yönelik erken dönemde yapılan fizyoterapi uygulamalarının yer aldığı çalışmaların sayısı oldukça kısıtlıdır. Bunlardan bir tanesi Akondroplazi'li bir çocuğun rehabilitasyon sürecini gösteren bir olgu sunumudur. Bu çalışma da olgu, bizim çalışmamızdaki gibi Bobath konsepti ile tedavi edilmiştir. Tedavi sürecinin sonunda olgunun motor ve sosyal gelişiminde olumlu sonuçlar raporlanmıştır. (24) Erken dönem fizyoterapi sonuçlarını paylaşan başka bir çalışmada ise Akondroplazi'li çocukların motor becerilerinin geriden geldiğini göstermenin yanı sıra, motor gelişimini sağlamak için fizyoterapi desteğinin önemini vurgulamaktadır. Bu çalışmada olguların %75'inden fazlası ilk üç yılda fizyoterapi hizmetlerine erişmiştir ve çocukların gelişimleri değerlendirildiğinde sonuçlar yüz güldürücüdür (23).

Literatürde sayıları kısıtlı olsa da bu çalışmaların sonuçları fizyoterapi hizmetine erişen bir çok Akondroplazi'li çocuğun motor ve postüral becerilerindeki gelişmelere işaret etmekte ve fizyoterapiyi erken dönemde tedavi programına dahil etmenin önemini göstermektedir. Bunun yanı sıra, Amerikan Pediatri Akademisi'nin tavsiyelerine göre, akondroplazili bir çocuk multidisipliner ekip gözetiminde olmalıdır ve fizyoterapistin de ekibin parçası olarak tedaviye erken dönemde dahil edilmesi gelecekteki hizmet planlamasında dikkate alınmalıdır (8, 22).

Akondroplazi erken tanınıp uygun fizyoterapi yaklaşımıyla müdahale edildiğinde çocukların yaşlarına uygun motor gelişimi yakalamalarına katkı sağlayabilir. O nedenle, Akondroplazi'de fizyoterapinin etkinliğini gösteren daha fazla olgunun yer aldığı çalışmalara ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- 1) Parrot J.M. (1878). Les malformations achondrodysplasiques et le dieu Ptah. In: Bulletins de la Société d'anthropologie de Paris, 1:296 in: Gorlin RJ, Cohen M Jr., Hennekam RCM, Syndromes of the Head and Neck, Oxford University Press, USA.
- 2) Weinstein S.L., Buckwalter J.A. (1994). Turek's Orthopaedics: Principles and Their Application, 5th edn. Philadelphia, PA: J.B. Lippincott Company.
- 3) Richette P., Bardin T., Stheneur C. (2008). Achondroplasia: from genotype to phenotype. Joint Bone Spine. 75(2):125-30.
- 4) Horton W.A. (2006). Recent milestones in achondroplasia research, Am J Med Genet. 140A:166-169.
- 5) Kubota T., Adachi M., Kitaoka T., Hasegawa K., Ohata Y., Fujiwara M., Michigami T., Mochizuki H., Ozono K. (2020). Clinical Practice Guidelines for Achondroplasia. Clin Pediatr Endocrinol. 29(1):25-42.
- 6) Savarirayan R., Baratela W., Butt T., Cormier-Daire V., Irving M., Miller B.S., Mohnike K., Ozono K., Rosenfeld R., Selicorni A., Thompson D., White K.K., Wright M., Fredwall S.O. (2022). Literature review and expert opinion on the impact of achondroplasia on medical complications and health-related quality of life and expectations for long-term impact of vosoritide: a modified Delphi study. Orphanet J Rare Dis. Jun 13;17(1):224.
- 7) Hoover-Fong J., Cheung M.S., Fano V., Hagenas L., Hecht J.T., Ireland P., Irving M., Mohnike K., Offiah A.C., Okenfuss E., Ozono K., Raggio C., Tofts L., Kelly D., Shediak R., Pan W., Savarirayan R. (2021). Lifetime impact of achondroplasia: current evidence and perspectives on the natural history. Bone. 146: 115872.
- 8) Trotter T.L., Hall J.G. (2005). American Academy of Pediatrics Committee on Genetics. Health supervision for children with achondroplasia. Pediatrics 116: 771-83.
- 9) Ireland P.J., Johnson S., Donaghey S., Johnston L., Ware R.S., Zankl A., Pacey V., Ault J., Savarirayan R., Sillence D., Thompson E., Townshend S., McGill J. (2012). Medical management of children with achondroplasia: evaluation of an Australasian cohort aged 0-5 years. J Paediatr Child Health. May;48(5):443-9.
- 10) Otman A.S., Köse N. (2008). Tedavi Hareketlerinde Temel Değerlendirme Prensipleri. Hipokrat Kitabevi.
- 11) Russell D.J., Avery L.M., Rosenbaum P.L., Raina P.S., Walter S.D., Palisano R.J. (2000). Improved scaling of the gross motor function measure for children with cerebral palsy: Evidence of reliability and validity. Physical Therapy, 80(9), 873-885.
- 12) Hadders-Algra M., Heineman K.R., Bos A.F., Middelburg K.J. (2010). The assessment of minor neurological dysfunction in infancy using the Touwen Infant Neurological Examination: strengths and limitations. Dev Med Child Neurol. 52(1):87-92.
- 13) Günel M.K., Livanelioğlu A. (2009). Serebral Palside Fizyoterapi. Ankara; 2009. pp. 61-71.
- 14) Acar G., Altun G.P., Yurdalan S., Polat M.G. (2016). Efficacy of neurodevelopmental treatment combined with the Nintendo(®) Wii in patients with cerebral palsy. J Phys Ther Sci. Mar;28(3):774-80.
- 15) Baujat G., Legeai-Mallet L., Finidori G., Cormier-Daire V., Le Merrer M. (2008). Achondroplasia. Best Pract Res Clin Rheumatol. 22(1):3-18.

- 16) Ireland P.J., Pacey V., Zankl A., Edwards P., Johnston L.M., Savarirayan R. (2014). Optimal management of complications associated with achondroplasia. *Appl Clin Genet*. 7:117–125.
- 17) Pauli R.M., Breed A., Horton V.K., Glinski L.P., Reiser C.A. (1997). Prevention of fixed, angular kyphosis in achondroplasia. *J Pediatr Orthop*. 17(6):726–733.
- 18) Horton W.A., Hall J.G., Hecht J.T. (2007). Achondroplasia. *Lancet*. 370(9582):162–172.
- 19) Takken T., van Bergen M.W., Sakkars R.J., Helders P.J., Engelbert R.H. (2007). Cardiopulmonary exercise capacity in children and adolescent with achondroplasia. *J Pediatr*. 150(1): 26–30.
- 20) Wright M.J., Irving M.D. (2012). Clinical management of achondroplasia. *Arch Dis Child* 97: 129–34.
- 21) Ireland P.J., Johnson S., Donaghey S., Johnston L., McGill J., Zankl A., ve ark. (2010). Developmental milestones in infants and young Australian children with achondroplasia. *J Dev Behav Pediatr* 31: 41–7.
- 22) Ireland P.J., Donaghey S., McGill J., Zankl A., Ware R.S., Pacey V., ve ark. (2012). Development in children with achondroplasia: a prospective clinical cohort study. *Dev Med Child Neurol* 54: 532–7.
- 23) Ireland P.J., McGill J., Zankl A., Ware R.S., Pacey V., Ault J., ve ark. (2011). Functional performance in young Australian children with achondroplasia. *Dev Med Child Neurol* 53: 944–50.
- 24) Alicja Warmowska-Dawid A., Krzywda D., Regin K., Kowalski I.M. (2018). Rehabilitation of a pediatric achondroplasia patient – Case report *Pol Ann Med*. 1-5.

CASES OF MULTISYSTEM INFLAMMATORY SYNDROME IN CHILDREN ASSOCIATED WITH COVID-19 IN ALMATY, KAZAKHSTAN

Yerdan Mukhaliyev

Asfendiyarov Kazakh National Medical University

ORCID: 0000-0002-0996-1428

Gulzhan Narmuratova

Al-Farabi Kazakh National University

ORCID: 0000-0002-8981-2325

ABSTRACT

Objective: This observation reports cases of MIS-C (multisystem inflammatory syndrome in children) in Kazakhstan. Despite being a rare disease in Almaty, Kazakhstan, the number of MIS-C (multisystem inflammatory syndrome in children) among children recently is becoming concerning. It is still uncertain what the main mechanism of development of such a condition is. However, we are confident that with the current COVID-19 variant, Omicron (also known as B.1.1.529), which is more contagious and spreads much faster from person to person than previous COVID-19 variants, we will see an increase in the number of kids with such a serious condition in the future. According to the Ministry of Healthcare, Kazakhstan has seen a nearly 20-fold increase in omicron variants in recent months, primarily affecting younger populations.

Methods: We are presenting three cases of MIS-C among pediatric patients (aged 2 months to 12 years) that were observed at the local pediatric hospital for infectious diseases in Almaty from January to July 2022. Historically, all patients tested positive for SARS-CoV-2 infection in the past and two of them had mild to moderate infections, while the third patient on her first admission discharged with a full recovery and on the second hospitalization to our hospital patient presented with paroxysmal supraventricular tachycardia and adrenal gland hemorrhage.

Results: It is important to note that two patients were critically ill at admission and required treatment in the intensive care unit, and the third patient had been hospitalized in a regular unit with further development of paroxysmal tachycardia, cardiac shock, systemic thrombosis, and respiratory failure. All patients upon admission to intensive care have been placed on artificial ventilation. None of them died. The treatment and diagnostic measures provided at the intensive care unit were in full accordance with international and national MIS-C guidelines.

Conclusion: Given the fact that MIS-C cases are rare in Kazakhstan, our report is essential to inform clinicians working in primary, secondary, and tertiary care about the early recognition of MIS-C symptoms and the timely delivery of appropriate treatment.

Keywords: multisystem inflammatory syndrome in children, COVID-19, Kazakhstan

ÇOCUKLARDA COVID-19 İLE İLİŞKİLİ ÇOKLU SİSTEMİK İNFLAMATUVAR SENDROM TANISINDA MUTLAK NÖTROFİL/ LENFOSİT ORANI VE İNFLAMATUVAR BELİRTEÇLERLE İLİŞKİSİ

Dr. Onur TAŞCI

Çocuk kardiyoloji uzmanı, Sivas Numune Hastanesi

ORCID: 0000-0003-4853-3829

ÖZET

Amaç: Çocuklarda COVID-19 ile ilişkili çoklu sistemik inflamatuvar sendromun (MIS-C) klinik ve laboratuvar özellikleri bazı hastalıklarla örtüşmekte ve bu da hızlı ve doğru tanıyı engellemektedir.¹ Bu çalışmada amaç, mutlak nötrofil/ lenfosit sayısının MIS-C tanısındaki katkısını araştırmak ve diğer inflamatuvar belirteçlerle korelasyonunu değerlendirmektir.

Bulgular: Çalışmaya MIS-C tanısı alan 51 hasta (24 kız, 27 erkek) ve 40 sağlıklı kontrol grubu (20 kız, 20 erkek) dahil edildi. Hastaların ortalama yaşı 8.95 ± 4.72 , kontrol grubunun 8.35 ± 4.27 yılı. Tablo 1'de demografik ve laboratuvar bilgileri verilmiştir. Ateş en sık başvuru semptomuydu ve her hastada mevcuttu. Hasta grubunun beyaz küre sayısı (WBC), mutlak nötrofil sayısı/ mutlak lenfosit sayısı (ANS/ALS) kontrol grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksekti (sırasıyla $p=0.027$, $p<0.001$). Hemogloblin, hemotokrit düzeyi, ALS, kırmızı küre ve platelet sayısı ise hasta grubunda kontrol grubuna göre daha düşük saptandı ($p<0.001$). MIS-C' yi tahmin etmek için ANS/ALS oranının eşik değeri, %87,8 duyarlılık, %82,5 özgüllük ve 0,935'lik ROC eğrisi altındaki alan ile 1,78 olarak hesaplandı. ANS/ALS oranının, WBC ve C-reaktif protein (CRP) ile orta derecede korelasyon gösterdiği görüldü ($r:0.564$ $p<0.001$ ve $r:0.504$ $p=0.001$, sırasıyla). Tablo 2'de korelasyonlar verilmiştir. Miyokard/perikard tutulumu olan hastalarda ANS/ALS oranı daha yüksek saptanmasına rağmen bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildi ($p=0.167$).

Tartışma: Ölümcül komplikasyonlara neden olabilmesi nedeni ile MIS-C tablosunun erken tanınması ve akut viral/bakteriyel enfeksiyonlardan ayırt edilmesi önemlidir.¹ Lökopeni, trombositopeni, inflamatuvar parametrelerdeki ve ANS/ALS oranındaki yükseklikler literatür ile benzerlik göstermektedir.²³ Çocuk ve erişkin çalışmaları ANS/ALS oranının Covid-19 enfeksiyonun ve prognozunu ciddiye ile korelasyon gösterdiğine işaret etmektedir.⁴⁵

¹Roberts JE, Campbell JI, Gauvreau K, Lamb GS, Newburger J, Son MB, Dionne A. Differentiating multisystem inflammatory syndrome in children: a single-centre retrospective cohort study. Arch Dis Child. 2022 Mar;107(3):e3. doi: 10.1136/archdischild-2021-322290. Epub 2021 Jul 8. PMID: 34244164; PMCID: PMC8275366.

² Bari A, Ch A, Bano I, Saqlain N. Is leukopenia and lymphopenia a characteristic feature of COVID-19 in children? Pak J Med Sci. 2021 May-Jun;37(3):869-873. doi: 10.12669/pjms.37.3.3848. PMID: 34104180; PMCID: PMC8155415.

³ Shahin W, Rabie W, Alyossof O, Alasiri M, Alfaki M, Mahmoud E, Hijazi M, Faraidi HE, Alahmari H. COVID-19 in children ranging from asymptomatic to a multi-system inflammatory disease: A single-center study. Saudi Med J. 2021 Mar;42(3):299-305. doi: 10.15537/smj.2021.42.3.20200625. PMID: 33632909; PMCID: PMC7989263.

⁴ Jimeno S, Ventura PS, Castellano JM, García-Adasme SI, Miranda M, Touza P, Lllana I, López-Escobar A. Prognostic implications of neutrophil-lymphocyte ratio in COVID-19. Eur J Clin Invest. 2021 Jan;51(1):e13404. doi: 10.1111/eci.13404. Epub 2020 Sep 25. PMID: 32918295.

⁵ Sukrisman L, Sinto R, Priantono D. Hematologic Profiles and Correlation Between Absolute Lymphocyte Count and Neutrophil/Lymphocyte Ratio with Markers of Inflammation of COVID-19 in an Indonesian National Referral Hospital. Int J Gen Med. 2021 Oct 18;14:6919-6924. doi: 10.2147/IJGM.S337440. PMID: 34703296; PMCID: PMC8536878.

Çalışmamızda ciddi kardiyak tutulumu olan hastalarda ANS/ALS oranı daha yüksek saptanmasına rağmen hasta grup içinde bu fark anlamlı değildi. Daha büyük örneklem ile farklı sonuçlar bulunabilir.

Sonuç: ANS/ALS oranı; MIS-C ön tanısı olan hastalarda, kolay ölçülebilir, ulaşılabilir, uygun maliyetli ve güvenilir bir parametre olarak görülmektedir.

Anahtar kelimeler: ANS, ALS, Covid-19, korelasyon, MIS-C

Tablo 1: Hasta ve kontrol grubunun demografik ve laboratuvar özellikleri

	Hasta	Kontrol	P değeri
Yaş (median yıl) (min-maks)	8.95±4.72	8.35±4.27	
Cinsiyet (kız/erkek)	24/27	20/20	
Beyaz küre (10³/uL)	9525±5075	7501±2597	0.027*
ANS (10³/uL)	7483±4849	3364±1316	<0.001*
ALS (10³/uL)	1250 (340-3520)	2810 (1790-9920)	<0.001**
ANS/ALS	5.95 (0.87-38.42)	1.08 (0.22-3.42)	<0.001**
Hb (g/dL)	11.94±1.59	13.49±1.00	<0.001*
Htc (%)	35.46±4.07	41.04±7.51	<0.001*
Rbc (10⁶/uL)	4.46±0.49	4.88±0.36	<0.001*
Plt (hücre/ mL)	171000 (63000-494000)	309000 (170000-494000)	<0.001**
D-dimer (ng/mL)	3105 (316-14485)		
Fibrinojen (mg/dL)	536.20±137.342		
Ferritin (µg/L)	288.10 (58.70-1851)		
Sedimentasyon (mm/h)	44.82±26.76		
CRP (mg/L)	151.57±97.33		

*Bağımsız gruplarda t testi **Mann-Whitney U-testi

Tablo 2: MISC hastalarında ANS/ALS oranı, Beyaz küre sayısı, CRP, Sedimentasyon, Ferritin ve D-dimer arasındaki korelasyonlar

Değişken	R	P değeri*	Yorum
ANS/ALS oranı ve WBC	0.564	<0.001	Orta korelasyon
ANS/ALS oranı ve CRP	0.504	0.001	Orta korelasyon
ANS/ALS oranı ve Sedimentasyon	0.127	0.447	Korelasyon yok
ANS/ALS oranı ve D-dimer	0.183	0.309	Korelasyon yok
ANS/ALS oranı ve Ferritin	0.192	0.293	Korelasyon yok
Ferritin ve D-dimer	0.506	0.005	Orta korelasyon
Ferritin ve CRP	0.436	0.013	Orta korelasyon
CRP ve Sedimentasyon	0.505	0.001	Orta korelasyon
CRP ve WBC	0.457	0.003	Orta korelasyon
Fibrinojen ve Sedim	0.817	<0.001	Güçlü korelasyon
Fibrinojen ve WBC	0.418	0.037	Orta korelasyon
Fibrinojen ve CRP	0.541	0.005	Orta korelasyon

*Spearman korelasyon testi

ABSOLUTE NEUTROPHIL/LYMPHOCYTE RATIO AND ITS RELATIONSHIP WITH INFLAMMATORY MARKERS IN THE DIAGNOSIS OF MULTIPLE SYSTEMIC INFLAMMATORY SYNDROME RELATED TO COVID-19 IN CHILDREN

ABSTRACT

Aim: The clinical and laboratory features of multiple systemic inflammatory syndrome (MIS-C) associated with COVID-19 in children overlap with some diseases, which hinders rapid and accurate diagnosis.¹ The aim of this study is to investigate the contribution of absolute neutrophil/lymphocyte count in the diagnosis of MIS-C and to evaluate its correlation with other inflammatory markers.

Results: 51 patients (24 girls, 27 boys) who diagnosed with MIS-C and 40 healthy controls (20 girls, 20 boys) were included in the study. The mean age of the patients was 8.95 ± 4.72 years, and 8.35 ± 4.27 years in the control group. Demographic and laboratory information are given in Table 1. Fever was the most common presenting symptom and was present in every patient. The white blood cell (WBC) count, absolute neutrophil count/absolute lymphocyte count (ANS/ALS) of the patient group were statistically significantly higher than the control group ($p=0.027$, $p<0.001$, respectively). Hemoglobin, hematocrit level, ALS, red blood cell and platelet count were found to be lower in the patient group than the control group ($p<0.001$). The cut-off value of the ANS/ALS ratio to estimate MIS-C was calculated as 1.78, with sensitivity of 87.8%, specificity of 82.5%, and area under the ROC curve of 0.935. The ANS/ALS ratio was moderately correlated with WBC and C-reactive protein (CRP) ($r:0.564$ $p<0.001$ and $r:0.504$ $p=0.001$, respectively). Correlations are given in Table 2. Although the ANS/ALS ratio was found to be higher in patients with myocardial/pericardial involvement, this difference was not statistically significant ($p=0.167$).

Discussion: It is important to recognize MIS-C early and distinguish it from acute viral/bacterial infections because it can cause fatal complications.¹ The elevations in inflammatory parameters and ANS/ALS ratio, leukopenia, thrombocytopenia are similar to the literature.^{2,3} Child and adult studies indicate that the ANS/ALS ratio correlates with the severity of Covid-19 infection and prognosis.^{2,4,5} Although the ANS/ALS ratio was found to be higher in patients with severe cardiac involvement in our study, this difference was not significant within the patient group. Different results may be found with a larger sample.

Result: ANS/ALS ratio; it is seen as an easily measurable, accessible, cost-effective and reliable parameter in patients with a preliminary diagnosis of MIS-C.

Keywords: ANS, ALS, correlation, Covid-19, MIS-C

YENİ DOĞANLARDA DERİ BAKIMI: BEZ DERMATİTİ VE YÖNETİMİ

Tuba GIYNAŞ

Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı

ORCID: 0000-0002-4738-0421

Doç. Dr. Figen YARDIMCI

Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı

ORCID: 0000-0002-1550-985X

ÖZET

Deri, insan vücudunun yüzey alanı en geniş ve ağırlığı en fazla olan organıdır. Fiziksel, kimyasal, biyolojik ve dış etkenlere karşı insan vücudu için koruyucu bir bariyer görevi görür. Ayrıca aşırı su kaybını önlemek ve vücut ısısını düzenlemek gibi birçok hayati fonksiyonları vardır (Amer et al., 2017; Proksch 2018). Bu fonksiyonları yerine getirmek için deri, morfolojik olarak farklı olan dıştan içe doğru epidermis, dermis ve derialtı dokusu (subkutis) olmak üzere üç temel katmandan oluşur (Menon, 2015).

Cildin gelişimi ve olgunlaşma süreci yaş dönemlerine göre farklılık göstermektedir. Yenidoğan cilt yapısı; morfolojik ve fonksiyonel yönden yetişkin cilt yapısından farklıdır. Bunun nedeni yenidoğanların yaşamının ilk günlerinde, intrauterin ortamdaki sıcak ve sıvı ile dolu bir ortamdan, soğuk ve kuru olan dış ortama geçmesi, yenidoğan döneminden itibaren ciltte değişimlerin olması, yapı ve fonksiyonlarında gelişmelerin sürekli devam etmesidir (Oranges et al., 2015). Bebek bezi dermatitinde temel unsur önlemektir. Geliştikten sonra genel amaç ise, enfeksiyonu azaltmak, ciltteki hasarı onarmak ve tekrar hasar oluşumunu önlemektir (Shin, 2014; Merrill 2015). Hem önleme hem de tedavi için farmakolojik olmayan pişik önleyici yaklaşımlar hava, bariyer, temizlik, bebek bezi ve eğitimi olmak üzere 5 maddede toplanmış ve “ABCDE” harfleri verilmiştir (Boiko, 1999).

Pişik yenidoğanlar ve bebeklerde en yaygın cilt sorunlarından birisidir. Karmaşık ve multifaktöriyel bir etiyolojiye sahiptir. Pişigi önlemek ve yönetmek etiyolojisinin iyi bilinmesi ve nedensel faktörlerin ortadan kaldırılması ile mümkündür. Pişik cilt maserasyonu ve tahriş edici maddelerle uzun süreli temasta dahil olmak üzere birçok faktörün etkileşimi sonucu, cilt bariyerinin bozulmasına yol açar. Bebek bezi dermatiti önlenabilir bir durumdur ve tüm ebeveynler ve bakım vericiler, uygun bebek bezi hijyeni ve cilt bakımı uygulamaları ile bu durumun olasılığını azaltmanın yolları hakkında hemşirelerden veya diğer klinisyenlerden eğitim almalıdır. Yenidoğanın deri bütünlüğünü korumak için önlemler, ebeveynler ve diğer bakım verenler tarafından güvenli bir şekilde sağlanmalıdır.

Anahtar kelimeler: Yenidoğan, cilt bakımı, risk değerlendirmesi, bez dermatiti, bebek bezi

SKIN CARE IN NEWBORNS: DIAPER DERMATITIS AND ITS MANAGEMENT

ABSTRACT

Skin is the organ having the largest surface area and the most weight in the human body. It acts as a protective barrier for the human body against physical, chemical, biological and external factors. It also has many vital functions such as preventing excessive water loss and regulating body temperature (Amer et al. Proksch 2018). The skin consists of three basic layers that are morphologically different from the outside to the inside, including epidermis, dermis and subcutaneous tissue (subcutis) in order to fulfill these functions (Menon, 2015).

The development and maturation process of the skin differ according to age periods. Newborn skin structure is different from adult skin structure in terms of morphological and functional aspects. The reason for this is that newborns pass from a warm and liquid filled environment in the intrauterine environment to a cold and dry external environment in the first days of life, that there are changes in the skin starting from the newborn period, and that development of its structure and functions continue (Oranges et al., 2015). The primary element for the diaper dermatitis is prevention. The general aim is to reduce infection, repair damage in the skin and prevent re-damage after development (Shin, 2014; Merrill 2015). Non-pharmacological rash prevention approaches for both prevention and treatment collected in 5 items including air, barrier, cleaning, diaper and education, and the letters “ABCDE” were given (Boiko, 1999).

Rash is one of the most common skin problems in newborns and babies. It has a complex and multifactorial etiology. Preventing and managing diaper rash is possible with good knowledge of its etiology and elimination of causal factors. It leads to disruption of the skin barrier as a result of the interaction of many factors including rash skin maceration and prolonged contact with irritants. Diaper dermatitis is preventable and all parents and caregivers should receive education from nurses or other clinicians about proper diaper hygiene and skin care practices and for the ways to reduce the likelihood of this condition. The precautions to protect the skin integrity of the newborn should be safely provided by parents and other caregivers.

Keywords: Newborn, skin care, risk assessment, diaper dermatitis, diaper

ENÜREZİS TANILI ÇOCUKLARDA DAVRANIŞSAL TEDAVİ YÖNTEMLERİ

Tuba GIYNAŞ

Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı

ORCID: 0000-0002-4738-0421

Dr. Öğr. Üyesi Nurdan AKÇAY DİDİŞEN

Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı

ORCID: 0000-0002-4371-6020

ÖZET

Enürezis, organik nedenler ekarte edildiğinde gece ya da gündüz, yatağına ya da giysilerine, istemli ya da istemsiz olarak haftada en az 2 kez idrar kaçırma olarak tanımlanmaktadır. Enürezis prevalansı sosyoekonomik duruma ve eğitim düzeyine göre farklılık göstermekle birlikte, ailenin ilk çocuklarında görülme sıklığı daha fazladır. Genel olarak bildirilen sıklık 5 yaşındaki çocuklarda %15'i iken, bu oran 15 yaşındaki çocuklarda %1'e kadar düşmektedir.

Enürezis farklı etiyolojik nedenlerle ortaya çıkabilen bir semptom olduğu için, farklı disiplinleri ilgilendiren bir problemdir. Bu durum sonucu olarak enürezis ile ilgilenen her disiplin problemi kendi açısından değerlendirmekte ve tedaviyi yönetmektedir. Bu nedenle enürezis tedavisi için hekim, çocuk psikiyatristi, çocuk psikoloğu, fizik tedavi uzmanı ve hemşireden oluşan multidisipliner bir ekip gerekmektedir.

Enüresiz tedavisi için, farmakolojik ve farmakolojik olmayan tedavi yöntemleri mevcuttur. Farmakolojik olmayan yöntemler, aynı zamanda davranışsal tedavi yöntemleri olarak adlandırılmaktadır. Tuvalet eğitimi, mesane ve sfinkter eğitimi, motivasyon tedavisi, alarm-uyarı tedavisi, biyofeed-back, nöromodülasyon, akupunktur, karyopratik, hipnoterapi, homeopati bu yöntemler arasındadır.

Sonuç olarak enürezis tedavisinde farklı tedavi seçenekleri bulunmakla birlikte öncelikli olan tedavi yaklaşımı davranışsal tedavi yöntemleridir. Bu tedavi yöntemleri, tek başına kullanılabildikleri gibi birbirlerinin kombinasyonları şeklinde de kullanılabilmektedir. Bu durum ise başarı şansını arttırmaktadır. Alarm-uyarı tedavisi, tuvalet eğitimi, pelvik taban egzersizleri, motivasyon tedavisi sıklıkla kullanılan tedavi seçenekleri arasındadır. Bu yöntemlerin çocuğa uygulanmasında hemşireler hem çocuk hem aile için önemli bir role sahiptir ve bu yöntemlerin uygulamasında hemşirelerin çok önemli katkılarının olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enürezis, davranış terapisi, davranış değiştirme.

BEHAVIORAL TREATMENT METHODS IN CHILDREN DIAGNOSED WITH ENURESIS

ABSTRACT

Enuresis is defined as the voluntary or involuntary leakage of urine, day or night, in bed or on clothing, at least twice a week, when organic causes are excluded. Although the prevalence of enuresis differs according to socioeconomic status and education level, its incidence is higher in the first child of the family. While the generally reported frequency is 15% in 5-year-old children, this rate drops to 1% in 15-year-olds.

Enuresis is a problem that concerns different disciplines, as it is a symptom that can occur for different etiological reasons. As a result of this situation, each discipline dealing with enuresis evaluates the problem from its own perspective and manages the treatment. Therefore, a multidisciplinary team consisting of a physician, child psychiatrist, child psychologist, physical therapist and nurse is required for the treatment of enuresis.

Pharmacological and non-pharmacological treatment modalities are available for the treatment of enuresis. Non-pharmacological methods are also called behavioral treatment methods. Toilet training, bladder and sphincter training, motivational therapy, alarm-warning therapy, biofeed-back, neuromodulation, acupuncture, chiropractic, hypnotherapy, homeopathy are among these methods.

In conclusion, although there are different treatment options in the treatment of enuresis, the primary treatment approach is behavioral treatment methods. These treatment methods can be used alone or in combination with each other. This increases the chances of success. Alarm-warning therapy, toilet training, pelvic floor exercises, motivation therapy are among the frequently used treatment options. Nurses have an important role in the application of these methods to the child, both for the child and the family, and it is thought that nurses will have a very important contribution in the application of these methods.

Keywords: Enuresis, behavior therapy, behavior modification.

PATERNAL BESLENME VE YAŞAM ŞEKLİNİN FETAL EPIGENOM İLE ÇOCUK SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ

Öğr. Gör. Mücahit MUSLU

Kastamonu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü

ORCID: 0000-0002-8761-5061

ÖZET

Döllenme ile beraber fetal gelişim çok hızlı bir şekilde devam etmektedir. Özellikle ilk trimesterde organogenez başlamaktadır. Bu süreçte fetal ihtiyaçlar annenin gebelik öncesi rezervleri ve maternal diyetle sağlanmaktadır. Bu nedenle maternal beslenmenin gebelik sürecinde fetüs gelişimi ve ilerleyen dönemde çocuk sağlığı için oldukça önemli olduğu bilinmektedir. Son yıllarda infertilitenin artması genel olarak erkek germ hücrelerinin de detaylı anlaşılması için çalışmaların yapılmasını teşvik etmiştir. Embriyonun gelişimsel programlamasının genetik bilgi tarafından kontrol edildiği bilinmektedir. Bunun yanında spermatozoada bulunan epigenetik bilgi tarafından da yönlendirilmektedir. Epigenetik, DNA dizisindeki değişiklikleri içermeyen gen ifadesindeki kalıtsal değişiklikleri kapsamaktadır. DNA metilasyonu, histon modifikasyonu ve mikroRNA (miRNA) ifadesi olmak üzere farklı şekillerde etki gösterebilmektedir. Artan insan ve hayvan çalışmaları babanın yaşam şeklinin ve beslenmesinin genetik ve epigenetik mekanizmalarla fetal epigenom, fetal gelişim ve çocuk sağlığı üzerinde kapsamlı etkileri olduğunu göstermektedir. Çeşitli yaşam şekilleri ve diyet modelleri sperm ve seminal sıvı kalitesini etkileyerek ilerleyen dönemlerde pek çok hastalığa neden olabildiği bildirilmiştir. Aynı zamanda paternal diyetin düzeltilmesi veya yaşam şeklinin değiştirilmesi de çocukların sağlığında olumlu etkiler ile ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle çocuk sağlığının desteklenmesi ve artan kronik hastalıkların engellenebilmesi için çocuk sağlığının maternal orijinden anne ve babanın birlikte değerlendirildiği ebeveyn orijinine dönüştürülmesi, gebelik öncesi süreçte annenin yanında babanın da kapsamlı olarak değerlendirilmesi ve gerekirse halk sağlığı politikalarına maternal besin takviyeleri yanında paternal takviyelerin de eklenmesi gerekmektedir. Bu derleme güncel çalışmalar eşliğinde paternal beslenmenin fetal epigenom ve çocuk sağlığı üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Paternal beslenme, Paternal Diyet, Beslenme, Çocuk sağlığı, Çocuk

EFFECTS OF PATERNAL NUTRITION AND LIFESTYLE ON FETAL EPIGENOME AND CHILD HEALTH

ABSTRACT

Fetal development continues very rapidly with fertilization. Organogenesis begins, especially in the first trimester. In this process, fetal needs are provided by the mother's pre-pregnancy reserves and maternal diet. For this reason, it is known that maternal nutrition is very important for fetal development during pregnancy and for child health in the future. The increase in infertility in recent years has encouraged studies to be carried out for a detailed understanding of male germ cells in general. It is known that the developmental programming of the embryo is controlled by genetic information. It is also guided by the epigenetic information found in spermatozoa. Epigenetics covers heritable changes in gene expression that do not include changes in the DNA sequence. It can act in different ways, including DNA methylation, histone modification and microRNA (miRNA) expression. Increasing human and animal studies show that paternal lifestyle and diet have far-reaching effects on fetal epigenome, fetal development and child health through genetic and epigenetic mechanisms.

It has been reported that various lifestyles and diet models can affect sperm and seminal fluid quality and cause many diseases in the future. At the same time, improving the paternal diet or changing the lifestyle has been associated with positive effects on children's health. For this reason, in order to support child health and prevent increasing chronic diseases; It is necessary to transform child health from maternal origin to parental origin where the mother and father are evaluated together, comprehensive evaluation of the father as well as the mother in the pre-pregnancy period, and if necessary, paternal supplements should be added to public health policies in addition to maternal nutritional supplements. This review aims to examine the effects of paternal nutrition on fetal epigenome and child health in the light of current studies.

Keywords: Paternal nutrition, Paternal diet, Nutrition, Child health, Child

GİRİŞ

Barker Hipotezi olarak öne sürülen Sağlık ve Hastalığın Gelişimsel Kökeni (DOHaD) hipotezi kardiyovasküler hastalıklar, obezite, tip 2 diyabet gibi hastalıkların kökenlerinin genler ve ortamlar arasındaki karşılıklı ilişki ile döllenme, embriyonik, fetal ve yenidoğan aşamaları sırasında olduğu kavramına dayanmaktadır. Bu etkinin merkezi sinir sistemi gibi önemli metabolik organların programlanmasını indükleyen genetik ve epigenetik mekanizmalar aracılığıyla olduğu savunulmaktadır (Barker, 2004). Döllenme ile beraber fetal gelişim çok hızlı bir şekilde devam etmektedir. Özellikle ilk trimesterde organogenez başlamaktadır. Bu süreçte fetal ihtiyaçlar annenin gebelik öncesi depoları ve maternal diyetle sağlanmaktadır. Fetal büyüme ve gelişme süreci fetal dönem kadar ileri dönemlerdeki sağlık ve hastalık durumu ile de ilişkilidir. Artan kanıtlar maternal beslenmenin gebelik sürecinde fetüs gelişimi ve ilerleyen dönemlerde çocuk sağlığı için önemi bildirmektedir (Jain and Jain, 2022). Bu nedenle birçok ulusal ve uluslararası kuruluş tarafından gebelik sürecinde çeşitli besin ögesi eksikliklerine bağlı gelişebilecek risklerin engellenmesi için maternal diyeti destekleyen folik asit, D vitamini ve demir gibi besin öğelerinin rutin takviyeleri önerilmekte ve uygulanmaktadır (Güler et al., 2019).

Maternal süreç yanında günümüzde sınırlı olmakla birlikte artan epidemiyolojik çalışmalar fetal gelişim ve çocuk sağlığı konusunda babaya bağlı faktörlerin de etkin olabileceğini göstermektedir. Bu nedenle DOHaD sürecinin anne dışındaki etkileriyle daha iyi anlaşılması için Sağlık ve Hastalığın Paternal Orijin (POHaD) kavramı ortaya atılmıştır (Soubry, 2018). Paternal orijinlerin ve paternal beslenmenin çocuk sağlığı üzerindeki etkileri ile ilgili yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu hayvan çalışmalarını kapsamaktadır. Bu çalışmalarda farklı diyet modellerinin ve bu diyetle maruz kalma zamanlamalarının çocuk sağlığı üzerinde birçok farklı etkisi olduğu gösterilmiştir (Dimofski et al., 2021). Bu derleme güncel çalışmalarla epigenomu etkileyen paternal faktörler ve paternal beslenmenin epigenom ve çocuk sağlığı üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Paternal Etki ve Fetal Epigenom

Son yıllarda infertilitenin artması genel olarak erkek germ hücrelerinin de detaylı anlaşılması için çalışmaların yapılmasını teşvik etmiştir. Embriyonun gelişimsel programlaması genetik bilgi tarafından kontrol edildiği bilinmektedir. Bunun yanında spermatozoada bulunan epigenetik bilgi tarafından da yönlendirilmektedir (Donkin and Barrès, 2018). Epigenetik, DNA dizisindeki değişiklikleri içermeyen gen ifadesindeki kalıtsal değişiklikleri kapsamaktadır. DNA metilasyonu, histon modifikasyonu ve mikroRNA (miRNA) ifadesi olmak üzere üç şekilde etki gösterebilmektedir. İnsan germ hücrelerinde bu basamaklar ile gerçekleşen değişiklikler çocuk sağlığı üzerinde etkiler gösterebilmektedir. Lakin bu etkilerin büyüklüğü ve etkilenme mekanizmaları tam olarak aydınlatılamamıştır (Lempradl, 2020; Yuan and Robinson, 2022).

DNA metilasyonu, DNA bazlarına metil gruplarının bağlanmasıdır. Metilasyon miktarları genlere göre değişiklik gösterebilmekte, genleri susturabilmekte, gen ifadelerini veya kromatin yapılarında değiştirebilmektedir. DNA metilasyonları genellikle embriyogenez sırasında ve döllenmeden kısa bir süre sonra temizlenir ancak bazı gen sınıflarında metilasyonlar kalıcı olabilmektedir (Marques et al., 2011). Histonlar DNA paketlenmesinden sorumludur. Spermatogenez sırasında DNA, protaminlerle değiştirilen histonlarından arındırılmaktadır. Bununla birlikte, fetüste az miktarda insan histonu tutunmakta ve sonraki nesillere aktarılan bilgileri taşıyabilmektedir (Schon et al., 2019). Mikro RNA proteine dönüşmeyen işlevsel olmayan bir RNA'dır. Mikro RNA birden fazla proteini modüle edebilir ve bir protein birden fazla miRNA tarafından değiştirilebilir. DNA metilasyonu ve histon modifikasyonu miRNA'ların ekspresyonunu etkiler ancak miRNA'ların kendileri de çeşitli mekanizmalardaki bileşenlerin ekspresyonunu düzenleyebilir. Kromatin hedefleme enzimleri üzerindeki etkileriyle miRNA'lar, epigenomu ve ardından gen ekspresyonunu değiştirebilmektedir (Dupont et al., 2019).

İnsanlarda erkek germ hücreleri, yaşamın ikinci on yılına kadar üreme kapasitesine ulaşamaz. Bu uzun gecikme periyoduna rağmen, erkek germ hücreleri gelişmeye fetal yaşamın erken döneminde başlar ve cinsiyet belirlendikten sonra hücrel farklılaşma ve morfolojik değişiklikler oluşturur. Epigenom önemli ölçüde hücrel plastisiteye izin verdiğinden, erkek germ hücre gelişiminin birçok aşamasındaki çevresel maruziyetlerin epigenetik ifadeyi şekillendirebileceği bilinmektedir (Carrell, 2012; Wu et al., 2015). Günümüzde artan çevresel kirlilikle hidrokarbon jet yakıtı, dioksin, pestisitler (permetrin ve metoksiklor), plastikler ve herbisitler (glifosat ve atrazin) gibi kimyasallara maruz kalmanın sperm üzerinde genetik ve epigenetik etkilerle gelecek nesillerde böbrek, prostat ve testis patolojileri, pubertal anormallikleri ve obezite gibi pek çok hastalığa neden olabileceği gösterilmiştir (Beck et al., 2022). Ayrıca radyasyon, çeşitli ilaçlar, kemoterapi, radyoterapi, hava kirliliği gibi çevresel etkiler de benzer sonuçlar göstermektedir (Breton et al., 2021). Paternal etkilenim sadece dışarıdan maruz kalınan kimyasallarla sınırlı değildir. Sigara kullanımı, beslenme, fiziksel aktivite, sağlık durumu, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar gibi yaşam şekillerine bağlı etkilerin de genetik ve epigenetik mekanizmalarla sperm yoluyla gelecek nesillere aktarılabildiği ve gelecek nesillerde diyabet, kanser, obezite, kardiyovasküler hastalıklar, solunum hastalıkları gibi pek çok hastalığa neden olabileceği bildirilmiştir (Breton et al., 2021; Crean and Immler, 2021; Li et al., 2022; Zhu et al., 2021). Bunun yanında sosyal yaşamda maruz kalınan stresin benzer mekanizmalarla gelecek nesillere aktarılabildiği strese yüksek oranda maruz kalan kişilerin çocuklarında mental hastalıkların daha yaygın olduğu belirtilmiştir (Bale, 2022). Ayrıca babanın yaşının yüksek olması da sperm kalitesini olumsuz etkilemektedir (Day et al., 2016). Tüm bu etkiler sperm hücrelerinin pek çok faktör nedeniyle etkilendiğini ve bu etkilenimi genetik ve epigenetik yollarla gelecek nesillere aktarabildiğini göstermektedir (Bale, 2022; Breton et al., 2021; Crean and Immler, 2021; Li et al., 2022; Zhu et al., 2021).

Erkek üreme potansiyeli sadece sperm ile ilişkili değildir. İnsanlarda sperm, toplam semen hacminin yaklaşık %2-5'ini oluşturur. Meni plazması veya seminal sıvı olarak bilinen ejakülatın geri kalanı, spermin beslenmesinin çok ötesine uzanan çeşitli işlevlere sahip (proteinler, hormonlar ve RNA'lar gibi) kimyasalların karışımını içerir. Seminal sıvı bileşimi erkekler arasında ve aynı erkeğin farklı ejakülatı arasında da değişiklik gösterebilir. Bu durum semen bileşiminin çevresel değişime duyarlı olduğunu ve seminal plazmadaki varyasyonun sperm fenotipini düzenleyebileceğini göstermektedir (Crean and Immler, 2021; Druart and de Graaf, 2018; Patlar et al., 2019).

Ratlarda lipid metabolizmasının yalnızca sperm tarafından değiştirildiği hipotezini inceleyen bir çalışmada paternal diyetle ilgili olarak sperm hücreleri ve seminal plazmanın yavrularda fosfolipid, trigliserit ve kolesterol metabolizması üzerinde birlikte rol oynadığını gösterilmiştir. Bu çalışma paternal etkilenimde sperm kadar seminal sıvının da önemli olduğunu bildirmektedir (Furse et al., 2022).

Paternal Beslenme ve Çocuk Sağlığı

Makro veya mikro besin öğelerindeki yetersizliklerin semen kalitesini ve fetal gelişim sürecini olumsuz etkileyebileceği bildirilmiştir. Hem insan hem de hayvan çalışmalarından elde edilen kanıtlar babanın gebelik öncesindeki sağlık ve beslenme durumunun embriyo gelişiminde kritik rolleri olduğunu ve bu rollerin gelecekte çocuk sağlığını etkilediğini düşündürmektedir. (Dimofski et al., 2021; Sinclair and Watkins, 2014). Paternal beslenmenin çocuk sağlığı üzerindeki etkileri sadece gebelik öncesi paternal durumla değil babanın tüm yaşam süreci ile ilişkilendirilmiştir. Kendi doğumunda daha kilolu ve daha uzun olan babaların gestasyonel yaşa göre iri bebeğe sahip olma olasılığının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Derraik et al., 2019). İsveç'in kuzeyindeki Överkalix bölgesinde yapılan üç kohortun değerlendirildiği çalışmada babanın 9-12 yaşlarında aşırı beslenmemesinin çocuklarda kardiyovasküler hastalık riskini azalttığı büyükbabanın aynı dönemde aşırı beslenmesinin ise torunlarda diyabete bağlı ölümleri artırdığı bildirilmiştir (Kaati et al., 2002). 1944-45 Hollanda kıtlığına maruz kalan ve kalmayan kişilerin yetişkin çocuklarının incelendiği çalışmada kıtlığa maruz kalan babaların, maruz kalmayan babalara göre yetişkin çocuklarında obezite görülme durumunun daha fazla olduğunu gösterilmiştir. Annelerde ise aynı ilişki bulunmamıştır. Bu çalışma yaşamın herhangi döneminde paternal beslenme yetersizliğinin sonradan doğan çocuklarda artan yağlanma ile gelecekte kronik hastalık oranlarının artması ile ilişkili oluşabileceğini göstermektedir (Veenendaal et al., 2013).

Obezite dünya genelinde artan bir beslenme sorunudur. Genel olarak çocukluk çağı obezitesi anneye bağlı etkilerle ilişkilendirilmiştir. Son yıllarda yapılan çalışmalar babaların da bu etkilenmede büyük payının olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle obezite epigenetiğinin daha geniş kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Milliken-Smith and Potter, 2021). Babada yaşam tarzı değişikliğinin, yüksek enerjili besleyici değeri düşük besinlerdeki mikro besin içeriğini artırmanın ve gebelik öncesi süreçte metabolik sağlığını iyileştirmenin çocuklarda obeziteyi önlemek için önemli bir yaklaşım olabileceği savunulmaktadır (Billah et al., 2022). Bunun yanında gebelik öncesi dönemde zayıflama diyetlerinin çeşitli besin ögesi eksikliklerine neden olarak ebeveynde gamet kalitesini de etkileyerek metabolik bozukluklarla doğumda istenmeyen sonuçlar oluşturabileceği bildirilmektedir. Bu nedenle bu sürecin iyi kontrol edilmesi, gebelik öncesi obeziteden kaçınılması ve zayıflama diyetlerinin besin ögesi yetersizliklerine neden olmaması gerekmektedir (Hieronimus and Ensenaer, 2021).

Beslenmeyle yakından ilişkili olan metabolik sendrom (MS) konusunda da paternal beslenmenin etkinliğini gösteren çalışmalar artmaktadır. Çinli çocuklar ve ergenler üzerinde yürütülen kesitsel bir çalışmada 7-18 yaş arası toplam 11.784 çocuk incelenmiş ve ebeveyn ağırlıklarının çocuklarında artan metabolik sendrom riski ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğu bulunmuştur. Her iki ebeveyni de aşırı kilolu olan çocuklarda risk en yüksekken annenin aşırı kilolu olması, babanın aşırı kilosuna göre MS ile daha güçlü bir korelasyona sahip bulunmuştur (Yang et al., 2020). Paternal etki çocuk sağlığı yanında annenin gebelik sürecini de etkilemektedir. Eşlerinde metabolik sendrom tanısı olan kadınların olmayan kadınlara göre preeklampsi olasılığının %19, ciddi maternal morbidite olasılığının %9 daha yüksek olduğu bulunmuştur (Murugappan et al., 2021).

Farklı bir çalışmada 785 809 tekil canlı doğum değerlendirilmiş ve metabolik sendromun bileşenlerinin çoğuna veya tamamına sahip olan babaların erken doğmuş bir çocuğa sahip olma olasılığı %19, düşük doğum ağırlığı olasılığı %23 ve yoğun bakım ünitesinde kalma olasılığı %28 daha yüksek bulunmuştur (Kasman et al., 2020).

Paternal beslenme durumu bebeğin doğum ağırlığını da etkilemektedir. Çin'de 1810 anne, baba ve çocuk verisini inceleyen çalışmada baba beden kütle indeksi (BKİ) her standart sapma artışı, doğum ağırlığında ek 29.6 gram artışla ilişkilendirilmiştir (Xu et al., 2021). Çin'de yapılan farklı bir çalışmada da normal BKİ'si olan erkeklere kıyasla düşük kilolu erkeklerin gestasyonel yaşa göre küçük bebek riski önemli ölçüde daha yüksekken, aşırı kilolu ve obez erkekler için önemli ve artmış gestasyonel yaşa göre büyük bebek riski bildirilmiştir. Aynı durum anneler için de geçerli bulunmuştur (Tonglei et al., 2022).

Paternal beslenme ve bununla ilişkili durumlar çocuk sağlığı yanında beklenen yaşam süresini de etkileyebilmektedir. Çiftleşmeden önce yetişkin meyve sineklerinin (*Drosophila melanogaster*) farklı içeriklerdeki sakkarozlu diyetle maruz kalmalarının ebeveyn yaşam süresinden daha kısa yaşam sürelerine sahip yavruların oluşmasına neden olduğu görülmüştür (Camilleri et al., 2022). İsveç'te yapılan kohort çalışmalarının incelendiği bir çalışmada baba tarafından büyükbabanın 9-12 yaşında aşırı miktarda beslenmesinin, torunlarda hayatta kalma süresinin kısalığı ile ilişkili olduğu bildirilmiştir (Bygren et al., 2001).

Paternal Diyet Proteini ve Çocuk Sağlığı

Protein vücut için oldukça önemli bir makro besin ögesi olup eksikliğinde pek çok sorun görülmektedir. Düşük proteinli paternal diyetin hayvan çalışmalarında yavrularda kardiyometabolik sorunlar, iskelet-kas sistemi sorunları ve fetal büyüme sorunlarına neden olabileceği bildirilmiştir. Bu nedenle paternal diyetlerin yeterli protein içermesi gerekmektedir (Watkins et al., 2014; Watkins et al., 2017). Bunun yanında gebelik öncesinde yüksek proteinli paternal diyetin yavru insülin duyarlılığı üzerine etkisinin incelendiği bir çalışmada fareler %43.2 protein içeren yüksek proteinli diyet ve %18.9 protein içeren standart diyet ile beslenmiş ve insülin parametreleri açısından değerlendirilmiştir. Dişi yavrularda farklılık bulunmazken erkek yavrularda artan insülin duyarlılığı ve azalmış glukoz kaynaklı insülin salgılanması in vivo bulunmuştur (Gong et al., 2021). Farklı bir çalışmada da farelerde yüksek proteinli paternal diyetin, yüksek yağlı ve şekerli diyet ile standart diyete göre yavrularda vücut kompozisyonunu ve insülin duyarlılığını iyileştirdiği ve dolaşımdaki tokluk hormonlarını arttırdığı bildirilmiştir. Ayrıca kolon kısa zincirli yağ asitlerini iyileştirdiği ve bağırsakta farklı bakteri kümelenmesini, *Bifidobacterium*, *Akkermansia*, *Bacteroides* ve *Marvinbryantia* bolluğunun arttırdığı bildirilmiştir (Chleilat et al., 2021).

Paternal Diyet Yağı ve Çocuk Sağlığı

Paternal diyet yağı üzerine yapılmış çalışmaların büyük çoğunluğu deney hayvanlarında yüksek yağlı diyetlerin etkileri üzerine yoğunlaşmıştır (Dimofski et al., 2021). Genel olarak bakıldığında paternal yüksek yağlı diyetin yavrularda vücut ağırlığı, mikrobiyota, stres faktörleri ve çeşitli metabolik yolları etkileyerek obezite, kardiyovasküler hastalıklar, diyabet, böbrek hastalıkları gibi pek çok konuda risk oluşturabileceği bildirilmektedir (Chowdhury et al., 2016; Korgan et al., 2022; Ng, et al., 2014; Wang et al., 2020). Bunun yanında yavrularda stresi azalttığı, vücut ve iskelet kası insülin duyarlılığına katkı sağladığını bildiren olumlu çalışmalarda bulunmaktadır (Consitt, et al., 2018; Korgan et al., 2022).

Paternal diyetle yağ miktarı dışında yağ asidi türünün etkileri de araştırılmıştır. Boğalar ile yapılan bir çalışmada paternal diyetle çoklu doymamış yağ asitleri (*PUFA*) takviyesi, in vitro sperm fertilizasyon yeteneğini etkilemeden semen kalitesini kötüleştirmiş ayrıca embriyolardaki intrasitoplazmik lipid içeriğini etkilemiştir (Bastos et al., 2021).

Balık yağı ile yapılan çalışmalar özellikle toksik maddelere maruz kalan babalar üzerinde yapılmıştır. Anne karnında 2,3,7,8-tetraklorodibenzo-p-dioksin (TCDD) gibi toksik maddelere maruz kalmanın çocuğunun nekrotizan enterokolit geliştirme riskini artırdığı bildirilmiştir. Yapılan bir çalışmada rahim içinde TCDD'ye maruz bırakılan üreme çağındaki erkek fareler, standart veya balık yağı diyetine tabi tutularak aynı yaştaki maruz kalmamış dişilerle çiftleştirilmiştir. Yavrularının, Firmicutes filumunun nispi bolluğunda bir azalma, ancak Negatificutes sınıfının nispi bolluğunda bir artış ile ilişkili olan toksik maddeye dayalı NEC riskini azalttığı bulunmuştur (Rumph et al., 2022). Farklı bir çalışmada paternal diyetle balık yağı takviyesinin, yenidoğan diyetinden bağımsız olarak baba tarafından toksik maddeye maruz kalma öyküsü olan yenidoğan farelerde bronkopulmoner displazi riskini önemli ölçüde azalttığı bildirilmiştir (Rumph et al., 2021).

Paternal Diyet Karbonhidratı ve Çocuk Sağlığı

Yüksek karbonhidratlı özellikle yüksek fruktoz içeren diyetlerin metabolik olumsuzluklara neden olabileceği bilinmektedir. Hayvan deneyleri annenin veya babanın yada her ikisinin de yüksek fruktozlu diyet tüketiminin yavrularda adiponektin konsantrasyonunda azalma, leptin düzeyi, kan basıncı, ürisemi ve genital yağ miktarında artış ile ilişkili olduğu bildirilmiştir (Carapeto et al., 2018; Ornellas et al., 2020). Farklı bir çalışmada da ergenlik döneminde yüksek fruktozlu diyet alımının epitel vakuoller, dejenerasyon ve lümende olgunlaşmamış hücreler ile anormal seminifer tübüllerde artışa neden olduğunu ve fruktoz içerikli diyetin sperm parametrelerini, testosteron konsantrasyonunu ve testis ve epididimin histopatolojisini değiştirdiği gösterilmiştir (Medaglia et al., 2022). İnsanlarda da hem sperm motilitesi hem de sperm tsRNA'sındaki değişiklikler açısından besin içeriğinin son derece etkili olduğu bildirilmiştir. Yüksek fruktozlu bir diyetle sperm sayısının etkilenmediğini ancak yanıt olarak tsRNA'ların bazı spesifik alt tiplerinin yukarı regüle edildiği belirtilmiştir (Nätt et al., 2019).

Paternal Batı Tarzı Diyet ve Çocuk Sağlığı

Batı tarzı diyetler genel olarak sağlık parametrelerini olumsuz etkileyen obezite ve obeziteye bağlı sorunları beraberinde getiren diyet modelleridir. Yapılan bir çalışmada sıçanlar ayrı ayrı ve beraber olmak üzere çiftleşme öncesi ve sonrasında yüksek yağlı ve şekerli diyet ile beslenmiş ve çiftleşme sonrası yavrular kontrol grubu ile karşılaştırılmıştır. Maternal diyetin, sütten kesilen erkek farelerde kilo, visceral yağlanma ve serum toplam kolesterol seviyelerini arttırdığı ve hipotalamik ağırlığı azalttığı, paternal diyetin ise hipotalamik insülin reseptör seviyelerini ve yetişkin yavrularda glikoz ve insülin seviyelerini düşürdüğü bulunmuştur. Maternal ve paternal diyetlerinin birleşik etkisinin ise sütten kesilen sıçanlarda triaçilgliserol, leptin seviyeleri, hipotalamik inflamasyonu ve yetişkinlikte artan visceral yağlanmayı arttırdığı bildirilmiştir (César et al., 2022).

Ebeveynlerde yüksek yağlı ve yüksek şekerli diyet alımının erkek yavruların testis epigenetik parametresi, inflamatuvar yanıt, oksidatif denge ve günlük sperm üretimi maternal diyetten etkilendiği, baba diyetinin serum testosteron düzeylerini etkilediği ve düşük günlük sperm üretiminin her iki ebeveynin yüksek yağlı ve şekerli diyet alımıyla daha da şiddetlendiği bildirilmiştir (Sertorio et al., 2022). Farelere ergenlik döneminde yüksek yağlı ve şekerli diyet verildiğinde yavrularda yüksek vücut ağırlığı, bağırsak mikrobiyotasında artan Actinobacteria gibi fizyolojik etkilerin yanı sıra azalan umutsuzluk ve dişilere çekiciliğin artması gibi sosyal etkilerde gözlemlenmiştir (Bodden et al., 2022).

Yüksek yağlı, yüksek şekerli ve yüksek tuzlu diyetle iki nesil boyunca beslenen farelerin yavrularının incelendiği bir çalışmada her iki cinsiyette de glomerüler filtrasyon hızının azaldığı yalnızca dişi yavrularda idrar albümin atılımı, glomerüloskleroz ve renal interstisyel fibrozis artışı görüldüğü bildirilmiştir.

Bu çalışma dedenin ve babanın yüksek yağlı, şekerli ve tuzlu bir diyetle beslenmesinin yavru böbrek fonksiyonlarını olumsuz etkilediğini göstermiştir (Zhang et al., 2022).

Paternal Mikro Besin Ögesi Alımının Çocuk Sağlığına Etkileri

Semen kalitesinin çeşitli mikro besin ögelerinden etkilendiği bilinmektedir. Örneğin kreatin, sperm enerji metabolizmasındaki rolü nedeniyle erkek doğurganlığında önemli bir besin ögesidir (Ostojic et al., 2022). Bunun yanında askorbik asit, a-tokoferol, çoklu doymamış yağ asitleri, eser elementler, karnitinler, N-asetilsistein ve koenzim Q10 gibi biyoaktif besin bileşenlerinin erkek gametogenezini iyileştirdiği, germ hücrelerinin ve yavruların epigenetik mekanizmalarını düzenlediği gösterilmiştir. Bu nedenle babaların gebelik öncesi yeterli ve dengeli beslenmelerinin erkek üreme sisteminde obezite, alkol ve toksik maddeler tarafından indüklenen oksidatif ve inflamatuvar hasara karşı koruma sağlamak ve böylece spermatogenezi iyileştirerek gelecekte yavrunun kronik hastalıklardan korunması için potansiyel bir strateji olduğu vurgulanmaktadır (Pascoal et al., 2022). Paternal beslenme yetersizliğine bağlı oluşabilecek sorunların takviyelerle düzeltilip düzeltilmeyeceğinin incelendiği bir çalışmada babaya vitamin/antioksidan takviyesinin sağlanmasının oksidatif sperm DNA lezyonlarını normalleştirmenin yanında yavrularda erken büyüme kısıtlaması, yağ birikimi ve dislipidemiye de önlediği görülmüştür. Çalışma yetersiz beslenmeye maruz kalan babalarda mikro besin takviyesinin yavruların metabolik sağlığını geri kazanabileceğini vurgulamaktadır (McPherson et al., 2016).

Gebelik sürecinde bebeğe olan etkileri en fazla bilinen besin ögelerinden birisi folik asittir. Eksikliğinde fetal gelişimle ilgili pek çok sorun ortaya çıktığı için ulusal ve uluslararası alanda gebelik süresince profilaktik folik asit takviyesi yapılmaktadır (Güler et al., 2019). Folik asit DNA metilasyonunda metil donörüdür. Bu nedenle eksikliğinde epigenetik mekanizmalar etkilenebilmektedir. Farelerde paternal folat eksikliği, yavrularda kraniofasial ve kas-iskelet sistemi malformasyonlarını içeren doğum kusurlarının artmasıyla ilişkili bulunmuştur. Bu nedenle paternal folatın yeterli olması gerektiği bildirilmiştir (Lambrot et al., 2013). Bunun yanında yüksek doz folat takviyelerinin de olumsuz etkileri olabileceği bildirilmiştir. Yapılan bir fare çalışmasında hem folik asit eksikliğinin hem de yüksek doz takviyesinin, kısmen spermdeki DNA metilasyonunu değiştirerek germ hücre gelişimi ve üreme için zararlı olabileceğini göstermiştir (Ly et al., 2017). Bu alanda yapılmış insan çalışmaları oldukça sınırlıdır. Yardımcı üreme yoluyla gebelik öncesi kohort çalışmasına katılan 108 çiftin incelendiği bir çalışmada paternal folat alımında 400 µg/gün artış, 2.6 günlük daha uzun gebelik ile ilişkili bulunmuştur. Bu çalışma insanlarda paternal folat alımının da gebelik üzerinde etkileri olabileceğini bu nedenle çift olarak değerlendirme yapılması gerektiğini vurgulamaktadır (Martín-Calvo et al., 2019).

SONUÇ

Artan insan ve hayvan çalışmaları paternal yaşam şekilleri ve paternal beslenmenin sperm ve semen kalitesini etkileyerek genetik ve epigenetik mekanizmalarla fetal epigenom ve gelişimin yanında ilerleyen dönemlerde çocuk sağlığı açısından önemli etkilerinin olduğunu göstermektedir. Bunun yanında çalışmaların çok büyük çoğunluğu hayvan deneylerine dayanmaktadır. Bu nedenle paternal beslenmenin, makro ve mikro besin ögelerinin bu süreçteki etkinlerinin ve etki mekanizmalarının anlaşılabilmesi için kapsamlı insan çalışmalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Çocuk sağlığının desteklenmesi ve artan kronik hastalıkların engellenebilmesi için çocuk sağlığının maternal orijinden anne ve babanın birlikte değerlendirildiği ebeveyn orijinine dönüştürülmesi, gebelik öncesi süreçte annenin yanında babanın da kapsamlı olarak değerlendirilmesi ve gerekirse halk sağlığı politikalarına maternal besin takviyeleri yanında paternal takviyelerin de eklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- 1) Barker, D. J. (2004). The developmental origins of chronic adult disease. *Acta paediatrica*, 93, 26-33.
- 2) Bastos, N. M., Rossi, G. F., da Silva Leão, B. C., Negrão, F., Ferreira, C. R., Vrisman, D. P., ... & Mingoti, G. Z. (2021). Effects of paternal diet and antioxidant addition to the semen extender on bovine semen characteristics and on the phenotype of the resulting embryo. *Theriogenology*, 175, 23-33.
- 3) Bale, T. L. (2022). Lifetime stress experience: transgenerational epigenetics and germ cell programming. *Dialogues in clinical neuroscience*.
- 4) Beck, D., Nilsson, E. E., Ben Maamar, M., & Skinner, M. K. (2022). Environmental induced transgenerational inheritance impacts systems epigenetics in disease etiology. *Scientific reports*, 12(1), 1-17.
- 5) Billah, M. M., Khatiwada, S., Morris, M. J., & Maloney, C. A. (2022). Effects of paternal overnutrition and interventions on future generations. *International Journal of Obesity*, 46(5), 901-917.
- 6) Bodden, C., Pang, T. Y., Feng, Y., Mridha, F., Kong, G., Li, S., ... & Hannan, A. J. (2022). Intergenerational effects of a paternal Western diet during adolescence on offspring gut microbiota, stress reactivity, and social behavior. *The FASEB Journal*, 36(1), e21981.
- 7) Breton, C. V., Landon, R., Kahn, L. G., Enlow, M. B., Peterson, A. K., Bastain, T., ... & Fry, R. (2021). Exploring the evidence for epigenetic regulation of environmental influences on child health across generations. *Communications biology*, 4(1), 1-15.
- 8) Bygren, L. O., Kaati, G., & Edvinsson, S. (2001). Longevity determined by paternal ancestors' nutrition during their slow growth period. *Acta biotheoretica*, 49(1), 53-59.
- 9) Camilleri, T. L., Piper, M. D., Robker, R. L., & Dowling, D. K. (2022). Maternal and paternal sugar consumption interact to modify offspring life history and physiology. *Functional Ecology*.
- 10) Carapeto, P. V., Ornellas, F., Mandarim-de-Lacerda, C. A., & Aguila, M. B. (2018). Liver metabolism in adult male mice offspring: Consequences of a maternal, paternal or both maternal and paternal high-fructose diet. *Journal of Developmental Origins of Health and Disease*, 9(4), 450-459.
- 11) Carrell, D. T. (2012). Epigenetics of the male gamete. *Fertility and sterility*, 97(2), 267-274.
- 12) César, H., Sertorio, M. N., de Souza, E. A., Jamar, G., Santamarina, A., Jucá, A., ... & Pisani, L. P. (2022). Parental high-fat high-sugar diet programming and hypothalamus adipose tissue axis in male Wistar rats. *European journal of nutrition*, 61(1), 523-537.
- 13) Chleilat, F., Schick, A., Deleemans, J. M., Ma, K., Alukic, E., Wong, J., ... & Reimer, R. A. (2021). Paternal high protein diet modulates body composition, insulin sensitivity, epigenetics, and gut microbiota intergenerationally in rats. *The FASEB Journal*, 35(9), e21847.
- 14) Crean, A. J., & Immler, S. (2021). Evolutionary consequences of environmental effects on gamete performance. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 376(1826), 20200122.
- 15) Chowdhury, S. S., Lecomte, V., Erlich, J. H., Maloney, C. A., & Morris, M. J. (2016). Paternal high fat diet in rats leads to renal accumulation of lipid and tubular changes in adult offspring. *Nutrients*, 8(9), 521.
- 16) Consitt, L. A., Saxena, G., Slyvka, Y., Clark, B. C., Friedlander, M., Zhang, Y., & Nowak, F. V. (2018). Paternal high-fat diet enhances offspring whole-body insulin sensitivity and skeletal muscle insulin signaling early in life. *Physiological reports*, 6(5), e13583.

- 17) Day, J., Savani, S., Krempsey, B. D., Nguyen, M., & Kitlinska, J. B. (2016). Influence of paternal preconception exposures on their offspring: through epigenetics to phenotype. *American Journal of Stem Cells*, 5(1), 11.
- 18) Derraik, J. G., Pasupathy, D., McCowan, L. M. E., Poston, L., Taylor, R. S., Simpson, N. A. B., ... & Ahlsson, F. (2019). Paternal contributions to large-for-gestational-age term babies: findings from a multicenter prospective cohort study. *Journal of Developmental Origins of Health and Disease*, 10(5), 529-535.
- 19) Dimofski, P., Meyre, D., Dreumont, N., & Leininger-Muller, B. (2021). Consequences of paternal nutrition on offspring health and disease. *Nutrients*, 13(8), 2818.
- 20) Donkin, I., & Barrès, R. (2018). Sperm epigenetics and influence of environmental factors. *Molecular metabolism*, 14, 1-11.
- 21) Druart, X., & de Graaf, S. (2018). Seminal plasma proteomes and sperm fertility. *Animal reproduction science*, 194, 33-40.
- 22) Dupont, C., Kappeler, L., Saget, S., Grandjean, V., & Lévy, R. (2019). Role of miRNA in the transmission of metabolic diseases associated with paternal diet-induced obesity. *Frontiers in Genetics*, 10, 337.
- 23) Furse, S., Watkins, A. J., Williams, H. E., Snowden, S. G., Chiarugi, D., & Koulman, A. (2022). Paternal nutritional programming of lipid metabolism is propagated through sperm and seminal plasma. *Metabolomics*, 18(2), 1-11.
- 24) Gong, P., Bailbé, D., Bianchi, L., Pommier, G., Liu, J., Tolu, S., ... & Movassat, J. (2021). Paternal High-Protein Diet Programs Offspring Insulin Sensitivity in a Sex-Specific Manner. *Biomolecules*, 11(5), 751.
- 25) Güler, B., Bilgiç, D., Okumuş, H., & Yağcan, H. (2019). Gebelikte beslenme desteğine ilişkin güncel rehberlerin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 12(2), 143-151.
- 26) Hieronimus, B., & Ensenaer, R. (2021). Influence of maternal and paternal pre-conception overweight/obesity on offspring outcomes and strategies for prevention. *European Journal of Clinical Nutrition*, 75(12), 1735-1744.
- 27) Kaati, G., Bygren, L. O., & Edvinsson, S. (2002). Cardiovascular and diabetes mortality determined by nutrition during parents' and grandparents' slow growth period. *European journal of human genetics*, 10(11), 682-688.
- 28) Kasman, A. M., Zhang, C. A., Li, S., Stevenson, D. K., Shaw, G. M., & Eisenberg, M. L. (2020). Association of preconception paternal health on perinatal outcomes: analysis of US claims data. *Fertility and sterility*, 113(5), 947-954.
- 29) Korgan, A. C., Foxx, C. L., Hashmi, H., Sago, S. A., Stamper, C. E., Heinze, J. D., ... & Weaver, I. C. (2022). Effects of paternal high-fat diet and maternal rearing environment on the gut microbiota and behavior. *Scientific reports*, 12(1), 1-17.
- 30) Lambrot, R., Xu, C., Saint-Phar, S., Chountalos, G., Cohen, T., Paquet, M., ... & Kimmins, S. (2013). Low paternal dietary folate alters the mouse sperm epigenome and is associated with negative pregnancy outcomes. *Nature communications*, 4(1), 1-13.
- 31) Lempradl A. (2020). Germ cell-mediated mechanisms of epigenetic inheritance. *Seminars in cell & developmental biology*, 97, 116-122.
- 32) Li, G., Dong, Z., Yue, S., Wan, D., & Yin, Y. (2022). Paternal Zn-deficiency abolishes metabolic effects in offspring induced by diet type. *Animal Nutrition*, 8(1), 310-320.
- 33) Li, X. Y., Pan, J. X., Zhu, H., Ding, G. L., & Huang, H. F. (2022). Environmental epigenetic interaction of gametes and early embryos. *Biology of Reproduction*.

34) Ly, L., Chan, D., Aarabi, M., Landry, M., Behan, N. A., MacFarlane, A. J., & Trasler, J. (2017). Intergenerational impact of paternal lifetime exposures to both folic acid deficiency and supplementation on reproductive outcomes and imprinted gene methylation. *MHR: Basic science of reproductive medicine*, 23(7), 461-477.

35) Martín-Calvo, N., Mínguez-Alarcón, L., Gaskins, A. J., Nassan, F. L., Williams, P. L., Souter, I., ... & EARTH Study team. (2019). Paternal preconception folate intake in relation to gestational age at delivery and birthweight of newborns conceived through assisted reproduction. *Reproductive biomedicine online*, 39(5), 835-843.

36) Marques, C. J., João Pinho, M., Carvalho, F., Bièche, I., Barros, A., & Sousa, M. (2011). DNA methylation imprinting marks and DNA methyltransferase expression in human spermatogenic cell stages. *Epigenetics*, 6(11), 1354-1361.

37) McPherson, N. O., Fullston, T., Kang, W. X., Sandeman, L. Y., Corbett, M. A., Owens, J. A., & Lane, M. (2016). Paternal under-nutrition programs metabolic syndrome in offspring which can be reversed by antioxidant/vitamin food fortification in fathers. *Scientific reports*, 6(1), 1-14.

38) Medaglia, D. S. A., Vieira, H. R., da Silva Silveira, S., Siervo, G. E. M. D. L., da Silva Marcon, M. S., de Freitas Mathias, P. C., & Fernandes, G. S. (2022). High-fructose diet during puberty alters the sperm parameters, testosterone concentration, and histopathology of testes and epididymis in adult Wistar rats. *Journal of Developmental Origins of Health and Disease*, 13(1), 20-27.

39) Milliken-Smith, S., & Potter, C. M. (2021). Paternal origins of obesity: Emerging evidence for incorporating epigenetic pathways into the social determinants of health framework. *Social Science & Medicine*, 271, 112066.

40) Murugappan, G., Li, S., Leonard, S. A., Winn, V. D., Druzin, M. L., & Eisenberg, M. L. (2021). Association of preconception paternal health and adverse maternal outcomes among healthy mothers. *American Journal of Obstetrics & Gynecology MFM*, 3(5), 100384.

41) Nätt, D., Kugelberg, U., Casas, E., Nedstrand, E., Zalavary, S., Henriksson, P., ... & Öst, A. (2019). Human sperm displays rapid responses to diet. *PLoS biology*, 17(12), e3000559.

42) Ng, S. F., Lin, R. C., Maloney, C. A., Youngson, N. A., Owens, J. A., & Morris, M. J. (2014). Paternal high-fat diet consumption induces common changes in the transcriptomes of retroperitoneal adipose and pancreatic islet tissues in female rat offspring. *The FASEB Journal*, 28(4), 1830-1841.

43) mJain, S., Maheshwari, A., & Jain, S. K. (2022). Maternal Nutrition and Fetal/Infant Development. *Clinics in Perinatology*, 49(2), 313-330.

44) Ostojic, S. M., Stea, T. H., & Engeset, D. (2022). Creatine as a Promising Component of Paternal Preconception Diet. *Nutrients*, 14(3), 586.

45) Ornellas, F., Carapeto, P. V., Aguila, M. B., & Mandarim-de-Lacerda, C. A. (2020). Sex-linked changes and high cardiovascular risk markers in the mature progeny of father, mother, or both father and mother consuming a high-fructose diet. *Nutrition*, 71, 110612.

46) Pascoal, G. D. F. L., Geraldi, M. V., Maróstica, M. R., & Ong, T. P. (2022). Effect of Paternal Diet on Spermatogenesis and Offspring Health: Focus on Epigenetics and Interventions with Food Bioactive Compounds. *Nutrients*, 14(10), 2150.

47) Patlar, B., Weber, M., & Ramm, S. A. (2019). Genetic and environmental variation in transcriptional expression of seminal fluid proteins. *Heredity*, 122(5), 595-611.

48) Rumph, J. T., Rayford, K. J., Stephens, V. R., Ameli, S., Nde, P. N., Osteen, K. G., & Bruner-Tran, K. L. (2021). A Preconception Paternal Fish Oil Diet Prevents Toxicant-Driven New Bronchopulmonary Dysplasia in Neonatal Mice. *Toxics*, 10(1), 7.

- 49) Rumph, J. T., Stephens, V. R., Ameli, S., Gaines, P. N., Osteen, K. G., Bruner-Tran, K. L., & Nde, P. N. (2022). A Paternal Fish Oil Diet Preconception Modulates the Gut Microbiome and Attenuates Necrotizing Enterocolitis in Neonatal Mice. *Marine drugs*, 20(6), 390.
- 50) Schon, S. B., Luense, L. J., Wang, X., Bartolomei, M. S., Coutifaris, C., Garcia, B. A., & Berger, S. L. (2019). Histone modification signatures in human sperm distinguish clinical abnormalities. *Journal of assisted reproduction and genetics*, 36(2), 267-275.
- 51) Sertorio, M. N., César, H., de Souza, E. A., Mennitti, L. V., Santamarina, A. B., Mesquita, L. M. D. S., ... & Pisani, L. P. (2022). Parental High-Fat High-Sugar Diet Intake Programming Inflammatory and Oxidative Parameters of Reproductive Health in Male Offspring. *Frontiers in Cell and Developmental Biology*, 10, 867127.
- 52) Sinclair, K. D., & Watkins, A. J. (2014). Parental diet, pregnancy outcomes and offspring health: metabolic determinants in developing oocytes and embryos. *Reproduction, fertility and development*, 26(1), 99-114.
- 53) Soubry, A. (2018). POHaD: why we should study future fathers. *Environmental epigenetics*, 4(2), dvy007.
- 54) Tonglei, G. U. O., Ying, Y. A. N. G., Jiajing, J. I. A., Yuzhi, D. E. N. G., Yuanyuan, W. A. N. G., Zhang, Y., ... & Xu, M. A. (2022). Preconception Paternal/Maternal Body Mass Index and Risk of Small/Large for Gestational Age Infant in over 4· 7 Million Chinese Women Aged 20-49 Years: A Population-based Cohort Study in China. *British Journal of Nutrition*, 1-28.
- 55) Xu, R., Zhao, W., Tan, T., Li, H., & Wan, Y. (2021). Paternal body mass index before conception associated with offspring's birth weight in Chinese population: a prospective study. *Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 1-6.
- 56) Veenendaal, M. V., Painter, R. C., de Rooij, S. R., Bossuyt, P. M., van der Post, J. A., Gluckman, P. D., ... & Roseboom, T. J. (2013). Transgenerational effects of prenatal exposure to the 1944–45 Dutch famine. *BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology*, 120(5), 548-554.
- 57) Wang, B., Xia, L., Zhu, D., Zeng, H., Wei, B., Lu, L., ... & Sun, M. (2022). Paternal high-fat diet altered sperm 5'tsRNA-Gly-GCC is associated with enhanced gluconeogenesis in the offspring. *Frontiers in Molecular Biosciences*, 9.
- 58) Watkins, A. J., Sirovica, S., Stokes, B., Isaacs, M., Addison, O., & Martin, R. A. (2017). Paternal low protein diet programs preimplantation embryo gene expression, fetal growth and skeletal development in mice. *Biochimica Et Biophysica Acta (BBA)-Molecular Basis of Disease*, 1863(6), 1371-1381.
- 59) Watkins, A. J., & Sinclair, K. D. (2014). Paternal low protein diet affects adult offspring cardiovascular and metabolic function in mice. *American Journal of Physiology-Heart and Circulatory Physiology*, 306(10), H1444-H1452.
- 60) Wu, H., Hauser, R., Krawetz, S. A., & Pilsner, J. R. (2015). Environmental susceptibility of the sperm epigenome during windows of male germ cell development. *Current environmental health reports*, 2(4), 356-366.
- 61) Yang, Z., Li, Y., Dong, B., Gao, D., Wen, B., & Ma, J. (2020). Relationship between parental overweight and obesity and childhood metabolic syndrome in their offspring: result from a cross-sectional analysis of parent–offspring trios in China. *BMJ open*, 10(12), e036332.
- 62) Yuan, V., & Robinson, W. P. (2022). Epigenetics in Development. In *Epigenetic Epidemiology* (pp. 97-121). Springer, Cham.

63) Zhang, X., Hasan, A. A., Wu, H., Gaballa, M. M., Zeng, S., Liu, L., ... & Hoher, B. (2022). High-fat, sucrose and salt-rich diet during rat spermatogenesis lead to the development of chronic kidney disease in the female offspring of the F2 generation. *The FASEB Journal*, 36(4), e22259.

64) Zhu, L., Marjani, S. L., & Jiang, Z. (2021). The epigenetics of gametes and early embryos and potential long-range consequences in livestock species—filling in the picture with epigenomic analyses. *Frontiers in Genetics*, 12, 557934.

BİR İL MERKEZİNDE OKUL ÇAĞI ÇOCUKLARDA OBEZİTE PREVELANSI VE GÖRME KESKİNLİĞİNİN BELİRLENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Gizem Deniz BÜYÜKSOY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Halk Sağlığı Hemşireliği
Anabilim dalı

ORCID: 0000-0003-2957-2451

Özet

Araştırmanın amacı; bir il merkezinde okul çağı çocuklarda obezite prevalansını belirlemek ve görme keskinliğini değerlendirmektir. Tanımlayıcı tipteki araştırmanın evrenini, bir il merkezinde bulunan altı okul oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini 8-29 Aralık 2021 tarihleri arasında ulaşılan 743 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmaya başlamadan önce çocuklardan ve ebeveynlerden bilgilendirilmiş gönüllü onam, Milli Eğitim Müdürlüğü'nden kurum izni ve Üniversite Tıp Fakültesi Etik Kurul'undan etik kurul izni (Karar No: 2021-17/174 Tarih:19/10/2021) alınmıştır. Veriler; çocukların yaşı, cinsiyeti, boyu, kilosu, görme keskinliğinin sorgulandığı anket formu ile toplanmıştır. Araştırma kapsamında öğrencilerin yaşı ve cinsiyeti kaydedildikten sonra tartı ve mezura kullanılarak boy ve kilo ölçümü yapılmış, Snellen eşel testi kullanılarak görme keskinliği değerlendirilmiştir. Araştırmada öğrencilerin beden kütle indeksi, her bir öğrenciye ait z skoru tablosundan yararlanılarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın verileri bilgisayar ortamında sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma ile değerlendirilmiştir. Öğrencilerin yaş ortalaması 8.57 ± 1.66 olup %50.5'i kız, %49.5'i erkektir. Öğrencilerin %6.3'ünün z skoruna göre zayıf ya da bodur olduğu; %21.4'ünün ise aşırı kilolu ya da obez olduğu belirlenmiştir. Zayıf ya da bodur ve aşırı kilolu ya da obez olma oranı sırasıyla kız öğrencilerde %7.2 ve %19.2; erkek öğrencilerde ise %5.5 ve %23.6'dır. Ayrıca öğrencilerin %27'sinin sağ gözünde, %28.4'ünün sol gözünde görme keskinliği sorunu olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda araştırmanın daha büyük örneklem gruplarında periyodik olarak tekrarlanması ve sağlıklı beslenmeye yönelik okul sağlığı girişimlerinin planlandığı çalışmaların tasarlanması önerilir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk sağlığı, hemşirelik, taramalar.

DETERMINATION OF OBESITY PREVALENCE AND VISUAL CLARITY IN SCHOOL-AGE CHILDREN IN A PROVINCIAL CENTER

Abstract

It is aimed to determine the prevalence of obesity and to screen for visual acuity among school-aged children in a province. The targeted population of the descriptive study consists of six schools located in a city center. The sample of the study consisted of 743 students reached between 8-29 December 2021. Before starting the study, informed consent was obtained from the children and parents, institutional permission from the Directorate of National Education, and ethics committee permission from the University Medical Faculty Ethics Committee (Decision No: 2021-17/174 Date: 19/10/2021). The data were collected from a questionnaire form that questioned age, gender, height, weight and visual acuity of the children. In this research, after recording the age and gender of the students, height and weight were measured using scales and tape measure, and visual acuity was evaluated using the Snellen chart test. In the study, the body mass index of the students was evaluated by using the z-score table of each student. The data of the research were evaluated in computer environment with number, percentage, mean and standard deviation.

The mean age of the students is 8.57 ± 1.66 , 50.5% of them are female and 49.5% are male. 6.3% of the students were wasting or stunted according to the z score and it was determined that 21.4% were overweight or obese. The rate of being wasting or stunted was 7.2% and 5.5% and overweight or obese was 19.2% and 23.6% for female and male students respectively. In addition, it was determined that 27% of the students had visual acuity problems in their right eye and 28.4% in their left eye. In line with these results, it is recommended to periodically repeat the research in larger sample groups and to design studies in which school health initiatives for healthy nutrition are planned.

Keywords: Child health, nursing, surveys.

GİRİŞ

Okullar, sadece eğitim öğretimin sunulduğu yerler olmayıp aynı zamanda çocuk sağlığını koruma ve geliştirme imkânı sağlayan önemli mekanlardır (1). Pandemi sürecinde okulların kapatılması ve bulaşı önleyici diğer tedbirler, sağlık ve sosyal bakım sistemlerinin aksaması, ekonomik sorunlar ve aile gelirinin azalması; çocuk sağlığı sorunlarının artmasına ve çocuk sağlığı sorunlarının tespitinin zorlaşmasına yol açmıştır (2).

Pandemi sürecinde dünya genelinde okullar kapatılmış ve eğitim öğretim uzaktan öğretim yöntemiyle sürdürülmüştür (3). Uzaktan öğretimin elektronik cihazlar yoluyla yapılıyor olması ve bunun yanında pandemi nedeniyle dışarı çıkma, oyun oynama imkanlarının azalması, çocukların uzun süre ekrana maruz kalmasına ve sağlık sorunları yaşamasına yol açmıştır. Çocukların ders içi ya da ders dışında bilgisayar, tablet, televizyon ve telefonla uzun süre vakit geçirmelerinin görme problemlerine yol açacağı tahmin edilmektedir (4). Bununla birlikte pandemi sürecinde fiziksel aktivitenin kısıtlanması, ekonomik sorunlar nedeniyle aile gelirinin azalması sonucu sağlıklı gıdaya erişememe ve yetersiz ve dengesiz beslenme gibi unsurların çocuklarda obeziteye yol açacağı bildirilmiştir (5).

Pandemi kısıtlamalarının sona ermesi ve yüz yüze eğitimin yeniden başlamasıyla birlikte çocuk sağlığının korunması ve geliştirilmesi girişimlerinin planlanması açısından okullar yeniden önemli yerler haline gelmiştir. Bu çalışmanın amacı; bir il merkezinde bulunan okul çağı çocuklarda obezite prevalansını belirlemek ve görme keskinliğini değerlendirmektir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Araştırma tanımlayıcı tiptedir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini; Kırşehir il merkezinde bulunan altı okulda okuyan 1060 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem büyüklüğü hesaplanmamış, evrenin tümüne ulaşılması planlanmıştır. Araştırmanın örneklemi 8-29 Aralık 2021 tarihleri arasında 743 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada evrenin %71'ine ulaşılmıştır.

Veri Toplama Formları

Araştırmanın verileri; anket formu, Snellen eşel testi, baskül ve mezura yardımıyla toplanmıştır. Anket formunda çocuğun yaşı, cinsiyeti, uyruğu, okuduğu okul ve sınıf sorgulanmıştır. Ayrıca çocukların ölçülen görme keskinliği düzeyi, boyu ve kilosu anket formuna kaydedilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın veri toplama aşamasına geçilmeden önce okul idaresine araştırmanın kapsamı hakkında bilgi verildikten sonra okulun öğrencileri, veri toplama araçlarının yerleştirildiği odaya gruplar halinde alınarak boy-kilo ölçümü ve görme keskinliği taraması yapılmıştır.

Araştırmada çocukların kilosu, üzerinde bulunan okul üniforması ile (palto ya da kaban olmaksızın) dijital baskül kullanılarak ölçülmüştür. Çocukların boyu, düz bir yere basması ve duvara yaslanması sağlanarak mezura yardımıyla ölçülmüştür. Öğrencilerin boy ve kilosu ölçüldükten sonra beden kütle indeksi kilo/boy^2 formülünden yararlanılarak hesaplanmıştır. Ardından elde edilen beden kütle indeksi değeri, çocukların yaşı ve cinsiyetine göre Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) z skoru grafiğinden yararlanılarak analiz edilmiştir. DSÖ'ye göre z skoru -3 ile +3 arasında değer almakta olup -1 ile +1 arası normal beden kütle indeksi olarak yorumlanmaktadır. z skorunun -1'nin altında olması zayıflık/bodurluk, +1'nin üstünde olması aşırı kiloluluk/şişmanlık olarak yorumlanmaktadır (6).

Araştırmada çocukların görme keskinliği, Snellen eşel testi ile değerlendirilmiştir. Bunun için kalın bir karton biçimindeki Snellen eşel testi, duvara yerden yaklaşık iki metre yüksekte olacak şekilde yapılandırılmıştır. Öğrencinin duvardan altı metre uzağa geçmesi sağlanmış, gözlerinden önce birini sonra diğerini kapatarak eşel testi üzerinde gösterilen harfleri okuması istenmiştir. Araştırmanın verileri, daha önce çocukta boy-kilo ölçümü ve görme keskinliği yapma deneyimi olan gönüllü öğrenci hemşireler tarafından toplanmıştır. Veri toplama aşamasına geçilmeden önce öğrencilerle toplantı yapılmış ve araştırmanın konusu ve amacı hakkında bilgi verilmiştir. Öğrencilere uygulama süresince kullanmaları için yeterli sayıda maske ve dezenfektan sağlanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri bilgisayar ortamında sayı, yüzde, ortalama, ortanca, standart sapma testleri kullanılarak değerlendirilmiştir.

Etik Boyut

Araştırmaya başlamadan önce çocuklardan ve ebeveynlerden bilgilendirilmiş gönüllü onam, Milli Eğitim Müdürlüğü'nden kurum izni (Sayı: E-24512418-605.01-36504340 Tarih: 09/11/2021), Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurulu'ndan etik kurul onayı (Karar No: 2021-17/174 Tarih: 19/10/2021) alınmıştır. Araştırma kapsamında beden kütle indeksi ya da görme keskinliği normalin dışında bulunan öğrencilerin velileri ile görüşülmesi ve sağlık kuruluşuna yönlendirilmeleri ile ilgili olarak okul idaresine ve öğretmene bilgi verilmiştir.

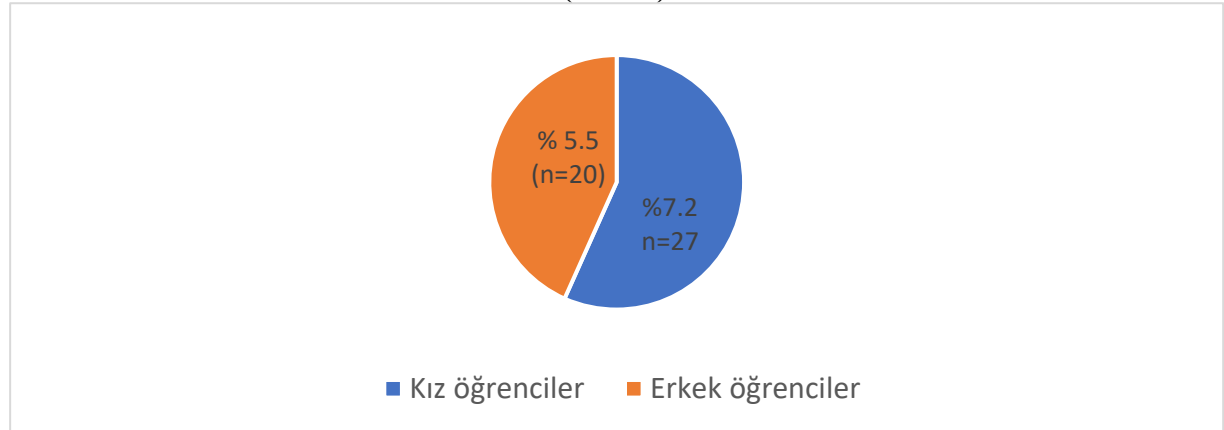
BULGULAR

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin yaş ortalaması 8.57 ± 1.66 olup %50.5'i kız, %49.5'i erkektir. Öğrencilerin %6.3'ünün z skoruna göre zayıf/bodur olduğu; %21.4'ünün ise aşırı kilolu/obez olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin %27'sinin sağ gözünde, %28.4'ünün sol gözünde görme keskinliği sorunu vardır (Tablo 1).

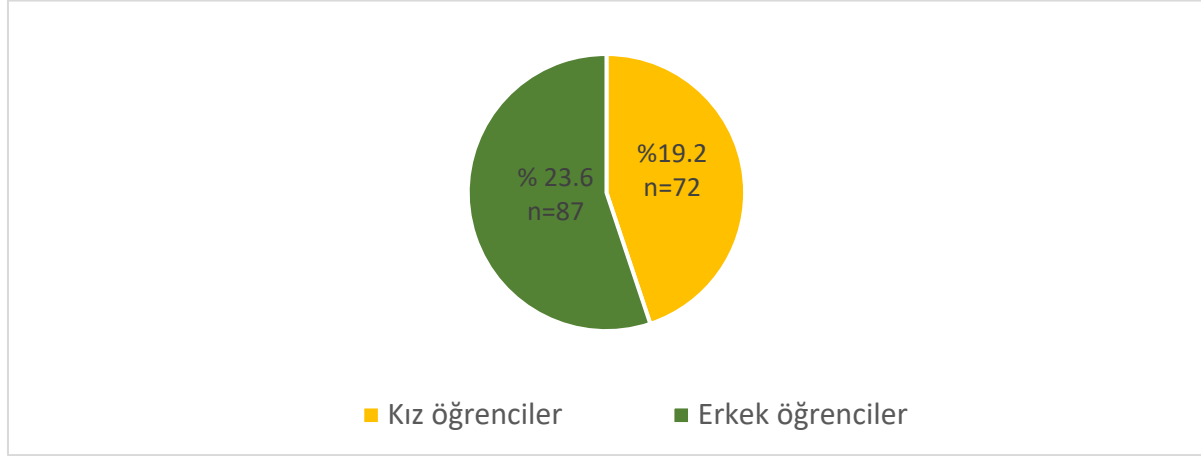
Tablo 1. Öğrencilerin Tanıtıcı Özellikleri, z Skoru ve Görme Keskinliğinin Dağılımı (n=743)

Özellikler		
Yaş (ort±ss)	8.57±1.66	
Cinsiyet	n	%
Kız	375	50.5
Erkek	368	49.5
z Skoru Dağılımı		
< -3	8	1.1
< -1	39	5.2
-1 ile +1 arasında	537	72.3
>1	102	13.8
>3	57	7.6
Görme Keskinliği (Sağ Göz)		
Normal	547	73.0
Kusurlu	196	27.0
Görme Keskinliği (Sol Göz)		
Normal	532	71.6
Kusurlu	211	28.4

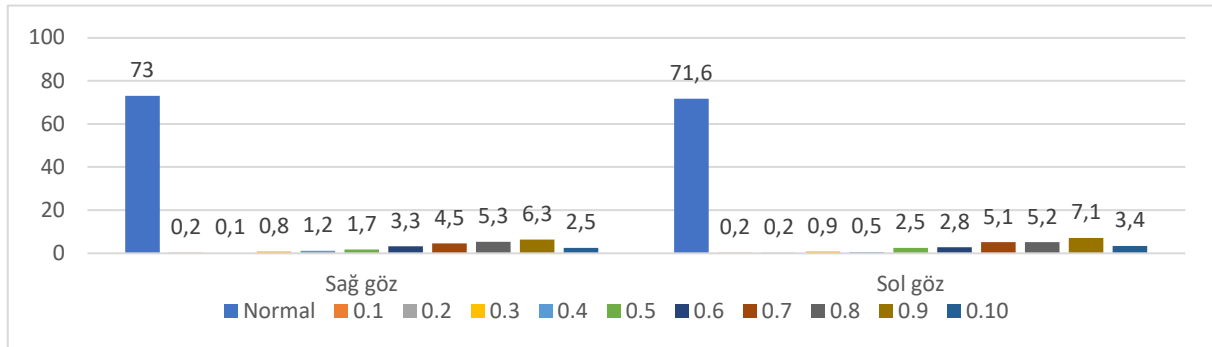
Araştırma kapsamında kız öğrencilerin %7.2'si, erkek öğrencilerin %5.5'inin z skoru -1'in altında olup bu öğrenciler zayıf ya da bodur olarak değerlendirilmiştir (Grafik 1).

Grafik 1. z Skoruna Göre Zayıf/Bodur Olan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı (n=743)

Araştırma kapsamında kız öğrencilerin %19.2'si, erkek öğrencilerin ise %23.6'sının beden kütle indeksi +1'in üzerinde olup bu öğrenciler aşırı kilolu/obez olarak değerlendirilmiştir (Grafik 2).

Grafik 2. z Skoruna Göre Aşırı Kilolu ya da Obez Olan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı (n=743)

Araştırmada öğrencilerin %73'ünün sağ göz, %71.6'sının ise sol göz keskinliği normal olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte %6.3'ünün sağ gözü, %7.1'inin ise sol gözünün Snellen Eşel testinde, 0.9 hizası ve altını göremediği belirlenmiştir (Grafik 3).

Grafik 3. Öğrencilerin Görme Keskinliği Tarama Sonuçlarının Dağılımı (n=743)

TARTIŞMA

Okul çağı, sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının geliştirilmesi, mevcut hastalık ya da sağlık sorunlarının tespiti ve önleme girişimlerinin planlanması açısından önemli bir dönemdir (7). Okul çocuklarında beslenmeye bağlı sorunların dikkate alınması gerektiği vurgulanmış; malnütrisyonun hem aşırı beslenen hem de yetersiz beslenen çocuklarda birlikte bulunabildiği, beslenme sorunlarının çocuklarda bilişsel yetersizliğe, beyin gelişiminin aksamasına ve okul devamsızlığına yol açtığı bildirilmiştir (8).

DSÖ'ye göre tüm dünyada her üç okul çağı çocuktan biri aşırı kilolu ya da obezdir. DSÖ Türkiye verilerine göre ise 7-9 yaş arası erkek çocukların yaklaşık %12.7'si obez, %27.3'ü aşırı kilolu ve kız çocukların ise yaklaşık %8.8'i obez, %25.4'ü aşırı kiloludur (9). Bu araştırmada araştırma kapsamına alınan çocukların neredeyse beşte birinin (%21.4) aşırı kilolu ya da obez olduğu belirlenmiştir (Tablo 1). Türkiye'de yürütülen bir çalışmada okul çocuklarında obezite prevalansı %10.5'tir (10). Buna göre araştırmada aşırı kiloluluk/obezite DSÖ verileri ile paralel şekilde yüksek olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamına alınan her yüz çocukta altısının (%6.3) zayıf olduğu belirlenmiştir (Tablo 1). Yapılan çalışmalarda okul çocuklarında zayıflık prevalansının %11.5 ile %18.2 arasında değiştiği belirlenmiştir (11-13).

Bu araştırmanın sonuçlarına göre zayıflık/bodurluk oranı erkek çocuklarda 1/20 iken kız çocuklarda 1.5/20; aşırı kiloluluk/obezite oranı ise erkek çocuklarda 5/20 iken kız çocuklarda 4/20'dir. (Grafik 1, Grafik 2). Buna göre zayıflığın/bodurluğun kız çocuklarda, aşırı kilo/obezitenin ise erkek çocuklarda daha sık görüldüğü söylenebilir. Türkiye'de yürütülen bir çalışmada benzer şekilde obezitenin erkek çocuklarda daha yaygın görüldüğü belirlenmiştir (10). Kuveyt'te okul çocuklarında yapılan ileriye dönük bir çalışmada ise bodurluğun erkeklerde on iki yılda iki kat arttığı, kızlarda sabit kaldığı belirlenmiştir (14). Buna göre araştırma kapsamında okul çocuklarında zayıflık/bodurluk prevalansı literatüre göre daha düşük olsa da ciddi sağlık sonuçlarına yol açma ihtimali bakımından önemli bir sorun olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamındaki okul çağı çocukların %27'sinin en az bir gözünün net göremediği belirlenmiştir (Tablo 1). Çin'de yapılan bir çalışmada pandemi sürecinde miyop sıklığının önceki yıllara göre önemli derecede arttığı belirlenmiştir (15). Etiyopya'da yapılan bir çalışmada ise okul çocuklarında miyop sıklığının %8.4 olduğu belirlenmiştir (16). Bu çalışmada görme keskinliği kusurunun derecesi çoğunlukla düşük bulunmuş olsa da (Grafik 3), araştırma kapsamına alınan çocukların %30'a yakınının en az bir gözünde görme keskinliğine ilişkin bir görme kusuru bulunmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada değerlendirilen okul çağı çocukların %27.7'sinin normal kiloda olmadığı, hem aşırı kilolu hem de zayıf çocukların bulunduğu ve aşırı kilolu/obez olmanın zayıflığa göre daha yaygın görüldüğü, çocukların %27'sinin en az bir gözünde görme keskinliği kusuru olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda; okul çağında sağlıklı beslenmeyi engelleyen etkenleri ortaya çıkaran çalışmaların yapılması, okullarda sağlıklı beslenme olanağı yaratan ve bunun büyüme ve gelişmeye etkisini inceleyen ileriye dönük çalışmaların planlanması, hem beden kütle indeksini hem de görme keskinliğini periyodik olarak takip eden okul sağlığı hizmetlerinin planlandığı çalışmaların yapılması önerilir.

KAYNAKLAR

1. Jourdan D., Gary N.J., Barry M.N., Caffè S., Cornu C., Diagne F., El Hage F., Farmer M.Y. Slade S., Marmot M., Sawyer S.M. (2021). Supporting Every School to Become a Foundation for Healthy Lives. *The Lancet*, 5(4), 295-303.
2. Akseer N., Kandru G., Keats E.C., Bhutta Z.A. (2020). COVID-19 Pandemic and Mitigation Strategies: Implications for Maternal and Child Health and Nutrition. *Am J Clin Nutr.*, 112, 251–256.
3. UNICEF (2021). COVID-19: Are Children Able to Continue Learning During School Closures? <https://www.unicef.org/brazil/media/10006/file/remote-learning-factsheet.pdf> adresinden 01 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
4. Zhang X., Cheung S.S.L., Chan H., Zhang Y., Wang Y.M., Yip B.H., Kam K.W., Yu M., Cheng C., Young A.L., Kwan M., Ip P., Chong K., Tham C.C., Chen L.J., Pang C.P., Yam J. (2021). Myopia Incidence and Lifestyle Changes Among School Children During The COVID-19 Pandemic: A Population-Based Prospective Study. *British Journal of Ophthalmology*, 0, 1-7.
5. OECD. (2020). Combatting COVID-19's Effect on Children. www.oecd.org/coronavirus adresinden 01 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
6. World Health Organization. (WHO). (2022). BMI for Age. <https://www.who.int/tools/growth-reference-data-for-5to19-years/indicators/bmi-for-age> adresinden 01 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.

7. Erkin Ö, Kılınç E. (2021). Okul Sağlığı Hemşireliği. İçinde Halk Sağlığı Hemşireliği, eds. Ö. Erkin, A. Kalkım, İ. Göl, 915-952. Adana: Çukurova Nobel Tıp Kitabevleri.
8. UNICEF. (2022). Schools and Nutrition–Better Results for Children. <https://www.unicef.org/sop/stories/schools-and-nutrition-better-results-children> adresinden 01 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
9. World Health Organization. (WHO). (2021). Childhood Obesity Surveillance Initiative (COSI). Factsheet: Highlights 2015–17. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/341189> adresinden 01 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
10. Arslan H.N., Dünder C., Terzi Ö. (2021). Prevalence of Overweight and Obesity Among School Children and Parents: A Cross-Sectional Study. Rural and Remote Health, 21(4), 6773.
11. Mrimi E.C., Palmeirim M.S., Minja E.G., Long K.Z., Keiser J. (2022). Malnutrition, Anemia, Micronutrient Deficiency And Parasitic Infections Among School Children in Rural Tanzania. Plos Neglected Tropical Diseases, 16(3), 1-16.
12. Narayana G., Thasmiya D.R., Chowdary P.P., Veerabhadrapa K.V., Milka M., Usharani K., Reetha M. (2021). Prevalence and Risk Factors for Malnutrition among Rural School Children in Anantapur District, Andhra Pradesh, India. International j of Current Research and Review, 13(22), 115-120.
13. Molla W., Argaw D., Kabthymmer R.H., Wudneh A. (2022). Prevalence and Associated Factors of Wasting Among School Children in Ethiopia: Multi-Centered Cross-Sectional Study. Clinical Epidemiology and Global Health, 14, 1-7.
14. Al-Taïar A., Alqaoud N., Sharaf Alddin R., Alanezi F., Subhakaran M., Dumadag A., Albatineh A.N.: (2021). Stunting and Combined Overweight with Stunting among Schoolchildren in Kuwait: Trends over a 13-Year Period. Med Princ Pract., 30, 515-521.
15. Wang J., Li Y., Musch D.C., Wei N., Qi X., Ding G., Li X., Li J., Song L., Zhang Y., Ning Y., Zeng X., Hua N., Li S., Qian X. (2021). Progression of Myopia in School-Aged Children After COVID-19 Home Confinement. JAMA Ophthalmol., 139(3), 293-300.
16. Assem A.S., Tegegne M.M., Fekadu S.A. (2021). Prevalence and Associated Factors of Myopia Among School Children in Bahir Dar City, Northwest Ethiopia, 2019. Plos One, 16(3), 1-12.

PANDEMİ SÜRECİNDE HANEHALKI ÇATIŞMA DURUMU İLE EBEVEYN TUTUMU ARASINDAKİ İLİŞKİ: KESİTSEL BİR ÇALIŞMA

Dr. Öğr. Üyesi Serap ÖZDEMİR

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yusuf Şerefoğlu Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü
ORCID: 0000-0003-4589-7264

Arş. Gör. Erhan ELMAOĞLU

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yusuf Şerefoğlu Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü
ORCID: 0000-0002-4830-1625

Özet

Amaç: Bu araştırmada; pandemi sürecinde hanehalkı çatışma durumu ile ebeveyn tutumu arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Tanımlayıcı kesitsel ve ilişki arayıcı tipte bir araştırmadır. Araştırma, gözlemsel ve kesitsel araştırmalar için kullanılan STROBE kriterlerine göre hazırlandı. Araştırmanın evrenini, 3 haftalık tam kapanma sonrası çocuk polikliniklerine başvuran ve 2-6 yaş aralığında çocuğa sahip ebeveyn oluşturdu. Araştırmanın örneklem sayısını belirlemek amacıyla G*Power (v3.1.9.7) programı kullanılarak örneklem sayısı 246 olarak belirlendi. Araştırmada; Ebeveynlere ilişkin sosyo-demografik özellikleri ve evde yaşam biçimlerini içeren bir soru formu ile Covid-19 Hanehalkı Çevre Ölçeğinin alt boyutu olan Hanehalkı Çatışma Durumu ve Ebeveyn Tutum Ölçekleri kullanıldı. Araştırmada verilerin analizi için, SPSS for Windows 25.0 istatistik paket programı kullanıldı.

Bulgular: Katılımcıların çocuk sayısının ortalama 2.19 ± 1.37 olduğu, Ebeveynlerin evlilik yaş ortalamalarının 24.18 ± 3.82 yıl olduğu ve ortalama evlilik süresinin 10.18 ± 6.64 yıl olduğu bulundu. Ebeveynlerin %57.7'sinin 31-40 yaş aralığında, %76.4'nün kadın ve %92.7'sinin çekirdek aileye sahip ve %64.2'sinin gelir durumunun orta düzeyde olduğu belirlendi. Araştırmadaki ebeveynlerin yüksek düzeyde demokratik, orta düzeyde otoriter, yüksek düzeyde aşırı koruyucu ve orta düzeyde izin verici ebeveyn tutumu benimsedikleri görüldü. Ayrıca, ebeveynlerin ortalamanın üzerinde çatışma yaşadığı bulundu.

Sonuç ve Öneriler: Sonuç olarak aile içi çatışmanın ebeveyn tutumunu etkilediği bulundu. Aile içi süreçlerin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi ailenin en kırılgan üyesi olan çocukları etkilemektedir. Risk altındaki ailelere destek stratejilerinin oluşturulması gereklidir. Ailenin doğal ortam olan evde tanınması, anne-baba-çocuk(lar) arasındaki iletişim ve bağların bütüncül sağlık anlayışı içerisinde değerlendirilmesi ve gerekli müdahalelerin yapılması birinci basamak sağlık hizmetleri içerisinde önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Çatışma, Çocuklar, Davranış, Ebeveynler, Karantina.

HOW CORRELATION BETWEEN HOUSEHOLD CONFLICT AND PARENTAL ATTITUDE DURING THE LOCK DOWN?: A CROSS-SECTIONAL STUDY

Abstract

Aim: In this study, it was aimed to determine the relationship between household conflict situation and parental attitude during the lock down.

Material and Method: It is a descriptive, cross-sectional and relation-seeking type of research. The research was prepared according to the STROBE criteria used for observational and cross-sectional studies. The population of the study consisted of parents who applied to the pediatric outpatient clinics after 3 weeks of complete closure and had a child aged 2-6.

In order to determine the sample number of the research, the sample number was determined as 246 by using the G*Power (v3.1.9.7) program. A questionnaire including socio-demographic characteristics of parents and their lifestyles at home, and Household Conflict Status and Parental Attitude Scales, which are sub-dimensions of the Covid-19 Household Environment Scale, were used. SPSS for Windows 25.0 statistical package program was used for data analysis in the research.

Results: It was found that the average number of children of the participants was 2.19 ± 1.37 years, the average age of marriage of the parents was 24.18 ± 3.82 years, and the mean duration of marriage was 10.18 ± 6.64 years. It was determined that 57.7% of the parents were in the 31-40 age range, 76.4% were female, 92.7% had a nuclear family and 64.2% had a medium income. It was observed that the parents in the study adopted a high level of democratic, moderately authoritarian, high-level overprotective and moderately permissive parenting attitudes. It was also found that parents experienced above-average conflict.

Conclusion and Recommendations: As a result, it was found that intrafamilial conflict affected parental attitude. Maintaining family processes in a healthy way affects children, who are the most vulnerable members of the family. It is necessary to develop support strategies for families at risk. Diagnosing the family at home, which is the natural environment, evaluating the communication and bonds between mother-father-child(s) in a holistic health understanding and making necessary interventions are important in primary health care services.

Keywords: Behaviour, Children, Conflict, Lockdown, Parents.

TIBBİ TEKNOLOJİ BAĞIMLI ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN ÖZ YETERLİLİK, BAKIM YÜKÜ VE UMUTSUZLUK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Dr. Öğr. Üyesi Serap ÖZDEMİR

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yusuf Şerefoğlu Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü
ORCID: 0000-0003-4589-7264

Arş. Gör. Erhan ELMAOĞLU

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yusuf Şerefoğlu Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü
ORCID: 0000-0002-4830-1625

ÖZET

Amaç: Yoğun bakım ünitelerinde uzun süren tedavi ve bakım hizmetleri sonrası çocukların ihtiyaçları ev ortamında devam etmektedir. Bu çocuklar mekanik ventilatör, oksijen kondansatörü, hemodiyaliz, periton diyaliz, beslenme pompası gibi tıbbi geçici ya da kalıcı teknolojik cihaza bağımlı olarak yaşamını sürdürmektedir. Bu çalışma; tıbbi teknoloji bağımlı çocuğu olan ebeveynlerin öz yeterlilik, bakım yükü ve umutsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirildi.

Gereç-Yöntem: Çalışma kesitsel ve ilişki arayıcı tasarım tipinde yürütüldü. Çalışma 01.10.2021 ile 31.12.2021 tarihleri arasında, evde takip edilen ve tıbbi teknolojik cihaza bağımlı en az bir çocuğa sahip 164 ebeveyn örneklemini oluşturdu. Veriler; bilgi formu ile genel öz yeterlilik, aile bakım yükü ve beklenti umutsuzluk ölçekleri ile toplandı.

Bulgular: Çalışmada ebeveynlerin öz yeterlilik ile bakım yüklerinin orta düzeyden olduğu, umutsuzlarının düşük düzeyde olduğu belirlendi. Genel öz yeterlilik toplam puan ortalaması ile Beck umutsuzluk toplam puan ortalaması ile negatif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki bulundu. Genel öz yeterlilik toplam puan ortalaması ile aile bakım yükü toplam puan ortalaması ve ekonomik, sosyal yük, fiziksel, duygusal, zaman gereksinimi alt boyutlarının toplam puan ortalaması arasında negatif yönde zayıf anlamlı ilişki saptandı. Ayrıca, Beck umutsuzluk toplam puanı genel öz yeterlilik toplam puanındaki varyasyonu %20, aile bakım yükü ve alt boyutların toplam puanı genel öz yeterlilik toplam puanındaki varyasyonu %9 oranında açıkladığı saptandı.

Sonuç: Sonuç olarak, tıbbi teknolojik cihaza bağlı olan çocuklarının ebeveynlerinin öz yeterliliklerinin bakım yüklerini ve umutsuzluklarını etkilediği belirlendi. Ailelere bu çocukların bakımı esnasında sağlanacak eğitim, danışmanlık, sosyal destek sistemlerinin öz yeterliliklerini güçlendireceği unutulmamalıdır.

Anahtar kelimeler; Teknoloji bağımlılığı, çocuk, bakım yükü, öz yeterlilik, umutsuzluk

THE RELATIONSHIP BETWEEN PARENTS WITH MEDICAL TECHNOLOGY DEPENDENT CHILDREN, SELF-EFFICIENCY, CARE BURDEN AND HOPELESSNESS

ABSTRACT

Aim: After long-term treatment and care services in intensive care units, the needs of children continue in the home environment. These children continue their lives dependent on medical temporary or permanent technological devices such as mechanical ventilator, oxygen condenser, hemodialysis, peritoneal dialysis, nutrition pump. This study was carried out to examine the relationship between self-efficacy, burden of care and hopelessness of parents with medical technology dependent children.

Materials-Methods: The study was conducted in cross-sectional and correlational design type. Between 01.10.2021 and 31.12.2021, the study consisted of a sample of 164 parents who had at least one child who was followed at home and was dependent on a medical technological device. Data; information form with general self-efficacy, family care burden, and beck hopelessness scales.

Results: It was determined that the self-efficacy and care burden of the parents were moderate, and their hopelessness was low. A moderately significant negative correlation was found between the mean general self-efficacy total score and the Beck hopelessness total score mean. A negative and weakly significant relationship was found between the overall self-efficacy total score average and the family care burden total score average and the total score average of the economic, social burden, physical, emotional, and time requirement sub-dimensions. In addition, it was determined that the Beck hopelessness total score explained the variation in the general self-efficacy total score by 20%, and the family care burden and the total score of the sub-dimensions explained the variation in the general self-efficacy total score by 9%.

Conclusion: It was determined that the self-efficacy of the parents of the children connected to the medical technological device affected their care burden and hopelessness. It should not be forgotten that the education, counseling and social support systems to be provided to families during the care of these children will strengthen their self-efficacy.

Keywords; Technology addiction, child, care burden, self-efficacy, hopelessness

SOKAK ÇOCUKLARI

Dr. Öğr. Üyesi Aygöl ÖZTÜRK

Adıyaman Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-3736-6175

ÖZET

Sağlıklı bireyler sağlıklı toplumların temelini oluşturmaktadır. Bireylerin mevcut sağlık durumu ise çocukluk dönemindeki sağlığı ile yakından ilgilidir. Özellikle gelişme dönemindeki olumlu ya da olumsuz faktörler bireyin bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan gelişimini etkileyebileceği için, bundan sonraki yaşamını da etkilemesi olasıdır. Durum böyle iken çocukluğun tarihi uzun bir karabasandan farksızdır. Eşitlik, özgürlük içinde insanca yaşama ilkelerinin benimsendiği günümüzde hala çocuklar güç koşullar içerisinde hayatta kalma, yaşamını devam ettirme mücadelesi vermektedirler. Güç koşullar altında olan fiziksel görünürlüklerine karşın görmezden gelinen çocuk gruplarından bir tanesini de sokak çocukları oluşturmaktadır. UNICEF'in (1986) tanımlamasına göre, sokak çocuğu; yaşamı ve yaşam kaynakları için sokağı kendilerine mesken edinen, sorumlu yetişkinlerin gözetiminden ve yönlendirmesinden yoksun olan henüz yetişkinliğe ulaşmamış herhangi bir erkek ya da kız çocuğudur. Politik, ekonomik, kültürel ve sosyal pek çok faktörle ilişkili olan sokak çocuğu olgusuna, öğrenim düzeyinin düşüklüğü, düşük sosyo-ekonomik düzey, hızlı ve düzensiz kentleşme, aile içi ilişkilerde parçalanmış ailenin yarattığı bozulmalar, aile içi şiddet, ailenin kalabalıklığı, yetersiz kontrol, cinsel ve duygusal istismar, göç ve onun beraberinde getirdiği sağlıksız yerleşim ve yaşam koşulları neden olabilmektedir. Birleşmiş Milletler'in toplam 250 milyon sokak çocuğu olduğu sık sık alıntılanmakla beraber ancak bu rakamın gerçekçi bir tahmin olup olmadığı bilinmiyor. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2021 yıl sonu itibarıyla ülkemizde 22 milyon 738 bin 300 bin çocuk nüfusu mevcuttur. 2025 yılında çocuk nüfus oranının %26.6, 2030 yılında %25.6, 2040 yılında %23.3 olacağı tahmin edilmektedir. Türkiye'de en az 42.000 çocuğun sokaklarda yaşadığı ya da çalıştığı yaklaşık olarak değerlendirilmektedir; ancak gayri resmi rakamlar 80.000'e kadar çıkmaktadır. Sokakta yaşayan çocukların karşı karşıya oldukları temel tehlikelerin başında yaşam hakkına olan tehdit olmak üzere, suça itilme, suç örgütleri tarafından öldürülmeyi içeren şiddet, madde bağımlılığı, sağlığını kaybetme, eğitimsizlik, suça zorlanma, barınma sorunu, fuhuş, sosyal ve ekonomik yoksulluk olabilmektedir.

Anahtar Sözcük: Sokak, Çocuk, Sokak Çocukları

STREET CHILDREN

ABSTRACT

Healthy individuals form the basis of healthy societies. The current health status of individuals is closely related to their childhood health. Especially since positive or negative factors in the developmental period can affect the physical, mental and social development of the individual, it is likely to affect the next life. While this is the case, the history of childhood is no different from a long nightmare. Today, in which the principles of equality and humane living in freedom are adopted, children still struggle to survive and continue their lives in difficult conditions. Street children are one of the child groups that are ignored despite their physical visibility under difficult conditions. According to the definition of UNICEF (1986), street child; Any boy or girl who has not yet reached adulthood who has made the street abode for his life and life resources, lacking the supervision and direction of responsible adults.

The phenomenon of street child, which is associated with many political, economic, cultural and social factors, low education level, low socio-economic level, rapid and irregular urbanization, deterioration in family relations, domestic violence, overcrowding in the family, insufficient control, sexual intercourse. and emotional abuse, migration and the unhealthy settlement and living conditions it brings. Although it is often quoted that the United Nations has a total of 250 million street children, it is not known whether this figure is a realistic estimate. According to the data of the Turkish Statistical Institute, as of the end of 2021, there is a population of 22 million 738 thousand 300 thousand children in our country. It is estimated that the child population rate will be 26.6% in 2025, 25.6% in 2030, and 23.3% in 2040. It is estimated that at least 42,000 children live or work on the streets in Turkey; but unofficial figures go up to 80,000. The main dangers faced by children living on the street are the threat to their right to life, being pushed into crime, violence including being killed by criminal organizations, substance abuse, loss of health, lack of education, being forced into crime, housing problem, prostitution, social and economic poverty.

Keywords: Street, Child, Street Children

GİRİŞ

Çocuk, gelişen bir insan yavrusu, olgunlaşmamış, “reşit” sayılmayan yurttıştır (1). 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her insan çocuk kabul edilir (2). Türk Dil Kurumu çocuğu küçük yaştaki erkek veya kız, soy bakımından oğul veya kız, evlat, bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız olarak tanımlamaktadır (3).

Çocukluk dönemi ise intrauterin yaşam ile yetişkinlik dönemi arasındaki geçiş dönemidir. İnsan yaşamı çeşitli nedenlerle belli dönemlere ayrılmakla birlikte, yaşam bir bütün olup her dönem önceki dönemlerin sonucu, daha sonraki dönemlerin ise hazırlayıcısı konumundadır. Bu nedenle doğumla başlayıp gençlik döneminin sonuna kadar devam eden çocukluk dönemi aslında yetişkin yaşamın temelidir (4). Sağlıklı bireyler sağlıklı toplumların temelini oluşturmaktadır. Bireylerin mevcut sağlık durumu ise çocukluk dönemindeki sağlığı ile yakından ilgilidir (5). Özellikle gelişme dönemindeki olumlu ya da olumsuz faktörler bireyin bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan gelişimini etkileyebileceği için, bundan sonraki yaşamını da etkilemesi olasıdır. Yaşamın erken dönemindeki kayıplar, yaşam süresi olarak daha büyük kayıplara yol açacağından çocuk sağlığı ile ilgili olumsuzluklar, toplum sağlığı düzeyini daha fazla etkileme olasılığına sahiptir (4). Durum böyle iken çocukluğun tarihi uzun bir karabasandan farksızdır (1). Günümüzden yüz yılı geçkin süre önce toplumda çocukların uzun saatler boyunca ve zor koşullar altında ekmek parası kazanabilmek için çalışmak zorunda olmaları normal görülüyordu. O yıllarda çocukların büyük çoğunluğu kısa ve acılı bir ömür sürmüş, cehalet ve yoksullukla yüz yüze bırakılmışlardı. Birinci Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda, çocukların özel haklarının olması gerektiği yönündeki düşünceler ortaya çıkmış 1923 yılında yayımlanan Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi Milletler Cemiyeti tarafından da onaylanarak 1924 yılında yayımlanmıştır. Çocuk hakları konusunda 5 maddeyi içeren bu bildirgeyi genç Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk de kısa bir süre sonra imzalamıştır (6). Birleşmiş Milletler 1959 yılında ise “Uluslararası Çocuk Hakları Bildirgesi”ni yayınlamıştır. Bu bildirmede, çocuk hakları ile ilgili on ilkeye yer verilmiştir.

1. Çocuk, bildirmede ileri sürülen tüm haklara sahiptir. Bütün çocuklar, kendilerinin ya da ailelerinin dil, din, ırk, renk, cinsiyet, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş ve başka bir statü bakımından herhangi bir ayrıma uğramaksızın bu haklara sahiptir.

2. Çocuklar özel olarak korunmalı, yasa ve gerekli kurumların yardımı saygınlık koşullarında fiziksel, zihinsel, ahlaki, ruhsal ve toplumsal olarak yetişmesi sağlanmalıdır. Çocuğun çıkarları bu amaçla çıkarılacak yasalarda önceliklenmelidir.
 3. Bütün çocukların doğduğu anda bir adı ve bir devletin vatandaşı olma hakkı vardır.
 4. Bütün çocuklar sosyal güvenlikten yararlanıp, sağlıklı bir şekilde büyümeleri için annesine ve kendisine doğum öncesi ve sonrası bakım verilmelidir. Çocuğun yeterli beslenme, barınma, dinlenme, oyun olanakları ile gerekli tıbbi bakım sağlanmalıdır.
 5. Fiziksel, zihinsel ve sosyal bakımdan engelli çocuğa gerekli tedavi, özel eğitim ve bakım sağlanmalıdır.
 6. Çocuğun kişiliğinin gelişimi için sevgi ve anlayışa ihtiyacı vardır. Anne ve babasının bakımı ve sorumluluğu altında, her durumda sevgi ve güvenlik ortamında yetiştirilmelidir. Ailesi olmayan ve yeterli destekten yoksun çocuklara gerekli bakımı sağlamak, toplum ve kamu makamlarının görevidir. Çok sayıda çocuğu olan ailenin çocuklarının korunması amacıyla devlet gerekli yardımı yapmalıdır.
 7. Çocuğa genel kültür ve yeteneklerini geliştirmesini sağlayacak, eşitlik temeli üzerinde yeteneklerini, yargı gücünü, manevi ve toplumsal sorumluluk duygusunu geliştirmesine ve yararlı bir toplum üyesi olmasına olanak eğitim verilmelidir. Eğitimde sorumluluk her şeyden önce anne babanıdır. Eğitimin ilk aşamaları ücretsiz ve zorunlu olmalıdır.
 8. Çocuklar her durumda korunma ve yardımdan ilk yararlanacaklar arasında olmalıdır.
 9. Çocuklar her türlü istismar, ihmale karşı korunmalı ve hiçbir çocuk kesinlikle ticaretin konusu olmamalıdır. Çocuklar uygun bir asgari yaştan önce çalıştırılmazlar ve sağlıklarını ya da eğitimlerine zarar verecek, engelleyecek işlerde çalıştırılmaya zorlanamaz ve çalıştırılmazlar.
 10. Çocuklar ırk, din ya da başka bir ayrımcılığı teşvik eden uygulamalardan korunmalı ve anlayış, hoşgörü ve halklar arasında dostluk, barış ve evrensel kardeşlik ruhuyla, enerji ve yeteneklerini diğer insanların hizmetine sunması gerektiği bilinciyle büyütülmelidir (7)
- Dünyadaki tüm çocuklar çocuk haklarına sahiptirler. Eşitlik, özgürlük içinde insanca yaşama ilkelerinin benimsendiği günümüzde hala çocuklar güç koşullar içerisinde hayatta kalma, yaşamını devam ettirme mücadelesi vermektedirler. Güç koşullar altında olan fiziksel görünürlüklerine karşın görmezden gelinen çocuk gruplarından bir tanesini de sokak çocukları oluşturmaktadır. İlk kez 1851 yılında Henry Mayhew tarafından kullanılan sokak çocukları kavramının literatürde ki yaygın kullanımı, 1979'da Birleşmiş Milletler Çocuk yılından sonra gerçekleşmiştir (8). Sokak çocuklarının tanımı her ülkeye göre ve değişen koşullara bağlı olarak değişmektedir. Brezilya'da yaşayan sokak çocuğuyla Türkiye'de yaşayan sokak çocuğunun şartları farklıdır. Birçok faktörün değişkenliği sokak çocuklarının tanımlanmasını zorlaştırmaktadır (9). UNICEF'in (1986) tanımlamasına göre, sokak çocuğu; yaşamı ve yaşam kaynakları için sokağı kendilerine mesken edinen, sorumlu yetişkinlerin gözetiminden ve yönlendirmesinden yoksun olan henüz yetişkinliğe ulaşmamış herhangi bir erkek ya da kız çocuğudur (10). Bir başka tanıma göre sokak çocukları; sokağı ev edinmiş biçimde yaşayan, çocuktan sorumlu yetişkinler tarafından herhangi bir koruma, denetleme ya da yönlendirmenin olmadığı bir pozisyonda, ailelerinden kopmuş çocuktur (9).
- Ayrıca UNICEF'in yaptığı çalışmalar sonucunda sokak çocukları ile sokağın çocukları şeklinde ayırım yapılarak bir tanımlama yapılmıştır. Sokaktaki çocuklar; ailesinden giderek az destek alan, ailenin geçim sorumluluğunu çalışarak paylaşmak zorunda kalan çocuklar olup, sokağın çocukları ise günlük geçimlerini ailelerinden hiçbir destek almadan tek başlarına mücadele eden çocuklardır (8). Sokak çocukları ile sokağın çocukları arasındaki temel fark sokağın çocuklarının hiçbir şekilde aileleriyle ilişkilerinin tamamen kopmuş olmasıdır.

Politik, ekonomik, kültürel ve sosyal pek çok faktörle ilişkili olan sokak çocuğu olgusuna, öğrenim düzeyinin düşüklüğü, düşük sosyo-ekonomik düzey, hızlı ve düzensiz kentleşme, aile içi ilişkilerde parçalanmış ailenin yarattığı bozulmalar, aile içi şiddet, ailenin kalabalıklığı, yetersiz kontrol, cinsel ve duygusal istismar, göç ve onun beraberinde getirdiği sağlıksız yerleşim ve yaşam koşulları neden olabilmektedir (8). Bu nedenlere geniş açıdan bakıldığında ise kaynağın büyük oranda yoksulluk ve yetişkinlerin olumsuz tutumları neden olmaktadır (12).

Birleşmiş Milletler'in verisi olan toplam 250 milyon sokak çocuğu olduğu sık sık alıntılanmakla beraber ancak bu rakamın gerçekçi bir tahmin olup olmadığı bilinmiyor (13). Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2021 yıl sonu itibarıyla ülkemizde 22 milyon 738 bin 300 bin çocuk nüfusu mevcuttur. 2025 yılında çocuk nüfus oranının %26.6, 2030 yılında %25.6, 2040 yılında %23.3 olacağı tahmin edilmektedir. (14). Türkiye'de en az 42.000 çocuğun sokaklarda yaşadığı ya da çalıştığı yaklaşık olarak değerlendirilmektedir; ancak gayri resmi rakamlar 80.000'e kadar çıkmaktadır (15).

Çocuk yaşının küçüklüğünden dolayı sokağın getireceği tehlikelere karşı savunmasızdır. Sokaktaki çocukların karşılaşabileceği çok farklı riskler söz konusudur (9). Bu riskler; yaşam hakkına tehdit olmak üzere, bir kısım şahıslar, çete ve gruplar tarafından kapkaç ve gasp gibi yasadışı işlerde kullanılabilme, suç örgütleri tarafından öldürülmeyi içeren şiddet maruz kalma, madde bağımlısı olabilme, sağlığını kaybetme, eğitimsizlik, barınma sorunu, ileri yaşlarda fuhuşa bulaşabilme, sosyal ve ekonomik yoksulluk olabilmektedir (16, 17).

Sokak çocukları için oluşturulan ve uygulanan programlara bakıldığında ilk aşamada dikkati çeken konunun her ülkenin koşullarına göre değişen bir programın yararlı olduğu görülmektedir. İkinci özellik ise rehabilitasyon programının sadece çocuğu sokaktan almakla sınırlı olmaması, çocuğun sokaktan kuruma alanına kadar geçen süreç içerisinde iyi yönetilmesi gerekmektedir (9). Diğer taraftan sağlık bakım ihtiyaçlarının belirlenmesi ve çocuk bakım programları ile risk altındaki ve özel ihtiyacı olan çocuklar için önleyici çabalar ve erken tanılama için kapsamlı yaklaşım gerçekleştirilmelidir. Erken tanılama hizmetlerinin bu tiplerinde hedef nüfusun ihtiyaçları dört temel kategoride ele alınır: bebek ve çocukların çevresel riskleri (fakirlik, düşük sosyoekonomik durumu, yalnız ebeveyn, adolesan anne ve yetersiz destekli stresli anne), bebek ve çocukta biyolojik risk (prematür doğum, engellilik), gelişimsel gecikmeli, engelli bebek ve çocuk, hem çevresel hem de biyolojik kırılmalı bebek ve çocuklar. Bu kategorilerdeki çocukların derecelendirilmesi de oldukça önemlidir (18). Sokak çocukları için oluşturulan ve uygulanan programların dönüm noktası çocuklarla insancıl bir ilki kurulup, toplumla aralarında yeniden bir köprü inşa etmeyi başarabilmekten geçmektedir. Bu çocuklara çocukluklarını yaşatmak, yaşlarının getirdiği yaşama standardına ulaştırmak, eğitimin ise kilit nokta olduğu unutmamak gerekir (9).

KAYNAKLAR

1. Yörükoğlu, A. (2007). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk. Özgür Yayınları. Ankara.
2. <https://www.unicef.org/turkiye/çocuk-haklarına-dair-sözleşme> (Erişim Tarihi: 12.08.2022)
3. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 11.08.2022)
4. Günay, O. (2012). Çocuk Sağlığı. İçinde: Halk Sağlığı, (Ed): Öztrük, Y., Günay, O. Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.
5. Yıldız, F.T. (2021). Çocuk Sağlığı ve Önemi. İçinde: Anne ve Çocuk Sağlığı, (Ed): Evcili, F., Yıldız, İ. Nobel Kitap, Ankara.
6. Arkadaş-Thibert, A., Müftü, G., Doğan, B.G., Bertan, M. (2012). Sağlık Hakkı Çerçevesinde İnsan, Kadın ve Çocuk Hakları. İçinde: Halk Sağlığı, (Ed): Güler, Ç., Akın, L. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.

7. https://kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/contents/files/YasalDuzenlemeler/BM_cocuk_Haklari_Bildirisi.pdf. (Erişim Tarihi: 12.08.2022)
8. İçli, T.G. (2009). Çocuk Suç ve Sokak. TC Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Genel Yayın No: 142, Ankara.
9. İstanbul Sokak Çocukları Rehabilitasyon Modeli. Punto Basım San. Ve Tic. Ltd. Şti. İstanbul.
10. Özalpuk, B. (2006). Sokakta Çalışan Çocuklar. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sosyoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. İzmir
11. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2009). Çocuk, Suç ve Sokak. Dumat Ofset ve Matb. Ltd. Şti. Ankara.
12. <https://www.aile.gov.tr/osmaniye/basvurular/sokakta-yasayan-calistirilan-cocuklar/> (Erişim Tarihi: 12.08.2022)
13. <https://www.streetchildunited.org/2017/07/21/the-un-general-comment-on-street-children-is-published/> (Erişim Tarihi: 08.08.2022)
14. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2021-45633> Erişim Tarihi: 08.08.2022)
15. <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/sokakta-ya%C5%9Fayan-veveya-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fan-%C3%A7ocuklar-bro%C5%9F%C3%BC>
16. Barış, İ. (2008). Sokakta Yaşayan Çocuklar ve Aileleri. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
17. Kucur, F. (2012). Bir Toplumsal Gerçek: SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLAR. Hayat vakfı sağlık ve sosyal hizmetler, İstanbul.
18. Cowen, P. S., Reed, D. (2002). Effects of Respite Care for Children with Developmental Disabilities: Evaluation of an Intervetion for at Risk Families. Public Health Nursing. 19(4), 272-283.

OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARIN DUYU-ALGI-MOTOR BECERİLERİNİN İNCELENMESİ

Erg. Kübra KARTAL

Biruni Üniversitesi, Ergoterapi Bölümü

ORCID: 0000-0002-4302-0971

Öğr. Gör. Remziye AKARSU

Biruni Üniversitesi, Ergoterapi Bölümü

ORCID: 0000-0002-1855-1623

Özet

Okul öncesi döneme ait yapılan çalışmalar incelendiğinde, çocukların motor becerileri ve görsel algı becerileri üzerine pek çok çalışma var olmakla birlikte somatoduyu becerileri üzerine yapılan çalışmalar çok kısıtlı olduğu görülmüştür. Çalışmanın amacı, okul öncesi dönemdeki çocukların duyu-algı-motor becerilerini kapsamlı olarak incelemektir.

Çalışmaya 4-6 yaş arası tipik gelişim gösteren 24 çocuk dahil edildi. Demografik bilgi formu, motor becerileri değerlendirmek için Bruininks-Oseretsky Test 2 Kısa Formu (BOT2-KF), görsel algıyı değerlendirmek için Motor Beceriden Bağımsız Görsel Algı Testi-3 (MVPT-3), bütün duyuların işlevlerini değerlendirmek için Dunn Duyu Profili Testi, somatoduyu değerlendirmek için Duyusal Bütünleme ve Praksis Testi (DBPT)'nin kinestezi, el ile şekil algılama, parmak tanıma, taktıl lokalizasyon ve grafestezi alt testleri kullanıldı. İstatistiksel analiz için de SPSS 22.0 programı kullanıldı. $p<0,05$ anlamlı olarak kabul edildi.

Yapılan analiz sonucunda; çocukların yaşı ile MVPT-3, BOT2-KF ve DBPT; anne-baba yaşı ile MVPT-3, BOT2-KF, SIPT ve Dunn duyu profili; kardeş sayısı ile MVPT-3, BOT2-KF ve Dunn duyu profili; kaçınıcı çocuk olduğu ile MVPT-3, BOT2-KF ve Dunn duyu profili; okul öncesi eğitim süresi ile MVPT-3 ve DBPT alt parametreleri arasında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Yapılan çalışmada çocukların yaşı, kardeş sayısı, anne-baba yaşı ve kaçınıcı çocuk olduğu değişkenleri ile duyu-algı-motor becerileri arasında anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Gelecekte sonuçların genellebilirliği açısından daha büyük örneklem içeren çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi; tipik gelişim; motor beceri; somatoduyu; görsel algı

EXAMINATION OF SENSORY-PERCEPTION-MOTOR SKILLS OF PRESCHOOL CHILDREN

Abstract

When the studies on pre-school period are examined, it is seen that there are many studies on children's motor skills and visual perception skills, but studies on somatosensory skills are very limited. The study aims to comprehensively examine the sensory-perception-motor skills of preschool children.

Twenty-four children aged 4-6 years with typical development were included in the study. Demographic information form, Bruininks-Oseretsky Short Form Test 2 (BOT2-KF) to assess motor skills, Motor-Independent Visual Perception Test-3 (MVPT-3) to assess visual perception, Dunn Sensory Profile Test to assess functions of all senses, somatosensory The kinesthesia, hand shape perception, finger recognition, tactile localization and graphesthesia subtests of the Sensory Integration and Praxis Test (SIPT) were used to evaluate it. SPSS 22.0 program was used for statistical analysis. $p<0.05$ was considered significant.

As a result of the analysis; MVPT-3, BOT2-CF, and DBPT by children's age; parental age, and MVPT-3, BOT2-CF, SIPT, and Dunn sensory profile; MVPT-3, BOT2-KF and Dunn sensory profile by the number of siblings; MVPT-3, BOT2-KF and Dunn sensory profile; Statistically significant results were found between the duration of preschool education and the MVPT-3 and DBPT sub-parameters ($p<0.05$).

In the study, significant results were obtained between the variables of children's age, number of siblings, parental age and number of children, and sensory-perception-motor skills. In terms of the generalizability of the results, it is recommended to conduct studies with larger samples in the future.

Keywords: Preschool; typical development; motor skill; somatode; visual perception

A PRACTICAL APPROACH TO THE MANAGEMENT OF PSORIATIC DISEASE IN CHILDHOOD

Major Gheorghe Giurgiu

Deniplant-Aide Sante Medical Center

ORCID: 0000-0002-5449-2712

Prof. Dr. Med Manole Cojocaru

Titu Maiorescu University, Faculty of Medicine

ORCID: 0000-0002-6871-577X

ABSTRACT

Background Psoriasis begins in childhood in approximately one-third of the cases. When psoriasis starts in childhood, it has more adverse implications. The overall prevalence in the pediatric population is about 1%. Diagnosis of psoriasis in the pediatric population is more challenging when compared to the well-delineated adult psoriasis. Many treatment options approved for adults have not been studied in children. Most of the medications approved for adult psoriasis can be used in children as well. The understanding of the relationship between microbiota and psoriasis may lead to diagnostics and treatment improvements.

The objective of this study to investigate whether a dietary intervention could ameliorate the clinical manifestations and modulate the gut microbiota in pediatric psoriasis. Nutrition plays an important role in the development of pediatric psoriasis and it can modulate microbiota and microbiome composition.

Materials and methods Early recognition and management of pediatric psoriasis is vital in therapy. This study aimed to assess dietary interventions and supplements Deniplant-kids which may lead to improved psoriasis.

Results This chronic disease, punctuated by remissions and exacerbations, has a profound impact on the quality of life of the child. The clinical presentation of psoriasis can evolve during the child's lifespan. So far, no specific patterns of microbiota in psoriatic patients have been identified. Deniplant-kids may impact psoriasis by modulating the microbiome or exerting anti-inflammatory effects.

Conclusion Psoriasis is one of the most common immune-mediated inflammatory skin disease children have mild form of psoriasis. Diet remains an important therapeutic intervention that pediatric patients with psoriasis attempt alongside medical management.

Keywords: child, psoriasis, microbiome, microbiota, Deniplant-kids

OKUL ÖNCESİ DÖNEM MÜLTECİ ÇOCUKLARIN OKULA UYUM SÜRECİNDE İŞBİRLİĞİ İÇERİSİNDE OLUNAN KİŞİ VE KURUMLARIN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Seçil YILDIZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

ORCID: 0000-0001-8032-9639

Özet

Mülteci çocukların etkili bir eğitim süreci geçirmeleri için okula uyumlarının yüksek düzeyde olması gerekmektedir. Uyum sürecinde işbirliği içerisinde bulunan kişi ve kurumlara önemli roller düşmektedir. Bu bağlamda, çalışma ile Türkiye'deki mülteci okul öncesi dönem çocuklarının okula uyum süreçlerinde etkili olan kişi ve kurumların incelenmesi amaçlanmıştır. Yapılan çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Çalışma grubunu, amaçlı örneklem yöntemiyle belirlenen 20 okul öncesi öğretmeni oluşturmuştur. Araştırma verileri, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme sorularından oluşan görüşme formu ile toplanmıştır. Toplanan veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin, mülteci çocukların okula uyumu için okul içi işbirliğinde bulundukları kişilerin okul yönetimi, zümre öğretmenler, rehber öğretmen, yardımcı personel, üst sınıfta Türkçe bilen kardeşler ve üst sınıfta Türkçe bilen mülteci öğrenciler oldukları belirlenmiştir. Okul dışı işbirliğinde bulunan kişi/kurumların ise; çocuğun ebeveyni, Türkçe bilen diğer mülteci aileler, göçmen sağlığı merkezi ve il göç idaresi olduğu belirlenmiştir. Öğretmenler okul yönetimi ile mülteci aile ve çocukla iletişim kurma, zümre öğretmenleri ile okula uyum için yapılabilecekler, rehber öğretmenler ile çocuk hakkında bilgi edinme ve problem davranışlar, yardımcı personel ile hijyen konularında daha çok işbirliği içerisinde bulunmuşlardır. Öğretmenlerin çocuğun Türkçe bilen üst sınıflardaki kardeşleri ile, çocukla iletişim kurmaya ve çocuğun Türkçe öğrenmesine yönelik işbirliği içerisinde oldukları belirlenmiştir. Mülteci ailelerle işbirliği daha çok okula uyum için yapılabilecekler üzerine olurken diğer Türkçe bilen mülteci ailelerle aileyle iletişim kurma üzerine olmuştur. Öğretmenler göçmen sağlığı merkeziyle uyum için yapılabilecekler, il göç idaresiyle mülteci aile ve çocuk hakkında bilgi edinme ile ilgili işbirliği içerisinde olmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Kişi ve kurumlar, mülteci çocuk, okula uyum, okul öncesi

INVESTIGATION OF PEOPLE AND INSTITUTIONS WITH COLLABORATION IN THE ADAPTATION PROCESS OF PRESCHOOL REFUGEE CHILDREN

Abstract

In order for refugee children to have an effective education process, their school adjustment must be at a high level. Individuals and institutions that cooperate in the adaptation process have important duties. In this context, it is aimed to examine the people and institutions that are effective in the school adaptation process of refugee preschool children in Turkey. In the study, case study design, one of the qualitative research methods, was used. The study group consisted of 20 preschool teachers selected by criterion sampling method. Research data were collected with an interview form consisting of semi-structured interview questions developed by the researcher. The collected data were analyzed by content analysis method. As a result of the research, it has been determined that the school management, group teachers, school counselor, support staff, siblings who speak Turkish in the upper class and refugee students who speak Turkish in the upper class are the people with whom the teachers collaborate for the adaptation of refugee children to school.

As for the people/institutions that collaborate out of school; it was determined that the child's parents, other refugee families who speak Turkish, immigrant health center and provincial migration administration. The teachers collaborate more with the school management on communicating with the refugee family and the child, what can be done with the group teachers to adapt to the school, getting information about the child with the guidance teachers and problem behaviors, and hygiene with the support staff. It has been determined that the teachers are in collaboration with the children's siblings in the upper classes who speak Turkish, to communicate with the child and to learn Turkish. Collaboration with refugee families mostly focused on what can be done to adapt to school, while communicating with other Turkish-speaking refugee families. The teachers collaboration with the migrant health center about what can be done to adapt, and to obtain information about the refugee family and child with the provincial migration administration.

Keywords: Persons and institutions, preschool, refugee child, school adaptation

ÇOCUK EĞİTİMİNDE ZEKA OYUNLARI DERSİNİN ROLÜ

Doç. Dr. Melda Medine SUNAY

Bursa Teknik Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-3210-5942

Emel ÖZKAN

ORCID: 0000-0003-3844-2624

ÖZET

Çocuk eğitimi, toplumda gelişim gösteren neslimizin ilerleyebildiği en önemli basamaklarından birini oluşturmaktadır. Araştırmanın konusu zeka oyunları eğitiminin çocuklara katkısı olarak ifade edilmektedir. Çocuk ilerlediği bu yolda elde ettiği kazanımlar neticesinde akademik başarısına katkı sağlayarak topluma faydalı birer birey olarak yetişmektedir. Akademik başarısı yanında değerler eğitimi de tamamlayarak büyüyen çocuk ahlaki değerlere önem vererek faydalı ve aynı zamanda hak çerçevesinde çevresine saygılı bir birey olarak yetişmesi sağlanmaktadır.

Zeka Oyunları Eğitiminde, yapılan araştırmada gözlem yöntemi kullanılmıştır. Atölye yöntemiyle çocuğa yönelik özgüven sağlanması, çocuğun daha analitik yaklaşım sergilemesi, karşılaştığı sorunlar karşısında çözüm odaklı yaklaştığı gözlemlenmektedir. Çocuğun toplumla olan uyum becerilerinin, arkadaşlık kurma, sosyal iletişim becerilerinin kazanımlarına yönelik öğrenme merakına farkındalık oluştuğunu söyleyebiliriz. Belirsiz düşüncelerle büyüyen çocuğun önünü görebilmesi ve ileride meslek seçimlerine yönelik karar verme becerisine kutu oyunlarının ve kağıt kalem oyunlarının etkisi olduğunu ifade etmek mümkündür.

Atölye çalışmaları çocukların sosyal iletişim becerilerinin gelişmesi yanında kendilerini keşfedebilmeleri doğrultusunda da çocuklara farkındalık oluşturmaktadır. Ülkemizde bu kapsamda mesleğini seven ayrıca üreten bireyler yetiştirmeye yönelik kazanımlar elde edileceğini söylemek mümkündür.

Oyun, çocuk için kendini ifade edebilme becerilerinin en büyük kısmını ifade eder. Oyun çocuğun en ciddi işidir. Oyun ile çocuklar ulaşmak isteklerini veya sorunlarının aktarımını sağlamaktadırlar.

Sonuç olarak bazen boş ders olarak nitelendirebildiğimiz etkinlik sınıflarının atölye kapsamında düzenlenmesi özgür düşünce ve fikirlerin ortaya konulması noktasında büyük önem taşımaktadır. Araştırmanın sonucunda özgüvenli bireyler yetiştiği kendini iyi ifade edebilen sosyal becerileri gelişmiş çocuklar görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Sosyolojisi, çocuk ve eğitim, zeka oyunları.

THE ROLE OF INTELLIGENCE GAMES COURSE IN CHILD EDUCATION

SUMMARY

Child education is the steps of the most important steps that our generation, which develops in society, can progress. The child grows up as a useful individual to the society by contributing to his academic success depending on the gains he has achieved on this path. In addition to academic success, the child who grows up by completing the values education is ensured to be raised as a useful and respectful individual within the framework of rights by giving importance to moral values.

In the Intelligence Games Education, the observation method was used in the research. It is observed that the workshop method provides self-confidence towards the child, the child displays a more analytical approach, and has a solution-oriented approach to the problems he encounters. We can say that awareness of the child's learning curiosity towards the acquisition of social communication skills, making friends, and social communication skills has been created. It is possible to state that board games and pen and paper games have an effect on the ability of the child who grows up with uncertain thoughts to see ahead and to make decisions about career choices in the future.

Workshops create awareness for children in order to develop their social communication skills as well as to enable them to discover themselves. In this context, it is possible to say that in our country, gains will be achieved in raising individuals who love their profession and produce.

Play represents the greatest part of self-expression skills for the child. Play is a child's most serious business. With the game, children provide the transfer of their wishes or problems to reach.

As a result, organizing the activity classes, which we can sometimes describe as empty lessons, within the scope of the workshop is of great importance in terms of revealing free thoughts and ideas. As a result of the research, it was seen that children with self-confident individuals who can express themselves well and who have developed social skills were seen.

Keywords: Child Sociology, child and education, intelligence games.

GİRİŞ

Zeka Oyunları, akıl yürütme ve problem çözme temeline dayanır. Düşünme becerilerini geliştiren, ilgili alanda bilgi gerektiren oyunlardır. Oyun çocuğun en önemli uğraşdır. Çocuk sınıfta veya bulunduğu ortamda öncelikle merak duygusunu gidermek ister. Öğrendiği yeni bilgiden keyif almayı arzu etmektedir. Mutlu olmak ilgisini daha da arttırmaktadır. Öğrendiği yeni bilgiyi hissederek tatmin olmak için çevresine öğretme çabasına girmektedir. Hissedilen bu duygular karşısında öğrenmeye olan ilgisi artarak döngüsel gelişim sağlanmış olmaktadır. İletişim becerileri oyun aracılığıyla gelişim gösteren çocuk takım çalışmasının gücünü anlayarak iş hayatına adım attığında elde ettiği sosyal kazanımları hayatındaki çalışma döneminde de yansıtmaktadır.

ÇOCUK EĞİTİMİNDE ZEKA OYUNLARI DERSİNİN ROLÜ

Oyunu hayatı tanımak ve keşfetmek amacıyla boş vakitlerimizi eğlenceli hale getiren fiziksel veya zihinsel aktivite etkinlikleri olarak tanımlamak mümkündür. Geleneksel olarak devam eden sokak oyunları yanı sıra yenilenen ve her kültüre ait geliştirilen oyunlar teknolojiyle birlikte uyum çerçevesinde günümüze kadar devam etmektedir. Oyunun hedefinde başarıya ulaşmanın yanı sıra eğlenmek ve problemi çözmek en önemli iki unsuru oluşturmaktadır. Oyunun türlerini ifade edecek olursak şu şekilde sıralayabiliriz.

- ❖ Kutu Oyunları
- ❖ Kağıt Kalem Oyunları
- ❖ Sokak Oyunları
- ❖ Sınıf içi Oyunlar
- ❖ Masa Oyunları
- ❖ Savaş Oyunları
- ❖ Online Oyunlar

Çocuk bulduğu her cisimle oyun oynayabildiği gibi üretmeyi ve kurallar çerçevesinde iletişime geçmeyi kültürleşme olarak ifade ettiğimiz bilgi birleşimleriyle yeni davranışlar sergilemektedirler.

Oyun oynamak çocuğun bilişsel ve duygusal gelişimine katkı sağlayarak eğitim hayatındaki karar verme becerilerinde en önemli rolü üstlenmektedir. Yeni bir bilgi öğrenme durumundan sonra olan yaklaşım çocuğun özgüvenini arttırdığı gözlemlenmiştir. Öğrencinin masa da oturma pozisyonuna kadar kendinden emin duruşu ile beden diline yansiyarak değişiklik gösterdiği bilinmektedir.

Sosyal ve duygusal gelişimine katkı sağlayan farklı ortamlarda farklı kişilerle dil iletişimini geliştiren çocuklar, toplumsal gruplarda yerini bulma imkânı sağlamaktadır. Örneğin küçük yaşta hangi mesleği seçeceğini söylemek yerine önce meslekleri tanıma ve öğrenme aşamasında kendi bilgi birikimini tamamlayarak ileriye dönük seçimlerini sosyolojik açıdan incelemek mümkündür.

Tarihte Akıl ve Zeka Oyunlarına baktığımızda. Tarihi araştırmalar sonucu bulunan en eski zeka oyunları Sümerlerde “Ur Oyunu” ile Mısır’da “Senet” ve “Mehen” oyunları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bilinen en popüler oyunlar zeka oyununa baktığımızda Hint kökenine dayanan “Satranç” oyunu 1500 yıl öncesine, Çin kökenli “Go Oyunu” da 4000 yıl öncesine dayanmaktadır.

Göbeklitepe kazılarında karşılaşılan M.Ö. 1000’e ait geleneksel zeka oyunumuz olan Mangala’nın benzeri bir zeka oyunun bulunmaktadır.

Oyun grubuna gönüllü katılım sağlayan çocuk çeşitli oyun gruplarında yer alırken mutlu olduğu oyuna yönelmektedir. Örneğin futbol oynamayı tercih eden bir öğrenci yakar top veya basketbol oynamayı tercih etmeyebilir. Ders çalışırken tercih edilen ödevin en sevilen dersten başlanması da buna bir örnektir. Burada tatmin eden ve bizi yönlendiren duygu mutlu olduğumuzu hissettiğimiz duygudur. Genellikle en sevdiğimiz ders bu açıdan en başarılı olduğumuz ders olarak ifade edilmektedir.

Oyunu keşfeden çocuk aynı zamanda dünyayı keşfetmektedir. Mutlu olmayı deneyimler ve aynı duygu üzerinden yaratıcılığını kullanarak özgürce yeni oyunlar üretmeye başlar. Sosyal çevre oluşumu ve kültürel etkileşim ile toplumda birlik içinde yaşamayı aynı zamanda karşısındaki bireye saygı duymayı öğrenir. Kendilerini keşfetmenin yanı sıra hayata dair kazanım sağlarlar.

Zeka oyunlarında verilen kazanımların başında neden sonuç ilişkisi, dengenin önemi ve problem çözme yeteneğinin gelişmesi gelmektedir. Toplumda var olan düzeni sağlamak amacıyla uyum geçişi olarak zeka oyunlarının eğitim hayatına sağladığı katkıyı söylemek mümkündür. Oyunları kutu oyunları ve kağıt kalem oyunları olarak iki grupta inceleyebiliriz. Günlük yaşamdan uzaklaşarak hareket ve fikir özgürlüğü yaşayan çocuklar mutlu olduğu ortamlarda daha üretken duruş sergilemektedirler. Elde ettikleri kazanım sonucu hayattan zevk alarak yaşama sevinci artmış olur ve topluma daha sağlıklı ve mutlu bireyler kazandırılmış olunur.

Öğrendikleri oyunlarla kurallara uyarak, toplumda çevresine saygılı ve dürüst davranışların hak çerçevesinde kazanımını elde ederler. Karar verme becerileri gelişmektedir. Kendilerini daha iyi ifade edebilirler. Grup çalışmaları yaparak iş birliğinin önemini geliştirirler.

Oyun oynama çoğu aile tarafından küçümsenmekte olduğundan her çocuğa yaklaşabilmek, ulaşabilmek adına okul kulüplerinin çeşitlendirilip daha aktif olması gerekmektedir. Milli Eğitim müfredatında yer alan zeka oyunları seçmeli dersi, öğrencilerimiz adına atılan önemli adımlardan biri olduğu düşünülmektedir.

Eğitsel oyunlarda alınan öğretim şeklinde öğrencilerin ezbere dayalı öğrenme şekline oranla elde edilen kazanımın kalıcı olarak kalması büyük oranda görülmektedir. Çocuk için oyunla öğretim şekli sosyal ilişkilerin güçlenmesi yanı sıra hayata dair uygulama şeklinin oyun hali olarak ifade etmek mümkündür.

Oyun temelli öğrenme modeli olarak çocuklarda dikkati toplamaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Dijital döneme geçtiğimiz çağımızda çocuklarımızı teknolojiden uzak tutmak yerine teknolojiyi nasıl verimli kullanabiliriz şeklinde çözümler üretmeliyiz. Oyun çağında olan öğrencilerimize yönelik eğitimlerine katkı sağlamak amacıyla web 2 araçlarını da dahil edebildiğimiz ortak hareket edilebilen telefonları kumanda şeklinde kullanılabilecek online oyunlar üzerinden verim elde edilmelidir.

Oyunu öğrenen her bir çocuk karakterlerinde farklı özellikleri gibi oynadıkları oyunda kendilerini geliştirmenin yanı sıra kendilerine özgü bir açılış oyun stratejisi belirlemektedirler. Çocuk kendine özgü bir hamle stratejisi belirleyerek oyunda başarıyı ve mutluluğu elde etmeyi hedeflemektedir. Kendine özgü belirlediği bu strateji hayatında ileriye dönük yaklaşımların başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

Çocuk eğitimi, toplumda gelişim gösteren neslimizin ilerleyebildiği en önemli basamaklarından birini oluşturmaktadır. Araştırmanın konusu zeka oyunları eğitiminin çocuklara katkısı olarak ifade edilmektedir. Çocuk ilerlediği bu yolda elde ettiği kazanımlara bağlı olarak akademik başarısına katkı sağlayarak topluma faydalı birey olarak yetişmektedir. Akademik başarısı yanında değerler eğitimi de tamamlayarak büyüyen çocukların, ahlaki değerlere önem vererek faydalı ve aynı zamanda hak çerçevesinde çevresine saygılı bir birey olarak yetişmesi sağlanmaktadır.

Çocuğa yönelik özgüven sağlanması, çocuğun daha analitik yaklaşım sergilemesi, karşılaştığı sorunlar karşısında çözüm odaklı yaklaştığı gözlemlenmektedir. Çocuğun toplumla olan uyum becerilerinin, arkadaşlık kurma, sosyal iletişim becerilerinin kazanımlarına yönelik öğrenme merakına farkındalık oluştuğunu söyleyebiliriz. Çocuğun ilgi alanlarına yönelik gelişim gösteren iletişim becerileri, etkileşimlerine yönlendirme katarak akademik başarılarına da yansımaktadır.

Öğrenmeyi sevdirek öğretmek, çocukta merak duygusunu uyandırarak sorgulama becerisine katkı sunmaktadır. Dolayısıyla edinilen bu öğrenme alışkanlığı araştırma ve problem çözme becerisine de katkı sağlamaktadır.

Oyun çocuğun hayal gücünü ve yaratıcılığını sunan fırsatı sağlar. Kurduğu oyunla toplum içinde yer alan kuralların davranış şeklini deneyimler. Benimsediği davranışları örneğin meslek seçimlerine yönelik bir oyun kurarak, öğretmencilik oyunu gibi toplumdaki rolleri tanımış olur.

Yaşam kalitesini arttıran oyun çeşitleri çocuğun beceri, tutum ve değerlerine yönelik çalışma hayatından aile ve sosyal yaşama kadar etki ettiği görülmektedir. Bunların başında benlik saygısı, öz farkındalık, girişimcilik, dayanışma, eşitlik ve adalet kazanımları topluma fayda sağlaması açısından önem arz etmektedir. “Adalar (2021)”

Oyunun dil gelişimindeki bilişsel, duyuşsal, sosyal ve fiziksel gelişimine faydalarının yanı sıra dil gelişimi üzerindeki faydaları ile girişimcilik yanına da katkı sağlamaktadır. İletişim becerilerinin atölye ortamında sıklıkla kullanılması sebebiyle

- ❖ Kelime haznesinin gelişimini desteklemesi
- ❖ Hikâye anlatma ve anlama becerilerinin gelişmesi
- ❖ Yaratıcılığını geliştirme
- ❖ Soyut düşünce gelişimine katkı sağlama
- ❖ Hayal gücünü sıkça kullanma
- ❖ Sorun çözme becerisini geliştirme
- ❖ Yeteneklerini keşfetme
- ❖ Strateji belirleme
- ❖ Kendini net ifade edebilme
- ❖ Gerçek hayattaki birçok sosyal rolü üstlenme
- ❖ Benlik Saygısı oluşturma
- ❖ Kaygı bozukluğunun azalması

- ❖ Sabır ve bekleme gibi duygularını kontrol edebilme yeteneği
- ❖ Hız kontrolünü sağlama gibi katkılarını da saymak mümkündür.

Sosyal kazanımlar açısından ele aldığımızda oyun, çocuğun eğlenerek öğrenmenin tadına vararak yaşam enerjisinin artmasına etki eder. Çevresine ve topluma faydalı sağlıklı bir birey olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun en değerli varlıkları olan çocukların, sağlıklı, demokratik bir toplum içerisinde yaşamını sürdürmesi açısından oyunla eğitim önem arz etmektedir.

Deneyimlerle farkındalık oluşturan çocuk kendi stratejilerini belirleyerek teknik açılışlar ve taktikler oluşturur. Çocuk elde ettiği bu deneyimlemeleri problem çözme yeteneği ve kriz anını yönetme ve grup çalışması tecrübesini yaşam alanında uygulamaya başlar.

Oyunla Eğitim, çocukların ezber yönteminden çok kazanım sağlayarak deneyimleyerek ve eğlenerek öğrendiği bir tekniktir. Oyunla eğitimde sınıf içerisinde her öğrenci aktif katılım sağlaması sebebiyle dikkat ve hız becerileri ile konuya hakim olmaktadır. Teknolojiye oyunla ayak uydurarak sınıf içi çalışmalar günümüzde mevcuttur. Bunların aktif kullanımı ile tüm öğrencilere aynı anda hızlı bilgi ulaştırmak mümkün görünmektedir. Teknolojilerdeki hızlı gelişmelerden dolayı doğrudan etkilenen Z kuşağı dediğimiz nesil çocuklarda teknolojiden uzak tutmak mümkün değildir. Eğitim, teknolojiyle öğretim tekniklerinin birleştirildiği çalışmalarla hızlı bilgi alışverişinin dijital çağa ayak uydurulacak şekilde hazırlanmalıdır.

Modern dünya düzeninde, teknolojik araçlarla bilmediğimiz yollar kolayca bulunabilmektedir. Öz güveni ve düşünce becerileri gelişmiş çocuk yeni düzene ayak uydurarak öğrenme merakını bu yönde kullanabilmektedir. Elde edilen bu kazanım toplum yararına yeni bir üretim şekline ve düşünme becerisine yön vermektedir.

Günlük yaşamda kullanılacak olan sıra bekleme, özsaygı olgusu oluşturma, sabır ve saygı değerleri, çocuğa farkındalık oluşturulması açısından önem arz etmektedir. Çocuk, adalet ve eşitlik olgusunu yaşayarak öğrenmiş olur.

Etkili motivasyon, çocuğun oyunlarda yaşadığı zorluklar karşısında kriz anını problem çözme becerisine sahip olmayı sağlar. Çocuk oyun esnasında eğlenerek öğrenme becerisinde karşılaştığı sorun anında ağaca değil ormanı görebilme yeteneği kazanır.

Eğitimcilerin öğrencilere yönelik görevleri olarak aralarındaki iletişimlerini ele aldığımızda her çocuğa ulaşabilecek sınıf içi etkinlikler düzenlenerek her ders için yeni oyunlar üretilebilir. Ya da mevcut oyunlar derse uyarlanabilmektedir. Bursa'da bir matem öğretmenin bulduğu "Çarpala Oyunu" özellikle ilkököl öğrencilerine hitap eden, öğrenmeyi sevdiren bir grup oyunudur. Çarpım tablosu ile Tombala oyununun birleşimi ile üretilmiş çarpala oyunu çocuklara oyun oynatırken aynı zamanda öğrenmeyi de öğretmektedir.

BULGULAR

Araştırma bulgularında okulda yapılan bireysel görüşme sorularında öğrencilere aşağıdaki sorular yöneltilmiştir. Demografik bilgileri aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Cevapları şu şekilde yanıtlanmıştır;

Araştırma	İsim	Cinsiyeti	Eğitim	Yaşı	Mesleği	Sevdiği oyun	Oyun	Sayı
1.Katılımcı	L.A.	Erkek	İlkokul	9	Öğrenci	Euqulibrio	Bireysel	1
2.Katılımcı	M.K.	Erkek	İlkokul	8	Öğrenci	Euqulibrio	Bireysel	1
3.Katılımcı	H.G.	Kadın	İlkokul	9	Öğrenci	Bardak	Grup	4-6
4.Katılımcı	D.G.	Kadın	Orta	13	Öğrenci	Reversi	Bireysel	2
5.Katılımcı	A.S.	Erkek	İlkokul	10	Öğrenci	Jenga	Bireysel	2
6.Katılımcı	Ş.Y.	Kadın	İlkokul	9	Öğrenci	Bardak	Grup	4-6
7.Katılımcı	P.D.	Kadın	İlkokul	8	Öğrenci	Pentamino	Bireysel	1
8.Katılımcı	N.A.	Erkek	Orta	13	Öğrenci	Pentago	Bireysel	2
9.Katılımcı	S.G..	Erkek	Orta	12	Öğrenci	Reversi	Bireysel	2
10.Katılımcı	E.K.	Kadın	Orta	12	Öğrenci	Look Look	Grup	4-6

Demografik bilgileri cevaplayan katılımcıları incelediğimizde yaş ortalaması 10 olduğu görülmektedir. Eğitim durumları genel olarak lise düzeyi altında olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaya 10 öğrenci katılımcı ile soru cevap şeklinde hazırlık yapılmıştır. Kız çocuklarında erkek çocuklara göre oyun tercihlerinde kız çocuklarının grup oyunlarını daha çok tercih ettiği gözlemlenmiştir. Erkek çocuklarının oyun tercihlerinde önceliklerinin bireysel oyun ya da ikili şekilde oynanan oyunları tercih ettiği gözlemlenmektedir. Çalışmada oyun olarak bireysel ve grup oyunları öğrenci grubu çoğunluk olarak katılım sağlamıştır. Katılımcıların cinsiyeti herhangi bir atölye grubu sınıfında değerlendirilmiştir. Tüm katılımcılar atölyeye devamlı katılım sağlayan öğrencilerden oluşmaktadır. Tek çocukların bireysel oyunları daha çok tercih ettikleri gözlemlenmektedir. Bu tercih genelde çocukların söz sahibi olunan konularda paylaşımcı iletişimin az olmasından kaynaklanmaktadır. Kardeş sayısı fazla olan çocukların grup oyunlarını tercih konusunda daha aktif ve katılımcı olduğu kendini ifade edebilme ihtiyacı sebebiyle ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

SONUÇ

Çocuk aldığı eğitimler doğrultusunda okuduğunu anlama, kendini anlaşılır şekilde ifade edebilme becerileri kazanmaktadır. Sıralı ve sistematik düşünme becerileri gelişmektedir. Dikkat ve odaklanma problemi yaşayan öğrencilerin konsantrasyonunun güçlenmesi yanı sıra özgüvenine de katkı sağladığı görülmektedir. Oyun çocuğun en ciddi işidir. Oyunun döngüsünde çocuğun motive olması ve aktif olması büyük önem arz etmektedir. Bir öğrencinin en sevdiği ders neden boş derstir? Ya da neden beden eğitimi dersleri öğrenciler için çok güzel geçer. Yeni oyun kurma kabiliyetleri bu derslerde ortaya çıkar. Ürettiğini ve sosyal becerilerinin gelişim gösterdiğini gören çocuk birlik beraberlik içinde üretimin ve oyunun daha eğlenceli haline geldiğini hissetmektedir. 5 dakikalık bir teneffüs bir öğretmen için az gelebilir ancak öğrenci gözüyle çok kıymetlidir. En basit ebelemece oyunu bile birbirleriyle olan temas ile iletişimin ihtiyaç olduğunu bizlere göstermektedir. Eğitsel oyunlar, eğitim ve öğretim hayatına katılmalı müfredat olarak zorunlu ders haline getirilmelidir. “Çocukların oyunu oyun değil, onların en ciddi uğraşdır.” Montaigne’nin sözü de oyunun önemini açıkça ifade etmektedir.

TARTIŞMA

Toplumda iletişim becerileri gelişen çocukların kendinin ifade edebilme durumu sosyalleşme durumu ile doğru orantılı olarak ilerlemektedir. Kendine yetebilen bireyler yetiştirmek hedefiyle her bir çocuğa dokunmak gerekmektedir. Karar verme becerileri gelişen çocuğun bağımsız hareket ederek kendini tanıdığı yaşanabilir bir toplum düzeninde yerini bulması girişimciliği ile ön plana çıkmaktadır. Ancak öğretmenlerin başarılı öğrencilere odaklı çalışmalarından çok sınıfın tüm öğrencilerini aktif hale getirecek çeşitli oyunlarla her bir öğrenciye dokunması gerekmektedir.

SÖZÜ GEÇEN ÇALIŞMALAR

ADALAR, H. (2021). Akıl ve Zekâ Oyunları ile Beceri Öğretimi-1. Ankara: Pegem Akademi.

DOĞRUGÜVEN, U. (2003). Eğitim Çok Önemli Diye Diye Bu Hale Geldik. İstanbul: Armoni Yayıncılık.

HALICI, E. (2019). ZEKA OYUNLARI EĞİTİMİ ÇALIŞMA KİTABI. ANKARA: TÜRKİYE ZEKA VAKFI.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ. (2022). İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ. <http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/sesli-kitap/cocuk-ve-muzik/index.html> adresinden alındı

İŞIKSAÇAN, T. (2022). ETKİLİ MOTİVASYON. İzmir: Olympia Yayınları.

ÖZKAN, D. (2021). OYUNCU BEYİNLER 1. İSTANBUL: TAZOF.

ÖZKAN, D. (2021). OYUNCU BEYİNLER 2. İSTANBUL: TAZOF.

SWEETLAND, D., & STOLBERG, R. (2021). ÇOCUKLARA DÜŞÜNMEYİ ÖĞRETMEK. İstanbul: Yakamoz Kitap.

TAZOF. (2021). 2. DERECE ZEKÂ OYUNLARI EĞİTİM KİTAPÇIĞI. İSTANBUL: TAZOF.

TEVIS, W. S. (2020). VEZİR GAMBİTİ (1 b.). (K. SANATEL, Çev.) İthaki.

TÜRK BEYİN TAKIMI. (2022). TBT. <https://www.turkbeyintakimi.com/> adresinden alındı

TÜRKİYE AKIL VE ZEKA OYUNLARI FEDERASYONU. (2022). TAZOF. <https://www.tazof.org.tr/> adresinden alındı

YILDIRIM BELEDİYESİ/BURSA. (2022, MART 23). YILDIRIMLI ÇOCUKLAR EĞLENİRKEN ÖĞRENİYOR. <https://www.yildirim.bel.tr/haber-detay/YILDIRIMLI-COCUKLAR-EGLENIRKEN-OGRENIYOR/3444> adresinden alındı

ÇOCUKLARIN ONLINE İŞLENEN BEDEN EĞİTİMİ VE OYUN DERSİNDE ÖĞRENMİŞ OLDUKLARI ETKİNLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Figen ALTAY

Hacettepe Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü

ORCID No: 0000-0003-1976-8581

Murat DÜLGER

Hisar Okulları, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü

ORCID: 0000-0003-1976-8581

Nursel TÜRK ATEŞLİ

Hisar Okulları, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü

ORCID: 0000-0002-9702-5102

Serdar ÇELEBİ

Hisar Okulları, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü

ORCID: 0000-0002-7068-0908

Tuba TURNA

Hisar Okulları, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü

ORCID: 0000-0003-4651-8502

ÖZET

Bu çalışma online yapılan Beden Eğitimi ve Oyun derslerinde öğrenmiş oldukları , algıladıkları etkinlikleri yaptıkları çizimlerle; temel hareket becerileri, temel hareket kavramları, aktivite türü ve etkinliklerin rekabet içerip içermediğini değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmaya 2020-2021 öğretim yılında ilkökul 4. sınıf sınıfta öğrenim gören amaçlı örnekleme dayalı gönüllü 35 kız ve 31erkek olmak üzere toplam 66 öğrenci katılmıştır. Verilerin toplanmasında Altay ve Şahin (2017) tarafından belirlenen çizim değerlendirme formu kullanılmıştır. Değerlendirmede çizimler bireysel olarak incelemiş, çizimler içerisinde görülen temel içerik temalarını, içeriğin birçok boyutuna odaklanarak kişilerin kim olduğu, ne yaptıkları ve nasıl bir ortam içinde oldukları, kimle ne ile ilişkili olduğu alt temalara göre gruplandırılmış ve araştırmacıların iç tutarlılıklarına bakılmıştır (R: 0,88-0,95).Dört hafta boyunca önceden içerikleri belirlenen dersler haftada iki ders saati online olarak işlenmiş, sonrasında öğrencilerin öğrendikleri etkinlikleri çizimleri ve Google Drive yüklemeleri istenmiştir. Nicel veriler çizimlerde yer alan kategoriler tematik analiz yöntemi ile kodlanarak frekanslar ve doğrudan alıntılar elde edilmiştir. Bulgulara göre, çocuklar algıladıkları etkinliklerinde; aktivite türlerine göre bireysel aktivitenin ilk sırada yer almasının nedeni; hareketlerin daha çok bireysel fitness vb. hareketlerin olması olabilir. Temel hareket becerilerinde %40,90 ile nesne kontrolü ve %40,90 birleştirilmiş hareket becerisinin ilk sırada yer almasının nedeni ise derste yapılan hareketlerin çoğunlukla farklı nesnelerin kullanılması ve en az iki beceri temasıyla dersin işlenmesidir. Hareket kavramlarında %89,47 ile efor farkındalığının ilk sırada yer almasının nedeni; etkinliklerin çoğunlukla efor kavramının alt boyutu olan hızlı-yavaş (Tempo) ve güçlü-güçsüz gibi kavramları içermesi olabilir. Rekabet olgusunun görülmemesinin nedeni ise öğrencilerin akranlarıyla aynı ortamı paylaşmadıklarından dolayı bir rekabet ortamı yaratılmamış olabilir.

Sonuç olarak araştırmada online işlenen beden eğitimi ve spor dersinde öğrencilerin daha çok hareket ettikleri, birleştirilmiş hareketleri öğrenmiş oldukları, hareket kavramlarını içselleştirdiklerini söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Beden eğitimi ve oyun, çizim, temel hareket becerileri

ASSESSMENT OF WHAT STUDENTS LEARNED DURING ONLINE PHYSICAL EDUCATION AND GAME LESSONS AND ACTIVITIES

ABSTRACT

In online Physical Education and Games lessons, students were asked to draw what they learned and their perceptions. These drawings were grouped into the following: basic movement skills, basic concepts of movement, activity type, and if the activity was competitive or not. It was carried out in the 2020-2021 academic year with 35 girls and 31 boys, in total 66 students, in 4th Grade (Primary School) participated. The drawing assessment form by Altay and Şahin (2017) was used to collect data. The drawing assessments were individually analyzed and grouped according the following subthemes: the themes present in the drawings, the people present in the drawings, what they are doing, what setting they are in, the relationship between the people and their surroundings. The researchers then looked at the internal consistency (R: 0.88- 0.95). For four weeks prior, students attended two hours a week online and were then asked to draw what they had learned and upload the drawings to Google Drive. The quantitative data categories in the drawings were coded with the thematic analysis method, and frequencies and direct quotations were recorded. According to the findings of the students perceptions, the most common drawings were of individual activities. This could be due to the majority of activities being individual; fitness, movements, etc. The reason why the object control movement is the most common in the basic movement skills category (46.15%) is that the movements performed in the lesson were mostly performed with different objects. The reason why effort awareness ranks first within the movement category (89.47%) may be because the activities performed mostly include concepts such as fast-slow (tempo) and strong-weak, which are sub-categories of the concept of effort. The reason that the concept of competition is lacking could be that the students do not currently share the same environment with their peers, so a competitive environment has not been created. As a result, we can say that in the online physical education and sports lessons students move less, do not learn combined movements, and internalize limited movement concepts.

Keywords: Physical Education and play, drawing, basic movement skills

16-18 YAŞ GRUBU FARKLI BRANŞLARDAKİ SPORCULARIN ZİHİNSEL DAYANIKLILIK SEVİYELERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Ali Kemal TAŞKIN

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

ORCID: 0000-0002-3222-3642

Öğr. Gör. Mehmet Ferhat KARAOĞLAN

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

ORCID: 0000-0002-0795-7679

Özet

Bu çalışmanın amacı farklı branşlardaki sporcuların zihinsel dayanıklılık seviyelerinin bazı değişkenler açısından incelenmesidir. Çalışmaya Kilis ilinde bulunan lisanslı 40 erkek, 72 bayan olmak üzere toplamda 112 sporcu gönüllü olarak katılmıştır. Çalışmada Madrigal, Hamill ve Gill (2013) tarafından geliştirilen, geçerlik ve güvenirlik çalışması Erdoğan (2016) tarafından yapılan “Zihinsel Dayanıklılık Ölçeği (ZDÖ)” kullanılmıştır. Ölçek 5’li likert tipinde ve 11 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınacak yüksek puanlar zihinsel dayanıklılık seviyelerinin yüksek olduğunu belirtmektedir. Çalışmada elde edilen verilerin çözümlenmesinde SPSS 21.0 paket programından faydalanılmıştır. Kişisel bilgilerin çözümlenmesinde yüzde ve frekans analizinden faydalanılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini incelemek amacı ile yapılan Kolmogorov Smirnov testi sonucunda verilerin normal dağıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ölçek maddelerinin yapılan analiz sonucunda Cronbach’s Alpha değerinin .867 olduğu görülmüştür. İki değişkenli verilerde Independent T Test, üç ve üzeri değişkenlerin çözümlenmesinde One Way ANOVA tek yönlü varyans analizinden faydalanılmıştır. Sonuç olarak erkek sporcuların zihinsel dayanıklılıklarının kadınlardan daha iyi olduğu, milli sporcuların milli olmayanlara göre daha sağlam zihinsel dayanıklılığa sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Zihinsel Dayanıklılık, Spor Branşı

EXAMINATION OF THE MENTAL STRENGTH LEVELS OF 16-18 AGE GROUP IN DIFFERENT BRANCHES IN TERMS OF SOME VARIABLES

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the mental endurance levels of athletes in different branches in terms of some variables. A total of 112 athletes, 40 male and 72 female licensed in Kilis, participated in the study voluntarily. In the study, the “Mental Resilience Scale (ZRS)” developed by Madrigal, Hamill, and Gill (2013) and the validity and reliability study of which was conducted by Erdoğan (2016) was used. The scale is in 5-point Likert type and consists of 11 items. High scores on the scale indicate high levels of mental toughness. SPSS 21.0 package program was used to analyze the data obtained in the study. Percentage and frequency analysis were used to analyze personal information. As a result of the Kolmogorov Smirnov test, which was conducted to examine whether the data showed a normal distribution, it was concluded that the data were normally distributed. As a result of the analysis of the scale items, the Cronbach's Alpha value was found to be .867. Independent T Test was used in bivariate data, and One Way ANOVA one-way analysis of variance was used in the analysis of three or more variables.

As a result, it has been concluded that the mental endurance of male athletes is better than women, and that national athletes have stronger mental endurance than non-national athletes.

Keywords: Child, Mental Endurance, Sports Branch

ÇOCUKLARA KRİTİK ANALİTİK DÜŞÜNME BECERİLERİ NEDEN KAZANDIRILMALIDIR?

Dr. Mustafa ORHAN

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

ORCID: 0000-0002-8559-4834

ÖZ

İnsanı diğer canlılardan ayıran önemli özelliklerinden biri düşünme özelliğidir. Düşünme özelliği insana eylemlerinden hesap verme sorumluluğunu da yüklemektedir. İlk çağlardan günümüze düşünme üzerine yapılan çalışmalar sonucunda değişik düşünce türleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Farklı yetenek ve karakterdeki insanların, farklı işlerde, farklı düşünme türlerinden hareketle kararlar almaları aynı zamanda işlerin daha kolay yapılmasını, kararların daha pratik alınmasını da sağlamaktadır. Teknolojinin hızla geliştiği ve hayatın her alanında yoğun olarak kullanıldığı günümüzde insanlar her zamankinden daha fazla bilgiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bireyin istemi dışında gerçekleşen bu akışta kaynağı ve doğruluğu belli olmayan her türlü bilgi bireyin kullanımına hazır halde sunulmaktadır. Bilgi kirliliğine düşmemek, yoğun ve karmaşık bilgilerin arasından doğru olanı seçip, onunla devam edip, kararlar almak için yoğun düşünme pratiğini gerektirmektedir. Kritik analitik düşünme, bireyleri bilgi kirliliğinden koruyacak, sağlıklı kararlar almalarına yardımcı olarak bir düşünme becerisidir ve elde edilen bilgilerin sorgulandıktan sonra kullanılmasını esas alır. Çocukların kritik analitik düşünme beceresi ile yetiştirilmeleri, bilgi kirliliğinden korunmaları, gelecekleri ile ilgili sağlıklı kararlar alabilmeleri bakımından önemlidir. Kritik analitik düşünme becerisi bireyin sorgulayarak daha doğru olanı bulmasını sağlayacak ve böylece başkasının dediğini harfiyyen yerine getiren bireyler değil, kendi kararlarını verebilen bireyler olarak yetişmelerini sağlayacak bir düşünme becerisidir. Bu nedenle çocuklara kritik analitik düşünme becerilerinin kazandırılmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Düşünme, çocuk, kritik analitik düşünme, doğru karar

WHY SHOULD CHILDREN GAIN CRITICAL ANALYTICAL THINKING SKILLS?

ABSTRACT

One of the important features that distinguishes humans from other living things is the ability to think. The feature of thinking also imposes the responsibility of being accountable for one's actions. As a result of the studies on thinking from the first ages to the present, it has been concluded that there are different types of thinking. The fact that people with different abilities and characters make decisions in different jobs, based on different types of thinking, also makes things easier to do and decisions to be taken more practically. In today's world where technology is developing rapidly and it is used intensively in all areas of life, people are faced with more information than ever before. In this flow, which takes place against the will of the individual, all kinds of information whose source and accuracy are not certain are presented ready for the use of the individual. Avoiding information pollution requires intense thinking practice in order to choose the right one among the dense and complex information, continue with it and make decisions. Critical analytical thinking is a thinking skill that will protect individuals from information pollution and help them make healthy decisions, and it is based on the use of the obtained information after questioning. It is important for children to be brought up with critical analytical thinking skills, to be protected from information pollution, and to make healthy decisions about their future.

The critical analytical thinking skill is a thinking skill that will enable the individual to find the right one by questioning, and thus enable them to grow up as individuals who can make their own decisions, rather than those who do exactly what others say. For this reason, it is considered important to provide children with critical analytical thinking skills.

Keywords: Thinking, child, critical analytical thinking, right decision

1. GİRİŞ

1.1 Düşünme

Zihnin, elde ettiği her türlü bilgiye dayalı olarak karşılaştırma yapması, bilgileri ayrıştırması, bu bilgilerden bir sonuca ulaşması (Kubbealtı, 2021) olarak tanımlanabilecek düşünmenin canlıların ortak özelliği olmakla beraber insanlarda diğer canlılardan ileri bir seviyede olduğu düşünülmektedir. Düşünme eylemi beyinde gerçekleşmektedir ve düşünmenin gerçekleşebilmesi için beyne “veri” girişinin olması gerekmektedir. Bir başka deyişle beyne aktarılan bilgi beyin tarafından algılanıp çözümlendikten sonra düşünce beyinde gerçekleştirilmektedir. Bu yönüyle düşünmenin dille sıkı bir bağı söz konusudur (Kurşunkalem, 2022). İnsanoğlunun sahip olduğu bu kabiliyet sayesinde yaptıkları ve yapabileceklerinin hayal dahi edilemeyişi, insanı ve düşünme kabiliyetini evrenin merkezine oturtmaktadır (Karaçay, 2019, s. 28). İnsan beyninin iki yarı küreden oluştuğu ve her kürede dörder adet olmak üzere sekiz lob olduğu, vücudumuzun sağ yanını sol kürenin, sol yanını da sağ kürenin kontrol ettiği, konuşma, dil, mantık ve matematik için sol yarı kürenin; resim, müzik ve yazma gibi etkinlik ağırlıklı çalışmalar için de sağ yarı kürenin önemli olduğu (Karaçay, 2019, s. 20-21) bilinmektedir. İnsanı diğer canlılardan ayıran üstün düşünme gücü ve yeteneği, insana aynı zamanda diğer canlılara yüklenmeyen bazı sorumluluklar da yüklemiştir (Şen, 2016). Düşünmenin beraberinde getirdiği kıyaslama, çıkarımda bulunma vb. özellikler neticesinde insan doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırt etme yeteneğine de sahiptir. Doğumla beraber başladığı kabul edilen düşünme, ölüme kadar devam eden bir süreçtir ve bireyin içinde bulunduğu ortama göre farklılık göstermektedir.

1.2 Düşünme Türleri

Zihnin elde ettiği bilginin türüne, içinde bulunduğu ortama vb. değişkenlere bağlı olarak değişik çözümler önerdiği bilinmektedir. Başka bir deyişle düşünme zihnin uyguladığı işlem ve süreçlere göre değişiklik göstermektedir (Güneş, 2012). Bu değişik süreçlere genel olarak düşünme türleri denilmektedir. Başlıca düşünme türleri şunlardır:

Tümevarım Düşünme: Genel olarak “tekil olandan, özel olandan genel olana giden, tek tek olgulardan genel önermelere varan yöntem” (Kurşunkalem, 2022) olarak tanımlanabilir. Bir durum, bir olguyla ilgili zihnimizin parçadan bütüne doğru hareket ederek genel çözüme ulaşmasıdır. Örnek olarak “portakal ve limon narenciye meyvesidir ve biraz ekşimsi bir tadı vardır.” “O halde bütün narenciye meyvelerinin tadı biraz ekşimsidir.” cümleleri verilebilir.

Tümdengelim Düşünme: Yasalardan olaylara, etkenden etkiye geçme yolu (TDK, 2022) olarak tanımlanabilen tümdengelim, zihnimizin bir durum, bir olgu karşısında genel sonuçlardan özel sonuçlar çıkarması şeklinde de tanımlanır. Örnek olarak “Büyükşehirlerde hayat pahalıdır.” “Mersin büyükşehirdir.” “O halde Mersin’de hayat pahalıdır.” cümleleri verilebilir.

Sistemli Düşünme:

Zihnimizin, karşılaşılan bir problem, bir durum, bir olgu ile ilgili bütün bileşenleri dikkate alarak düşünmesidir. Sistemli düşünmede esas olan, bir durum veya olgu ile ilgili bilinen mevcut durumdan hareketle bilinmeyenleri bulmaya yönelik düşündür. Sistemsel düşüncede problemin farklı yönleri arasındaki ilişkiyi görmek ve çözmek esastır. Bazı bölgelerde bir porsuk türü sebze fidelerine zarar verdiği için çiftçiler zehirli ilaç kullanarak bu problemi çözmektedir. Ancak uzun dönemde ele alındığında kullanılan ilacın porsukları öldürmekle beraber, diğer haşerelerin bağışıklık kazanarak çoğalmasına, insanların da tarım ilacı atığı olan sebzeleri yemesine neden olduğu, porsukların azalması ile de toprağın kazılarak havalandırılmasının yok olduğu için verimin düşmesine neden olduğu tespit edilmiştir. Sistemli düşünce ile problem bütün tarafları ile düşünülmeli ve bir çözüme kavuşturulmalıdır.

Analojik Düşünme: Benzeşme, benzeşim olarak tanımlanan (TDK, 2022)analoji sözcüğü değişik alanlarda kullanılmaktadır. İki olay, iki olgu arasındaki ortak benzerlikten hareketle (Kirişçi, 2021), biri hakkında verilen kararı diğeri için de verme anlayışıdır. Örneğin Kırıkkale İç Anadolu'da yer alan bir ilimizdir ve narenciye yetişmez. Kırşehir de İç Anadolu'da yer almaktadır, burada da narenciye yetişmemelidir. Analojik düşünme ile tüme varım düşünme karıştırılmamalıdır. Analojik düşünmede benzerlikler üzerinden fikir yürütülür.

Yaratıcı Düşünme: Yaratıcı sözcüğünü; zekâ, düşünce ve hayal gücünden yararlanarak görülmeyen yeni bir şey ortaya koyan (TDK, 2022) olarak tanımlayabiliriz. Karşılaşılan durumlar, problemler hakkında daha önce alışık olunmayan çözümler üreten düşünme şeklidir. Bu düşünme biçiminde “alışılmışın dışında olmak” ve yararlı yeni bilgi ve fikir olması (Yeşilyurt, 2020) ayırt edici bir unsurdur.

Eleştirel Düşünme: Farklı tanımlamaların yapıldığı eleştirel düşünmede farklı fikirlerin değerlendirilmesi, gereksiz bilginin ayıklanması, yeterli ve eksik bilginin belirlenmesi, bilginin güvenilirliğinin sorgulanması, önyargının, tahminler ya da iddiaların fark edilmesi, uygun bir düzen içinde verilerin birleştirilmesi (Karaman, 2016) öne çıkmaktadır. Eleştirel düşünme, karşılaşılan durumları, problemleri ve çözüm için yapılan önerileri sorgulayan bir düşünme şeklidir. Eleştirel düşünmede sorgulamak, “neden ve niçin” gibi sorulara cevap aramak esastır.

Yansıtıcı Düşünme: Karşılaşılan durum ve problemlerin önceden karşılaştığımız benzerlerinde uyguladığımız çözümü, yeni karşılaştığımız durum ve problemde de uygulanması düşüncesine yansıtıcı düşünme denilmektedir (Güneş, 2012). Yansıtıcı düşünme, basit bir taklit olmayıp, tecrübelerle dayalı çözümlerin, benzer olay ve durumlara yansıtılması denilebilir.

Üst Düzey Düşünme: Bireyin hangi durum ve olay karşısında nasıl bir düşünme becerisi geliştirdiğini bilmesi, geliştirdiği düşünme becerisinin “en uygunu” olup olmadığını incelemesi, varsa daha uygun bir düşünme becerisi bulma arayışına girmesidir. Üst düzey düşünme, yüksek farkındalık isteyen, birden fazla düşünme becerisini aynı anda kullanabilme yetisi gerektiren (Söylemez, 2018), nitelikli bir düşünme becerisidir. Üst düzey düşünme becerisi farklı düşünme becerilerini bünyesinde toplayan bir düşünme becerisidir.

Altı Şapkalı Düşünme: Bu isim Edward De Bono'ya aittir. De Bono, yaptığı çalışmalarda insanların altı farklı şekil ve yaklaşımla kavrama ve düşünme eylemini gerçekleştirebildiğini tespit etmiştir. De Bono bu düşünme şekillerini renkli altı şapka ile ilişkilendirmiş ve böylece “altı şapkalı düşünme” tekniği ismi ortaya çıkmıştır. Bu renkler “beyaz, kırmızı, siyah, sarı, yeşil, mavi” şapkadır ve her rengin özel bir anlamı bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar altı şapkalı düşünme becerisinin öğrencilerin akademik başarısına olumlu katkı (Can & Semerci, 2007) sağladığını göstermektedir.

Klinik Düşünme: Kate Flemming yaptığı çalışmalarda sağlıkçıların beş tip düşünme biçimini yoğun kullandıklarını tespit etmiştir (Yurtsever & Altıok, 2006). Bu düşünme sistemleri bütününe de “klinik düşünme” denilmiştir. Bunlar “süreçsel düşünme, etkileşimsel düşünme, kosulsal düşünme, öyküsel düşünme, yararcı düşünme”dir.

Analitik Düşünme: Bireyin karşılaştığı karmaşık problemlerin çözümünde tümden gelim yöntemini kullanarak problemi küçük parçalara ayırarak ayrı ayrı çözmek, her problemi ve çözümünü kendi içinde düşünüp değerlendirmektir. Analitik düşünme felsefenin de üzerinde durduğu (Çakır & Senemoğlu, 2016) en bilinen düşünme becerilerindendir.

1.3 Kritik – Analitik Düşünme ve Özellikleri: Kritik düşünmenin ve analitik düşünmenin kendine özgü niteliklerinin olduğu bilinmektedir. Bu iki düşünme becerisinin birleşmesiyle “kritik-analitik düşünme” becerisinin ortaya çıktığı söylenebilir. Eleştirel düşünmedeki sorgulayıcılık ile analitik düşünmedeki her sorunu kendi içinde derinlemesine inceleyerek çözüme becerilerinin birleşmesiyle ortaya çıkan “kritik – analitik düşünme”, bireyin karşılaştığı problemleri kendi içinde detaylara ayırarak çözmeye çalışırken aynı zamanda sorgulayıcı bir tavır sergilemesi demektir. Bu noktadan hareketle kritik analitik düşünme becerisinde birey, karşılaştığı sorunları, her sorunun kendi özeline inerek ve nedenlerini araştırarak çözmeye çalışacaktır. Kritik – analitik düşünme becerisi gelişmiş bir bireyin bazı yetkinliklere sahip olması beklenmektedir.

Kritik-analitik düşünme becerisinde sorgulamak esastır. Bu nedenle bu düşünme becerisine sahip bireyler karşılaştıkları pek çok olay ve durumu olduğu kabul etmek yerine sorgulama eğilimindedir (Çalışkan, 2019). Böylelikle problemin nedenini bulup, köklü bir çözüm için çaba harcamayı tercih etmektedir. Teknolojinin baş döndürücü bir hızla geliştiği ve bilgiye ulaşmanın çok kolay olduğu günümüzde bilgi kirliliği had safhadadır. Bireylerin bilgi kirliliğinden kurtulmaları için karşı karşıya kaldıkları durumu derinlemesine incelemeleri ve sorgulamaları gerekmektedir. Bu da kritik – analitik düşünme becerisi ile mümkündür.

Kritik – analitik düşünme becerisinde karşılaşılan olay ve durumları çözmek için uygun bilgiyi seçmek esastır. Yani birey karşılaştığı durum ve olayla ilgili önce doğru bir tanımlama yapmalı, ardından da çözümü için hangi bilgilere ihtiyacı olduğunu tespit edip, doğru bilgiyi kullanmalıdır (Güncü, 2018). Modern dünyada bireylerin pek çoğu, karşılaştıkları problemi teşhis etmekle beraber, sahip olduğu bilgilerin hangisini çözüm konusunda kullanacağını bilmemektedir. Bu durum ise iş dünyasında zaman ve kaynak israfına neden olmaktadır.

Kritik – analitik düşünme becerisinde empati, alçak gönüllülük, hoş görü, bilimsellik, akılcılık vb. davranış biçimleri geçerlidir. Yaşanılan problemlerin temelinde empati, hoş görü, bilimsellik, akılcılık, alçak gönüllülük gibi davranış biçimlerinin eksikliğinin veya yokluğunun olduğu bilinmektedir (Yağcı, 2008). Sokağa çöp atan, kamu malına zarar veren, kamu kaynaklarını israf eden bireylerin empati duygusuna sahip olmaları halinde bu davranışlarından vaz geçecekleri bilinmektedir. Toplumsal huzursuzlukların temelinde kendini beğenmek, bağınazlık, akıl ve bilimsellikten uzak olmanın yattığı gözlemlenmektedir.

Kısa sürede yüksek kar vadeden paravan şirketlere paralarını yatıran yüksek tahsil sahibi bireyler sosyal medyadan gözlemlenmektedir. Yine en basit bir trafik kazasında birbiriyle kavga eden bireylere her gün şahit olunmaktadır. Bütün bilimsel açıklamalara rağmen aklın ve bilimin kabul etmeyeceği yol ve yöntemlerle bazı problemlerine çözüm arayan bireylerin varlığı bilinmektedir. Bütün bunların temelinde kritik – analitik düşünme becerisinin kazanılmamış olmasının yattığı düşünülmektedir. Toplumbilimciler artan ırkçılık ve fanatizme karşı ne tür tedbirler alınabileceği üzerinde tartışırken, kritik – analitik düşünme eğitimi göz ardı edilmemelidir. Sorgulayan, doğru teşhis koyabilen, değişik çözüm yollarını denemeye hazır bireylerin insan fitratına aykırı tutum ve davranışlarda bulunması beklenemez. Kritik analitik düşünme beceresi iş hayatında gelecekte aranan önemli beceriler arasında gösterilmektedir. Dünya Ekonomik Forumu’nun İşlerin Geleceği (Future of Jobs Survey) Raporuna göre (Çiftçi, 2021) eleştirel düşünme ve problem çözme becerisinin işverenler tarafından önümüzdeki beş yıl içerisinde aranan nitelikler arasında yer alacağı belirtilmiştir.

2. ÇOCUK

Sözlüklerde insan ömrünün doğumdan belirli bir yaşa kadar geçen zamana verilen ad (Kubbealtı, 2021), doğumla erginlik arası dönemdeki oğlan veya kız (TDK, 2021) gibi anlamlara gelen çocuk sözcüğü, insanlığın geleceğini ifade etmesi bakımından önemli kabul edilmektedir. Çocuk sözcüğü yalnızca insan hayatının bir dönemini içine almakla kalmamış; toplumlara, kültürlere ve inançlara göre değişik anlamlar ifade etmiştir (Dirican, 2018). Toplumların geleceğini bugünün çocukları meydana getirdikleri için çocuk dünyanın her yerinde, hangi kültür ve inançta olurlarsa olsunlar bütün toplumlarda özellikle orta çağdan sonra önemli kabul edilmektedir. Aile kurumunun varlığını sürdürmesi, toplumların devlet olması, devletlerin varlıklarını sürdürmeleri çocukların varlığı ve yetiştirilmesi ile doğrudan ilişkilidir. Günümüzde çocuk üzerine çok geniş bir alanda araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırmaların neticesinde “çocuk hakları, çocuk hastalıkları, çocuk edebiyatı, çocuk hukuku, çocuk gelişim evreleri” vb. alanların ortaya çıktığı bilinmektedir.

2.1 Çocuğun Gelişim Dönemleri

Anne rahminde başlayan insan yaşamı, ölümle son bulmaktadır. Bireyin gelişimi anne rahminde başlar ve ölünceye kadar devam etmektedir. Ancak bu sürecin bazı dönemlerinde bireyin bazı özelliklerinin daha belirginleştiği bilinmektedir. Bu dönemlere gelişim dönemleri denilmektedir. Gelişim dönemleri ile ilgili değişik görüşler ileri sürülse de genel olarak dört başlıkta incelenmektedir (Baran, 2011). Çocukların gelişim dönemlerini bilmek, sağlıklı çocuk yetiştirmek bakımından önemli kabul edilmektedir. Çocukların hangi yaş aralığında nasıl bir gelişim göstereceklerini bilen ebeveynlerin, çocuklarına karşı doğru tutum ve davranış geliştirmeleri beklenmektedir. Diğer yandan gelişim sözcüğünden fiziki olarak büyüme, nicel ve nitel anlamda gelişim, fiziki anlamda olgunlaşma yani yeterli düzeye ulaşma, öğrenme, belirli hareketleri yapabilmeye hazırbulunuşluk, yaşa ve kazanılması beklenen beceriye göre kritik dönem (Baran, 2011) anlaşılmaktadır.

Bebeklik dönemi, gelişimin başladığı ilk dönem olarak bilinmektedir ve genel olarak 0-2 yaş aralığı kabul edilmektedir. Bu dönem, çocukların her türlü yardım ve korumaya muhtaç oldukları, hızlı büyüyüp geliştikleri bir dönemdir. Çocuktaki fiziki ve ruhi gelişimin başlaması bakımından bu dönem önemli kabul edilmektedir.

Okul öncesi dönem veya ilk çocukluk dönemi olarak bilinen gelişim dönemi, genel olarak 3-6 yaş aralığı kabul edilmektedir. Bu dönemde çocuk çevresiyle tanışmaya başlar. Hayat boyu gerekli olan temel becerileri bu dönemde kazanır. Bu dönem kimlik ve kişilik gelişimi bakımından önemli kabul edilmektedir.

Kimlik ve kişilik gelişimi bu dönemde çocuklarda çok hızlı meydana gelmektedir. Aile ve çevre bu dönem çocuklarında oldukça önemlidir. Bu dönemde görülenler, duyulanlar, yaşananlar ömür boyu bireyi etkileyen tutum ve davranışların gelişmesine neden olmaktadır.

İlkokul veya ikinci çocukluk dönemi, genel olarak 7-11 yaş aralığını içine almaktadır. Bu dönemde çocuklar fiziksel ve ruhsal olarak daha da gelişmiş, erginliğe doğru gitmektedir. Bu dönemde çocuklar okumayı bilir, okuduğunu anlar, okudukları üzerine yorumlar yapabilirler. Bu dönemde çocukların okudukları, gördükleri, dinledikleri önem kazanmaktadır. Arkadaş seçimlerinin de başladığı bu dönemde ebeveynlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu dönemde nitelikli arkadaşlarla, çevreyle ve kitaplarla beraber olan çocukların ilerleyen dönemlerde karakter bakımından sağlam oldukları bilinmektedir.

Gençliğe geçiş veya ergenlik dönemi, 12 – 18 yaş aralığı olarak kabul edilmektedir. Bu dönem kişinin geride bıraktığı diğer dönemlere göre gerek fiziksel gerek ruhsal yönden daha hızlı geliştiği bir dönemdir. Günümüzde yapılan araştırmalar, ikinci çocukluk ve ergenlik döneminin çocuk gelişimi bakımından önemini ortaya koymaktadır. Ergenlik dönemini sağlıklı bir şekilde geçiren çocukların ilerleyen dönemde aile ve çevresi tarafından saygı gören, başarılı bireyler oldukları gözlenmektedir. Çocukların ruhsal gelişimleri bakımından bu dönemde okudukları ve arkadaşları önem arz etmektedir.

2.2 Çocuğun Gelişimini Etkileyen Faktörler

Çocuğun gelişim dönemi her zaman beklendiği gibi olmayabilir. Yapılan araştırmalar, gelişimi etkileyen faktörlerin varlığını ortaya koymuştur. Bu faktörlerin varlığını ve neler olduğunu bilmek, ebeveynin yapabilecekleri konusunda işlerini kolaylaştıracaktır.

Biyolojik faktörler çocukların gelişimini etkilemektedir. Bilindiği gibi insan, hem ruh hem de bedenden meydana gelmektedir. İnsanın bedeni gelişmesi biyolojik bir süreçtir ve bu süreci etkileyen bazı unsurların varlığı bilinmektedir. Biyolojik faktörler denilince kalıtım ve salgı bezleri akla gelmektedir. Kalıtımla gelen bazı rahatsızlıkların çocuğun fiziki gelişimine engel oldukları bilinmektedir. Yine salgı bezlerindeki bazı rahatsızlıklar, salgı bezlerinin normal çalışmaması da çocuğun gelişmesini etkileyen biyolojik faktörler arasında yer almaktadır.

Çevre faktörü de çocuğun gelişimini engellemektedir. Çevreyi hem fiziki (maddi) hem de manevi çevre olarak düşünmemiz mümkündür. Anne karnından itibaren fiziki çevrenin gelişim üzerine etkisi bilinmektedir. Doğumdan sonraki fiziki çevrenin olumsuz şartlar taşıması, çocukların birtakım hastalıklara yakalanmalarına, gelişimlerinin yavaşlamasına veya durmasına neden olabilmektedir. Gelişim üzerinde fiziki çevrenin etkisi kadar, manevi çevrenin de etkisi olduğu bilinmektedir. Çocukların arkadaş çevresi, manevi gelişimlerini etkilemesi bakımından oldukça önemli bir faktördür. Gelişimi etkileyen iki önemli faktörde zamanın da kilit rol aldığı bilinmektedir.

2.3 Çocuklara Kritik – Analitik Düşünme Becerileri Neden Kazandırılmalıdır?

a) Kritik Analitik Düşünme Becerisi Ruh Sağlığı Üzerine Pozitif Etki Yapmaktadır.

Çocuklar; başta ailenin olmak üzere insanlığın geleceğidir ve beden ve ruh sağlıklarını koruyarak büyümeleri için çocuklara her türlü özenin gösterilmesi gerekmektedir. Özenli bir şekilde yetiştirilen çocuklardan meydana gelen sağlıklı bir toplumun dünya barışına katkısının göz ardı edilemeyeceği düşünülmektedir. Gelişme çağları da dikkate alınarak çocuklara küçük yaşlardan itibaren kritik-analitik düşünme becerileri kazandırılan çocukların emsallerine göre hayatta daha başarılı olmaları beklenmektedir. Kritik – analitik düşünme becerisi ile sorgulamayı öğrenen çocuklar, yaptıkları bir davranışın nedenini ve kültür temellerini ilerek yapacaklar (Fidan, 2015), ilerleyen yaşlarında karşılaştıkları problemlerin nedenlerini sorgulayacaklar, geçici çözümler üretmek yerine problemleri kalıcı çözüme kavuşturma yolunu seçeceklerdir.

Modern çağdaki gençlerin problemler karşısındaki “ne yapacaklarını bilemez” tutum ve davranışları göz önüne alındığında bunun ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

b) Kritik Analitik Düşünme Becerisi Akademik Başarıyı Olumlu Etkilemektedir.

Kritik analitik düşünme becerisi kazandırılmış çocuklar bilime meraklı, bilimsel gelişmelere açık, rasyonel düşünen bireyler (Akbiyık & Seferoğlu, 2006) olacakları için toplumun kalkınması ve daha yaşanılabilir bir dünya için çalışacaklardır. Bilime meraklı, bilimsel gelişmelere açık çocukların daha küçük yaşlardan itibaren dünyanın karşı karşıya kaldığı “iklim değişikliği, küresel ısınma, açlık, gıda arz ve güvenliği, salgın hastalıklar” vb. ciddi uluslararası sorunlar hakkında görüş beyan ettikleri, problemin türü ve alanına göre çözüm üretmeye çalıştıkları görülmektedir. Kritik analitik düşünme beceresi kazandırılmış çocukların ileride ülkelerin geleceğini oluşturacakları göz önüne alındığında, gelecekte daha yaşanabilir bir dünyadan söz etmek mümkün olacaktır.

c) Kritik Analitik Düşünme Becerisi Toplumla Uyumlu Bireyler Yetişmesine Katkı Sağlar.

Kritik analitik düşünme beceresi kazandırılmış çocuklar empati kurabilen, alçak gönüllü, yardım sever, çevreyi ve hayvanları koruyan, olayları aklın ve mantığın süzgecinden geçiren bireyler olacakları için (Gürkaynak, Üstel, & Gülgöz, 2003, s. 12) aile içi huzur başta olmak üzere iş yeri huzuruna ve toplumsal barışa katkı sağlayacaklardır. Basit bir trafik kazasında dahi tarafların tartışma ve kavgalar yaşadığı göz önünde bulundurulursa empati kurmanın, mantıklı düşünmenin önemi görülmektedir.

Kritik analitik düşünme becerisi kazandırılmış çocuklar kendi iç dünyaları ile barışık olacakları için çevrelerine de pozitif enerji vereceklerdir. Kelebek etkisi ile yayılan pozitif enerji ile toplumsal ve küresel problemlerin daha hızlı ve daha kolay çözüleceği düşünülmektedir. Yaşadığımız dünyada basit görünen pek çok problemin, tarafların negatif düşüncelerinden kaynaklandığı bilinmektedir. Bu anlamda pozitif düşünen insanların toplum ve dünya barışına, huzuruna sağlayacakları katkının önemli olduğu düşünülmektedir.

d) Kritik Analitik Düşünme Becerisi Sorumluluk Sahibi, Karar Alabilen Bireylerin Yetişmesine Katkı Sağlar.

Çocukluktan itibaren öz güveni yüksek, sorgulama yapabilen, kendisinin ve muhatabının yanlışlarını fark eden, yanlışlardan vaz geçme erdemine sahip (Gürkaynak, Üstel, & Gülgöz, 2003, s. 13) bireylerin toplumların geleceği için önemli oldukları değerlendirilmektedir. Kendi duygu ve düşüncelerini söyleyemeyen, bastırılmış, düşünmesi engellenmiş bireylerin karar veremedikleri, kendilerine dikte edilen kararları sorgulamadan uyguladıkları bilinmektedir. Kritik analitik düşünme beceresi, bireyleri “neden – niçin – ne zaman- nasıl” temelinde sorgulamaya yönlendirdiği için, bu beceriye sahip çocuklar ilerleyen dönemde kendi kararlarını kendileri verebilecek niteliğe de sahip olacaklardır.

e) Kritik Analitik Düşünme Becerisi Çocukları Medyanın Yıkıcı Etkilerinden Korur.

Teknolojinin hızla geliştiği ve çocuklar tarafından da özellikle sosyal medya alanında yoğun bir şekilde kullanıldığı günümüzde, doğruluğu sorgulamayan binlerce haber ve görüntü saniyeler içinde çocukların erişimine hazır hale gelmektedir. Aynı haberin farklı sosyal medya ortamlarında birbirinden tamamen farklı bağlam ve sonuçla sunulduğu durumlarla sıkça karşılaşmaktadır. Çocukların, gelişim dönemlerin üstündeki haber ve görüntülerle karşılaşmalarının çocukların ruh sağlığı üzerindeki etkileri bilinmektedir. Kritik analitik düşünme beceresi kazandırılmış bir çocuk, aynı zamanda iyi bir medya okuryazarı olacağı için (Kurt & Kürüm, 2010) medyanın yıkıcı etkilerinden diğer akranlarına göre çok daha ileri düzeyde bilinçli olacaktır.

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

3.1 Sonuç

Düşünme, beyne bilgi aktarılması ile başlamakta ve aktarılan bilgi beyin tarafından çözümlenip, öğrenildikten sonra düşünce gerçekleştirilmektedir. Beyin değişik düşünme teknikleri ile düşünceyi gerçekleştirmektedir. Bireyler çevreleri, kültürleri, inançları vb. etkenlerle düşünme becerilerinden bir veya birkaçına sahip olup, karşılaştıkları problemlerin çözümünde bu becerileri kullanmaktadır. Kritik analitik düşünme beceresi, yaşadığımız yüz yılda karşılaştığımız problemlerin çözümünde önemli bir düşünme becerisidir. Günümüzün problemleri önceki dönemlere göre daha girifttir ve kritik analitik düşünmenin özelliği de grift problemleri belirli bir sistematığa göre çözmesidir. Bugünün çocukları yarının büyükleri ve ülkelerin yönetiminde söz sahibi olacaklardır. Gelecekte daha yaşanabilir bir dünya, kritik analitik düşünebilen, problemlere çoklu bakış açısı ile çözümler üretebilen gelişim ve değişime açık birey ve yöneticilerle mümkündür. Bu nedenle kritik analitik düşünme becerilerinin çocuk yaştan itibaren bireylere kazandırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

3.2 Öneriler

Ailelere Öneriler

1- Çocuk yetiştirirken gelenek ve görenek sözcüklerinin ardına sığınarak çocukların, büyüklerin de bulunduğu ortamlarda usulüne uygun bir şekilde görüşlerini dile getirmelerine engel olunmamalıdır. Yaşları ve gelişimleri gereği çocukların bilgi ve tecrübesi yetişkinlere göre daha az olabilir, dile getirdikleri görüşleri mantıksız, bilime aykırı, yersiz ve zamansız, aile kültürüne ters vb. olabilir. Her şeye rağmen çocuklar dinlenmeli, sorularına çocukların yaş ve gelişim seviyeleri dikkate alınarak tatmin edici cevaplar verilmelidir. Aile ortamlarında susturulan çocukların içe kapanık yetiştikleri, ilerleyen yaşlarda da görüş ve düşüncelerini rahatça dile getiremedikleri tespit edilmiştir. Bu durum ise toplum problemlerine çözüm ortaklığı bakımından yanlış olarak değerlendirilmelidir.

2- Çocuklara okumaları için kitap, oynamaları için oyuncak alırken, izlemeleri için film tavsiye ederken içeriklerinin kritik analitik düşünme beceresine katkıları göz önünde bulundurulmalıdır. Çocuk kitabı adı ile satılan yayınların bazılarında yer alan metinlerde kritik analitik düşünme becerilerini geliştirmek yerine sorgulamayan, teslim olan bir anlayışı öne çıkaran metinlerin yer aldığı görülmektedir. Bu tür kitapları okuyan çocuklarda kritik analitik düşünme becerilerinin gelişmesi beklenmemelidir. Çocuklara aldığımız oyuncaklar çocukları düşünmeye ve sorgulamaya yönelik olmalıdır. Böylelikle çocukların oyun oynarken de düşünme ve sorgulama becerilerini geliştirmeleri beklenmektedir.

3- Arkadaşları ile iletişimi ve arkadaş grubu gözlemlenmeli, lider vasıflı arkadaşların çocukları susturmalarına izin verilmemeli, engel olunamıyorsa çocuk başka arkadaş grubu ile tanıştırılmalıdır. Lider vasıflı çocukların arkadaş gruplarında diğer çocukları susturdukları, kendi düşüncelerini sorgulatmadan diğer çocuklara da kabul ettirdikleri görülmektedir. Bu durum kritik analitik düşünme becerilerinin gelişmesi açısından sakıncalı bulunmaktadır.

Öğretmenlere Öneriler

1- Ders esnasında veya ders dışı ortamlarda çocukların soruları sabırla dinlenmeli ve sorularına ikna edici cevaplar verilmelidir. Çocuklar yaşları ve gelişim özellikleri gereği değişik konular arasında beklenmedik bağlantılar kurabilir ve esas konuyla ilgisi olmayan sorular sorabilirler. Mümkün olduğu kadar soru sormaları engellenmemeli, ders ve konu bağlamından uzak bir soru sorulduğunda çocuk gülünç duruma düşürülmemeli, arkadaşları gülerse çocuğa destek çıkılmalı, gerekiyorsa çocukla özel olarak konuşulmalıdır.

Kimi çocukların arkadaşlarından daha farklı gelişim özelliklerine sahip oldukları unutulmamalı ve onlarla gerektiğinde özel ilgilenilmelidir.

2- Çocuklara tavsiye edilecek kitap, dergi, film vb. ders dışı kaynakların kritik analitik düşünme becerisine katkısı göz önünde bulundurulmalıdır. Piyasadaki bu tür ders dışı eğitim materyallerinin bir kısmının alan uzmanlarının denetimi dışında üretildiği ve çocukların yaş ve gelişimlerine uygun olmadığı bilinmektedir.

3- Sınıfta ve okul bahçesinde öğrenciler arasındaki gruplaşmalara dikkat edilmeli ve bazı öğrencilerin diğer öğrenciler üzerinde güç oluşturmalarına izin verilmemeli, bütün öğrencilerin katılımcı bir ortamda bulunmaları sağlanmalıdır.

4- Çocukların girdikleri sınavlarda yer alan soruların bir kısmı, yönetmeliklerin izin verdiği ölçüde açık uçlu ve çocukların beyin fırtınası yapmalarını sağlayacak nitelikte olmalıdır. Sorulan sorular farklı çözüm yolları olan sorulardan seçilmelidir.

Yazar, Yayıncı. Ve Diğer Paydaşlara Öneriler

1- Çocuklar için yazılan kitaplarda yer verilen metin ve görsellerde kritik analitik düşünme becerileri ön planda tutulmalıdır. Metinler ve görseller çocukların yaş ve gelişim düzeylerine uygun, sorgulayıcı, bilimsel ve mantığa uygun olmalıdır. Çocuk kitaplarının bazılarında yer verilen metinlerde sorgulamaya karşı çıkıldığı, akla ve bilime aykırı yerlerin olduğu görülmektedir.

2- Çocuklar için hazırlanan kitap, oyuncak vb. materyallerde çocukların merak duygularını harekete geçirecek öğeler ön planda olmalıdır. Bir materyalden değişik materyaller elde edilebilecek şekilde tasarımlar yapılmalıdır. Kitaplarda yer verilen görseller birden fazla anlamda yorumlanabilecek nitelikte olmalıdır.

3- Çocukların sınav sorularının beyin fırtınasına imkan verecek nitelikte olmasına özen gösterilmeli, buna yönelik yönetmelikler hazırlanmalıdır.

Kaynakça

Akbıyık, C., & Seferoğlu, S. (2006). Eleştirel Düşünme Eğilimleri ve Akademik Başarı. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3(32), 90-99.

Baran, G. (2011). Birey Gelişimi. N. Aral, & G. Baran içinde, Çocuk Gelişimi (s. 17-57). İstanbul: YA-PA.

Can, H., & Semerci, N. (2007). Altı Şapkalı Düşünme Tekniğinin İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi. Eğitim ve Bilim, 32(145), 39-52.

Çakır, N., & Senemoğlu, N. (2016). Yükseköğretimde Analitik Düşünme Becerileri, Analytical Thinking Skills In Higher Education. Kastamonu Eğitim Dergisi, Kastamonu Education Journal, 24(3), 1487-1502.

Çalışkan, M. (2019). Eleştirel Düşünmenin Öğrenimi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 114-134.

Çiftçi, V. (2021, 09 16). Volkan Can Çiftçi. 2025 Yılında Bireylerde Olması Gereken En İyi 10 Beceri: <https://volkancanciftci.medium.com/2025-yılında-bireylerde-olması-gereken-en-iyi-10-beceri-b7b6c87d6ae> adresinden alındı

Dirican, R. (2018). Tarihsel Süreçte Çocukluk ve Çocuk Hakları. Çocuk ve Gelişim Dergisi, 51-62.

Fidan, M. (2015). Kritik Analitik Düşünmenin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkisi, Impact on Mental Health of Critical and Analytical Thinking. İSCAT / Uluslararası Kritik Analitik Düşünme Sempozyumu (s. 242-253). Sakarya: İSCAT.

Güncü, E. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğiliminin Sosyo-Demografik ve Kişilik Özellikleri ile Birlikte Araştırılması: Bir Vakıf Üniversitesi Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Güneş, F. (2012). Öğrencilerin Düşünme Becerilerini Geliştirme. TÜBAR, 127-146.
- Gürkaynak, İ., Üstel, F., & Gülgöz, S. (2003). Eleştirel Düşünme. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- Karaçay, B. (2019). Mutlu Beyin. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Yayınları.
- Karaman, M. (2016). Öğretmen Adaylarının Medya Okuryazarlık Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 4(1), 326-350.
- Kirişçi, N. (2021). Yaratıcı Problem Çözme Sürecinde Analojik ve Seçici Düşünme: Seçici Problem Çözme Modelinin Matematik Eğitiminde Uygulama Örneği. MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi (MSKU Journal of Education), 8(1), 72-84.
- Kubbealtı. (2021, 09 16). Kubbealtı Akademisi. Kubbealtı Lugatı: <http://www.lugatim.com/s/çocuk> adresinden alındı
- Kubbealtı. (2021, 9 9). Kubbealtı Lugatı. Kubbealtı Akademi: <http://www.lugatim.com/s/düşünme> adresinden alındı
- Kurşunkalem. (2022, 6 2). Düşünme. Kurşunkalem: <http://www.kursunkalem.com/felsefe-terimi/dusunme/#gsc.tab=0> adresinden alındı
- Kurşunkalem. (2022, 6 4). Tümevarım. Kurşunkalem: <http://www.kursunkalem.com/felsefe-terimi/tumevarim/#gsc.tab=0> adresinden alındı
- Kurt, A., & Kürüm, D. (2010). Medya Okuryazarlığı ve Eleştirel Düşünme Arasındaki İlişki: Kavramsal Bir Bakış. Relationship Between Media Literacy and Critical Thinking: A Conceptual View. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(2), 20-34.
- Söylemez, Y. (2018). 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programlarındaki Kazanımların Üst Düzey Düşünme Becerileri Açısından Değerlendirilmesi. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute, 63, 345-384.
- Şen, Y. (2016). İslam Hukuk Felsefesi Bağlamında Kritik-Analitik Düşünme Fıkıh İlişkisi. EKEV Akademi Dergisi, 697-712.
- TDK. (2021, 09 16). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- TDK. (2022, 6 4). Güncel Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- TDK. (2022, 6 4). Güncel Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- TDK. (2022, 6 4). Güncel Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Yağcı, R. (2008). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Eleştirel Düşünme İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretiminde Öğretmenlerin Eleştirel Düşünme Becerilerini Geliştirmek İçin Uyguladıkları Etkinliklerin Değerlendirilmesi. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeşilyurt, E. (2020). Yaratıcılık ve Yaratıcı Düşünme: Tüm Boyut ve Paydaşlarıyla Kapsayıcı Bir Derleme Çalışması. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of Society Researches, 15(25), 3874-3915.
- Yurtsever, S., & Altıok, M. (2006). Kanıta Dayalı Uygulamalar ve Hemşirelik. F.Ü. Sağlık Bilimleri Dergisi, 159-166.

ÇOCUK EĞİTİMİNDE ÇEVİRİMİÇİ EĞİTİM VE SANAL LABORATUVARLAR

Dr.Öğr.Üyesi Elif Ebru ALKAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-1980-3383

Fırat AYYILDIZ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Özet

Koronavirüs vakalarının hızla artması ve durumun bir salgına dönüşmesi ile birlikte birçok ülke virüsün bulaşma riskini azaltmak ve böylece koronavirüs kaynaklı ölümlerin önüne geçebilmek için çeşitli tedbirlere başvurmışlardır. Koronavirüs (Covid-19) pandemisi, dünyanın her yerinde sağlık başta olmak üzere, sosyal, ekonomik ve pedagojik bakımdan çok önemli değişimlere neden olmuştur. Covid-19 farklı alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da aksaklıklara ve değişikliklere neden olmuştur. Bu nedenle, dünya genelinde, milyonlarca öğrenci uzaktan eğitim yoluyla eğitim görmeye başlamıştır. Tüm eğitim kademelerinde çevrimiçi eğitim uzun süre devam etmiştir. Son yıllarda bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, eğitim faaliyetlerinin işleyişini etkileyerek yeni eğitim-öğretim yöntemlerinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Uygulamalı bilimler çerçevesinde yapılan çevrimiçi eğitim çalışmalarında görsel bilgi desteği önemlidir. Web tabanlı eşzamansız (asenkron) eğitim son zamanlarda ülkemizde ve dünyada yeni ve gelişen bir eğitim modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Web sayfaları ile sunulan laboratuvarlar hem örgün eğitime hem de uzaktan eğitime katkı sunabilmektedir. Sanal laboratuvarlar uzun zamandır eğitim alanında kullanılmaktadır. Yapılan literatür taramasında sürecin verimli olması açısından birçok faktörün önemli etkileri olduğu görülmüştür. Fiziksel ve teknolojik altyapı, ekonomik şartlar, öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri gibi faktörler tüm yönleriyle incelenmiştir. Çevrim içi eğitimin avantajları ve dezavantajları mevcuttur. Bu çalışmada uzaktan eğitim sürecinin avantajları ve dezavantajları konusuna değinilirken aynı zamanda sanal laboratuvarların bu sürece entegrasyonu konusu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, çevrimiçi eğitim, sanal laboratuvar

ONLINE EDUCATION AND VIRTUAL LABORATORIES IN CHILD EDUCATION

Abstract

With the rapid increase in coronavirus cases and the transformation of this situation into an epidemic, many countries have resorted to various measures to reduce the risk of transmission of the virus and prevent deaths caused by Covid-19. The Coronavirus (Covid-19) pandemic caused significant changes particularly in health systems, social, economic and pedagogical aspects all over the World. Covid-19 has caused setbacks and changes in the field of education as in other various areas. For this reason, millions of student have started to receive education through distance education worldwide. Online education has continued for a long time at all education levels. In recent years, the developments. information technologies has affected the operation of education activities and made a contribution to the development of new education-training methods. An important part of the online education studies performed in the frame of the applied science is to provide visual information. Recently, in our country and in the world we are faced web based asynchronous education model which is a new and developing education model Laboratories presented by web pages can be used as teaching tool for both formal education and distant learning.

Virtual Labs have been used in education for a long time. In the literature review, it has been seen that many factors have important effects in terms of the efficiency of the process. Factors such as physical and technological infrastructure, economic conditions, readiness levels of students were examined in all aspects. Online education, which is used as an alternative solution to this education, has advantages and disadvantages. In this study, while the advantages and disadvantages of the distance education process are mentioned, the integration of virtual laboratories into this process is also discussed.

Keywords: Covid-19, online education, virtual laboratory

SAVAŞ VE ÇATIŞMA ORTAMINDA ÇOCUK HAKLARI

Dr. Selin BAŞER

ORCID: 0000-0003-1267-6254

ÖZET

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (“ÇHS”), 20 Kasım 1989’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda kabul edilmiş, 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme’ye bütün Birleşmiş Milletler üyelerinin yanı sıra, Filistin, Vatikan, Nieu ve Cook adaları taraf olup, toplamda 196 ülke anılan Sözleşme’yi resmen kabul etmiştir. Bu haliyle ÇHS, en fazla ülkenin benimsediği insan hakları belgesidir.

Diğer yandan, ÇHS, çocuk haklarının yer aldığı ilk ve tek hukuki metin değildir. Çocuk hakları konusunda atılan ilk adım olarak kabul edilebilecek olan Milletler Cemiyeti’nin 1924 yılında kabul ettiği Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi ve 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Çocuk Hakları Bildirisi ÇHS’nin öncülleri sayılabilir. Öte yandan bu metinlerin bağlayıcı olmaması ve ihlalleri durumunda herhangi bir yaptırım uygulanmasının mümkün olmaması, onları ÇHS’den ayırır.

Bunlardan başka, doğrudan özne olarak çocukları almamakla birlikte, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’de çocuk hakları ve bu hakların korunması gerekliliğine dair düzenlemeler bulunmaktadır.

Başta ÇHS olmak üzere, çocuk haklarının güvencesini teşkil eden birden fazla hukuki metin mevcut olmakla birlikte, tüm dünyada yaşanan savaş ve çatışma ortamları, maalesef çocuk haklarının pek çok farklı şekilde ihlal edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Son olarak 24 Şubat 2022’de Rusya’nın saldırısıyla başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı’nda yaşananlar da çocuk hakkı ihlallerini gözler önüne sermektedir.

Bu bildiride, başta ÇHS’nin ve diğer uluslararası sözleşmelerin içeriğinde yer alan çocuk haklarına ilişkin düzenlemelere genel olarak değinildikten sonra, savaş ve çatışma ortamlarının özellikle hangi çocuk haklarına doğrudan tehdit oluşturduğu ya da zarar verdiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk hakları, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Savaş ve çatışma ortamında çocuk hakları.

RIGHTS OF THE CHILD IN THE ENVIRONMENT OF WAR AND CONFLICT

ABSTRACT

The Convention on the Rights of the Child (“CRC”) was adopted by the United Nations General Assembly on 20 November 1989 and entered into force on 2 September 1990. In addition to all the United Nations members, Palestine, Vatican City, Nieu and Cook Islands are parties to the Convention, and a total of 196 countries have officially approved the Convention. Within this framework, the CRC is the human rights document accepted by the largest number of countries.

However, the CRC is not the first and only legal text that includes the rights of the child. The Geneva Declaration of the Rights of the Child adopted by the League of Nations in 1924, which can be regarded as the first step towards children's rights, and the Declaration of the Rights of the Child adopted by the United Nations General Assembly on 20 November 1959 can be regarded as the predecessors of the CRC. On the other hand, the fact that these Declarations were not binding and that it was not possible to impose any sanctions in case of violations distinguishes them from the CRC.

Apart from these, there are provisions on rights of the child and the necessity of protecting these rights in the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, although they do not directly take the child as a subject.

Although there are more than one legal text that constitute a guarantee for children's rights, the most important of which is the CRC, the war and conflict environments all over the World, unfortunately result in the violation of rights of the child in many different ways. Recently, the experiences in the Russia-Ukraine War, which started with the attack of Russia on February 24, 2022, also reveal the violations of children's rights.

In this study, after mentioning in general the regulations on children's rights in the content of the CRC and other international conventions, it will be focused on which children's rights are directly threatened or harmed in the war and conflict environments.

In this study, after referring to the provisions on children's rights in the CRC and in other international conventions, the focus will be the children's rights, especially the ones that directly threatened or damaged by the environments of war and conflict.

Keywords: Children's rights, United Nations Convention on the Rights of the Child, Children's rights in the environment of war and conflict.

DESTEKTEN YOKSUN UKRAYNALI MÜLTECİ ÇOCUKLARA AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESİNDE UYGULANAN HUKUKİ ÇERÇEVE VE POLİTİKALAR

Dr. Selin BAŞER

ORCID: 0000-0003-1267-6254

ÖZET

24 Şubat 2022'de Rusya'nın saldırısı ile başlayan Rusya-Ukrayna savaşı, milyonlarca insanın kitleler halinde yer değiştirmesine sebep olmuştur. Savaşın ilk gününden itibaren, Ukrayna'dan özellikle Avrupa Birliği bölgesine doğru toplu bir göç dalgası başlamıştır.

Savaşın en çok etkilenen gruplardan biri de ne yazık ki çocuklardır. Savaşın sonraki bir aylık süreçte, Ukrayna'nın yaklaşık 7.5 milyonluk çocuk popülasyonunun yarısından fazlası yerinden edilmiş, bunların da yaklaşık 2 milyonu sığınmacı olarak komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. UNICEF'e göre, Rusya-Ukrayna savaşı, II. Dünya Savaşı'ndan beri çocukların en hızlı şekilde ve en büyük oranda yerinden edildiği olay olmuştur.

Zorla yerinden edilen ve komşu ülkelere sığınmak zorunda kalan çocukların bir kısmını da refakatsiz, ailelerinden ayrılmış ya da alternatif bakım altındaki çocuklar oluşturmaktadır. Yalnızca savaşın yarattığı travmaların üzerine, bir de mülteci olarak bir başka ülkeye sığınmanın yükünü tek başlarına ya da gerekli destekten yoksun şekilde taşımak zorunda kalan çocukların, çok daha savunmasız bir noktada olacağını tahmin etmek zor olmayacaktır. Zaten bu konuda uzman kuruluşlardan (UNICEF, UNHCR gibi) elde edilen veriler, özellikle refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların, insan kaçakçılığı ve istismara çok daha açık olduğunu göstermektedir.

Ukrayna'daki savaştan kaçan ve hatırı sayılır bir kısmını çocukların oluşturduğu sivillerin çoğunun Avrupa Birliği bölgesine akın ettiği düşünüldüğünde, bu bölgede uygulanan hukuk kuralları ve politikaların taşıdığı önemi kavramak zor olmayacaktır. Bu çalışma dahilinde, Rusya-Ukrayna savaşı sonucunda Ukrayna'yı terketmek zorunda kalan sığınmacı çocuklara ve özellikle refakatsiz, ailelerinden ayrılmış ya da alternatif bakım altındaki çocuklara dair Avrupa Birliği bölgesinde uygulanan/geliştirilen politikalar ve hukuki çerçeveye daha yakından bakılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rusya-Ukrayna savaşı, kitlesel göç, sığınmacı çocuklar, refakatsiz çocuklar, ailelerinden ayrılmış çocuklar, alternatif bakım altındaki çocuklar, UNICEF, AB hukuku.

LEGAL FRAMEWORK AND POLICIES APPLIED TO UKRAINIAN REFUGEE CHILDREN WITHOUT SUPPORT IN THE EUROPEAN UNION REGION

ABSTRACT

The war between Russia and Ukraine, which started with the attack of Russia on February 24, 2022, caused the displacement of millions of people in masses. From the first day of the war, a massive influx started from Ukraine, especially towards the European Union region.

Unfortunately, one of the groups most affected by the war, is children. In the month after the war, more than half of Ukraine's 7.5 million child population was displaced, and about 2 million of them had to take shelter in neighboring countries as refugees. According to the UNICEF, the Russia-Ukraine war has caused one of the fastest large-scale displacements of children since World War II.

Some of the children that subject to forced displacement, who have had to take refuge in neighboring countries are unaccompanied, separated from their families or under alternative care.

It will not be so hard to understand that children who have to bear the burden of taking refuge in another country as refugees on their own or without the necessary support, on top of the traumas caused by the war alone, will be at a much more vulnerable point. The data provided by the relevant specialized organizations (such as UNICEF, UNHCR) show that, especially unaccompanied and separated children are much more vulnerable to human trafficking and exploitation.

Considering that most of the civilians fleeing the war in Ukraine, a considerable part of whom are children, flocked to the European Union region, it will not be difficult to grasp the importance of the laws and policies implemented in this region. In this study, it is aimed to take a closer look at the policies and legal framework implemented/developed in the European Union region regarding asylum-seeking children (especially the children who are unaccompanied, separated from their families or under alternative care), who had to leave Ukraine as a result of the Russia-Ukraine war.

Keywords: Russia-Ukraine war, massive influx, child refugees, unaccompanied children, separated children, children under alternative care, UNICEF, EU Law.

ÇOCUKLARI SUÇA İTEN FAKTÖRLER: TEORİK BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Ahmet ÖZALP

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-3134-3084

ÖZET

Suç olgusu temelinde genel tarihsel bir etkileşim ve yorumlamanın ürünü olsa dahi suçun toplumsal yaşam üzerine etkisi kültürden kültüre değişmektedir. Bazı toplumlarda suç olarak algılanan bir eylem başka bir toplumda suç olarak algılanmamaktadır. Ek olarak, suç bir toplumsal eylem biçimi olarak yine aynı toplulukta durumdan duruma değişmek üzere bir eylem hem suç hem de kahramanlık da sayılabilir. Örneğin, insan öldürme birçok toplumda suç olarak tanımlanmakta iken savaşta insan öldürme kahramanlık olarak tanımlanabilmektedir. Çocuk suçları da bu duruma benzer bir biçimde teorilerde yorumlanmakta ve analiz edilmektedir. Çocuğu suça iten faktörler çok sayıda suç teorisinin konusu oluşturmuş, bu teorilerin çoğu suç eylemini ortaya çıkaran nedenleri kendi perspektifinden analiz etmiştir. Bu çalışmanın temel amacı çocuğu suça iten etmenlerin teoriler bağlamında nasıl analiz edildiğini ve yorumlandığını araştırmaktır. Çalışma, literatür tarama yöntemine göre yapılacak olup gerilim, alt kültür ve damga teorileri ile sınırlandırılacaktır. Çalışmanın üç teori ile sınırlandırılmasının ana nedeni bu teorilerin daha çok çocuk suçları ile ilgilenmesidir. Çalışma sonucunda, çocukların eylemlerinin toplum tarafından baskı ile engellenmesi gerilim teorisinin temel varsayımdır. Sosyo-ekonomik nedenlerle elde edilemeyen imkanların ve ideallerin farklı yollarla çocukları suça itmesi alt kültürel teorilerin temel argümanıdır. Çocukların birtakım davranışlarından dolayı çok sayıda aşağılayıcı ifadeler ile etiketlenmeleri ise damga teorisinin tarafından savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suç, Çocuk, Damga, Kültür, Teori.

FACTORS PUSHING CHILDREN TO CRIME: A THEORETICAL EVALUATION

ABSTRACT

Even though it is the product of a general historical interaction and interpretation on the basis of the phenomenon of crime, the effect of crime on social life varies from culture to culture. An action that is perceived as a crime in some societies is not perceived as a crime in another society. In addition, crime, as a form of social action, can also be considered both a crime and a heroism, depending on the situation in the same community. For example, while killing people is defined as a crime in many societies, killing people in war can be defined as heroism. Juvenile crimes are interpreted and analyzed in theories similar to this situation. The factors that push the child to crime have been the subject of many crime theories, and most of these theories have analyzed the causes of the crime from their own perspective. The main purpose of this study is to investigate how the factors that push the child to delinquency are analyzed and interpreted in the context of theories. The study will be carried out according to the literature review method and will be limited to tension, subculture and stigma theories. The main reason for limiting the study to three theories is that these theories are mostly concerned with juvenile delinquency. As a result of the study, it is the basic assumption of the tension theory that the actions of children are prevented by pressure by the society. The main argument of sub-cultural theories is that opportunities and ideals that cannot be achieved for socio-economic reasons push children into crime in different ways.

The labeling of children with many derogatory expressions due to certain behaviors is advocated by the stigma theory.

Keywords: Crime, Child, Stigma, Culture, Theory.

ANAYASAL BAĞLAMDA ÇOCUĞUN KORUNMASI

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Derya ORMANOĞLU

Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı

ORCID: 0000-0003-1568-7100

ÖZ

İnsanın sadece insan olmasından kaynaklanan ve doğuştan sahip olduğu haklara insan hakları adı verilmektedir. İnsan hakları, haklar kategorisi içerisinde en kapsamlı olanıdır. Çocuk hakları da insan haklarının kapsamına dahildir. Anayasalarda tanınıp güvence altına alınan insan hakları düzenlemeleri hakkın mahiyeti ölçüsünde çocuklar açısından da geçerlidir.

Türk hukukunda çocukların korunmasına ilişkin Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalar, 1982 Anayasası'nda çocuğun korunmasına ilişkin düzenlemeler, Çocuk Koruma Kanunu ve pek çok kanunun çeşitli maddelerinde çocuğun korunmasına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır.

Uluslararası hukuk bağlamında çocukların korunmasına ilişkin en kapsamlı düzenleme 20 Kasım 1989 tarihli “Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”nde yer almaktadır. Bu Sözleşme 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise Sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış ve 27 Ocak 1995'te Sözleşme yürürlüğe girmiştir. Anayasa'nın 90. maddesine göre “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.” Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Anayasa'nın 90. Maddesi bağlamında kanunlarla aynı düzeydedir. Herhangi bir kanunla Sözleşme hükmünün çatışması durumunda ise Sözleşme hükümleri esas alınacaktır. 1982 Anayasası'nda yer alan eşitlik ilkesi, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı, özel hayatın gizliliği, eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi, çalışma şartları ve dinlenme hakkı, sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması, gençliğin korunması, sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının korunması gibi düzenlemeler çocuğun korunmasına yönelik Anayasa'da yer alan diğer dolaylı ve doğrudan düzenlemeleri oluşturmaktadır. 1982 Anayasası'nın ailenin korunması ve çocuk başlıklı 41. maddesinde “Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.” ifadesiyle çocuk hakları ve çocuğun korunması düzenlenmektedir.

Anahtar kelimeler: İnsan hakları, çocuk hakları, 1982 Anayasası

PROTECTION OF THE CHILD IN CONSTITUTIONAL CONTEXT

ABSTRACT

Human rights are the rights that a person has from birth, arising only from being a human being. Human rights are the most comprehensive of the various classifications of rights. Child rights are also included in the scope of human rights. The human rights regulations that are recognized and guaranteed in the constitutions are needless to say, valid for children to the extent of the nature of the right.

In Turkish law, there are international agreements on the protection of children to which Turkey is a party, the regulations on the protection of the child in the 1982 Constitution, the Child Protection Law and various articles of many laws regarding the protection of the child. The most comprehensive regulation on the protection of children in the context of international law is included in the “United Nations Convention on the Rights of the Child” dated 20 November 1989. This Convention entered into force on 2 September 1990. According to Article 90 of the Constitution, “International agreements duly put into effect have the force of law. No appeal to the Constitutional Court shall be made with regard to these agreements, provided that they are unconstitutional. In the case of a conflict between international agreements, duly put into effect, concerning fundamental rights and freedoms and the laws due to differences in provisions on the same matter, the provisions of international agreements shall prevail. The Convention is on the same level as the laws in the context of Article 90 of the Constitution. In case of conflict with any law and the provisions of the Agreement, the provisions of the Agreement shall prevail. The principle of equality in the Constitution of 1982, the right to protect and develop material and spiritual existence, the privacy of private life, the right and duty of education and learning, working conditions and the right to rest, health services and protection of the environment, protection of youth, those required to be specially protected in terms of social security, the regulations such as the protection of Turkish citizens working in foreign countries constitute the other indirect and direct regulations in the Constitution for the protection of the child. Article 41 Constitution of 1982, titled “protection of the family and the child,” states that “Every child has the right to benefit from protection and care, to establish and maintain a personal and direct relationship with his or her parents, unless it is clearly contrary to his or her best interests, the State takes measures to protect children against all kinds of abuse and violence.”

Keywords: Human rights, child rights, Constitution of 1982

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NDE YER ALAN DENETİM USULLERİ VE ETKİLİLİĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Tijen Dünder SEZER

Dokuz Eylül Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-1944-1186

ÖZET

1990 tarihinde yürürlüğe Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS), hem çocuklara çok geniş bir alanda haklar garanti etmekte hem de sözleşmecı devletlere pek çok yükümlölük yüklemektedir. Bununla birlikte, Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden bu yana, Sözleşme'de yer alan hakların çocuklar açısından çok etkili sonuçlar doğurmadığı doktrinde eleştiri konusu olmaktadır. Ulusal düzeyde Sözleşme'deki hakların gerçekleştirilmesi ve yükümlölüklerin yerine getirilmesi için, Sözleşme'nin etkili bir denetim mekanizmasına sahip olması gereklidir. Sözleşme'nin denetim organı Çocuk Hakları Komitesidir (ÇHK) ve Sözleşme metninde denetim usulü olarak sadece devletlerin rapor sunma prosedürüne yer verilmiştir. 2014 tarihinde yürürlüğe giren “başvuru usulüne ilişkin ihtiyari protokol” ile üç yeni denetim usulü daha kabul edilmiştir. Söz konusu usuller, bireysel başvuru, devlet başvurusu ve soruşturma prosedürleridir. Türkiye, ÇHS'nin yanı sıra ihtiyari protokole de taraftır.

Denetim usulleri içinde bireysel başvuru yöntemi özellikle önem taşımaktadır; çünkü Sözleşme'de yer alan bir hakkın ihlal edildiği iddiası ile kişi veya kişi grupları iç hukuk yollarını tükettikten sonra, ÇHK'ne başvuru yapabilmektedir. Bu usulün etkili işlemesi ulusal ve uluslararası mekanizmaları güçlendirecektir. ÇHS sadece çocuklara yönelik koruma getirdiğinden, bireysel başvuru usulünün etkili bir şekilde işlemesi için özel önlemler alınması gereklidir. Çocuklar özel ve bağımlı konumda olduklarından hem iç hukuk yollarının tüketilmesinde hem de ÇHK'ne bireysel başvuru yapmak konusunda fiili zorluklar içindedir. Çocuk haklarının korunması açısından çocukların adalete erişiminin sağlanması, çocuğa duyarlı usullere yer verilmesi elzemdir. ÇHK'nin bireysel başvuru usulünü işletmesinde de - mağdurlar çocuk olduğu için- diğer uluslararası denetim organlarının bireysel başvurulara ilişkin uygulamasından farklı esaslar ortaya çıkması kaçınılmazdır. İç başvuru yollarının tüketilmesinde daha esnek bir yaklaşımın benimsenmesi bunlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızda, Sözleşme kapsamında yer alan usuller içinde özellikle bireysel başvuruya içtihat ışığında yer verilecektir. Ayrıca usullerin etkili şekilde işlemesine engel olan hususlar belirtilerek, Sözleşmede yer alan hakların gerçekleşmesi ve usullerin etkililiğinin sağlanması için önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk hakları, insan hakları, denetim usulleri

MONITORING PROCEDURES IN THE UNITED NATIONS CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD AND THEIR EFFECTIVENESS

ABSTRACT

The United Nations Convention on the Rights of the Child (CRC), which came into force in 1990, both guarantees children a wide range of rights and imposes obligations on the contracting states. However, since the entry into force of the Convention, it has been criticized in the doctrine that the rights in the Convention do not have very effective consequences for children. For the realization of rights and the fulfillment of obligations at the national level, the Convention must have an effective monitoring mechanism.

The supervisory body of the Convention is the Committee on the Rights of the Child (ComRC), and only the reporting procedure is included as a monitoring procedure in the text of the Convention. With the “optional protocol on the communication procedure” that entered into force in 2014, three new monitoring procedures were adopted. The procedures in question are individual complaint (communication), inter-state communication and inquiry procedures. Turkey is a party to the CRC and the optional protocol.

Among the monitoring procedures, the individual complaint method is particularly important; because individuals or groups of individuals can apply to the ComRC after exhausting domestic remedies with the allegation that a right in the Convention has been violated. The effective functioning of this procedure will strengthen national and international mechanisms in the field of children's rights. Since the CRC only provides protection for children, special measures are necessary for the effective functioning of the individual complaint procedure. As children are in a special and dependent position, they have actual difficulties both in exhausting domestic remedies and in making individual complaints to the ComRC. In order to protect children's rights, it is essential to ensure children's access to justice and to include child-sensitive procedures. It is inevitable that different principles will emerge in the operation of the individual complaint procedure by the ComRC -as the victims are children- from the practices of other international supervisory bodies regarding individual complaints. Adopting a more flexible approach in exhausting internal remedies is one of them.

In our study, especially individual complaint procedure will be examined in the light of case law. In addition, the issues that prevent the effective functioning of the procedures will be specified, and suggestions will be made for the effectiveness of the procedures.

Keywords: Children’s rights, human rights, monitoring procedures

OSMANLI'DAN CUMHURİYET TÜRKİYE'SİNE ÇOCUK SUÇLULUĞUNA DAİR DÜZENLEMELER

Esra YILDIZ

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü

ORCID: 0000-0003-2754-8132

Dr. Öğr. Üyesi Ümmügülsüm AYSAN

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

ORCID: 0000-0002-5489-763X

Özet

Çocuk ve çocukluk kavramının tarihsel süreç içerisinde önemli değişiklikler yaşamıştır. Bununla ilişkili olarak çocuk suçluluğunun tanımlanması, algılanması ve çocuk suçluluğuna verilen tepkiler de zaman içinde değişmiştir. Ortaçağ Avrupa'sında çocuklar küçük yetişkinler olarak görülüp ve suç işlediğinde ağır cezalara çarptırılırken 20. yüzyılda kırılma oldukları ve korunma ihtiyaçları vurgulanmış, suça sürüklenmiş çocuklarda dâhil olmak üzere çocuk haklarını geliştiren alan pek çok ulusal ve uluslararası düzenlemeler yapılmıştır. Bu çalışmada amaç Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Türkiye'sinde adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamalardaki gelişmeleri incelemektir. Çalışmada kaynak-belge tarama ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Osmanlı Devleti son dönemlere kadar uygulamalarında İslam hukukunu esas almış; çocukların İslam fıtratı üzerine masum olarak dünyaya geldiklerine inanılmış ve yüzyıllar boyunca aile içi ilişkilerin bir parçası olan çocuğa gerekmedikçe müdahale etmemiştir. Ceza adalet sisteminde ise buluş çağına girmiş küçüklerin büyüklerle aynı kurumlarda cezalandırıldığı bilinmektedir. Osmanlı'nın son dönemlerine gelindiğinde çocuk kavramına bakışın değişmeye başladığı görülür. 19. yy'ın sonlarında çocukların cezai ehliyeti ve hapisane koşulları ile ilgili ilk düzenlemeler görülür. Cumhuriyet döneminde yargı reformlarının içinde çocuk suçluluğu ele alınarak 'çocuğa' bakış modern halini almaya başlamış ve çocuklara özel olarak kurulan Çocuk Mahkemeleri ve Çocuk Koruma Kanunu iyileştirmelerde yerini almıştır. Hapishanelerin fiziki özellikleri, cezaların nitelikleri ve kurumlarda görülen muameleler hakkında iyileştirmelere gidilmiş ve zihinlerdeki "çocuk" ve "suç" kavramları farklı bir anlamsal boyut kazanılmış; daha yumuşak davranılması gereken bir öznenin affedilebilir niteliği ön planda tutularak çocukların bu durumdan en az etkilenmeleri amacıyla gerekli düzenlemelere gidilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk suçluluğu, suça sürüklenen çocuk, Çocuk Koruma Kanunu.

REGULATIONS REGARDING CHILD DENIED FROM THE OTTOMAN TO THE REPUBLIC TURKEY

Abstract

The concept of child and childhood has experienced significant changes in the historical process. In relation to this, the definition and perception of juvenile delinquency and the reactions to juvenile delinquency have also changed over time. While children were seen as small adults in medieval Europe and were punished severely when they committed a crime, in the 20th century, it was emphasized that they were fragile and they needed protection, and many national and international regulations were made to improve children's rights, including children who were driven into crime. The aim of this study is to examine the developments in the practices of the juvenile delinquent within the scope of the justice system in the Ottoman Empire and the Republic of Turkey.

Source-document scanning and content analysis methods were used in the study. The Ottoman Empire has taken Islamic law as a basis in its practices until the last period; It was believed that children were born innocent upon the nature of Islam and did not intervene unnecessarily on the child, who had been a part of family relations for centuries. In the criminal justice system, it is known that juveniles who have reached puberty are punished in the same institutions as adults. When it comes to the last period of the Ottoman Empire, it is seen that the view on the concept of child started to change. At the end of the 19th century, the first regulations regarding the criminal capacity of children and prison conditions are seen. In the Republican period, juvenile delinquency was taken into consideration in the judicial reforms, and the 'child' perspective began to take its modern form and the Law on Child Courts and Child Protection, which was established specifically for children, took its place in the improvements. Improvements were made about the physical characteristics of prisons, the qualities of punishments and the treatment in institutions, and the concepts of "child" and "crime" in minds gained a different semantic dimension; The forgivable nature of a subject who needs to be treated more gently is prioritized, and necessary arrangements have been made to ensure that children are least affected by this situation.

Keywords: Juvenile delinquency, juvenile delinquent, child protection law.

AZƏRBAYCAN ŞİFAHİ XALQ ƏDƏBİYYATI NÜMUNƏLƏRİNİN UŞAQ TƏRBİYƏSİNDƏ ROLU

Nazilə Abdullazadə

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

ORCID: 0000-0002-1829-7178

Xosbəxt Əliyeva

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

ORCID: 0000-0002-6511-7002

ÖZƏT

Hər bir xalqın milli-mənəvi dəyərləri içərisində onun söz sənəti birinci yerdə dayanır. Söz insan övladının ağılı kəsəndən tərbiyəsi, formalaşması və inkişafında mənəvi dəstək olub. Sözlün vasitəsilə böyükler kiçiklərə öyüd-nəsihət vermiş, onları mənsub olduqları toplumun adət-ənənələrinə, xalqın əxlaq və davranış normalarına, əxlaqi-estetik dəyərlərə sədaqət ruhunda böyütmüşlər. Ulularımız özlərindən sonra gələn nəslin tərbiyəsində ata sözləri, zərb-məsəllər, nağıl və əfsanələri miras qoymuş, bu dərin məzmunlu, təsirli nümunələr vasitəsilə soyuna, kökünə, tarixinə bağlı, mənəviyyatca zəngin övladlar yetişdirmişlər. Təsadüfi deyil ki, ağız ədəbiyyatının ən kiçikhəcmli janrları da uşaq ədəbiyyatı nümunələridir. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı mənəvi tərbiyənin tərkib hissələrindən sayılan vətənpərvərlik, əxlaq, mənəvi zənginlik, əməksevərlik, doğruluq və s. ilə bağlı poetik deyimlərlə zəngindir. Uşaq kiçik yaşlarından ailədə valideynlərinin, daha sonra bağçada tərbiyəçinin, məktəbdə müəlliminin şəxsi nümunəsi ilə yanaşı, onlardan eşitdiyi öyüd-nəsihətlərlə ailəni, vətəni, torpağı sevməyi, onu qorumağı, dosta sədaqətli, düşməyə barışmaz olmağı, haqqı nahaqqa verməməyi öyrənir. Folklor nümunələri uşaqlarda həmçinin halal əmək, düzgün sənət seçimi, sadəlik, insanpərvərlik kimi əxlaqi keyfiyyətləri də formalaşdırır.

Bu gün hər bir ailədə uşağın tərbiyəli böyüməsi olduqca mürəkkəb və çətin prosesdir. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı, milli ruhdan uzaq cizgi filmlərinin, animasiyaların, müxtəlif sosial şəbəkələrin qeyri-ixtiyari “cazibə qüvvəsi”, mobil telefonlarda uşaq dünyasının sirli-sehrli aləmi valideynlə uşaq arasında bəzən anlaşılmazlıq, paradoks, tərbiyədə problemlər yaradır. Belə bir situasiyada ən güclü tərbiyə vasitəsi sözdür; nənə-babaların, ataların söz boxçasından, müdrik kəlamlarından güc alıb uşaqlarımızı milli-əxlaqi dəyərlərimizə sadıq, tərbiyəli vətəndaşlar kimi yetişdirə bilirik.

Açar sözlər: xalq yaradıcılığı, uşaq, tərbiyə, milli dəyərlər, vətənpərvərlik, əxlaq.

ROLE OF LITERARY EXAMPLES OF AZERBAIJANI ORAL FOLKLORE LITERATURE IN CHILDREN' UPBRINGING

ABSTRACT

Word art take the first place on terms of national and moral values of each nation. The word was the spiritual support of the human from the birth, in upbringing, formation and development. Through the word of adults, they exhorted junior and had grown them up in the spirit of fidelity to the traditions of the society, which they belong, the moral and behavioral norms of the people, moral and aesthetic values. Our ancestors after themselves left proverbs, adages, tales and legends in the upbringing of the junior generation and on these deep and effective examples they had grown spiritually rich children, which connected with their family, genous and history. It is no coincidence, that the smallest volume genres of oral literature are also examples of children' literature.

Azerbaijani oral folk literature is rich with the sayings, which is considered with patriotism, morality, spiritual wealth, hard work, truthfulness, etc.d., which are considered to be components of moral education. Child learns to love and protect his family from early age; then from the kindergarden to love teacher-educator, the Motherland, to protect his motherland, being faithful to his friend, uncompromising towards the enemy, not to change justice to injustice. Literary folklore examples also form moral qualities in children, such as the work permitted by shariat, the right choice of art, simplicity, humanity.

Today, to grow educated child is a very complex and difficult process in the family. The rapid developing of information and communication technologies, the involuntary "force of attraction" of cartoons, animations and various social networks far from the national spirit, the mysterious and magical world of the children' world on mobile phones, sometimes cause incomprehension, paradoxes and make problems in education between parents and children.

Key words: national creativity, children, education, national values, patriotism, behaviour.

GİRİŞ

Bəşər tarixi yaranandan hər bir xalqın ən qiymətli sərvəti tərəvətini itirməyən, yüzilliklərdən adladığca solmayan söz sənəti olmuşdur. Söz xalqın tarixini, keçmişini özündə yaşatdığı kimi, gələcəyinə də vəsilədir. Azərbaycan sovet ensiklopediyasında yazılır: “Bədii ədəbiyyatın üzvi tərkib hissəsi olan uşaq ədəbiyyatında xalqların və uşaqların həyatına dair, onların yaş xüsusiyyətlərinə, qavrama qabiliyyətlərinə uyğun janr, forma və üslubda müxtəlif problemlər qaldırır, gənc nəsilə yüksək əxlaqi keyfiyyətlər, vətənpərvərlik, sədaqət, dostluq, doğruluq, əməksevərlik, beynəlmiləçilik, insanpərvərlik və humanizm tərbiyə edilir. Uşaq ədəbiyyatı əsərləri xeyirxah, mərd və cəsur qəhrəmanları, maraqlı süjet və kompozisiyası, anlaşılıqlı, sadə və aydın bədii ifadə vasitələri, səlis dili ilə seçilir. Uşaq ədəbiyyatı folklor qaynaqlarından bəhrələnir”. Təbii ki, folklorun uşaq ədəbiyyatındakı rolundan söz gedərkən uşaq ədəbiyyatı nümunələri nəzərdə tutulur. Tədqiqatçılar uşaq ədəbiyyatı dərsliklərində bu nümunələr vasitəsilə uşaq şəxsiyyətinin formalaşmasına xidmət etdiyini göstərmişlər [bax: Namazov, 1984; Xəlil, 2019; Yusifoglu, 2002; Əsgərli, 2021].

Xalq yaradıcılığı nümunələri içərisində uşaq folkloru nümunələri birbaşa uşaqların yaş xüsusiyyətlərinə, maraq dairəsinə uyğun olub onların hiss və düşüncələrini, duyğularını, daxili dünyasını, mənəvi aləmini əks etdirir. Prof. Qara Namazov yazırdı: “Xalq ədəbiyyatı özünün bütün inkişaf mərhələlərində xalqın estetik tərbiyəsinə xidmət etmiş, mənəvi silaha çevrilmiş, əsl tərbiyə məktəbi olmuşdur. Onun yaradıcıları xalqın müdrik adamları – ağsaçlı atalar və analar, onu mənimsəyənlər, hafizəsində qoruyub yaşadanlar isə xalqın övladları – uşaqlar və gənclərdir. Folklor qədim dövrlərdən bəri xalqın mənəvi qida mənbəyi, “xalq kitabı” olmuşdur. Zaman keçdikcə nəsillər şifahi xalq ədəbiyyatını öyrənmiş, təhsil və tərbiyə almışlar. Xalq ədəbiyyatı insanların məfkurəsinə, dilinə, estetik və fiziki inkişafına ciddi təsirini göstərmişdir. Azərbaycan xalq ədəbiyyatı zəngin xəzinədir” [Namazov, 1984:13].

Ailə, xalq yaradıcılığı və uşaq tərbiyəsi

Kiçik dövlət sayılan ailəni ailə kimi formalaşdıran uşaqdır. “Dünyada uşaq qığıltısından təntənəli himn yoxdur” deyən Viktor Hüqoya görə də uşaq ailənin xoşbəxtlik açarı, ümidi, onun inam və güvənə yeridir. Lakin bu gün uşaq tərbiyə etmək, onu layiqli vətəndaş kimi yetişdirmək böyük məsuliyyət, gərgin zəhmət, səbir, pedaqoji ustalıq tələb edir. Ata-ananın yetişdirdiyi tərbiyəli övlad cəmiyyət üçün layiqli vətəndaş, şəxsiyyət deməkdir. Tərbiyə – valideynin dünyaya gətirdiyi övladına ötürdüyü ən qiymətli mənəvi mirasdır. Övladının sağlam, gözütöx, isti yuvada şad-xürrəm böyüməsi üçün canından keçən ata-ana onun tərbiyəsinə də qayğı və məsuliyyətlə yanaşmalıdır.

Yazıçı S.M.Qənizadə tərbiyəni insaniyyət aləmində ən ali və mühüm məsələ sayırdı. Uşaqların əxlaqi-mənəvi cəhətdən zənginləşməsi, soykökünə, dövlətçiliyə sadıq vətəndaşlar kimi yetişməsi üçün xalq yaradıcılığı nümunələrindən istifadəyə geniş yer verilməlidir. “Xalqın pedaqoji görüşündə tərbiyə əsas formalaşdırıcı amil kimi, həm də məqsədyönlü təsir amili kimi başa düşülür. Tərbiyə prosesi insanın dünyaya gəlişindən əbədilik gedişinədək davam edir. Lakin şəxsiyyət fiziki cəhətdən ölüb getdikdən sonra belə öz yaxşı əməlləri, xeyirxahlığı, gözəl insanilik nümunəsi ilə gənc nəslin tərbiyəsində örnək – vasitə kimi iştirak edir [Ağayev, 2014:45]. Dünyaya göz açan uşaq beşik başında oxunan laylalar, nazlamalar, danışılan nağıllar, tapmacalar, ata sözlərini dinlədikcə böyüyür, formalaşır.

Xalq yaradıcılığı mənəvi-estetik məzmunu, dəyəri ilə yanaşı, həm də pedaqoji məzmunla malik olmuş, tərbiyəvi mahiyyət daşıyırdı. “...Hər hansı bədii materialı uşaqlara təqdim etmək üçün onun üzərində müəyyən pedaqoji əməliyyat aparmaq mümkündür. Xalq ədəbiyyatı nümunələrinin onlara çatdırılmasında bəzən bu cür də təşəbbüs edilir. Əlbəttə, bu zaman konkret pedaqoji məqsəd izlənilir. Lakin bundan asılı olmayaraq, ümumiyyətlə, xalq böyük sənətkar olmaqla yanaşı, həm də böyük pedaqoqdur və heç kəs xalqın pedaqoji dühası ilə müsabiqəyə girişə bilməz” [Məmmədov, 1992:51]. Prof. Zəhid Xəlilə görə, uşaq ədəbiyyatı (xalq yaradıcılığı nümunələri – N.A.) ilə tərbiyə anlayışını bir-birindən ayrı təsəvvür etmək mümkün deyil. Necə ki, günəş deyəndə nəzərimizə həyatverici şüalar gəlir, dəniz deyəndə gözlərimiz önündə ucsuz-bucaqsız sular dalğalanır. Ədəbiyyat sözünün mənşəyinə gedib çıxsaq görürük ki, o, ədəb, mərifət, gözəllik kimi mənaları ifadə edir ki, bunun da tərbiyə ilə nə qədər bağlı olduğunun sübuta ehtiyacı yoxdur [Xəlil, 2019:13].

Tərbiyənin istiqamətləri çoxşaxəlidir. Hər bir uşaq vətəni, torpağı sevməli, ata-ananı, nənə-babanı əziz tutmalı, gözütox, alnıaçıq olmalı, fiziki cəhətdən sağlam olmalı, eyni zamanda öz hüquq və vəzifələrini bilməlidir. Xalq yaradıcılığı nümunələrinin hər biri bir tərbiyə məktəbidir. Bu nümunələrdə şər işlər, insana ləkə gətirən, onu başısağağı edən xüsusiyyətlər pislənir, xeyir əməllər, gözəlliklər təbliğ edilir.

Atalar sözü və məsələlərin uşaq tərbiyəsində rolu

Epik folklor nümunələri içərisində atalar sözü və məsələlər tərbiyədə əvəzsiz rol oynayır. Kiçikhəcmli bu janrın imkanları lakonikliyinə, məzmunca rəngarəngliyinə və tərbiyəediciliyinə görə daha genişdir. Atalar sözü və məsələlərin uşaqların hərtərəfli tərbiyəsində roluna nəzərə salsaq görürük ki, tərbiyənin hər növü – vətənpərvərlik, əxlaq, əmək, iqtisadi və s. tərbiyə üzrə zəngin söz xəzinəmiz var. Bu xəzinədən uşaqlar sadəlik, təvazökarlıq, səmimiyyət, səbir, dözümlülük, insanpərvərlik, doğruluq, vətənpərvərlik, qəhrəmanlıq kimi keyfiyyətləri, dəyərləri əxz edir, bu ruhda böyüyürlər. Atalar sözündə ifadə olunan ideya və mənəvi dəyərlər uşaqların əxlaqi, estetik, əmək, vətənpərvərlik tərbiyəsində onlara aیلəni, milləti sevməyi, torpağı qorumağı, bayrağı müqəddəs tutmağı, vətən gözəlliklərinin qədrini bilməyi öyrədir: “Vətənin qışı qürbətə baharından yaxşıdır”, “Vətənə gəldim, imana gəldim”, “El bir olsa, dağ oynadar yerindən, Söz bir olsa, zərbi kərən sındırar”, “İgid odur, atdan düşüb atlana, İgid odur, hər zəhmətə qatlana”, “Ana evin dirəyidir”, “İşsizlik yoxsulluğun anasıdır”, “Elm ağlın çırağıdır”, “Cücəni payızda sayarlar”, “Səbr ilə halva bişər ey qora səndən, Bəsləsən, atlaz olar tut bayrağından”, “Yalançının evi yandı, heç kəs inanmadı”, “Əkənəd yox, biçəndə yox, yeyəndə ortağ qardaş” və s.

Bu gün uşaqlarda bu hissləri aşılamaq olduqca mühümdür. İşgaldan azad edilmiş torpaqlara köç, ailə başçısının – atanın qazi adını alması, şəhidliyin səssiz-səmirsiz qapıları döydüyü, telekanallarda iqtisadi böhran, müharibə təhlükəsi və s. bu kimi uşaq dünyasını titrədə bilən olaylar vətənpərvərlik tərbiyəsini daha zəruri edir. “Vətəni sevməyi öyrətmək lazım deyil, Vətəni tanımaq lazımdır” (X.Məmmədov) fikrinə əsaslanıb deməliyik ki, uşaqlar üçün vətənpərvərlik hissi, vətən sevgisi əzbərlərdikləri şeirlər, oxuduqları mahnılarla bitmir.

Vətənpərvərlik tərbiyəsi insana ana bətnindən keçib laylalarda, nənə-baba oxşamalarında möhkəmlənir. Vətənin müqəddəsliyini uşaqlar ailədən duyur, “ana Vətən” dedikləri torpağı da ana qədər sevməli, ana qədər qorunmalı olduqlarını dərk edirlər. Vətən sevgisi anlayışını uşaqlar bir millətin ata-baba əmanəti olan torpaq uğrunda şəhidlərin qanı ilə üzərində bir ömür boyu yaşadıkları torpağa sevgi kimi başa düşməlidirlər.

Vətənpərvərlik – vətənin hər qarışını, kolunu-kosunu, gül-çiçəyini, quruca daşını belə qorumağı bacarmaq, bu yolda savaşımaq deməkdir. Vətənpərvərlik bir-birinə həyan olmaq, dar gündə köməyini əsirgəməmək, birlik, həmrəylik deməkdir. Vətənpərvərlik “öz ailəsini, evini, el-obasını, kəndini, şəhərini, vətəninin hər bir qarışını sevməkdə, onun inkişafına kömək etməkdə, mədəniyyət və incəsənəti sevməkdə, vətəninin tarixini öyrənməkdə, sərhədlərini qorumaqda, lazım gələrsə, vətən uğrunda canını qurban verməkdə, dövlətin müəyyənləşdirdiyi qaydalara şüurlu əməl etməkdə, vətəndən kənarda olduğu zaman onu layiqincə təmsil etməkdə, düşməne qarşı barışmaz olmaqda ifadə olunur” [Kurt, 2008:948]. Eyni zamanda, unutmaz ki, uşaqlarda bu hisslərin hər deyimlə də formalaşmasını doğru hesab etmək olmaz; bu nümunələrdən istifadə edərkən mütləq uşaqların yaş və anlam səviyyəsi nəzərə alınmalıdır. “El bir olsa, dağ oynadar yerindən”, “El gücü – sel gücü”, “Vətən viranə olsa da, cənnətdir”, “El sevəni aləm də sevər”, “Qürbət görməyən adam vətən qədri bilməz”, “Vətənin tüstüsü də şirindir” kimi atalar sözləri uşaqların təfəkkürünə, anlam səviyyəsinə uyğun olduğundan onlardan istifadə məqsədəuyğundur.

Uşaqlarda kiçik yaşlardan tərbiyə edilən keyfiyyətlərdən biri – başlıcası doğruluq və dürüstlükdür. Doğru olmaq – əxlaqlı olmağın özülüdür. Doğru düşüncə özünü sözdə, hərəkətlərdə göstərir. Uşaqlara ağıl kəsəndən doğru danışmağı, yalan söyləməməyi öyrədirlər. “Yalan ayaq tutar, amma yeriməz”, “Doğru polad kimidir, sınar, lakin əyilməz” atalar sözlərindən uşaqlar başa düşürlər ki, düz danışan, dürüst olan ilk növbədə özü rahat olur, kiminsə onu yalançılıqda, saxtakarlıqda ittiham edəcəyindən qorxmur, dostlarının və başqalarının gözündə ucalır, hamı ona inanır, etibar edir. “Yalançının evi yandı, heç kim inanmadı” atalar sözü yalançılığın təhlükəli bir xəstəlik olduğunu, saxtakarlıq, böhtan, hiyləgərlik törətdiyini sübut edir.

Xalqımızın mənsub olduğu dəyərlərdən, yüksək əxlaqi keyfiyyətlərdən biri də böyük-kiçik yeri bilmək, kimsənin könlünü sevindirə biləcək işlər görmək, ata-anaya, qohum-əqrəbaya saygı göstərməkdir. Uşaqlarda kiçik yaşlardan tərbiyə olunan bu dəyərlər həm valideyninin şəxsi nümunəsi, həm də bağçada tərbiyəçidən, məktəbdə müəllimdən eşitdiyi nağıllar, məsəllər, bayatılar, ata sözlərindən gəlir. “Böyük danışanı kiçik götürər”, “Böyüksüz evdə xeyir-bərəkət olmaz”, “Evin böyüyü buyruqda, kiçiyi qulluqda”, “Böyük sözünə baxmayan böyürə-böyürə qalar” atalar sözlərində uşaqlar kiçik yaşlardan böyüklərə qarşı hörmətci, qayğıkeş olmağı öyrənirlər.

Uşaqların tərbiyəsində bir istiqamət də əmək tərbiyəsidir. Pedaqoji ədəbiyyatda əmək tərbiyəsi ilə bağlı mütəfəkkirlərin fikirlərinə çox rast gəlinir. Lakin bu fikirlər nə qədər dəyərli olsa da, xalq ədəbiyyatındakı deyimlərlə müqayisə edilə bilməz. Halal əmək, kiçik yaşlardan zəhmətə qatlaşmaq, əməyin faydalı olduğu və insana başucalığı gətirdiyi erkən yaşlardan uşaqlara aşılmalıdır. Nağıllarımızda, atalar sözü və məsəllərdə, bayatılarda əməksevərlik mövzusu geniş əks olunmuşdur. “İş insanın cövhəridir”, “İşinə yaxşı baxarsan, iş də sənə yaxşı baxar”, “Əmək xoşbəxtliyin açarıdır”, “İşləyən inci taxar, işləməyən yandan baxar”, “İşləmək insanı safə çıxardar” atalar sözlərində uşaqlar əməyin insanın mənəvi inkişafında rolunu anlamış olurlar.

Pedaqoq Əliheydər Həşimov yazırdı ki, nurani ata-babalar, ağbirçək ana və nənələr müasir istilahlarla desək, iqtisadi, ekoloji, hüquqi tərbiyə məsələlərindən də yan keçməmişlər. Buna inanmaq üçün hətta ən qədim dövrlərin yadigarı olan inam, etiqad, sınaq, yozma və yasaqlardan bəzilərini yada salmaq kifayət edir.

Məsələn, iqtisadi tərbiyənin ən ümdə vəzifələrindən olan çörəyə hörmət, qənaətin, vaxtın qədrini bilmək və s. haqqında belə inamlar var: “Çörək süfrənin tacıdır”, “Çörək əldən yerə düşsə, öpüb göz üstə qoyarlar”, “Düynü yerə atmazlar, yoxsa bərəkəti qaçar”, “Taxıl çuvalının üstündə oturmazlar, günahdır”, “Vaxt qızıldır, vaxtını itirən bəxtini itirər” və s. [Həşimov, 1993:12]. Bu kimi atalar sözlərilə uşaqlarda xəsislik, simiclik, yalançılıq, israfçılıq kimi keyfiyyətlərə qarşı mənfi münasibət formalaşır.

Tapmacaların uşaqların tərbiyəsində rolu

Uşaqların əqli tərbiyəsinin, zehni qabiliyyətlərinin inkişafında, təfəkkürünün formalaşmasında tapmacaların rolu danılmazdır. Yaranma tarixi çox qədimlərə gedib çıxan tapmacalar baş verən hadisələrin, varlıqların sirlərini açmış, insanları düşündürən suallara cavab olmuşdur. Xalqın mifik dünyagörüşü, yaradılışla bağlı fikirlərilə suallara cavab uşaqları düşünməyə vadar edir, onlar təbiət hadisələrinin, səma cisimlərinin, əşyaların və s. xüsusiyyətlərini tanıyır, dərk edirlər. Xüsusilə uşaqların zehni tərbiyəsində tapmaca və yanılmacların rolu böyükdür. Uşaq şairi prof. Zəhid Xəlil tapmacaların əhəmiyyəti barədə yazır: “XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda pedaqoji ideyalar geniş yayılmağa başladığı vaxtlarda hazırlanan dərsləklərdə, uşaq jurnallarında həm xalq tapmacalarına, həm də şairlər tərəfindən yazılan tapmacalara geniş yer verilirdi. Ədəbiyyatın sonrakı inkişafında da uşaq şeirində tapmaca bir janr kimi yaşadı və poeziyamızda vətəndaşlıq hüququ qazandı. Bu janrın yaşamasının əsas səbəblərindən biri budur ki, şair tapmaca vasitəsi ilə uşaq ilə canlı müsahibə yarada bilir” [Xəlil, 2008:372]. Tapmacaların uşaq ədəbiyyatına keçməsinin ikinci səbəbini alim bu janrın uşaqların mühakimə, diqqət və təxəyyüllərinin inkişafına kömək etməyi, onları düşündürməyi ilə izah edir.

Tapmacalar uşaqları düşünməyə, yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirməyə təhrik edir, onlarda diqqət və təxəyyülün inkişafını sürətləndirir. Uşaqların çox sevdiyi bir tapmacaya nəzər salaq:

Gəlirdim kənddən,

Səs gəldi bənddən.

Ağzı sümükdən,

Saqqalı ətdən.

Kənd yerində böyüyən uşaq saqqalı ətdən, ağzı sümükdən olan bu canlının bir qədər düşündükdən sonra xoruz olduğunu tapır. Şəhərdə yaşayan uşaqlar belə tapmacaların cavabını tapmaq üçün düşünməklə bərabər, bu ev quşunun müəyyən əlamətlərilə də tanış olurlar. “Bir tabaq almaz, sabaha qalmaz” (ulduzlar), “Uzanar, ha uzanar, dimdiyindən balalar” (ağac), “Dağ kolunda bir damcı qan, Hər tərəfi yaşıl orman” (çiyələk), “Üstü yaşıl məxmərdir, İçi şirin, şəkərdi” (qarpız), “Bağda uçar səhər-səhər, verər bizə yazdan xəbər” (qaranquş) və digər tapmacalar uşaq hafizəsində yer alan, düşündürən, maraqlı deyimlərdir. “Tapmacaların suallı mahiyyəti, fikri metaforik tərzdə ifadəsi, mövzu dairəsinin uşaq ruhuna yaxınlığı, kollektiv ünsiyyət məhsulu olması və həm də oyun xarakter daşması onu uşaqlar üçün cazibədar edir” [Məmmədov, 1992:57].

Nağıllarda uşaq tərbiyəsi

Nağıllar uşaqların ən çox sevdiyi janrdır. Uşaqlar nağılların sehrli dünyasında əllərinə çubuq alıb qəhrəmana çevrilir, sehrli dünyanın qapılarını açıb qonağı olur, qaranlığı gündüzdən, ağı qaradan seçməyi öyrənir. Nağıllar uşaqlarda səmimi, xeyirxah hisslər tərbiyə edir, onlarda qəhrəmanlıq hissini gücləndirir, əməyə, zəhmətə rəğbət oyadır. Nağıl qəhrəmanları uşaqların ən sevimli personajı olur. Doktor Cavad Heyət nağıllarla bağlı yazırdı: “Nağıl insanlardakı arzu və istəkləri təmsil edir. Çünki real həyatda mümkün olmayan və çox istənilən şeylər nağıllarda mümkün olur. Nağıllarda nikbinlik hakimdir. Yaxşılıq pisliyə və haqq nahaqqa qələbə çalır.

Nağıllarda xalqın dünyagörüşü, həyata münasibəti və zülmə qarşı mübarizəsi, gələcək üçün arzuları və inamı əks olunmuşdur. Bu baxımdan da xalqımızın ruhi və mənəvi xüsusiyyətlərini öyrənmək üçün nağıllar yaxşı qaynaq sayılır” [Heyət, 1990:140].

Uşaqları kiçik yaşlarından xeyir əməl, xeyir fikir, xeyir söz ruhunda tərbiyə etmək üçün nağıllar ən yaxşı vasitədir. Xüsusilə heyvanlar haqqında olan nağıllar vasitəsilə uşaqlar həm heyvanlar aləmi ilə yaxından tanış olur, həm də onların xüsusiyyətlərinə görə ətrafa, yoldaşlarına münasibətlərini formalaşdırırlar. Çaqqalın qorxaqlığı, tülkünün hiyləgərliyi, ayının tənbəlliyi, canavarın qəddarlığı uşaqlarda bu kimi keyfiyyətlərdən uzaq olmağı, at kimi vəfalı, sədaqətli, göyərçin kimi barış, sülh yaratmağı, şir kimi güclü, qüvvətli olmağı təlqin edir. “Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm”, “Qırmızıpapaq”, “Getdin gördün”, “Göyçək Fatma”, “Cırtan”, “Tülkü və kəklik”, “Qurd və qoca”, “Çaqqal və xoruz”, “Şah və xoruz”, “Pıspısa xanım və Siçan Sulub bəy”, “Şir və siçan”, “Siçan və pişik” və s. kiçikyaşlı uşaqların sevə-sevə dinlədiyi nağıllardır. Bu nağıllardan uşaqlar Fatma kimi xeyirxah, Cırtan kimi qoçaq, Qırmızıpapaq kimi mehriban, səmimi olmağı arzulayır, onları öz sevimli qəhrəmanına çevirirlər.

“Nağıl yalnız uşağın asudə vaxtının şirin mənəvi qidası deyil, həm də həyatı öyrənmə vasitəsi kimi düşünülmüşdür” [Məmmədov, 1992:52]. Nağıllarla uşaqlar ətraf aləmi dərk edir, nağıl dili onlara daha şirin gəlir, nağıl uşağı məcbur edir ki, bir az məntiqi düşünsün. Nağıl qəhrəmanları uşaq dünyasındakı gerçəklərə baş vurur, onun duyğularına təsir edir. Nağıl dinləyən uşaqların sualları da çox olur, sual-cavab onların söz ehtiyatını artırır. Uşaqlar həyatın acılarını da nağıldan “şirin dillə” öyrənirlər. Uşaqları nağıllarda böyütmək, onları nağıllarda yetişdirmək hiylədən, yaldandan, tənbəllikdən, qorxaqlıqdan uzaq tutmaq deməkdir.

Dastanların uşaqların tərbiyəsində rolu

Min beş yüz ildən artıq yaşı olan “Kitabi-Dədə Qorqud” Azərbaycan xalqının qəhrəmanlıq salnaməsi kimi, yaşından asılı olmayaraq, hər bir azərbaycanlının stolüstü kitabı, etibarlı mənbəyidir. Dastanın ilk sətirələrindən oxucu yurd məhəbbəti, ata-ana qayğısı, igidlik, böyüyə hörmət və s. motivlərlə tanış olurlar. “Kitabi-Dədə Qorqud”un hər boyu el-obaya, ata-anaya, bacı-qardaşa ülvə məhəbbətin canlı salnaməsidir; mərdlik və qəhrəmanlığa, yer üzündə səadət və bəxtiyarlığa qüdrətli himndir” [Cəmişidov, 1977:6]. Dastanda uşaqların tərbiyəsi ilə bağlı qəhrəmanlıq motivləri, əxlaqi-mənəvi keyfiyyətlər kifayət qədərdir. Dastanın sadələşdirilmiş mətn nümunələrinin məzmunu ilə tanış olduqca ordakı əhvalatlar – oğuz igidlərinin birliyi, yurdu toxunulmazlığı, ana isməti, ata şərəfi, torpaq təəssübü və digər amillər uşaqların şəxsiyyət kimi formalaşmasında tərbiyəedici rol oynayır. Dastanın müqəddiməsində verilən atalar sözləri və məsəllər adət-ənənələrə sayqı, böyüyə hörmət, namuslu ömür sürmək, düşməne qarşı barışmaz olmaq hisslərini təlqin edir. Uşaqlar bu kəlamları öyrəndikcə el-obanı canı qədər sevməyi, xeyirxah olmağı, ata-anaya sonsuz ehtiram, sədaqət göstərməyi, düşməne nifrət bəsləməyi, saf ürəkli olmağı, dostla vəfalı olmağı öyrənir, onlarda əxlaq, davranış normaları formalaşır. Prof. Əjdər Ağayev yazırdı: “Dədə Qorqud pedaqogikasının həyatiliyi də burasındadır ki, o, şəxsiyyət-insan tərbiyəsində qaranlıq və işıqlı tərəfləri, düzü və əyrini, mərdliyi və namərdliyi, humanizmi və qəddarlığı, xeyirxahlığı və talançılığı, sədaqətliliyi və satqınlığı, əmin-amanlığı və döyüş-vuruşu, dostluğu və düşmənçiliyi və s. qabarıq şəkildə əks etdirir. “Son ucu ölümlü dünyada” şərəflə, namusla, ləyaqətlə yaşamağı, gələcək nəsillərə ancaq yaxşı mənəvi sərvət qoymağı təlqin edir” [Ağayev, 2014:63].

Dastanın hər bir boyu bir tərbiyə qaynağıdır. “Qazan bəyin oğlu Uruzun dustaq olduğu boy”da Burla xatun kafirin bayrağını qılınclayıb yerə salır. Bayraq – hər bir xalqın müstəqillik, azadlıq rəmzi, yenilməzliyidir.

Uşaqlar dastanının bu boyunda təkcə ata-ananın övladı yolunda canını verməyə hazır olduqlarını deyil, vətənin, torpağın azadlıq simvolu olan bayrağa hörmət, əqidə bütövlüyü, düşmən bayrağına nifrət, onun ucaldılması deyil, aşağılanması gərəkliyini başa düşürlər. “Salur Qazanın evinin yağmalanması boyu”nda Qazanın yurdunu, ailəsini düşməndən azad etmək üçün göstərdiyi igidlik, qoca anasını hamıdan və hər şeydən üstün tutması, Burla xatunun oğlu Uruzun ölümünə razı olub el namusuna xor baxmaması, Qaraca Çobanın ağasının yolunda sədaqətini sübut etmək üçün iki qardaşını qurban verməsi və s. bu kimi motivlər əxlaqi dəyərlərin formalaşdırılmasına xidmət edir. Ə. Ağayev yazırdı ki, “Kitabi-Dədə Qorqud” Azərbaycan pedaqoji fikrinin ən dəyərli qaynaqlarındandır. Və əsərdə böyük insanpərvərlik ideyaları, mənəvi ucalıq, qəhrəmanlıq və mərdliyə çağırış, yüksək bəşəri duyğular həkk olunmuşdur” [Ağayev, 2014:59].

Tərbiyədə həlledici vəzifə ailənin üzərinə düşsə də, məktəbdə bu işlər daha geniş və sistemli şəkildə aparılır. İbtidai sinif dərslərində “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının sadələşdirilmiş mətnləri ilə tanışlıq kiçikyaşlılarda vətənpərvərlik, qəhrəmanlıq, əməksevərlik, doğruluq və s. bu kimi keyfiyyətlərin formalaşdırılmasında müəllimə böyük kömək olur [bax: DQD, 1980; KDQ, 1999]. Dastanın, demək olar ki, bütün boyları uşaqlar üçün sadələşdirilmiş mətn şəklində işlənmişdir [bax:]. IV sinif “Oxu”, VI sinif “Ədəbiyyat dərslərində “Ana ürəyi, dağ çiçəyi” (1971, 1988, 1994), II sinif dərslərində “Dədə Qorqud”, “Basatın Təpəgözü öldürməsi” (1990), VIII sinif “Ədəbiyyat” dərslərində “Qazan xanın evinin yağmalanması boyu”, “Qazan bəyin oğlu Uruzun dustaq olduğu boy” (1991, 2009), III sinif “Oxu” dərslərində “Anamı mənə ver”, “Dədə Qorqud” (1994, 1997), IV sinif “Oxu” dərslərində “Dədə Qorqudun deyimlərindən” (1997), VII sinif “Ədəbiyyat” dərslərində “Baybörənin oğlu Bamsı Beyrək boyu” (2004, 2007), X sinif “Ədəbiyyat” dərslərində “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının monoqrafik mövzu olaraq tədrisi də dastan motivlərinin uşaqların tərbiyəsində əxlaqi, ideya-siyasi, mənəvi tərbiyəsinin formalaşmasına xidmət edir.

NƏTİCƏ

Uşağın xarakterinin formalaşmasında, əxlaqi dəyərlərə sahiblənməsində ədəbiyyatın rolu danılmazdır. Yazılı ədəbiyyatdan fərqli olaraq, şifahi ədəbiyyatda elə bir nümunə tapmaq olmaz ki, təbiyəedici məzmunu malik olmasın. Təəssüflə qeyd etməliyik ki, bu gün gənc ailələrdə uşaqların tərbiyəsində xalq yaradıcılığı nümunələrindən istifadə aşağı səviyyədədir. Halbuki bu deyimlər uşaq tərbiyəsini düzgün yola çəkir, – necə deyirlər, “ağacı yaş olanda əyrlər, adamı uşaq vaxtı tərbiyə edirlər” yaxud “yaş çubuğu istəsən hər şəkllə sala bilərsən”, – nəinki mobil telefonlarda cizgi filmlərini, başgicəlləndirici oyunları seyr etdirmək. Türk şairi Nazim Hikmət “Dünyanı uşaqlara verəlim” deyirdi. Dünyanı hər halı ilə uşaqlara verək, ancaq elə edək ki, uşaqlarımız “izm”lərlə dolu bu dünyanın qovğasından, min bir oyunundan, problemindən uzaq mərd, üzügülər, layiqli vətəndaş kimi böyüsünlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Ağayev, Əjdər (2014). Seçilmiş əsərləri. – 6 cildə. – III c. – Bakı: Mütərcim. – 472 s.
2. Bəkil oğlu İmranın boyu (2009). Dədə Qorqud boyları əsasında. – Bakı: İdeal Print. – 18 s.
3. Cəmsidov, Şamil (1977). Kitabi-Dədə Qorqud. – Bakı: Elm. – 174 s.
4. Dədə Qorqud dastanları (1980). Müqəddimənin müəl. və uşaqlar üçün işləyəni Ş.Cəmsid; red. Q.Vəkilov. – Bakı: Maarif. – 156 s.
5. Dəli Domrulun dastanı: kiçikyaşlı uşaqlar və ibtidai sinif şagirdləri üçün (2001). /uşaqlar üçün işləyəni Ş.Cəmsid. – Bakı, - 15 s.
6. Əsgərli, Füzuli (2021). Uşaq ədəbiyyatı. – Bakı: ADPU nəşriyyatı. – 441 s.

7. Həsənli, Bilal (2013). Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. – Bakı: Müəllim. – 511 s.
8. Həşimov, Əliheydər, Sadıqov, Fərahim (1993). Azərbaycan xalq pedaqogikası antologiyası. – Bakı: – 274 s.
9. Heyət, Cavad (1990). Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. – Bakı: Azərnəşr. – 167 s.
10. Xəlil, Zəhid (2008). Kiçik folklor nümunələri və uşaq tərbiyəsi. // – Türk xalqları ədəbiyyatı (II) Beynəlxalq Uşaq Ədəbiyyatı Kongresi. –II kitab. – Bakı: Qafqaz Universiteti. –13-15 noyabr. – s.947-950.
11. Xəlil, Zəhid (2019). Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. – Bakı: ADPU-nun mətbəəsi. – 304 s.
12. “Kitabi-Dədə Qorqud”: Sadələşdirilmiş mətn (1999). /“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının 1300 illiyi üzrə Dövlət komissiyası. – Bakı: Elm. – 172 s.
13. Kitabi-Dədə Qorqud. Əkrək və Səkrək, Qanturalı və Selcan xanım, Basatın Təpəgözü öldürməsi: Uşaqlar üçün uyğunlaşdırılmış variant (2001). – red. T.Kərimli. – Bakı: Sabah. – 40 s.
14. Kurt, İbrahim (2008). Uşaq ədəbiyyatında əxlaq tərbiyəsi məsələləri. // – Türk xalqları ədəbiyyatı (II) Beynəlxalq Uşaq Ədəbiyyatı Kongresi. – II kitab.– Bakı: Qafqaz Universiteti. –13-15 noyabr. – s.370-375.
15. Qaraçuq çobanın dastanı: kiçikyaşlı uşaqlar və ibtidai sinif şagirdləri üçün (2001). – /red. R.Gülməmmədov. – Bakı: Aysberq MMC. – 19 s.
16. Qazılıq oğlu Yeynəyin əhvalatı (2009). – Dədə Qorqud boyları əsasında. – Bakı: İdeal Print. – 22 s.
17. Məmmədov, Məmməd, Babayev, Yaqub, Cavadov, Təyyar (1992). Pedaqoji mühit və uşaq ədəbiyyatı. – Bakı: Maarif. – 288 s.
18. Namazov, Qara (1984). Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. – Bakı: – Maarif. –332 s.
19. Salur Qazanın dastanı: Kiçikyaşlı uşaqlar və ibtidai sinif şagirdləri üçün (2001). – /uşaqlar üçün işləyəni Ş.Cəmşid. – Bakı, – 15 s.
20. Təpəgöz: Dədə-Qorqud dastanının motivləri əsasında (2001). – Azyaşlı uşaqlar və ibtidai sinif şagirdləri üçün vəsait. – Bakı: Çarşıoğlu. – 12 s.
21. Təpəgöz: nəğil (2006). – Dastanın motivləri əsasında. – Bakı: Xəzər. – 16 s.
22. Uruzun dastanı (2001). Kiçikyaşlı uşaqlar və ibtidai sinif şagirdləri üçün. – Bakı, – 15 s.
23. Yeynəyin dastanı: kiçikyaşlı uşaqlar və ibtidai sinif şagirdləri üçün (2001). – uşaqlar üçün işləyəni Ş. Cəmşid. – Bakı, – 11 s.
24. Yusifoğlu, Rafik (2002). Uşaq ədəbiyyatı. Ali və orta ixtisas məktəblərinin tələbələri üçün dərslik. – Bakı: Şirvanəşr. – 268 s.

SEVİM AK'IN ÖYKÜ KİTAPLARINDA YER ALAN ÇOCUK KARAKTERLERİN ÖZYETERLİK DURUMLARI VE YETİŞKİN KARAKTERLERİN ETKİSİ

Doç. Dr. Yasin Mahmut YAKAR

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü

ORCID: 0000-0001-9835-981X

Öğr. Gör. Hatice Derya YILMAZ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-4870-6160

Özet

Çocuk edebiyatı eserleri çocuğun çok yönlü gelişimlerini kitaplardaki karakterler aracılığı ile etkiler. Özellikle eserlerde yer alan çocuk karakterler ile özdeşim kurulması sonucu farklı düşünce kalıpları ve bakış açıları çocuklar tarafından algılanabilir. Bu açıdan bakıldığında, çocuk karakterlerin kendilerine yönelik algıları, güvenleri, öz yeterlikleri ve çevredeki yetişkin karakterlerin çocuk karakter üzerindeki etkileri çocuk kitaplarında yer alan konulardandır. Bu düşünceden hareketle Sevim Ak'a ait öykü kitaplarında çocuk karakterlerin öz yeterlik durumları ve yetişkinlerin karakterlerin öz yeterliğe etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi deseni kullanılmıştır. Ayrıntılı olarak yazılı kaynakta araştırma yapma fırsatı sunması sebebiyle doküman incelemesi kullanılmıştır. Amaç doğrultusunda öncelikle alan yazında Sevim Ak ve öz yeterlik algısına yönelik çalışma yapıp yapılmadığı incelenmiştir. Daha sonra ise yazara ait altı öykü kitabı okunmuştur. Okunan kitaplardan elde edilen bulgular doğrultusunda kodlamalar yapılmıştır. Kodlama güvenilirliğini sağlamak için yazara ait kitaplar farklı bir uzman tarafından da okunmuştur. Hazırlanan formlara kodlamalar yerleştirilerek “*Kendi Başına Deneyimlediği Bilgiler ve Kendine İnancı ve Yetişkin Karakter Etkisi*” olarak iki farklı başlık elde edilmiştir. Çalışma sonucunda çocuk karakterlerin kendilerine yönelik öz-yeterliklerinin bulunduğu iletiler çoğunluktadır. Yetişkin karakterlerin etkisine bakıldığında ise çoğunlukla sözel takdir, ikna yolunu kullandıkları ve çocuğa birey olduğunu hissettirecek şekilde bir yaklaşım içinde oldukları; diğer taraftan ise çocukların yetişkinlerin sözlerini dinlemeleri gerektiğini düşündükleri, onlara öğüt verdikleri, bireyselliklerine değer vermedikleri kimi zaman ise konuşmalarına değer vermeyerek alaycı bir tavırla yaklaştıkları hatta fiziksel ve ruhsal zorbalık uyguladıkları gibi geleneksel toplumsal bakış açısını yansıtan iletilerin bulunduğu görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Çocuk edebiyatı, Sevim Ak, öz-yeterlik, yetişkin karakter.

THE SELF-EFFICACY STATUS OF CHILD CHARACTERS AND THE INFLUENCE OF ADULT CHARACTERS IN SEVİM AK'S SHORT STORY BOOKS

Abstract

Works of children's literature affect the multifaceted development of children through the characters in their books. In particular, different thought patterns and perspectives can be perceived by children as a result of identifying with the children's characters in the works. From this point of view, the perception of children's characters towards themselves, their confidence, self-efficacy and the effects of surrounding adult characters on children's characters are the topics covered in children's books. Based on this idea, it is aimed to investigate the self-efficacy status of children's characters and the effect of self-efficacy of adult characters in Sevim Ak's story books.

In the study, the document review pattern, which is one of the qualitative research methods, was used. Separately, document analysis was used due to the rush to conduct research in the written source. In line with the aim, firstly, it was examined whether a study was conducted on Sevim Ak and self-ability perception in the field writing. Later, six books of stories belonging to the author were read. Codes were made in accordance with the findings obtained from the books read. In order to ensure the security of coding, the written books were also read from a different long side. By placing codes on the prepared forms, two different beginnings were obtained as "Self-Starting Essay Knowledge and Self-Belief and Adult Character Effect". At the end of the study, there is a lot of communication in which the children's characters have self-efficacy towards themselves. Adult character of the characters in the active view adult childhood verbal reprimands, persuasion and the use of the individual to feel it was to approach the child in a way; the other fan listen to the words of the children and they think that giving them advice, sometimes they don't care about the value of individuality by not giving the conversation a cynical attitude even when they come to physical and mental practices such as traditional bullying message containing reflect the collective perspective shows.

Keywords: Children's literature, Sevim Ak, self-efficacy, adult character.

1.Giriş

Çocuk edebiyatında çocuğa görelilik ilkesi çerçevesinde pek çok konu anlatılabilir. Bu konuların sunumu açık ya da örtük iletiler kullanılarak ve kahramanların başlarından geçen kurgusal olaylarla gerçekleşir. Kahramanların çocuğun çevresinde görebileceği, kendi yaşamıyla özdeşleştirebileceği şekilde sunulması önemlidir. Farklı rollere bürünerek okuyucunun karşısına çıkan kahramanlar, okuyucuyu farklı yönleriyle etkilemekte ve onun iç dünyasında derin izler bırakmaktadır (Kökçü, 2021). Sözelimi okunan bir roman, hikâyeye bir masal veya şiir kitabının eğlendirici, dinlendirici nitelikleri yanında, kahraman ve karakterlerin davranışlarına öykünme, onların olumlu taraflarını benimseme yönünden okurları etkileyici yanı da vardır (Oğuzkan, 2021).

Karakterler çok çeşitli olabilir; çocuklar, yetişkinler, gerçek hayvanlar, kişilik verilmiş (yani insan gibi duyup düşünebilen) hayvanlar, makineler, eşyalar gibi (Temizyürek, Şahbaz ve Gürel, 2016). Yazar bu karakterler yoluyla fikirlerini okuyucuya iletir. Bu sebeple çocukların kendilerini özdeşleştireceği çocuk karakterler kadar kitapta yer alan diğer karakterler de önemlidir. Çocuklar büyürken çevrelerini gözlemleyerek ve yaşayarak deneyim sahibi olsalar da bazı deneyimleri de okudukları nitelikli çocuk kitaplarından edinirler. Bu noktada yetişkin karakterlerin sunumu önemli görülmektedir. Yetişkin karakterler yazarın amacına göre kurguda ana karakterin hayatını değiştirecek veya olayların akışına etki edecek şekilde yer alabilir. Her ne şekilde olursa olsun kitabı okuyan çocuklar bu karakterlerin davranış ve sözlerinden bazı durumları kanıksayabilirler. Bu açıdan bakıldığında çocuk kitaplarında öz yeterliği dolaylı olarak da özgüveni destekleyici karakterlere yer verilmesi önemli görülmektedir.

Bandura (1977), öz yeterliliği "kişinin ileri dönük durumları yönetmek için ihtiyaç duyduğu hareket biçimlerini planlama ve gerçekleştirme konusunda kendi yeteneklerine olan inancı" olarak ifade eder (Arseven, 2016). Diğer bir deyişle öz yeterlik; bireyin karşılaşılabileceği güçlüklerde, olayın üstesinden gelip gelemeyeceğine ilişkin kendine duyduğu inanç, kendi hakkındaki yargısıdır (Senemoğlu, 2015: 234; akt. Kansu ve Hızlı Sayar, 2018). Çocuk, gelişim dönemleri içinde öz yeterlik inancını kazanırken kazandığı duygu ve davranışları dolaylı olarak çocuk kitaplarından da öğrenebilir.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde çalışmada amaç Sevim Ak'ın çocuk kitapları özelinde çocuk karakterlerin öz yeterlik algıları ve yetişkin karakterlerin çocuk karakterlerin öz yeterlik algısına etkisinin olup olmadığının incelenmesidir.

Alan yazına bakıldığında münferit olarak öz yeterliğe yönelik bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Ancak “*Çocuk Edebiyatında Karakter*” ana başlığı etrafında şekillendirilmiş farklı çalışmalar bulunmaktadır. “*Resimli Çocuk Kitaplarında Hayvan Karakterler* “ başlıklı çalışmasıyla Uğurlu (2013), hayvan karakterlerin çocuk için ne anlama geldiğine yönelik bir incelemede bulunmuş ve hayvan karakter kullanımının, çocuğu yaşadığı dünya ile barışık kılan bir sosyalleşmenin de başlatıcı ögesi işlevini yüklediği sonucuna ulaşmıştır. “Okul Öncesi Çocuk Kitaplarındaki Hayvan Karakterlerin Geliştirilme Yolları Açısından İncelenmesi (Baş ve Ucuşsatar, 2020)” isimli bir diğer çalışmada ise kişileştirilmiş hayvan karakterlerin hangi yollarla geliştirildiğini ve bu karakterlerin karakter özelliklerini tespit etmeye yönelik bir inceleme yapılmıştır. İnceleme sonucunda en çok konuşmalar yoluyla geliştirmeye başvurulduğu, kitaplardaki başkişilerin daha çok açık ve devingen, yan kişilerinse kapalı ve durağan özellik gösterdikleri bulgularına ulaşılmıştır. Yılmaz (2016) tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise çocuk kitaplarındaki ayı karakterler incelenmiş ve çalışma sonucunda incelenen eserlerde kimi zaafırları olsa da ayı karakterinin sevimli, masum ve yardımsever bir varlık olarak resmedildiği; ayrıca ayı karakterinin annesi, arkadaşları ve çevresindeki diğer varlıklarla ilişkilerini iyi niyet temelinde geliştirdiği fakat onun bütün iyi niyetine rağmen insanlarla iletişim kurmakta sıkıntı yaşadığı ve insanlar tarafından şiddete maruz kaldığı bulgularına ulaşılmıştır.

Çocuk kitaplarında karakter eğitimi (Yılmaz, 2016; Karatay, Destebaşı ve Demirbaş, 2015); Toplumsal cinsiyetsiz karakterler (Çer, 2017); Muzaffer İzgü'nün çocuk romanlarında karakterler (Akyüz, 2018) gibi farklı konu başlıkları da bulunmaktadır. Alan yazında karakterlerin öz yeterliğine yönelik çalışma yapılmış çalışmalara ulaşılamamış olması çalışmanın bu konu doğrultusunda yapılmasını sağlamıştır.

2.Yöntem

2.1. Araştırmanın Deseni

Yapılan çalışmada doküman analizi deseni kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2011) göre doküman analizi, araştırılması istenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı metinlerin analizini kapsamaktadır. Araştırma deseninin basılı materyal üzerinden inceleme Basılı materyal üzerinden incelemeye olanak sağlaması bakımından bu desen tercih edilmiştir.

2.2. İncelenen Dokümanlar

Sevim Ak'a ait 6 farklı öykü kitabı incelenmiştir. Kolaylık sağlaması bakımından yapılan kitap kısaltmaları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. İncelenen Dokümanlar

Eser	Yazar	Yayınevi	Kısaltma
Mahalle Sineması	Sevim Ak	Can Çocuk	MS.
Sakız Kızın Günler	Sevim Ak	Can Çocuk	SKG.
Toto ve Şemsiyesi	Sevim Ak	Can Çocuk	TVŞ.
Karşı Pencere	Sevim Ak	Can Çocuk	KP.
Pembe Kuşa Ne Oldu?	Sevim Ak	Can Çocuk	PKNO.
Babamın Gözleri Kedi Gözleri	Sevim Ak	Can Çocuk	BGKG.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmaya kaynak teşkil edecek veriler iki aşamalı şekilde elde edilmiştir. İlk aşamada çocuk edebiyatında karakter ve genel anlamda öz-yeterlik ana başlıklı konularda literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra ise rastgele örneklem yoluyla Sevim Ak'a ait 6 öykü kitabı seçilmiştir. Bu seçim yapılırken alan uzmanından görüş alınmıştır. Temin edilen 6 kitabın ön okumaları tamamlanmıştır. Devamında hazırlanan formlar kullanılarak, «özyeterlik» temelinde betimsel analize tabi tutulmuştur. Daha sonra ise elde edilen veriler, içerik analizi kullanılarak ana başlıklar ve alt başlıklar şeklinde sınıflandırılmıştır. Veriler analiz edilirken yetişkin karakterler başlığında çocuk karakterlerin aile bireylerine (anne, baba) yer verilmemiştir. Sosyal çevresinde, komşuluk ilişkilerinde yer alan karakterler ele alınmıştır.

3. Bulgu ve Yorumlar

Tablo 2'de Sevim Ak'a ait öykü kitaplarında yer alan çocuk karakterlerin “*Kendi Başına Deneyimlediği Bilgiler ve Kendine İnancı*” başlığına yer verilmiştir. Tabloya bakıldığında kitap kahramanının *kendine güven*, *kendisine güvensizlik*, *kendini yargılama* alt başlıkları görülmektedir. Veri yoğunluğunun, *kendine güven* alt başlığında olduğu görülmektedir. Tablo 3'te ise çocuk karakterlerin öz yeterliğine, *yetişkin karakter etkisine* yer verilmiştir. Tablonun alt başlıklarında ise *kendine güveni destekleyici tavırlar* ve *kendine güveni engelleyici tavırlara* yer verilmiştir. Veri yoğunluğunun ise *kendine güveni destekleyici tavırlar* alt başlığında görülmektedir.

3.1. Kendi Başına Deneyimlediği Bilgiler ve Öz-Güven

Kod	Tablo 2. Kendi Başına Deneyimlediği Bilgiler ve Kendine İnancı	Kitap
	“Hiç çalışmıyor muyum sanki. Elimden geleni yapmıyor muyum? “	KP,40
	“Yemek artıklarını evdekilere sezdirmeden kömürlüğe nasıl taşıyım? Zor olacak ama denemeliyim. Kolay mı bir köpeğe sahip olmak, bir köpeğe benim demek?”	KP, 68
	“Amaan, boş ver,” dedi. “Saçtan önemli şeyler de var. Saçı uzun, akli kısa derler. Niçin? Saçı güzel olanın akli kısa olur da ondan. Bizim saçlarımız güzel değil, ama bilmediğimizi oyun yok, becerikliyiz, derslerimiz iyi, yaramaz değiliz. Az şey mi bunlar?”	PKNO,86
	“Hımmmm, dedi.” Bu çok zor olmasa gerek. Ben başarabilirim belki.	TVŞ, 54
Kendine Güven	“Toto’nun dünya başına yıkılmıştı. Kahramanların neden mutsuz olduklarını daha iyi anlıyordu şimdi. Yılmazdı gene de. Kafasına insanları mutlu etme işini takmıştı bir kere Toto böyleydi işte. Bir şeyi kafasına taktı mı günlerce onu düşünür, başka hiçbir şeyle ilgilenmezdi.”	TVŞ, 83
	“Herkes adına benzemeye çalışmış. Ben de benzedim İşte!” der. “Sakız gibi yere yapıştım; bir türlü uzayamıyorum. İki yılda iki santim uzamak da bir şey mi?” Böyle konuştuğuna bakmayın. Aslında boyunun kısalığından o kadar da şikayetçi değildir. Arkasından borazan çalanlara, “Bodur bücür!” diye bağırırlara bile sinirlenmez. Kulağına gelen sesleri tozmuş gibi üfler geçer .”	SKG,10
	“Yerde havalalar nasıl?” diye soranlara, melodik bir sesle, “Çok güzel,” diye yanıt verir. “Kaybettiğimiz bir şey olursa bana haber verin. Ne ararsam bulurum yerde... Gözlük camları, para, ayakkabı teki, diş... Geçen gün kardeşimin dişini buldum bahçede.”	SKG,12
	“Hmm... Bir hayal yetmedi ona. Bana da yetmezdi doğrusu... Bir değil yüzlerce hayalim var benim.”	SGK,26
Kendine Güvensizlik	“Kendini beğenmişin teki, ama akıllı ve yetenekli,” diye geçirdi aklından. “Belki de benimle konuşmamakta haklı. Bunların hiçbirini yapamazdım.”	PKNO,58
	...Serap onun ince, uzun, becerikli parmaklarıyla kuma şekil verişine hayran kalmıştı. “İyi ki bakmıyor bu yana,” dedi kendi kendine. “Beceriksizliğimi görmesini istemem.”	PKNO,52
	“...Kız çok güzeldi, Toto ise hiç yakışıklı değildi, kötü giyinirdi, saçları yağ ve kolonya kokardı, ayakkabılarının arkasına basardı, tırnaklarını yerd, dişleri sapsarıydı...”	TVŞ,27
Kendini Yargılama	“Toto’nun canı o gün çok sıkılıyordu. Çünkü sabah Selo ile tartışmış, istemeden de olsa onun kalbini kırmıştır. Suçlu sayılmazdı, ama yine de üzülüyordu...”	TVŞ, 60
	...“Hayır,” dedi. “Kusura bakma. O kolyeyi kimseye veremem.” Yanaklarını ala al olmuştu. Kolyeyi yavaşça masanın üzerine bıraktım. O günden sonra Sevda Teyze’yi nerede gördüysem kaçtım. Kolyeyi nasıl istediğime ben de şaşıryordum. Kendimi bir türlü affedememiştım.”	MS, 57

Tablo 2’de kahramanların kendilerine yönelik algılarında kendilerine güven duymalarının yanında güvensizlik de yaşadıkları görülmektedir. Kendini algılayışlarındaki farklı iletilerden biri ise kendini yargılamadır. İncelenen kitaplardan 4 tanesinde kendine güvenle ilgili doğrudan sunulan iletilere yer verilirken (KP, PKNO, TVŞ, SKG); 2 kitapta kendine güvensizlik (PKNO, SGK); 2 kitapta (MS) ise kendini yargılamaya yönelik olarak doğrudan olarak verilen iletiler görülmektedir.

Kendine güven duyma çocukların ders çalışırken bunun bilincinde olarak hareket ettikleri iletileri aynı zamanda bir diğer başlık olan yetişkin karakter etkisi altında da değerlendirilebilir. “Hiç çalışmıyor muyum sanki. Elimden geleni yapmıyor muyum?” (KP,40). Çocuk karakterin bir hayvanın sorumluluğunu alma noktasında kendine güvendiği ve öz-düzenleme kapasitesini kullandığı görülmektedir: “Yemek artıklarını evdekilere sezdirmeden kömürlüğe nasıl taşıyım? Zor olacak ama denemeliyim. Kolay mı bir köpeğe sahip olmak, bir köpeğe benim demek?” (KP, 68). Yeni kestirdiği saçlarına aynada bakan kız çocuğun saçlarını beğenmemesi üzerine arkadaşı tarafından teskin edilmek için söylenen “bilmediğimiz oyun yok, becerikliyiz, derslerimiz iyi, yaramaz değiliz (PKNO, 86)” gibi sözcüklerde öz-farkındalıklarının ve güvenlerinin yüksek olduğu görülmektedir. Diğer taraftan bu sözlerle güzel-zeki olma karşıtlığına dikkat çekilmek istendiği de söylenilebilir.

Toto ve Şemsiyesi (TVŞ, 83) isimli kitapta karakter Toto, yaşlı komşunu sevindirmek için gönderdiği çiçeğin bombalı bir çiçek sepeti zannedilmesi üzerine hayal kırıklığı yaşar ancak bu hayal kırıklığı onu yaptığı işten vazgeçirmez. Burada karakterin karşılaştığı güçlüklerle rağmen yılmadığı ve öz-düzenleme yeterliği ile hareket ettiği söylenebilir: “Toto’nun dünya başına yıkılmıştı. Kahramanların neden mutsuz olduklarını daha iyi anlıyordu şimdi. Yılmadı gene de. Kafasına insanları mutlu etme işini takmıştı bir kere Toto böyleydi işte. Bir şeyi kafasına taktı mı günlerce onu düşünür, başka hiçbir şeyle ilgilenmezdi(TVŞ, 83).”

Sakız Kızın Günleri isimli eserde, Sakız karakteri boyunun kısalığı sebebiyle sözel olarak akran şiddeti yaşa da bunu yaşından daha olgun bir şekilde karşılayarak sözleri ve davranışlarıyla normalleştirir (SGK, 10-12,26). Bu noktada Sakız Kız’ın kendine güven duyduğu düşünülse de diğer taraftan karakterin bazı noktalarda idealize edildiği de söylenebilir: “Herkes adına benzemeye çalışmış. Ben de benzedim İşte!” der. “Sakız gibi yere yapıştım; bir türlü uzayamıyorum. İki yılda iki santim uzamak da bir şey mi?” Böyle konuştuğuna bakmayın. Aslında boyunun kısalığından o kadar da şikâyetçi değildir. Arkasından borazan çalanlara, “Bodur bücür!” diye bağırarlara bile sinirlenmez. Kulağına gelen sesleri tozmuş gibi üfler geçer (SKG,10).”

Kendine güvensizlik duyma öz-yeterliği etkileyen durumlardan biridir. Eserler incelendiğinde bazı iletilerde karakterlerin kendilerini yetersiz ve beceriksiz bulduğu, akranlarıyla kendilerini mukayese ettiği görülmektedir: “Kendini beğenmişin teki, ama akıllı ve yetenekli,” diye geçirdi aklından. “Belki de benimle konuşmamakta haklı. Bunların hiçbirini yapamazdım. (PKNO,58)”. Bu noktada karakterin bir işi başarıyla yapma kapasitesine sahip olmadığı inancı taşıdığı söylenebilir. Yazara ait bir diğer eserde ise karakterin kendi ağzından doğrudan iletiler verilmemiş olsa da karakterin fiziksel görünümünden dolayı bir güvensizlik yaşadığı söylenebilir : “...Kız çok güzeldi, Toto ise hiç yakışıklı değildi, kötü giyinirdi, saçları yağ ve kolonya kokardı, ayakkabılarının arkasına basardı, turnaklarını yerd, dişleri sapsarıydı...” (TVŞ, 27).

Kendini yargılama, çocuk karakterin istemeden arkadaşını kırmış olması bağlamında sunulmuştur: “Toto’nun canı o gün çok sıkılıyordu. Çünkü sabah Selo ile tartışmış, istemeden de olsa onun kalbini kırmıştır. Suçlu sayılmazdı, ama yine de üzülüyordu...” (TVŞ, 60). Ancak öz-yargılama noktasında hata yapmadığı buna rağmen üzüldüğü ifade edilen karakterin davranışları yorumlandığında farkındalık yaşadığı söylenebilir. Bir diğer örnekte ise komşu teyzesinden kolyesini isteyen ve hayır cevabı ile yaptığı bu davranıştan suçluluk duyarak kendini affetmeyen bir karaktere yer verilmiştir: “...“Hayır,” dedi. “Kusura bakma. O kolyeyi kimseye veremem. ”Yanaklarım ala al olmuştu. Kolyeyi yavaşça masanın üzerine bıraktım. O günden sonra Sevda Teyze’yi nerede gördüysem kaçtım. Kolyeyi nasıl istediğime ben de şaşırıyordum. Kendimi bir türlü affedememişim.” (MS, 57).

3.2.Yetişkin Karakterlerin Öz-Güvene Etkisi

Tablo 3. Yetişkin Karakter Etkisi		
Kod	Cümle	Kitap
Kendine Güveni Destekleyici Tavrılar	“...Yupppppiiii! Mahallede bizim işlettiğimiz bir sinema ha!” diye bağırdım.	MS, 10
	Emre, “Düşümde görsem inanamazdım !” diye bağırdı.”	
	“Bravo çocuklar!” dedi. “Hiç bu kadarını beklemiyordum.. Doğrusu harika olmuş! Makineyi getireyim, gösteriye hemen başlayalım. Ne dersiniz?”	MS, 12
	Fikret Ağabey bacaklarını altını almış, Cem’in yanına oturmuştu.	
	“Çocuklukta olur böyle şeyler,” dedi. “Ben nasıl bir çocuktum, biliyor musun?” En olmayacak şeyleri isterdim. Az çekmedi annem benden. En büyük hayalim deniz dibinde bir şatoda yaşamaktı. Geceleri battaniyemi başıma çektim mi, hoop denizin dibine kayardım. O delik deşik eski battaniyenin altın neler görürdüm, söylesem şaşarsın. Şatolar, denizkızları, batık gemiler, hazineler, denizyıldızları...	MS, 34
	Kollarını iki yana açıp çırparak eve doğru koştu. Yorgun, bitkin, bana yaslanarak yürüyen Cem gitmiş, yerine delidolu, şakacı, kendi ayakları üstünde rahatça durabilen Cem gelmişti.	MS, 36
	“Gördün mü?” dedi. “Gülünce nasıl da güzelleştin.”	
	“Gerçekten mi?” “Güzel miyim ben ?”	MS, 58
	“Hem de çok güzelsin!”...	
	“Cumhuriyet ilkokulunda birçok kızın saçıcını ben kestim. Hem de kısacık. Ama seninkini istediğin kadar keseceğim. Bak, bu dergide sevimli bir saç modeli var. Beğenirsen tıpkı onun gibi keserim. Yüzüne iyi gider.”	MS, 52
	O gün Sevda Teyze yalnız anneme değil, bana da kahve yaptı. Birden onu annemin diğer arkadaşlarından daha çok sevdiğimi düşündüm. Annemle konuşurken ara sıra gözlerini bana doğru kaydırıyordu. Sıkıldığımı anlamıştı. Kalkıp içeri gitti. Çok geçmeden dev bir kavanozla geri geldi. Kavanoz ağzına kadar incik boncuk doluydu. “Haliya boşalt dilediğin kadar oyna.” dedi.	MS, 56
	Adnan Amca gülüyordu.	
	“Bozma moralini. Binersin, binersin. Bu daha ilk gün.”	KP, 57
	Osman Amca usulca sırtını sıvazladı.	KP, 59
	“Aferin! Akıllı çocuklarsınız. Hemen Anladınız işte!	
	Yavrucuğum sen hiç merak etme. Bu bilgiler tekrarlana tekrarlana beyinciğe yerleşecek. Bir daha istersen bile ömür boyu bisiklete binmeyi unutmayacaksın. Sürekli kuralları aklından geçirirsen daha çabuk öğrenirsin.	KP, 60
	Gazetemizin dağıtımını elbette ki Dursun Amca yapacaktı. Onun göreviydi bu. Sokak sokak dolaşıp Dursun Amca’yı aradık, sonunda gazetelerin arasına gazetemizi sokuşturdu	KP,94
	Emre’yle kalan gazeteleri nasıl satacağımızı düşünürken aklımıza Berber Ali Amca geldi. İkimizi de çok sever, ne zaman dükkânın önünden geçsek yanağımızı sıkmadan bırakmaz .	KP,96
	Aferin size! Nereden akıl ettiniz bunu? Çok güzel olmuş yahu!”	KP,98

Kendine Güveni Engelleyici Tavrılar	Bak, yavrum kuş olmayı aklından çıkar. Bu dönemde en geçerli iş futbolculuk. Bende akıl olsaydı kimseyi dinlemez futbolcu olurum. Ayağına bir lastik ayakkabı geçir, koştur dur topun peşinden. Ah, ne para var futbolda!”	MS, 33
	Sakız, başından ilginç olaylar geçenleri için için kıskanır. Kendi uydurduğu komik olayları her anlatmaya kalktığında, “Sen fazla hayal kuruyorsun galiba ufaklık,” deyip geçerler.	SGK, 92
	Kimse ona kulak asmadı. Dernek ve TV görevlileri ödülün ve hediyelerin bulunduğu paketleri aldılar. Söylene söylene arabalarına binip uzaklaştılar. Sakız o günden sonra kendini savaşı kaybetmiş bir komutan gibi hissetti	SGK, 121
	Merdivenden inerlerken Ahmet Amca, Cem’in yanağına iki tokat indirdi. “Deli misin, nesen! Uçmak nereden geldi aklına?”	MS, 32
	Programa çocukların katılması yasaklanmalı.” “Aaa! Hepsi böyle mi ayol? Bunlar şımartılmış çocuklar.	SGK, 119
	Söyle bakalım.” Dedi tıpkı öğretmenimiz gibi. “dünyada en önemli şey nedir?”	
	...”Işık... anne...karne...okul...oyuncak ayım...yıldız savaşları...”	PKNO, 30
	Ben sayarken alaycı alaycı sırtıyordu. Utanmıştım. Başımı önüme eğdim. “Bilemeyeceğim işte,” dedim.	
	“...Çaldı çaldı, dinleyen çıkmayınca flütünü martılara doğru fırlatıp attı, ellerini yüzüne kapayıp hüngür hüngür ağladı.	PKNO, 56
	“İlhan Amca, düşümden habersiz, ikide bir, “Ben seni cesur bir çocuk sanırdım. Meğerse sulu gözün tekiymişsin,” deyip duruyordu.”	KP, 14
	Kalk bakalım, küçük velet! Okulun bahçesini rezil etmişsin. Yarım saat içinde bahçeyi tertemiz görmezsem polis çağırırım.	KP, 14

Tablo 3’te Yetişkin karakterlerin kendine güven destekleyici ve kendine güveni engelleyici tavırlarına yönelik iletilere yer verilmiştir. İleti yoğunluğunun kendine güveni destekleyici tavırlar başlığı altında olduğu görülmekle beraber bu yoğunluk tek bir kitapta toplanmıştır. Genel olarak bakıldığında ise iletilerin incelenen 2 kitapta yoğunlaştığı söylenebilir. Kendine güveni engelleyici tavrılarda ise 3 farklı kitapta iletileri rastlanılmıştır.

Öz-güven destekleyici tavrılara bakıldığında yetişkinlerin sözel takdir yoluyla çocukların gelişimlerine destek oldukları görülmektedir: Aferin! (KP, 59,98); Bravo (MS, 12). Suçiçeği geçiren ve bu durum sebebiyle ağlayan çocuk karakterin bu durumuna duyarsız kalmayan komşunun aynaya bakması gerektiğini söyleyerek “Gördün mü?” dedi. “Gülünce nasıl da güzelleştin.” “Gerçekten mi?” “Güzel miyim ben ?” “Hem de çok güzelsin!” ... (MS, 58) cümleleriyle öz-güvenini geliştirici telkinde bulunduğu görülmektedir. Bir diğer iletide ise uçmak istediği için mahalledeki komşularının tepkisini çeken Cem’in moralinin bozulması üzerine bu sevgisini anlayan bir komşularının Cem’e evde beslediği kuşları ziyaret edebileceğinin söylenmesi üzerine Cem’in desteklenmesinin ve takdir edilmesinin davranışlarına yansımaları ise farklı bir ileti ile vurgulanmıştır. “Cem’in Kollarını iki yana açıp çırparak eve doğru koştu. Yorgun, bitkin, bana yaslanarak yürüyen Cem gitmiş, yerine delidolu, şakacı, kendi ayakları üstünde rahatça durabilen Cem gelmişti.” şeklinde belirtilmiştir.

Yetişkinlere yönelik tavırlara bakıldığında bir diğer iletinin ise çocuk karakterlere kendi yaşantıları anlatarak onlarla özdeşim kurmalarıdır “*Fikret Ağabey bacaklarını altını almış, Cem’in yanına oturmuştu. “Çocuklukta olur böyle şeyler,” dedi. “Ben nasıl bir çocuktum, biliyor musun?” En olmayacak şeyleri isterdim. Az çekmedi annem benden. En büyük hayalim deniz dibinde bir şatoda yaşamaktı. Geceleri battaniyemi başıma çektim mi, hoop denizin dibine kayardım. O delik deşik eski battaniyenin altın neler görürdüm, söylesem şaşarsın. Şatolar, deniz kızları, batık gemiler, hazineler, deniz yıldızları...(MS, 34).*”

Yetişkin davranışlarına yönelik iletilerden bir diğeri ise çocuğun ihtiyaçlarına cevap verebilmesi ve birey olarak görülmesi ve buna yönelik davranılmasıdır: “*O gün Sevda Teyze yalnız anneme değil, bana da kahve yaptı. Birden onu annemin diğer arkadaşlarından daha çok sevdiğimi düşündüm. Annemle konuşurken ara sıra gözlerini bana doğru kaydırıyordu. Sıkıldığımı anlamıştı. Kalkıp içeri gitti. Çok geçmeden dev bir kavanozla geri geldi. Kavanoz ağzına kadar incik boncuk doluydu. “Haliya boşalt dilediğin kadar oyna.” dedi (MS,56).*”

Saçlarını kestirmek istemeyen bir çocuk karakterin zorla saçını kesmek yerine sözel ikna yolu ile kararlarına saygı duyularak ve birey olarak değerlendirildiği bir başka iletide yer almaktadır: “*Cumhuriyet ilkokulunda birçok kızın saçını ben kestim. Hem de kısacık. Ama seninkini istediğin kadar keseceğim. Bak, bu dergide sevimli bir saç modeli var. Beğenirsen tıpkı onun gibi keserim. Yüzüne iyi gider (MS, 52).*”

Yetişkin karakterlerin öz yeterliği etkileyecek ve kendine güveni engelleyici tavırlarında ise çocuğun fikirlerine değer vermeyip, isteklerini dinlemedikleri, birey olma gerçeğini kabullenmedikleri ve geleneksel toplumsal bakış açısıyla yaklaştıkları görülmektedir: “*Bak, yavrum kuş olmayı aklından çıkar. Bu dönemde en geçerli iş futbolculuk. Bende akıl olsaydı kimseyi dinlemez futbolcu olurum. Ayağına bir lastik ayakkabı geçir, koştur dur topun peşinden. Ah, ne para var futbolda! (MS, 33).*” Hayal kurarak aklındakileri paylaşmak isteyen çocuk karakterin davranışlarının önemsenmediği ise “*Sakız, başından ilginç olaylar geçenleri için için kıskanır. Kendi uydurduğu komik olayları her anlatmaya kalktığında, “Sen fazla hayal kuruyorsun galiba ufaklık,” deyip geçerler (SGK, 92).*” şeklinde sunulmuştur.

Bazı yetişkin tavırları ise çocuğa üstenci bakış açısını ve bunun karşısında çocuk kahramanın kendisini yetersiz hissetmesini yansıtır: “*Söyle bakalım.” dedi tıpkı öğretmenimiz gibi. “dünyada en önemli şey nedir?...” Işık... anne...karne...okul...oyuncak ayım...yıldız savaşları...” Ben sayarken alaycı alaycı sırtıyordu. Utanmıştım. Başımı önüme eğdim. “Bilemeyeceğim işte,” dedim (PKNO,30).*” Çocukların karşısında kendisini dinleyecek yetişkinlere ihtiyacı olduğu iletisi ise “*...Çaldı çaldı, dinleyen çıkmayınca flütünü martılara doğru fırlatıp attı, ellerini yüzüne kapayıp hüngür hüngür ağladı (PKNO, 56).*” bir başka kendine güveni engelleyici tavır içinde yer alır.

4.Sonuç

Sevim Ak’a ait altı öykü kitabı incelendiğinde çocuk karakterlerin genelde öz yeterliklerinin olduğu görülmekle birlikte, öz yeterlik ve öz güveni düşük karakterlerin de olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında çocuğun kendini karakterlerle özdeşleştireceği düşünülmektedir.

İncelenen eserlerin bir kısmında ise öz yeterlik algısı gelişmiş karakterlerden birinin idealize olarak yansıtıldığı söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında idealize karakter ile çocuğun kendini özdeşleştirmesinin zor olacağı düşünülmektedir.

Yetişkin karakterlerin öz yeterliğe etkilerine bakıldığında ise daha ziyade sözel takdir, ikna yolunu kullandıkları ve çocuğa birey olduğunu hissettirecek şekilde bir yaklaşım içinde oldukları görülür.

Yetişkin karakterlerin öz yeterliği engelleyici tavırlarına bakıldığında ise; çocukların yetişkinlerin sözlerini dinlemeleri gerektiğini düşündükleri, onlara öğüt verdikleri, bireyselliklerine değer vermedikleri kimi zaman ise konuşmalarına değer vermeyerek alaycı bir tavırla yaklaştıkları hatta fiziksel ve ruhsal zorbalık uyguladıkları görülmektedir. Bu durumun da daha önce belirtildiği üzere geleneksel toplumsal bakış açısından kaynaklandığı düşünülmektedir.

İncelenen Dokümanlar

- Ak, S. (2003). Sakız kızın günleri. İstanbul: Can Çocuk.
 Ak, S. (2003). Pembe kuşa ne oldu?. İstanbul: Can Çocuk.
 Ak, S. (2003). Toto ve şemsiyesi. İstanbul: Can Çocuk.
 Ak, S. (2004). Mahalle sineması. İstanbul: Can Çocuk.
 Ak, S. (2005). Karşı pencere. İstanbul: Can Çocuk.
 Ak, S. (2006). Babamın gözleri kedi gözleri. İstanbul: Can Çocuk.

Kaynakça

- Akyüz, M. (2018). Çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından Muzaffer İzgü'nün çocuk romanlarındaki karakterler. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 6(15), 305-318.
- Arseven, A. (2016). Öz-yeterlilik: Bir kavram analizi. *Turkish Studies*, 11(19), 63-80.
- Baş, B. ve Ucuzsatar, N. (2020). Resimli çocuk kitaplarındaki hayvan karakterlerin geliştirilme yolları açısından incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(1), 336-353.
- Çer, E. (2017). Çocuk edebiyatında toplumsal cinsiyetsiz karakterler. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 389-408.
- Kansu, A. F. ve Hızlı Sayar, G. (2018). Öz yeterlik, yaşam anlamı ve yaşam bağlılığı kavramları üzerine bir araştırma. *Etkileşim*, 1(1), 78-89.
- Karatay, H., Destebaşı, F. ve Demirbaş, M. (2015). Çocuk edebiyatı ürünlerinin 6,7 ve 8. Sınıf öğrencilerinin karakter gelişimine etkileri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, II, 123-140.
- Kökçü, Y. (2021). *Çağdaş çocuk edebiyatı*. Şener Demirel ve Serdal Seven (Ed.), Çocuk kitaplarının biçim ve içerik özellikleri içinde (s. 71-86). Ankara: Pegem Akademi.
- Oğuzkan, A. F. (2021). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Anı Yayınları.
- Temizyürek, F., Şahbaz, N. M. ve Gürel, Z. (2016). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Uğurlu, S. B. (2013). Resimli çocuk kitaplarında hayvan karakter kullanımı. *Turkish Studies*, 8(4), 1381-1393.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, O. (2016). Kurgusal nitelikli çocuk kitapları ve karakter eğitimi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(3), 311-325.
- Yılmaz, O. (2016). Kurgusal nitelikli çocuk kitaplarında ayı karakterler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(2), 801-817.

TÜRK SİNEMASININ “ÖTEKİ” ÇOCUKLARI: ‘YUSUF İLE KENAN’**Dr. Öğr. Üyesi İkbâl BOZKURT AVCI**

Samsun Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-9604-7291

Özet

İnsan yaşamının en önemli evrelerinden biri olan çocukluk, biyolojik kategori olmanın ötesinde sosyo-kültürel bir inşa sürecinin ürünüdür. Çocuğa ve çocukluğa ilişkin tanımlamalar ve temsiller, birçok sanat dalında olduğu gibi sinemada da önemli bir yere sahiptir. Sinemanın ilk yıllarından itibaren çocuk karakterler, filmlerde çeşitli şekillerde temsil edilmektedir. Türk sinemasına bakıldığında çeşitli çocuk yıldızlarla özdeşleşen çocuk filmleri seyirci tarafından büyük ilgi görmüştür. Türk sinemasında, özellikle yerli yapımcılığın güçlendiği dönemlerde, pek çok farklı tür, alt tür ya da daha kısa dönemli furya görülmüştür. Ancak melodram türünün (ya da imgelem biçiminin) hemen hemen her dönemde baskın olduğu kabul görmektedir. Romantik aşkın ve ailenin yüceltildiği melodram anlatılarında çocuklar genellikle duyguların aşırılaştırılma aracı ya da kadın karakterin fedakarlığının, çektiği çilelerin bir taşıyıcısı olarak konumlandırılır. Bu çalışma, Türk sinemasının önemli yönetmenlerinden biri olan Ömer Kavur’un 1979 tarihinde yönettiği Yusuf ile Kenan adlı filmi, çocuk temsili açısından değerlendirmeyi amaçlamaktadır. 70’li yıllar Türkiye’sinin arka sokaklarından aktüel görüntüler de içeren film, dönemin ana akım sinemasından oldukça farklı durmaktadır. Film, kan davası nedeniyle babaları öldürüldüğü için yetim kalan iki çocuğun İstanbul’da hayatta kalma mücadelesini konu edinir. Film, hem iki çocuk karakteri merkeze alması bakımından hem de gerçekçi bir üslup kullanması bakımından amaçlı örneklem yöntemiyle seçilmiştir. Seçilen film temsil kuramları doğrultusunda ideolojik film eleştirisi ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, film eleştirisi, çocuk.

THE “OTHER” CHILDREN OF TURKISH CINEMA: YUSUF AND KENAN**Abstract**

Childhood, one of the most important stages of human life, is the product of a socio-cultural construction process beyond being a biological category. Definitions and representations of the child and childhood have an important place in cinema, as in many branches of art. From the early years of cinema, child characters have been represented in films in various ways. When we look at Turkish cinema, the rush of children's movies identified with various child stars has attracted great interest from the audience. Many different genres, sub-genres or shorter periods were seen in Turkish cinema, especially during the periods when domestic production was strengthened. However, it is accepted that the genre of melodrama (or the form of imagination) is dominant in almost every period. In melodrama narratives in which romantic love and family are glorified, children are generally positioned as a means of exaggerating feelings or as a carrier of the sacrifice and suffering of the female character. This study aims to evaluate the Yusuf and Kenan (1979 / Ömer Kavur), in terms of child representation. The film, which also includes actual images from the back streets of Turkey in the 70s, is quite different from the mainstream cinema of the period. The film is about the struggle for survival in Istanbul of two children who were orphaned because their father was killed due to a blood feud. The film was selected by purposive sampling method in terms of both centering two child characters and using a realistic style.

The selected film was evaluated with ideological film criticism in line with representation theories.

Keywords: Cinema, film criticism, child.

ÇOCUKLUKTA KÜLTÜREL MİRAS BİLİNCİNİN OLUŞMASINDA DENEYİMİN ROLÜ

Sevcan ALTUNDAL GÜL

Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Ana Bilim Dalı

Prof. Dr. Hümeysra BİROL

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Ana Bilim Dalı

Özet

Geçmişle bağ kurmanın en etkili yollarından biri onu anlamlandırmaya olanak sağlayacak biçimde deneyimlemektir. Geçmişle olan bağımızı temelde besleyen en güçlü kanallardan biri, kültürel değerler bütünüdür. Kültür ve kültürel öğeler bireysel ve toplumsal geçmişimizle bağ kurarak bugünümüzü anlamak ve yarınımızı kurmak için ihtiyaç duyduğumuz kaynaklardır. Geçmişin değerler dünyasını günümüze aktarabilmek ve ondan yararlanarak gelecekte var olmayı hedefleyen nitelikli nesiller yetiştirmek, farklı disiplinleri bu ortak ve anlamlı amaçta bir araya getirmiştir. Bireylerin çocukluk döneminden başlayarak bu bilinçle öğrenme alışkanlığı edinmesinin, toplumsal bilinç düzeyine önemli katkıları olacaktır. Kültürel miras alanları da çocukların geçmişi deneyimlemesine olanak sağlayan verimli öğrenme ortamlarıdır. Kültürel miras alanlarının deneyimlenme biçimi bazen bir kitap, dergi, film, atölye aracılığıyla olabildiği gibi bazen de bir alan gezisi ve müze ziyareti olabilmektedir. Kültürel öğelerin bireysel gelişimimizdeki önemi ve deneyim ile öğrenmenin bilişsel gelişimdeki etkisi üzerine odaklanan bu çalışma, çocukluk döneminde kültürel miras bilincinin oluşmasında deneyimin rolünü tartışmayı hedeflemektedir. Bu hedefle, öncelikle deneyimleyerek öğrenme yaklaşımı kuramsal çerçevede ele alınmakta, ardından kültürel miras alanlarında gerçekleştirilen deneyim odaklı çalışmalar ve bu çalışmaların çocuk algısına etkileri irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel miras, Çocuk deneyimi, Kültür olgusu

THE ROLE OF EXPERIENCE TO DEVELOP CULTURAL HERITAGE AWARENESS IN CHILDHOOD

Abstract

One of the most effective ways to connect with the past is to experience it in a way that allows it to make sense. One of the most powerful channels that feeds our bond with the past is the set of cultural values. Culture and cultural elements are the resources we need to understand our present and build our future by connecting with our individual and social past. Bringing to future the values of the past and raising qualified generations who aim to exist in the future by making use of it have brought different disciplines together for this common and meaningful purpose. The fact that if the individuals gain the learning habit with this awareness, starting from childhood, it will have significant contributions to the level of social consciousness. Cultural heritage sites are also helpful learning environments that allow children to experience the past. The way of experiencing cultural heritage sites can sometimes be through a book, journal, film, workshop, or sometimes it can be a field trip and museum visit. This study aims to discuss the role of experience in the construction of cultural heritage awareness in childhood.

With this aim, first of all, the learning by experience approach is discussed in the theoretical framework, then the experience-oriented studies carried out in the fields of cultural heritage and the effects of these studies on the perception of children are examined.

Keywords: Cultural heritage, Childhood experience, Cultural phenomenon in childhood

ANİMASYON FİLMLERDE VE ÇİZGİ DİZİLERDE ÜRETİLEN MEKANLARIN KURGUSAL MEKAN TASARIMI AÇISINDAN ANALİZİ

Çağrı YALÇIN

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü

ORCID: 0000-0002-8408-9190

Elif ÖZDOĞLAR

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü

ORCID: 0000-0002-9997-9487

ÖZET

Bu araştırmanın amacı yetişkinler tarafından da izlenen ancak hedef kitlesi yoğunlukla çocuk izleyiciler olan uzun metrajlı animasyon filmlerinin ve çizgi dizilerin kurgusal mekan tasarımı açısından incelenmesidir. Bu bağlamda literatür çalışması yapılmış, konu ile ilgili evrensel düzeyde üretim yapan stüdyolar baz alınarak rastlantısal olarak seçilen örnekler izlenerek genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çizgi eserlerin tasarımcılar tarafından ortaya konması yaklaşık yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. Görülmemiş teknolojisiyle başlangıçta her yaştan izleyici kitlesini hedef alan bu yapımlar sonrasında uzun müddet çocuklara hitap eden ürünler olmuşlardır. Yeni milenyumda gelindiğinde bu sanat dalı erken dönemler olduğu gibi hedef kitlesini genişletmiş olsa da için çoğunluğunu hala çocuklar oluşturmaktadır. 1960'larda önemli yapımlara imza atan Hannah&Barbera Stüdyolarının iki klasik yapımı olan Taş Devri (The Flintstones) ve Jetgiller (The Jetsons) çocuklara bilinmeyen geçmiş ve bilinmeyen geleceği zamansal olarak aktarmaya çalışır. Bu aktarımda klasik amerikan ailesine gönderme yaparak bir mekansal öge olan konutu ailenin yuvası olarak ifade eden eğitici bir yöne sahip olmuştur. Jetgiller dizisi üzerinden kurgulanan akıllı saatler, görüntülü konuşma sistemleri, sanal gazete okuma alanları, yürüyen bantlar, sanal aynalar, temizlik robotları o günün çocuklarının düşü, bugünün yetişkinlerinin ise çalışma alanları olmuştur. O gün kurgulanan düşsel pek çok nesne bugün mekansal bileşenlere ve endüstriyel ürün tasarımlarına evrilmiştir. Bu bağlamda yalnız somut çıktılar söz konusu değildir. Belçikalı çizer Peyo'nun Smurfs (Şirinler) yapımı köy kurgusu üzerinden çocuklara işbirliğinin önemini yansıtmaya çalışmıştır. Disney ise erken dönemde Kurbağa Prens, Külkedisi, Pamuk Prenses gibi Avrupa masallarını görselleştirmiş ve kurgusal mekanlarını üretmiştir. Şintoizm ve Japon kültürünün detaylarıyla bu masalları özdeşleştirerek mekansallaştıran bir diğer stüdyo da yönetmenler Hayao Miyazaki ve Isao Takahata'nın kurduğu Studio Ghibli olmuştur. Bu studio aynı zamanda uzak doğu mit ve efsanelerini de yorumlayarak genç kuşaklara aktarılmasını ve mekansal biçimlerinin ortaya konulmasını sağlamıştır. Stüdyo aynı felsefe ile özgün hikayeler de üretmiştir.

Yeni binyılın başından itibaren Disney ve Pixar Stüdyoları, Warner Bros ve Dream Works Stüdyoları gibi teknolojik ve tasarım tabanlı işbirliklerinden söz etmek mümkündür. Bu işbirlikleri orjinal hikayeleri konu edinerek çocukların tasarım dağarcığının geliştiren özgünleşmiş kurgusal mekanlar ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ürünlerin mekansal tasarım dili genişlemiş ve gelişmiş kurgular çocukların düş güçlerinin sınırlarını genişletmiştir. Bugün tasarımcılar tarafından hikayesi görselleştirilen mekanların ve tanımlanan endüstriyel tasarım nesnelerinin, çocukların belleklerinde yaratacağı farkındalık ve inovatif düşünceler, geleceğin tasarımcıları ve bilim insanları olacak bu çocukların problemlere geniş bir perspektif üzerinden çözüm getirmelerine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Mekanları, Animasyonları, Çizgi Diziler, Kurgusal Mekan

ANALYSIS OF SPACES PRODUCED IN ANIMATION MOVIES AND CARTOON SERIES IN TERMS OF FICTIONAL SPACE DESIGN

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the feature-length animation films and cartoon series, which are also watched by adults, but whose target audience is mostly children, in terms of fictional space design. In this context, a literature study was conducted, and a general evaluation was made by following the randomly selected samples based on the studios which produce at a universal level on the subject.

The creation of cartoons by designers has a history of nearly a century. These productions, which initially targeted audiences of all ages with their unprecedented technology, became products that appealed to children for a long time afterwards. By the new millennium, although this branch of art has expanded its target audience, as it was in the early periods, the majority of them are still children. In 1960s, The two classic productions of Hannah & Barbera Studios, which made important productions The Flintstones and The Jetsons, try to convey the unknown past and the unknown future to children temporally. In this transfer, it has an educational aspect that refers to the classical American family and expresses the house, which is a spatial element, as the home of the family. Smart watches, video talking systems, virtual newspaper reading areas, moving walkways, virtual mirrors, and cleaning robots produced on the Jetgiller series have been the dreams of children of that day, and the working areas of today's adults. Many imaginary objects fictioned that day have evolved into spatial components and industrial product designs today. In this context, there are not only tangible outputs. Belgian cartoonist Peyo's production of Smurfs (Smurfs) tried to reflect the importance of cooperation to children through the village fiction. On the other hand, Disney, visualized European fairy tales such as the Frog Prince, Cinderella and Snow White in the early period and produced their fictional spaces. Another studio that spatialized these fairy tales by identifying with the details of Shintoism and Japanese culture was Studio Ghibli, founded by directors Hayao Miyazaki and Isao Takahata. This studio has also interpreted the myths and legends of the Far East, transferring them to the next generations and revealing their spatial forms. The studio has also produced original stories with the same philosophy.

It is possible to talk about technological and design-based collaborations such as Disney and Pixar Studios, Warner Bros and Dream Works Studios since the beginning of the new millennium. These collaborations have led to the emergence of original fictional spaces that enable children to develop their design vocabulary by focusing on original stories. The spatial design language of the products has expanded and the advanced fictions have expanded the limits of children's imaginations.

The awareness and innovative thoughts that will be created in children's memories by the spaces whose stories are visualized by the designers of today and the industrial design objects defined by the designers will allow children to contribute the solutions to problems from a broad perspective as the designers and scientists of the future.

Keywords: Children Spaces, , Animations, Cartoon Series, Fictional Space

ÇOCUK KATILIM SÜRECİNE YÖNELİK UYGULAMALI ATÖLYELER

Filiz ACAR RIZA

Bursa Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Yüksek Lisans Programı

ORCID: 0000-0001-6127-9242

Prof. Dr. Gül SAYAN ATANUR

Bursa Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

ORCID: 0000-0001-7240-8839

ÖZET

Kentsel peyzaj alanlarının tasarımında çocuk katılımı; bireylerin alanla kurdukları bağ ve demokratik toplum gelişimi açısından oldukça önemlidir. Katılım çalışmalarının yürütülmesi ise yeterli zaman, bilgi birikimi ve yeterli sayıda katılımcı gerektirir. Ayrıca süreç içindeki toplantılar için gerekli ortam, maddi destek gibi ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte disiplinler arası bir çalışma olduğundan farklı meslek gruplarından yürütücülerin bir araya gelmesi, verimli bir katılım sağlanabilmesi için sürecin içerik ve takvimsel olarak planlanması gerekir. Bu gibi nedenlerle peyzaj alanlarında çocuk katılım örneklerinin istenilen sayılara ulaşamadığı görülmektedir.

Bu çalışmada çocuk katılımında etkin düzeyde katılımı sağlayacak temel aşamalar belirlemek ve bunlara uygun katılım yöntemlerini seçmek hedeflenmiştir. Bu bağlamda peyzaj alanlarının tasarımında gerçekleştirilebilecek çocuk katılım çalışmalarına öneriler sunmak ve temel kriterler belirlemek amacıyla uygulamalı çocuk katılım atölyeleri gerçekleştirilmiştir. Atölyeler Bursa Nilüfer ilçesinde yer alan Nesrin Fuat Bursalı İlkokulu'nun 2-G sınıf şubesinde okuyan toplam 33 çocuk ile tamamlanmıştır.

Katılım sürecinin ve katılım yöntemlerinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen üç ayrı atölye bütün olarak peyzaj tasarım sürecinin aşamalarından esinlenerek tasarlanmıştır. Mevcut bir alan üzerinde çalışmak yerine tüm katılım yöntemlerini deneyebilmek adına çevre algısı, temel tasarım ve modelleme konularında, birbirinden bağımsız fakat birbirini etkileyecek atölyeler planlanmıştır. Bu atölyeler; Atölye I-Duygu ve Davranış Haritası, Atölye II-Temel Tasarım & Mandala ve Atölye III-Doğal Materyaller ile Maket isimleriyle sıralı halde birer gün ara ile tamamlanmıştır.

Atölyelerin sonucunda katılım sürecinin tamamı ve atölyelerin aşamaları için katılım yöntemleri değerlendirilmiş, çocukların bu atölyeler hakkında yazılı ve sözlü görüşleri incelenmiştir. Bu sonuçlara dayanarak çocuk katılım sürecine dair öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Katılım, Peyzaj Tasarımı, Çocuk Atölyeleri

APPLIED WORKSHOPS FOR THE PROCESS OF CHILD PARTICIPATION

ABSTRACT

Child participation in the design of urban landscape areas is crucial in terms of the bonds individuals establish with the field and developing a democratic society. Participation studies need sufficient time, knowledge, and a sufficient number of participants. In addition, a place for meetings through the process and funding are required. Furthermore, since it is an interdisciplinary study, the process must be planned in terms of content and schedule-wise so that executives from different professions come together and ensure efficient participation. Due to the lack of these conditions, it is seen that the examples of child participation in landscape areas cannot reach the desired numbers.

In this context, applied child participation workshops were held in order to determine the fundamental stages that will ensure effective participation in child participation and choose the appropriate participation methods, to offer suggestions for the examples of child participation to be realized in the design of landscape areas and to determine the basic criteria. The workshops were completed with a total of 33 children studying in the 2-G class branch of Nesrin Fuat Bursalı Primary School in Bursa Nilüfer district.

Three separate workshops, which were held to examine the participation process and methods, were designed as a whole, inspired by the stages of the landscape design process. They were planned to be independent of each other but affect each other in terms of environmental perception, basic design and modeling in order to try all participation methods instead of working on an existing area. These workshops are; Workshop I-Emotion and Behavior Map, Workshop II-Basic Design & Mandala, and Workshop III-Natural Materials and Models were completed in sequential order with one day break.

At the end of the workshops, the participation methods were evaluated for the whole participation process and the stages of the workshops, and the written and verbal opinions of the children about these workshops were examined. Based on these results, suggestions were made regarding the child participation process.

Keywords: Child, Participation, Landscape Design, Children's Workshops

ÇOCUK VE MEKAN: BİYOFİLİK TASARIMA ÇOCUK ÖLÇEĞİNDEN BAKIŞ

Dr. Nihan ÜNAL

ORCID: 0000-0002-7996-0383

Dr. Öğr. Üyesi Esin SARIMAN ÖZEN

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-0553-117X

ÖZET

Günümüz sorularından biri olan doğadan uzak kalma haline mimarının sunduğu en etkili alternatif çözüm yöntemlerinden biri kelime anlamı doğa sevgisi olan Biyofilik Tasarım, gün geçtikçe yapıları çevrede daha çok tercih edilmeye başlanmıştır. Kişilerin doğa ihtiyacını karşılamayı ve doğadan edinebilecekleri katkıları sağlamayı amaçlayan bu tasarım yaklaşımı, birçok farklı alanda uygulanması sonucu, kullanıcılara fiziksel, psikolojik, fizyolojik ve ekonomik bağlamda fayda sağlamaktadır. Literatüre ilk olarak psikanalist Eric Fromm tarafından kazandırılan bu terim, 1984 yılında Edward O. Wilson tarafından biyofili hipotezinin ortaya konması ile tasarım dünyasında da kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada amaç biyofilik tasarımın kullanıcılara sağlayacağı katkıların çocuk ölçeğinde nasıl değerlendirilebileceğinin irdelenmesi ve gün geçtikçe kapalı alanlarda doğadan uzak bir şekilde daha çok vakit geçirmeye başlayan çocuklara ne gibi faydalar sağlayabileceğinin vurgulanmasıdır. Bu amaçla mimaride önemli bir yer edinen biyofilik tasarım irdelenecek, yapıları çevrede kişilere sunduğu katkılar farklı parametreler bağlamında açıklanacaktır. Bu katkılar yalnızca yetişkinlerle sınırlı kalmamaktadır. Biyofilik tasarımın çocuk ölçeğinde ne gibi faydalar sunduğu, çocukların doğa ile olan iletişimi göz önünde bulundurularak, doğada edinebilecekleri deneyimlerin yapıları çevrede biyofilik tasarım yardımı ile ne seviyede yansıtılabileceği ise çalışmanın bir başka odağıdır. Modern dünya koşulları sebebiyle doğadan uzak kalan yetişkinler ve özellikle çocuklar için bu tasarım yaklaşımının etkileri derinlemesine anlatılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Çocuklar İçin Biyofilik Tasarım, Çocuk ve Mekan, Biyofilik Tasarım ve Çocuk.

CHILD AND SPACE: A PREVIEW OF BIOPHILIC DESIGN FROM THE PERSPECTIVE OF THE CHILDREN

ABSTRACT

One of the most effective alternative ways of solving a to-day problem of getting away from the nature in today's world brings out with an approach in design called Biophilic Design, and this design approach is preferred in more and more built environments. Aiming to provide the benefits of the nature, and to meet the need for the nature of an individual, Biophilic Design can be applied to many fields and therefore provide physical, psychological, physiological and financial benefits. The first use of the term was by psychoanalyst Eric Fromm, was started to be used in design era after Edward O. Wilson comes up with the Biophilia Hypothesis. The aims of this study are to scrutinize the possible benefits of this design approach under the scope of the child individuals' perspective and to put emphasis on the possible benefits to children who are spending more and more time inside built environment and away from the nature.

For this reason, the contributions of this approach to the individuals in built environment will be explained in varied parameters, and possible benefits for children will be clarified. The effects of this design approach for adults and children who are kept away from nature will be detailed.

Keywords: Biophilic Design Approach for Children, Child and Space, Biophilic Design and Child.

GİRİŞ

Kelime kökeni doğa sevgisi anlamına gelen biyofilik tasarım 20. Yüzyılın sonlarına doğru tasarıma kazandırılmış bir akımdır. İnsanların ihtiyaç duyduğu doğa iletişimini onlara yapıyı çevrede taşıyan bu akım kişiler için birçok fayda sağlamaktadır. Bu çalışmada amaç biyofilik tasarımın çocuklara neler katabileceğini çocukların doğa algısını ele alarak vurgulamaktır. Çalışmada ‘Çocuk Mekanlarında Biyofilik Tasarım Yaklaşımının Faydaları’ başlıklı doktora tezinde yapılan alan çalışmasının verilerinden faydalanılmıştır. Dikkat çekilmek istenen sonuç, zamanlarının çoğunu yapıyı çevrede geçiren çocuklara bu mekanda biyofilik tasarımı sunarak onlara kazandırılacak deneyimler ve faydalardır.

Biyofilik Tasarım

İnsanlık tarihinin başlangıcından beri insanların en büyük öğretmeni ve ilham kaynağı olan doğa ile yadsınamaz bir bağı vardır. 21. yüzyılın yaşam koşulları ve getirdiği hayat tarzı sonucu kişilerin doğa olan iletişimi her gün azalmaktadır. Tasarım dünyasında doğadan kopuş sonucu bireylerde artış gösteren stres faktörüne sunulabilecek en etkili çözüm biyofilik tasarımdır. Kelime anlamı doğa sevgisi olan bu terim ilk olarak 1964 yılında psikanalist Erich Fromm’un ‘İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri’ başlıklı kitabında kullanılmıştır (Aktay, 2017). 1984 yılında ise Edward Osborn Wilson tarafından biyofili hipotezi ortaya atılmış ve 2005 yılında ise Stephen Kellert tarafından bir tasarım akımı olarak tasarım dünyasına kazandırılmıştır.

Her tasarım akımında olduğu gibi biyofilik tasarımın da kriterleri vardır. Bunlar; çevresel özellikleri doğal şekil ve biçimler, doğal örüntü ve süreçler, ışık ve mekan, mekan bazlı ilişkiler ve evrimsel insan-doğa ilişkileri olarak sıralanmaktadır. Tüm kriterlerin odağı yapıyı çevrede doğanın yansımalarını yaratarak kullanıcılara doğa deneyimi sunmaktır.

Tablo 1. Biyofilik Tasarım Kriterleri (Ünal & Özen, 2021; Ünal, Çocuk mekanlarında biyofilik tasarım yaklaşımının faydaları, 2021)		
Çevresel Özellikler	-Renk -Su -Bitkiler ve hayvanlar -Ateş	-Günüşiği -Doğal malzemeler -Manzara -Ekosistem
Doğal Şekil ve Biçimler	-Organik biçimler -Süsleme, desen, motif -Biyomimikri -Biyomorfoloji -Teknolojik ve yapay doğa	-Kabuk ve sarmallar -Düz çizgilere ve dik açılara direnen şekiller -Doğal elemanların takliti -Jeomorfoloji
Doğal Örüntü ve Süreçler	-Duyusal çeşitlilik -Bilgi zenginliği -Büyüme, değişim, yaşlanma -Geçiş mekanları -Oran-orantı -Bağlı seriler ve zincirler	-Dinamik denge ve gerilim -Parçaların bütünleştirilmesi -Sınırlı alanlar -Merkezi odak noktası -Fraktal elemanlar
Işık ve Mekân	-Doğal ışık -İç-dış mekân ışıkları -Filtreli ve dağılmış ışık -Işık ve gölge -Yansıyan ışık	-Sıcak ışık -Işık havuzları -Şekil ve biçim olarak ışık -Mekânsal çeşitlilik ve uyum
Mekan Bazlı İlişkiler	-Coğrafik bağ -Tarihsel bağ -Ekolojik bağ -Kültürel bağ -Coğrafi yönelme -Yapıyı tanımlayan coğrafi özellikler	-Yerel malzeme -Mekansızlıktan kaçınma -Mekânın ruhu -Kültür ve ekolojinin birleşimi -Çevre ekolojisi
Evrimsel İnsan-Doğa İlişkileri	-Umut ve sığınak -Düzen ve karmaşa -Değişim ve dönüşüm -Araştırma ve keşfetme	-Korku ve huzur -Merak ve cazibe -Bilgi ve bilişsellik -Güzellik ve çekicilik -Güvenlik ve koruma

Tablo 1’de kriterleri verilen biyofilik tasarım dört farklı ölçekte uygulanmaktadır. Bunlar; kentsel tasarım ölçeği, mimari ölçek, iç mimari ölçek ve endüstriyel tasarım ölçeğidir. Farklı ölçeklerde uygulanması sonucu kullanıcılarda psikoloji, fizyoloji, çevresel ve ekonomi bağlamlarında etki yaratmaktadır.

Bir mekanda kullanılacak olan doğa görselleri kişinin ruhsal durumunda ve psikolojisinde pozitif yönde etki göstermektedir (Berman, Jonides, & Kaplan, 2008). Kişilerin içinde bulunduğu ortamda biyofilik unsurların kullanımı yaşadıkları birçok psikolojik sıkıntıya destek sağlamaktadır. Yapılan bir araştırmada oluşturulan iki grup üzerinden biyofilik tasarımın psikolojik etkisi ölçülmüştür.

Çalışmada biyofilik unsur olarak seçilen eleman bir ağaç parçasıdır. Ağaç parçasına temas etmeyen gruptaki bireylerin temas edenlere oranla beyin aktivitelerinin düşük olduğu ve stres seviyelerinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Ikei, Song, & Miyazaki, 2016).

Biyofilik tasarımın fizyolojik etkileri araştırıldığında, konu üzerine yapılan çalışmaların birçoğunun hastanelerde gerçekleştiği görülmektedir. Bunun sebebi ise biyofilik tasarımın iyileştirme gücüdür (Mamatha, 2022). Kişilerin verimliliğinin ve çalışma performanslarının artışı sağlamak ise biyofilik tasarımın bir başka fizyolojik etkisidir (Sahu, 2021).

Çevresel etkileri ele alındığında biyofilik tasarımın çevreye ve yapılı çevrede doğadan yoksun kalan alanların sebep olduğu olumsuz etkilerin çözümüne birçok katkısı vardır. Biyofilik unsur olarak yapı cephelerinde ve çatılarında kullanılan yeşil bahçe ve yeşil çatı gibi yeşil yapı elemanları, izolasyona katkı sağlayarak enerji tüketimini azaltabilir ve kentleşme sonucu oluşan ısı adalarının etkilerini azaltabilir (Mamatha, 2022).

Psikolojik, fizyolojik ve çevresel etkilerinin yanı sıra, biyofilik tasarım ekonomi bağlamında da bireylere fayda sağlamaktadır. Amerika'da bir çok şubesi bulunan bir markette yapılan araştırmalara göre yapının mevcut tavanına eklenen bir tavan penceresi, pencerenin bulunduğu alanlardaki ürünlerin satış grafiklerinin yükseldiğini ortaya koymuştur (Browning, Garvic, & Ryan, 2014).

Çocuk & Doğa İlişkisi

Doğa bilinen tarihin başlangıcından bugüne kadar insanların en büyük yol göstericisi olmuştur. Halen doğadan esinlenerek tasarlanan ürünler insanların hayatını kolaylaştırmaya devam etmektedir. Yetişkinlerde olduğu gibi çocuklarda da doğa bu bağlamda büyük bir önem taşımaktadır. Çocukların yaratıcılığını, özgüvenini ve dünyaya bakışını geliştiren doğa, onlar için ulaşılması kolay olmalıdır ki geleceği şekillendirecek olan çocuklar yapılı çevrede dahi olsa doğadan maksimum düzeyde faydalanmaları sağlansın.

Bir eğitici olarak doğa ele alındığında, direkt gözlem, bilimsel araştırmalar, ruhsal uygulamalar ve deneyimler gibi yöntemlerle kişilere bilgi aktarmaktadır (Schauberger, 1999). Sunduğu sonsuz materyaller sayesinde doğa çocuklar için zengin bir sınıf oluşturmaktadır (Kesicioğlu & Alisinanoğlu, 2009). Öğretileri salt veri olarak kabul edilemeyecek olan doğa, özellikle çocukluk döneminde bireylerin yaşamlarına dâhil edildiği takdirde, bireylerin yaratıcı yönlerini besler, özgüvenlerini artırır ve doğa bilincini kuvvetlendirir. Mevsimlerin değişmesiyle farklı yüzlere bürünen doğa, insanlar üzerinde her şekilde etkili olmayı başarmaktadır.

Doğadan gittikçe uzaklaşan çocukların doğa bilinci, doğaya karşı ilgisi ve sevgisi de azalmaktadır. Bu nedenle doğa bilincinin temeli oluşturulamamakta ve çocuklar doğadan edinebilecekleri deneyimlerden mahrum kalmaktadırlar (Köşker N. , 2019). Çocuklar çevrelerini deneyimleyerek, gözlemleyerek, dokunarak ve sorarak öğrenmektedirler. Tüm bu öğrenme tekniklerini bir arada uyguladıkları takdirde öğrenme çok daha hızlı ve aktif bir hale gelmektedir (Ertenay & Erdoğan, 2009). Doğanın hayatın önemli bir bölümü olduğunu anlamaları için çocukların doğa ile erken yaşta tanışması büyük önem taşır (Köşker & Çalışandemir, 2015). Bu bilgiler ışığında çocuk-doğa ilişkisinin, çocuğun psikolojisine, fizyolojisine, geleceğine ve algısına sunduğu deneyim paha biçilemez bir değere sahiptir. Bu nedenle doğada günlük hayatın götürüleri sonucu yeterince vakit geçiremeyen çocuklar için, yapılı çevrede biyofilik tasarım akımı kriterlerine uygun tasarımlar sunmak onlar için büyük potansiyeller vadeder.

BİYOİLİK TASARIMA ÇOCUK ÖLÇEĞİNDEN BAKIŞ

Bu çalışmada MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsüne bağlı İç Mimarlık Doktora Programında yazılmış olan ‘Çocuk Mekanlarında Biyofilik Tasarım Yaklaşımının Faydaları’ başlıklı tez çalışmasının alan çalışması sonuçlarından faydalanılmıştır. Amaç çocukların doğa algısını ölçmüş olan bu tez çalışması ışığında biyofilik tasarımın çocuklara ne gibi faydalar sağlama potansiyeli olduğunu vurgulamaktır.

Doğadan uzak kalmanın sonucu olarak çocukların fiziksel aktivitelerinin azalması, obezite oranının artması, D vitamini eksikliği, dikkat bozukluğu ve hiperaktivite tanılarının artması gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Faber, Kuo , & Kuo , 2006). Doğa yoksunluğunun çocuklarda gözlemlenen bir başka sonucu ise doğadan uzak kalan çocukların doğaya karşı ilgisiz yaklaşımları ve doğaya karşı korku besledikleridir. Verilen örnekler ışığında, doktora tezinden üretilen bu çalışmada amaç öncelikle çocukların doğa algısını ölçmek ve bu ölçüm sonucu doğa ile ilişkilerini belirleyerek biyofilik tasarımın onlara ne gibi katkılar sunabileceğinin altını çizmektir.

Tamamlanan tez çalışmasında; çocukların doğa algısını ölçmek amacı ile Karabük şehri Safranbolu ilçesinde 141 çocuğun katılım sağladığı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada çocuklara yalnız ‘Doğa nedir?’ sorusu sorulmuş ve istedikleri materyallerle bu sorunun cevabını resmetmeleri istenmiştir. Yapılan resimler toplandıktan sonra içerik analizi yöntemi yardımı ile resimler kelimelerle nitelendirebilir bir hale getirilmiştir. Resimlerin içeriği canlı ve cansız unsurlar olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmıştır. Canlı unsurlar ana başlığı altında; bitkiler, hayvanlar ve insan başlıkları bulunurken, cansız unsurlar ana başlığı altında ise doğal ve beşeri unsurlar bulunmaktadır. Bitkiler, hayvanlar, insanlar ve doğal unsurlar +1 puan değerine sahip olup beşeri unsurlar -1 puan değerine sahiptir.

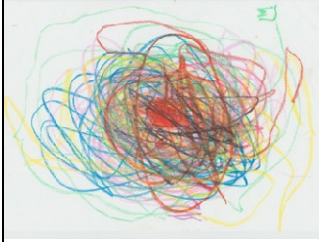
Resimler biri psikolog, biri psikiyatr ve biri de psikanaliz uzmanı olmak üzere alanında uzman üç kişiye gönderilmiştir. Uzmanların aralarındaki korelasyon ölçülmüş ve iç tutarlılıkları %70’in üzerinde olarak saptanmıştır. Hakemlerin değerlendirmeleri sonucu resimler aldıkları puan aralıklarına göre üç gruba bölünmüştür. Her grupta kaç öğrenci olduğu, sayı aralıkları ve bu aralığa giren çocukların yüzdesi Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Resimlerin hakemlerden aldığı puanlar

	Puanlar	Sayı	Yüzde	
1. Grup	-3	3	2,3	17 çocuk %13,2
	-1	3	2,3	
	0	4	3,1	
	1	2	1,6	
	2	5	3,9	
2. Grup	3	13	10,1	76 çocuk %58,9
	4	15	11,6	
	5	12	9,3	
	6	19	14,7	
	7	17	13,2	
3. Grup	8	8	6,2	36 çocuk %27,9
	9	19	14,7	
	10	5	3,9	
	11	3	2,3	
	12	1	0,8	
Toplam		129	100	

İçerik analizi sonucu anahtar kelimelerle uyum sağlamayan resimler tanımlanamayan resim olarak belirlenmiş ve çalışma dışı bırakılmıştır. Çalışma dışı bırakılan ve gruplara göre resim örnekleri aşağıda Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Gruplara ait resimler

Tanımlanamayan Resim	1.Gruba Ait Resim (parantez içinde başlık yanlarında Puanları belirtilebilir)	2. Gruba Ait Resim (x puan)	3. Gruba Ait Resim (x puan)
			

Yapılan alan çalışmasında, katılımcı çocukların yalnızca %27,9’u doğa algısı en yüksek olan gruba girmiştir. Bu sonuç çocukların doğada yeterince vakit geçirmediğini ve doğa ile iletişimlerinin zayıf olduğunu göstermektedir (Ünal & Özen, Biophilic Approach to Design for Children, 2021). Dolayısı ile çocukların doğadan edinebilecekleri deneyimleri faydaları kazanmaları mümkün gözükmemektedir (Ünal & Sarıman Özen, 2021).

SONUÇ

Yukarıda bahsedilen ‘Çocuk Mekanlarında Biyofilik Tasarım Yaklaşımın Faydaları’ başlıklı tez çalışması kapsamında ele alınan alan çalışmasının sonuçlarından da görüleceği üzere çocuklar doğayla iç içe bir şehirde yaşamalarına rağmen doğayı tanımamakta ve doğaya temas etmemektedirler. Çocukların doğanın faydalarından uzak kalmamalarını sağlamak ve yapılı çevrede biyofilik tasarım sayesinde bu deneyimleri edinebilmeleri için çocuk mekanlarında biyofilik tasarım tavsiye edilmektedir. Yapılı çevrede biyofilik tasarım uygulamaları sonucu oluşacak doğa algısı sayesinde çocukların çevreye olan ilgisini artırmak mümkündür. Kent ölçeğinde insanlarla doğa arasında bir köprü kuran biyofilik tasarım, bu döngünün çocuklara kazandırılması ile onların sosyal ve fiziksel gelişimine katkı sağlamakta ve geleceklerini olumlu yönde etkilemektedir.

Birçok araştırma çocukların doğada vakit geçirmesini desteklemektedir. Günümüz koşullarında, her iki ebeveynin çalışması sebebi ile çocukların yapılı çevrede daha çok vakit geçirdiği göz önüne alındığında, çocuk ve mekân arasında doğa iletişimini sağlamak üzerine daha çok çalışmaya ihtiyaç vardır.

Kaynakça

Aktay, A. (2017). Sosyal Sermaye Bağlamında Erich Fromm ve Sağlıklı Toplum. Akademik İncelemeler Dergisi , 155-172.

Berman, B., Jonides, J., & Kaplan, S. (2008). The cognitive benefits of interacting with nature. Psychological Science, 1207-1212.

Browning, B., Garvic, C., & Ryan, C. (2014). The economics of biophilia-why designing with nature in mind makes financial sense. The Economics of Biophilia: <https://www.terrapinbrightgreen.com/reports/the-economics-of-biophilia/> adresinden alındı

Ertenay, N., & Erdoğan, M. (2009). 22 adımda doğa eğitimi. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Faber, T., Kuo , A., & Kuo , F. E. (2006). Is contact with nature important for healthy child development? . Cambridge University Press, 124-140.

Ikei, H., Song, C., & Miyazaki, Y. (2016). Physiological effects of wood on humans: a review. Journal of Wood Science, 1-23.

Kesicioğlu, O. S., & Alisinanoğlu, F. (2009). Ebeveynlerin Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklarına (60-72 ay) Yaşattıkları Doğal Çevre Deneyimlerinin İncelenmesi. Electronic Journal of Social Sciences, 1-14.

Köşker, N. (2019). Okulöncesi Çocuklarında Doğa Algısı. Bolu Abant İzzet Uysal Üniversitesi, 294-308.

Köşker, N., & Çalışandemir, F. (2015). Child and nature. R. Efe, C. Bizzari, İ. Cürebal, & G. N. Nyusupova içinde, Environment and ecology at the beginning of 21st century (s. 326-336). Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.

Kuo, F. E., & Sullivan, W. C. (2001). Environment and crime in the inner city-does vegetation reduce crime? Environmental Behaviour, 343-367.

Mamatha, N. (2022). Health and Well-being in Built Environment-Biophilic Design. IJERT, 1-4.

Sahu, G. (2021). Impact of Biophilic Design on Health and Wellbeing. International Journal of Current Science Research and Review, 376-381.

Schauberger, V. (1999). Nature as Teacher. Dublin: Gill Books.

Ünal, N. (2021). Çocuk mekanlarında biyofilik tasarım yaklaşımının faydaları. (E. S. Özen, Dü.) İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Ünal, N., & Özen, E. S. (2021). Biophilic Approach to Design for Children. ICONARP, 943-965.

Ünal, N., & Özen, E. S. (2021). Biophilic Approach to Design for Children. ICONARP, 943-965.

ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARININDA OKUL PSİKOLOJİK DANIŞMANLARININ ROL VE GÖREV ALGILARINA YÖNELİK BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul TALU

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-3062-6130

ÖZET

Çocukların ruhsal ve fiziksel olarak korunması daha çok bakım verenleri tarafından karşılandığı için çocuklar, travmatik yaşantıya maruz kalma açısından diğer yaş gruplarına oranla çok daha savunmasız bir gruba oluşturmaktadırlar. Çocukluk çağı travmalarının, doğrudan ya da dolaylı olarak bireylerin yetişkinlik yaşamını da önemli derecede etkileyen sonuçlara yol açabileceği bilinmektedir. Bu bağlamda çocukluk çağı travmalarının okul ruh sağlığı hizmetleri kapsamında okular da görev yapan okul psikolojik danışmanları tarafından tanınması ve gerekli müdahale hizmetlerinde bulunulması önem arz etmektedir. Bu araştırmada Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapan okul psikolojik danışmanlarının, danışanlarında çocukluk çağı travmaları ile karşılaştıklarındaki rol ve görev algılarının neler olduğunun ortaya konulmasını amaçlanmıştır. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu, Türkiye'nin farklı illerinde (14 il) M.E.B'e bağlı liselerde görev yapan ve amaçlı örneklem yöntemi ile seçilmiş 32 okul psikolojik danışmandan oluşmuştur. Araştırmaya ilişkin veriler, araştırmacı tarafından hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu ile ilgili etik kurullardan gerekli yasal izinler alındıktan sonra bazı illerde yüz yüze bazı illerde ise elektronik posta (google form) yoluyla toplanmıştır. Araştırmanın temel bulgularıyla ilgili gerçekleştirilen içerik analizi sonucunda okul psikolojik danışmanlarının çocukluk çağı travmaları ile karşılaştıklarındaki uygulamalarla ilgili temel bir kategori oluşturulmuş olup bu temel kategoriye oluşturan dört alt tema (Tanılama- Önleme-Refere etme-Müdahale etme) ve bu temaları oluşturan kodlar belirlenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ışığında okul psikolojik danışmanlarının çocukluk çağı travmalarıyla karşılaştıklarındaki rol ve görevleri konusunda çeşitli bilgi eksikliklerinin olduğu tespit edilmiş olup, bu eksikliklerinin giderilmesi içinde bu tür vakalarla karşılaşan okul psikolojik danışmanlarının bir eylem planlarının olması, hizmet içi eğitimlerle desteklenmeleri ve konuyla ilgili süpervizyon desteği alabilecekleri kurum ve kişilere ilişkin çalışmaların yapılması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocukluk Çağı Travması, Okul Psikolojik Danışmanı, Refere Etme, Önleme, Müdahale

AN EXAMINATION ON THE ROLE AND TASK PERCEPTIONS OF SCHOOL PSYCHOLOGICAL COUNSELORS IN CHILDHOOD TRAUMA

ABSTRACT

Since the mental and physical protection of children is mostly covered by their caregivers, children constitute a much more vulnerable group than other age groups in terms of exposure to traumatic experiences. It is known that childhood traumas can lead to consequences that directly or indirectly affect the adult life of individuals. In this context, it is important to recognize childhood traumas by school psychological counselors working in schools within the scope of school mental health services and to provide necessary intervention services.

In this study, it is aimed to reveal the role and duty perceptions of school counselors working in schools affiliated to the Ministry of National Education when they encounter childhood traumas in their clients. The research was carried out using the phenomenology design, one of the qualitative research designs. The study group of the research consisted of 32 school counselors who worked in high schools affiliated to the Ministry of National Education in different provinces of Turkey (14 provinces) and were selected by purposive sampling method. The data related to the research were collected face-to-face in some provinces and via e-mail (google form) in some provinces, after obtaining the necessary legal permissions from the relevant ethical committees, with a semi-structured interview form prepared by the researcher. As a result of the content analysis carried out regarding the main findings of the research, a basic category was created about the practices of school counselors when they encountered childhood traumas, and four sub-themes (Diagnostic-Prevention-Reference-Intervention) and codes that formed these themes were determined. In the light of the findings obtained as a result of the research, it has been determined that there are various deficiencies in the roles and duties of school counselors when they encounter childhood traumas. It has been revealed that studies should be carried out on the institutions and individuals that they can receive.

Keywords: Childhood Trauma, School Counselor, Reference, Prevention, Intervention

NEED FOR QUALITY, EQUITABLE AND CONTEXT-BASED ON EARLY CHILDHOOD CARE AND PRE-PRIMARY EDUCATION: COUNSELLING IMPLICATIONS

Moruf Adebayo ABIDOGUN

Lagos State University of Education, College of Specialised and Professional Education

Department of Counselling Psychology

ORCID: 0000-0001-7958-6371

Malik Adekunle MUMUNI

Lagos State University of Education, College of Specialised and Professional Education

Department of Counselling Psychology

Abstract

The global challenge is changing, through the rapid growth in early childhood care and Pre-primary education, which shows that it quality affects children's development and learning. An early learning environment that offers children with possibilities to engage in developmentally suitable, stimulating, language-rich activities which can make amends for the risks for children from poor backgrounds by accomplishing their full developmental capability. It requires that young children to be provided care opportunities and experiences that lead to their all round development physical, mental, social and emotional and school readiness.

The benefits of quality, equitable and context-based extend to health and well-being, which helping instill healthy habits of eating and physical activity. It also help support children's outcomes later in life, including in labour market participation, reduction of poverty, increased intergenerational social mobility and social integration.

The study examined need for quality, equitable and context-based on early childhood care and pre-primary education. The discussions of the work emphasized what and how to ensure quality early childhood care and pre-primary education for all, its importance and suggesting approaches. The study explored the implication on how to increased access provisions of quality childhood care and pre-primary education. The findings recommended counselling technique and skills to work harmoniously with the teachers to realize the goals.

Keywords: Quality, Early Child Care, Pre-Primary Education and Counselling Implication

WHEN THE SCHOOLS AND CHILD PROTECTIVE SERVICES CAN BE DOUBLE-EDGED SWORD AGAINST PARENTS AND CHILDREN

Alaa Elqatary-Reelitz

Human Development and Family Studies, Iowa State University The United States

Abstract

This literature review aims to identify the behavioral difficulties of immigrant and African American children. Challenging behavior and stereotypes about race, color, and ethnicity are common phenomena within these demographics and may influence the perceptions and behaviors of the people working with children in daycares, head starts, and elementary schools (Hughes & Kwok, 2007). Some teachers have unconscious bias, while others are consciously racist and both may deliver harsher discipline and treatment to children based on these biases (İnan-Kaya & Rubie-Davies, 2022), which can have a severe impact on the classroom behaviors of children and on their wellbeing in general (Pyramid Model, 2018). Child Protective Services (CPS) has a negative reputation of showing bias against racial and ethnic groups including immigrants due to a lack of knowledge about American laws and codes of abuse in the states where they live (Luken et al., 2021). There are CPS employees who show bias by targeting immigrant families due to the stereotypes about their countries of origin. I hypothesize that the fear these families feel from the possibility of these biases and stereotypes leading to someone from the school system reporting child abuse against the parents of African American and immigrant children may lead to a communication gap between these parents and the school systems their children attend, and to permissive parenting practices which result in continued behavioral issues. We believe, to the best of our knowledge, this is the first literature review to hypothesize that the fears of the educational and social services system by African American and immigrant parents is resulting in the parents resorting to permissive parenting style, and thus perpetuating the behavioral issues. I recommend enhancing parent-child interactions by supporting parents with knowledge about children abuse and it's negative short and long-term outcomes on children's lives. Introducing immigrant's parents to the legal consequences of using any abusive practices against their children, can buffer exposing children to abusive parental practices as well as protecting families from being a part. Rebuilding a bridge of trust between parents and school employees is essential, by giving the teachers and the parents training on how to build among them a trusted relationship from both sides. Future work will focus on conducting a qualitative study to interview immigrants and African American parents to further investigate the causes for the communication gap with the schools as well as the permissive parenting style.

Highlights

- This study examines the impact of fears that arise from the poor relationships between the parents of African and immigrant children, Child Protective Services (CPS), and the school systems in the U.S.
- This study examines the family characteristics represented by the parenting styles and the resulting behavior of the children of immigrant and African American families.
- Permissive and uninvolved parenting styles have been positively correlated with behavior problems in children.

Introduction

The research on challenging behaviors in children has been of specific interest to researchers as it has a direct impact on children's present and future academic achievements and social skill outcomes. Children's challenging behavior in the classroom toward teachers and peers, as well as their poor academic success, has become one of the major educational challenges in the United States. Challenging behaviors of African Americans has become a stereotype for them (Wasserberg, 2014) which is inherited by school employees as well as the child protected services employee (CPS). This stereotype has caused a problem with connection and a gap between the schools, children, and caregivers.

Studies found strong connections between students who exhibit challenging behaviors and parents-children engagement (Burchinal et al., 1997). Children who experience less engagement with caregivers are more likely to exhibit these behaviors. Prior research with preschool and elementary school children showed that behavior problems in children are connected to permissive and uninvolved parenting styles (Christopher et al., 2012). In addition, witnessing or experiencing abuse/neglect has also been correlated with these behaviors (Burchinal et al., 1997).

With the increase of the immigrant population (illegal, legal and refugees) in the United States in the last decade, an extensive empirical study has been done on the mental health of immigrant children and the well-being of immigrant families. First-generation immigrant caregivers face a stereotype about corporal punishment toward their children (Renteln, 2010). One study indicated stereotypes of abuse/neglect and corporal punishment of immigrants and African American parents (Simons & Wurtele, 2010). These forms of parenting practices originate from their country-of-origin. Schools and CPS employees are aware of these practices, but they generalize these stereotypical views and inherit them in the system towards these two groups.

The literature covers related topics but there is a gap on one topic that we observed. Both African American and immigrant parents have a common problem of structural racism with schools and CPS over scrutinizing their children. Structural racism is the result of many factors like institutional practices and cultural representation (Welfare Information Gateway, n.d.). We hypothesize that caregivers in these two groups fear the schools and CPS, leading to two problems. The first problem is adopting a permissive parenting style in response to these fears, and their fears stem from the school's over-reporting claims of abuse. These fears result from the overenforcement of CPS targeting African Americans and immigrants due to employees inheriting stereotypical views of these two groups. This problem leads to a permissive parenting style and parents withholding punishment from their children. These permissive and submissive parenting practices are causing an imbalance in the parent-child relationship, resulting in children's behavioral difficulties. The second problem is a lack of communication and involvement with the schools and their teachers (Maríñez-Lora & Quintana, 2009). Child protection is the responsibility of everyone in the society; however, the phenomenon of over-reporting child abuse presents a problem in protecting the family autonomy (Taylor, 1997), especially if this phenomenon targets minorities due to stereotypical beliefs about them.

My interest in this topic stems from my own observations of the African, Arab, Middle Eastern and Muslim immigrant fear issue, which is shared with me in Facebook group discussions. Through these observations and an extensive literature review, I found similarities

between immigrants and African Americans experiencing the same phenomenon of CPS over enforcement towards these groups.

Our literature review aims to answer the following questions.

1. What are the reasons behind behavioral difficulties of African American and immigrant children in the United States?
2. Are the behavioral issues of these children associated with permissive parenting styles?
3. What is the reason behind many African American and immigrant parents adopting permissive parenting styles?
- 3a. Is the relationship between the parents of these children and the schools their children attend strained for any reason? What might be the cause of this strain?
- 3b. Is the relationship between the parents of these children and the United States government, Child Protective Services specifically, strained? What might be the cause of this strain?

The focus was on peer reviewed studies on children with challenging behaviors, African American children's challenging behavior, and immigrant children with challenging behaviors. We included studies from 1971 through 2022, that were prospective cohort studies and cross-sectional studies that investigated the association between parenting behavior, children's behavior, the school relationship, and the parent's fear of social services.

The Connection between Parents-Children Relationship and Children Behavior Outcomes

The positive and negative outcomes are a result of a parent-child relationship. Infant and early children's mental health is the ability of children to experience emotional regulations and expressions from a secured relationship in addition to exploring the environment and their surroundings (Lieberman & van Horn, 2013). A positive parent-child relationship is associated with children's positive outcomes for mental health, behavior, and academic achievement in school (López Turley et al., 2010).

The theory of Bronfenbrenner's ecological systems approaches explains the family connection to the children's development as it considers the family as the major source of children's development. The dynamic between parents and child is unique compared to the other humans' relationships and interactions. Parents may maximize their efforts to provide their children with welfare and basic needs that include socialization into the family in which parents teach their children social skills and self-regulation (Shiau, 1989). Children who give a hard time to those who have direct interaction with them and find it challenging because of their behaviors are considered children with challenging behaviors.

Identifying the reasons behind challenging behaviors and understanding their characteristics and meaning is crucial. Exhibiting challenging behaviors can impact negatively on children's academic outcomes as well as their interactions with teachers and peers (Bulotsky Shearer et al., 2020). Management difficulties and challenging behaviors of children vary with each child. Behaviors can include overactivity, inattention, relationships with siblings and peers, eating, toileting, disobedience, defiance, difficulty sitting still, high activity levels, and tantrums (Campbell, 1995). Some children have a few of these characteristics, and some have them all.

Students presenting with social, emotional, and behavioral difficulties (SEBD) represent a big concern for caregivers and schoolteachers, as these challenges have a direct impact on the children's outcomes academically and socially (Forlin & Cooper, 2013). Challenging behaviors of children often reflect the family dynamics. Challenging behaviors in children can be a result of children experiencing abuse/neglect or witnessing adult domestic violence (English et al., 2003).

Negative life events as well as parents with psychopathology history are reasons for children to be at risk of having emotional and behavioral challenges (OLSON et al., 1990). Early social-cognitive development is formed by children's understanding of interactions with others.

Negative parent-child relationships can cause a lack of social skills and behavioral challenges. The theory of mind and emotion development accounts for the discipline and parental style (Guajardo et al., 2009). Parenting plays a vital and important role in child development.

The Parenting Styles and its Impact on Children's Behaviors:

Infant mother attachment has a great impact on children. Children with insecure mother or caregiver attachment exhibit aggressive and inattentive behavior as well as social-adaptational problems in preschool and kindergarten (OLSON et al., 1990). Early forms of self-control and self-regulation are linked to caregivers' behaviors and their parenting style (Olson, Bates, & Bayles, 1990). There are four parenting styles in which Baumrind (1971) identifies how parents controlled their children's behavior. Parenting styles are classified as authoritarian, authoritative, permissive, and neglectful. The authoritarian parenting style is based on controlling, giving commands, and valued respect of authority and strict obedience. The authoritative parenting style is based on moderate control and using reasoning rather than punishment. The permissive parenting style is based on few limits and almost no consequences for poor decisions (Mauro & Harris, 2000).

The permissive parenting style (high warmth and low control) results in poor outcomes for children. Practicing this parenting style found a severe negative impact on children's wellbeing, both internalizing and externalizing. The negative internalizing outcomes can be anxiety, depression, withdrawn behavior, and somatic complaints. The externalizing outcomes are often behavioral, for example, school misconduct, poor social skills represented in poor relationship with peers and teachers, poor self-confidence, and poor self-understanding (Kuppens & Ceulemans, 2019). The uninvolved parenting style (low in warmth and control) is associated with internalizing and externalizing problems of negative children's behaviors like opposition, aggression, and hyperactivity (Mak et al., 2020). With the permissive and uninvolved parenting styles, parents have no control over the child's behavior.

Challenging Behaviors in African American and immigrant Children

Many empirical studies about children's challenging behavior have been done on two groups, which are African Americans and immigrants. Some African Americans and immigrants share the same socio-demographic, living in poor neighborhoods, having children with challenging behaviors, and child abuse practices (Espinosa et al., 2017). The similarities between these two groups are in the socioeconomic status of living in poor neighborhoods, and macrosystem cultural influences on their parental practices like corporal punishment and abuse (Espinosa et al., 2017).

The phenomenon of challenging behavior in African American and immigrant children is a result of many factors associated with a low socioeconomic status. Living in low-income urban areas is affecting the children's behaviors and their mental health outcomes (Hong et al., 2011). Neighborhoods determine access to resources, opportunities, and interactions that influence child development; socioeconomic status of neighborhoods as well as the timing of exposure also relates to children's academic achievement and their externalizing and internalizing behaviors. Neighborhoods in poverty have low quality of resources and mostly uneducated and unemployed residents which affect negatively on the short and long-term outcomes of children's academic achievement and behavior (Anderson et al., 2014).

Corporal punishment of immigrants to their children

It is not easy for immigrant caregivers or children to adapt to a new culture especially if this culture is totally different than their country of origin. The adaptation is made harder by not speaking the language of the host country, the lack of knowledge and sometimes the ignorance of the laws of their new homeland. In addition, some governmental employees including some CPS employees abuse their power and take advantage of the immigrants' ignorance of the American laws as well as the parent's fears from governmental employees and the language barrier and all can put the immigrant parents in risk of losing their children (Velazquez & Dettlaff, 2011). Some employees of the CPS terrorize the immigrants by overenforcement against them which may push many of the immigrants to be permissive with their children leading to a severe negative impact on children's behavior and their future outcomes. Many discipline practices of immigrant families might be considered abusive according to the abuse codes of the state where they live. The macrosystem is the cultural, race and ethnicity which influence the family structure and activities (Hong et al., 2011) like corporal punishment (CP). Some cultures have CP as a common parental practice. There are many different forms of CP like, slaps on the hand or leg, spanking on the buttocks, pinching, shaking, hitting on the buttocks with a belt or paddle, and slapping on the face, and many parents in some cultures are using some of these forms, and some others are using them all. CP has negative outcomes on children's behavior such as aggressive behavior, anger, lower academic achievement, and depression (Straus & Stewart, 1999). The physical punishment practices can be different from one person to another based on many factors, like the place of origin, socioeconomic status, and cultural orientation. The practice of physical punishment is usually inherited with the caregivers learning it from the way they had been raised (Fontes, 2017).

The relationship between schools and immigrants as well as African American caregivers

Race in the classroom has been shown to have an impact on teacher's evaluation and reporting of their students' behaviors, and in turn, affects the students; African American students, starting from kindergarten, are rated higher in exhibiting behavioral challenges than white students if the teacher is white, and rated lower if the teacher is black (Downey & Pribesh, 2004). In 2015 it was reported that 30 percent of the total enrolled students in public schools attended schools where the combined enrollment of minority students was at least 75 percent, 60 percent of Hispanic students and 58 percent of black students were enrolled in these schools, of the students with behavioral difficulties who got retention, suspension, and expulsion between 2013 to 2014 it is indicated that 13.7 percent were black and 4.5 percent were Hispanic (Brey, 2019). There is a gap between white and African American and immigrant student's academic achievements in reading and mathematics in primary education (Brey, 2019). Student and parent relationships with schools impact the academic outcomes of students, with racial minority students and parents less likely to have a positive relationship with the school (Hughes & Kwok, 2007). There is another gap in the communication between schoolteachers and parents due to personal and cultural beliefs, confusion, and powerlessness when misunderstandings during the interaction, which impacts student outcomes; miscommunication between parents and schoolteachers in certain incidents may make parents feel less power than teachers and later on it can make them fear to share their concerns about anything related to their children, resulting in silence between parents and schoolteachers (Lasky, 2000). There are socioeconomic and cultural effects on the relationship between immigrant and African American parents.

Despite the large number of African American students in the schools, the school board often lacks representation from these parents (Stewart et al., 1989).

These effects can lead to misinterpretation of a child's behavior and inappropriate responses by the school staff due to a lack of understanding of the cultural expectations and needs of the children. This lack of representation for these socioeconomic and cultural perspectives on school boards leads to school policies that do not take the expectations and needs of these individuals into account. School policy that is not generated using these diverse perspectives has a negative impact on the students and on the parent-teacher relationships. The power dynamic between school employees and the parents of these children often lead to a culture of silence where the parent defers to the expertise of the school employee without attempting to clarify the situation and can further exacerbate the issue of miscommunication and misunderstanding of cultural differences (Milne & Aurini, 2015).

Parents fears of community services to report suspected child abuse or neglect

Some parents have fears of community characteristics represented in schools and social services to report suspected child abuse or neglect resulting in the risk of losing their children. The parent's fears of school power are a result of the fact that most of the CPS reported cases of abuse/neglect are reported by schoolteachers (Cioè-Peña, 2021). These fears have led some parents/mothers to refuse to interact with educational, health and social services (Fong, 2019). The absence of teaching the immigrant parents about cultural differences reflects the gap which exists in the immigration system. Giving the power of reporting suspected child abuse to schoolteachers who are teaching and informing the children but not the parents about the child abuse practices is empowering the child against their parents as well as burning the bridges of trust between parents and the schools (Cioè-Peña, 2021). Some schoolteachers abusing their power of reporting parents for neglect/abuse when they are frustrated by parents who don't agree to place their child in special education services, or children with behavioral difficulties; schools use the threat of reporting parents to CPS to strong-arm parents into complying with the school's wishes or transferring their children to a new school (Klein and Preston, 2018). There needs to be a greater understanding of the damage caused by investigations and the higher rates at which parents of color are caught up in them; there have been multiple lawsuits cases against CPS type services in major cities for how CPS and schools' employees are abusing their power against parents (Klein and Preston, 2018).

Overenforcement of CPS towards immigrants and African Americans

Child protection from abuse/neglect became a focus in the United States in 1974, the reported cases in the same year were 60,000 cases. Through the years, the reported cases showed an extensive increase in 2016 to 4.1 million reported cases (Cioè-Peña, 2021).

A racial disparity in child protective actions has been observed and is being studied in the United States (Font et al., 2013, childwelfare.gov). For instance, in 2004 there were more African American children in foster care than any other demographic in 42 states (Dorch et al., 2010). These are not isolated phenomena, and they indicate that there is an overenforcement phenomena occurring with African Americans and immigrants in the United States (Dorch et al., 2010). It is estimated that 34.4% of American children experience CPS investigation, with a higher rate of African American children estimated by 53% (Kim et al., 2017). Overenforcement by CPS agencies may be caused in part by the financial benefit provided to CPS agencies by the government since they are paid \$85,000 for each child placed in foster care (Wolverton, 2017). However, another cause for overenforcement is the systemic racism and abuse of minorities in the United States (Font et al., 2013, childwelfare.gov).

If overenforcement is indeed occurring, then how can we trust CPS reports indicating that sexual abuse is twice as likely (20.7% vs. 10.4%) to occur, and emotional abuse is three times more likely (19.7% vs. 6.2%) to occur with immigrant children than with children born of U.S. born parents (Dettlaff et al., 2009)

Findings

All parents want their children to have the best behaviors and outcomes in their lives. Despite their best efforts some children of stable and supportive households have behavioral issues. Our hypothesis is that the community characteristics represented in schoolteachers and government employees may be causing mistrust and fear for the parents of African American and immigrant children which may lead to permissive parenting resulting in children's behavioral difficulties.

We believe some CPS and school employees are scrutinizing the children and their parental practices are a result of the stereotypical views of these two groups and their corporal punishment practices towards their children. We encourage employees to not generalize these thoughts and beliefs towards all individuals of these two groups as it is impacting the relationships between parents and schools, which has a direct impact on children's outcomes and their feelings of belonging. The study has shown that there are challenging behaviors in some African American and immigrant children, overrepresentation of these two groups in foster care and custody courts claims, and parental fears of dealing with educational, health and social services. Our hypothesis is that these parent's fears are leading to parents adopting a permissive parental style to cope with their fears of negative consequences of reaching out for help. We recommend further study to interview parents about their feeling's surroundings social services and how they affect their parenting style.

Recommendations

We have several recommendations. We recommend a required test about the United States laws and individual rights, so the immigrants understand their rights and they can build up a trust with the American governmental administrations. As well as, breaking the fears which they wrongly derive from the media or inherit as a stereotype of some governmental administrations.

We will start with the immigrants and the immigration processes as we believe that the policy for obtaining citizenship or residency in the United States is missing an important requirement to ensure the safety of the immigrants as they become a part of the social construct. Immigrants should be provided with information about their individual rights, children rights, and how to access governmental, community, social services, and other benefits such as health, education, and welfare

Historically, the immigration policies based on the global political climate, external relations, and humanitarian crises result in refugees seeking a safe place to survive and thrive. Congress customarily passes immigration legislation to fit these trends and the recent bundle of law changes were in 1986 (Oliverio, 2018). The recent humanitarian crises worldwide, which have happened in the last two decades up to today, have resulted in more immigration to the United States. Many of these immigrants are coming from different backgrounds with different beliefs. Especially those who are using corporal punishment with their children in their country of origin, need to be aware of the negative short and long-term impacts of corporal punishment on children as well as the legal consequences of that on parents.

We suggest presidential executive actions towards some immigration policies that are essential, such as creating policy that requires immigrants to be informed of healthy parental practices, social services, and their rights so no one can abuse their power by showing any kind of bias against them.

To obtain U.S. citizenship, it is required to have a moderate level of English proficiency, and to have another test about the American government and American history (*The Naturalization Interview and Test* | USCIS, n.d.). What is missing is education about the American cultural, children's rights, social services, human rights, and emergency services in the United States so parents and children will not be in risk of being apart from each other. In some European countries like the Netherlands, they test the language ability, and assess cultural knowledge of the new host society, history, and civics (McNamara & Shohamy, 2008), including children rights and legal consequences about children abuse. There are 400,000 of American families attending parenting classes, some are obligated to take it by a court order and others decided to take it to enhance their parenting practices (Dorch et al., 2010). We recommend that immigrants should be required taking these classes to buffer any abuse practices transferred with parents from their country of origin.

Our second recommendation is an intervention for the schoolteachers and CPS employees to help them break this stereotype about African Americans and immigrants.

Our third recommendation is to implement more rules which limit the bias that some teachers and employees of CPS have with children of color and immigrants.

Strong representation of African American and immigrant parents is essential on school boards in order to introduce the culture disparities and reduce the intensity of the discipline.

References

Anderson, S., Leventhal, T., & Dupéré, V. (2014). Exposure to neighborhood affluence and poverty in childhood and adolescence and academic achievement and behavior [Article]. *Applied Developmental Science*, 18(3), 123–138. <https://doi.org/10.1080/10888691.2014.924355>

Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4(1 PART 2), 1–103. <https://doi.org/10.1037/H0030372>

Brey, de. (2018). Status and trends in the education of racial and ethnic groups 2018.

Bulotsky Shearer, R. J., Bichay-Awadalla, K., Bailey, J., Futterer, J., & Qi, C. H. (2020). Teacher–Child interaction quality buffers negative associations between challenging behaviors in preschool classroom contexts and language and literacy skills [Article]. *Topics in Early Childhood Special Education*, 40(3), 159–171. <https://doi.org/10.1177/0271121420947155>

Burchinal, M. R., Campbell, F. A., Bryant, D. M., Wasik, B. H., & Ramey, C. T. (1997). Early intervention and mediating processes in cognitive performance of children of low-income African American families. *Child Development*, 68(5), 935–954. <https://doi.org/10.1111/J.1467-8624.1997.TB01972.X>

Campbell, S. B. (1995). Behavior problems in preschool children: A review of recent research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36(1), 113–149. <https://doi.org/10.1111/J.1469-7610.1995.TB01657.X>

Christopher, C., Saunders, R., Jacobvitz, D., Burton, R., & Hazen, N. (2012). Maternal empathy and changes in mothers' permissiveness as predictors of toddlers' early social competence with peers: A parenting intervention study [Article]. *Journal of Child and Family Studies*, 22(6), 769–778. <https://doi.org/10.1007/s10826-012-9631-z>

Cioè-Peña, M. (2021b). After the phone call: Culture, disability and the construction of a “bad” mother [Article]. *Journal of Latinos and Education*, 1–20. <https://doi.org/10.1080/15348431.2021.1917413>

Dettlaff, A. J., Earner, I., & Phillips, S. D. (2009). Latino children of immigrants in the child welfare system: Prevalence, characteristics, and risk [Article]. *Children and Youth Services Review*, 31(7), 775–783. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2009.02.004>

Dorch, E. L., Bathman, J., Foster, D., Ingels, L., Lee, C., Miramontes, C., & Youngblood, J. (2010). Social service availability & proximity and the over-representation of minority children in child welfare [Article]. *Journal of Health and Human Services Administration*, 33(3), 277–320.

Downey, D. B., & Pribesh, S. (2004). When race matters: Teacher’s evaluations of students’ classroom behaviour [Article]. *Sociology of Education*, 77(4), 267–282. <https://doi.org/10.1177/003804070407700401>

Espinosa, A., Ruglass, L. M., Dambreville, N., Shevorykin, A., Nicholson, R., & Sykes, K. M. (2017). Correlates of child abuse potential among African American and latina mothers: A developmental-ecological perspective [Article]. *Child Abuse & Neglect*, 70, 222–230. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.06.003>

Fong, K. (2019). Concealment and constraint: Child protective services fears and poor mothers’ institutional engagement [Article]. *Social Forces*, 97(4), 1785–1809.

Fontes, L. A. (2017). Immigrant families & corporal punishment: We want something better for our children. <https://www.researchgate.net/publication/317721832>

Forlin, C., & Cooper, P. (2013). Student behaviour and emotional challenges for teachers and parents in Hong Kong. *British Journal of Special Education*, 40(2), 58–64. <https://doi.org/10.1111/1467-8578.12022>

Guajardo, N. R., Snyder, G., & Petersen, R. (2009). Relationships among parenting practices, parental stress, child behaviour, and children’s social-cognitive development [Article]. *Infant and Child Development*, 18(4), 37–60. <https://doi.org/10.1002/icd.578>

Hong, J. S., Algood, C. L., Chiu, Y.-L., & Lee, S. A.-P. (2011). An ecological understanding of kinship foster care in the United States [Article]. *Journal of Child and Family Studies*, 20(6), 863–872. <https://doi.org/10.1007/s10826-011-9454-3>

Hughes, J., & Kwok, O. (2007). Influence of student-teacher and parent-teacher relationships on lower achieving readers’ engagement and achievement in the primary grades [Article]. *Journal of Educational Psychology*, 99(1), 39–51. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.99.1.39>

Kim, H., Wildeman, C., Jonson-Reid, M., & Drake, B. (2017). Lifetime prevalence of investigating child maltreatment among US children [Article]. *American Journal of Public Health* (1971), 107(2), 274–280. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2016.303545>

Kuppens, S., & Ceulemans, E. (2019). Parenting styles: A closer look at a well-known concept. *Journal of Child and Family Studies*, 28(1), 168–181. <https://doi.org/10.1007/S10826-018-1242-X/FIGURES/4>

Lasky, S. (2000). The cultural and emotional politics of teacher–parent interactions [Article]. *Teaching and Teacher Education*, 16(8), 843–860. [https://doi.org/10.1016/S0742-051X\(00\)00030-5](https://doi.org/10.1016/S0742-051X(00)00030-5)

Lieberman, A. F., & van Horn, P. (2013). Infants and young children in military families: A conceptual model for intervention. *Clinical Child and Family Psychology Review* 2013 16:3, 16(3), 282–293. <https://doi.org/10.1007/S10567-013-0140-4>

López Turley, R. N., Desmond, M., & Bruch, S. K. (2010). Unanticipated educational consequences of a positive parent-child relationship [Article]. *Journal of Marriage and Family*, 72(5), 1377–1390. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00771.x>

Luken, A., Nair, R., & Fix, R. L. (2021). On racial disparities in child abuse reports: Exploratory mapping the 2018 NCANDS [Article]. *Child Maltreatment*, 26(3), 267–281. <https://doi.org/10.1177/10775595211001926>

Maríñez-Lora, A. M., & Quintana, S. M. (2009). Low-income urban African American and Latino parents' school involvement: Testing a theoretical model [Article]. *School Mental Health*, 1(4), 212–228. <https://doi.org/10.1007/s12310-009-9015-8>

Mauro, C. F., & Harris, Y. R. (2000). The influence of maternal child-rearing attitudes and teaching behaviors on preschoolers' delay of gratification [Article]. *The Journal of Genetic Psychology*, 161(3), 292–306. <https://doi.org/10.1080/00221320009596712>

McNamara, T., & Shohamy, E. (2008). Language tests and human rights [Article]. *International Journal of Applied Linguistics*, 18(1), 89–95. <https://doi.org/10.1111/j.1473-4192.2008.00191.x>

Milne, E., & Aurini, J. (2015). Schools, cultural mobility, and social reproduction: The case of progressive discipline [Article]. *Canadian Journal of Sociology*, 40(1), 51–74. <https://doi.org/10.29173/cjs20891>

Oliverio, M. T. (2018). The role of the executive in rulemaking [Article]. *Administrative Law Review*, 70(3), 715–743.

Olson, S. L., Bates, J. E., & Bayles, K. (1990). Early antecedents of childhood impulsivity: The role of Parent-Child Interaction, Cognitive Competence, and Temperament [Article]. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 18(3), 317–334. <https://doi.org/10.1007/BF00916568>

Simons, D. A., & Wurtele, S. K. (2010). Relationships between parents' use of corporal punishment and their children's endorsement of spanking and hitting other children. *Child Abuse & Neglect*, 34(9), 639–646. <https://doi.org/10.1016/J.CHIABU.2010.01.012>

Straus, M. A., & Stewart, J. H. (1999). Corporal punishment by American parents: National data on prevalence, chronicity, severity, and duration, in relation to child and family characteristics [Article]. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 2(2), 55–70. <https://doi.org/10.1023/A:1021891529770>

Taylor, T. (1997). The cultural defense and its irrelevancy in child protection law. *Boston College Third World Law Journal*, 17. <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/bctw17&id=337&div=16&collection=journals>

Wasserberg, M. J. (2014). Stereotype threat effects on African American children in an urban elementary school [Article]. *The Journal of Experimental Education*, 82(4), 502–517. <https://doi.org/10.1080/00220973.2013.876224>

Child Welfare Information Gateway. (2021). Child welfare practice to address racial disproportionality and disparity. Retrieved May 5, 2022, from https://www.childwelfare.gov/pubpdfs/racial_disproportionality.pdf

Wolverton, J. (2017). HELP! Government kidnapped my child! Child protective services has morphed from an agency that prevents the physical abuse of children to one that takes children on politically correct pretexts for federal money [Article]. *The New American* (Belmont, Mass.), 33(20), 17.

DEZAVANTAJLI GRUPLARDAN OLAN ENGELLİ ÇOCUKLARA YÖNELİK İHMAL VE İSTİSMAR: BİR LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Doçent Dr. Azime ARISOY

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-7136-558X

ÖZET

Çalışmanın amacı; literatürde engelli çocukların ihmal ve istismarıyla ilgili yapılan çalışmalara dayanarak konuyla ilgili çıkarımlarda bulunmaktır.

Çocuğun ihmal ve istismarı, mağdurların yaşamları boyunca sağlık ve yaşam kalitelerini olumsuz yönde etkileyen önemli bir sosyal sorundur. Çocuklar, ihmal ve istismara karşı en savunması gruplardır ve onların güvenli bir ortamda büyüme hakları vardır. Çocuklara yönelik uygulanan fiziksel, duygusal, cinsel istismar ve ihmal; çocuğun fiziksel, ruhsal ve sosyal bakımdan sağlıklı bir birey olarak gelişmesini olumsuz etkilemektedir. Literatürde yer alan çalışmalar; çocuğun tanıdığı kişiler tarafından, aile üyeleri tarafından veya bakım kurumlarındaki personel tarafından istismarı olasılığının yüksek olduğuna dikkat çekilmektedirler. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda; özellikle çocuklara yönelik cinsel istismarın, çoğunlukla yabancı biri tarafından değil, çocuğun tanıdığı biri tarafından yapıldığına vurgu yapılmaktadır. Çocuğun istismar riskini artıran faktörler üzerine yapılan araştırmaların çoğu, ebeveyn ihmaline odaklanmaktadır. Söz konusu araştırmalar; çocuğun yaşadığı ortam ve ailesiyle ilgili bazı özelliklerin ihmal ve istismar edilme riskini arttırdığına dikkat çekmektedir. Bu risk faktörleri; çocuğun bakım kurumları tarafından bakılması, ihmalkâr ebeveyn sahip olması, psikolojik rahatsızlığı olan aile bireylerle yaşaması, madde bağımlısı bireylerle yaşaması, ailesinin düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip olması, ailesinde şiddet ve iletişim sorunlarının yaşanması, engelli olmasıdır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda dikkat çeken önemli tespitlerden biri de; engelli çocukların engelli olmayan çocuklara kıyasla cinsel istismara uğrama riskleri daha yüksek olduğudur. Araştırmacıların engelli çocukların istismarına ilişkin yaygınlık tahminleri %25 ile %83 arasında değişmektedir. Engelli çocukların ihmal ve istismarıyla ilgili yapılan araştırmalarda; engelli çocukların, sağlıklı çocuklara kıyasla vekil bir bakıcı tarafından cinsel istismara uğrama olasılığının çok daha yüksek olduğuna dikkat çekilmektedir. Özellikle yatılı okullara giden engelli çocukların cinsel istismara uğrama olasılığı daha da yüksek olduğuna vurgu yapılmaktadır. Çocuk istismarı ve ihmaliyle mücadelede; etkili bir şekilde tespit, değerlendirme, takip etme, tedavi etme ve önleme çabaları önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Engelli, İhmal ve İstismar, Dezavantajlı Grup

NEGLIGENCE AND ABUSE OF CHILDREN WITH DISABILITIES FROM DISADVANTAGED GROUPS: A LITERATURE RESEARCH

SUMMARY

The aim of this study is to make inferences on the subject based on the studies on the neglect and abuse of children with disabilities in the literature. Child neglect and abuse is an important social problem that negatively affects the health and quality of life of victims throughout their lives. Children are the most vulnerable group against neglect and abuse, and they have the right to grow up in a safe environment. Physical, emotional, sexual abuse and neglect of children; It negatively affects the development of the child as a healthy individual in terms of physical, mental and social aspects.

Studies in the literature; it is pointed out that there is a high probability of abuse of the child by people he knows, by family members or by staff in care institutions. In studies on the subject; In particular, it is emphasized that sexual abuse against children is mostly perpetrated by someone the child knows, not by a stranger. Most research on factors that increase a child's risk of abuse focuses on parental neglect. The said researches; draws attention to the fact that some features related to the environment in which the child lives and his family increase the risk of neglect and abuse. These risk factors are; the child being cared for by care institutions, having negligent parents, living with family members with psychological disorders, living with substance addicts, having a low socio-economic level of the family, experiencing violence and communication problems in the family, and being disabled. One of the important findings in the studies on the subject is; Children with disabilities are at higher risk of sexual abuse than children without disabilities. Researchers' estimates of the prevalence of abuse of children with disabilities range from 25% to 83%. In researches on neglect and abuse of children with disabilities; It is noted that children with disabilities are much more likely to be sexually abused by a surrogate caregiver than healthy children. It is emphasized that children with disabilities who attend boarding schools are more likely to be sexually abused. In the fight against child abuse and neglect; Efforts to identify, evaluate, monitor, treat and prevent effectively are important.

Keywords: Child, Disabled, Neglect and Abuse, Disadvantaged Group

A REPRESENTATION OF THE CHILD AS THE HEALER: PRIMROSE**Öğr. Gör. Dr. Suzan DENİZ**

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-5963-5719

Abstract

An archetypal child is defined, in Jungian terms, as an infant who is in need of maternal care initially, along with paternal care. The fact that the child is open to the effects of the outer world proves that he/she is in close connection with other personality archetypes. Qualities such as being feeble, naïve, innocent, joyful, and hopeful, among other qualities are the features embodying the child archetype. Literature features many archetypal children who harbour these qualities; however, contemporary fiction attempts to introduce representations of an unlikely feature to the archetypal child. Suzanne Collins's trilogy *The Hunger Games* presents a robust female protagonist, Katniss Everdeen, who embarks on a journey to change the present social and political climate. While Katniss embodies a strong female teenager, her sister Primrose Everdeen can be seen, quite like her mother, a healer child as she recognizes several kinds of plants and how they can be used for healing. In a precarious environment where health system is problematic, this healing ability adds a new dimension of the child archetype and extends the limits of the original Jungian archetype. The child can no longer be seen with the limitations of naivety, but the ability to heal oneself and the others extends a certain level of autonomy to the child character. The aim of this study is to discuss the extended feature of healing as an addendum to the classical features of the child archetype in reference to Primrose Everdeen.

Keywords: Child archetype, *The Hunger Games*, Primrose, Healer

Introduction

The collective unconscious of humanity has created certain images of persons from all backgrounds of life. Carl Gustav Jung discussed the ontology of archetypes which reside in the collective unconscious of the humanity. This argument has led to several studies to be carried out in domains of literature, culture, sociology, and politics primarily, among other disciplines of humanities. Such archetypal representations beckon a mythology of the character; suggesting its roots, proposing the possible original persons, and how this archetype can be found in various characters in different myths, legends, stories, novels, and fairy tales.

Of these, “the child motif represents not only something that existed in the distant past but also something that exists now” (Jung, 1980, p.162), referring to the continuity of the archetype. Although Jung referred to the child as a motif, the different behavioural patterns, agency, and characteristic features suggest that child characters that reflect the archetypal child may harbour its qualities.

Emerged from the discipline of psychoanalysis, the child archetype can also be observed successfully and in abundance in works of fiction. These children can be acting on different behavioural patterns and show their characteristic traits according to the generally accepted approach of their eras; nevertheless, they maintained the core features of the archetype. One of the most classical images of the archetype can be seen in several visual representations of baby Jesus with Mary, who reflect the traditional bond between the mother and the child.

Other cultures also reflected the same bond through visual and written examples. It can be said that the child maintained its core and rooted features through the ages, only to assume different additional traits depending on the several cultural and socio-political norms of the era.

In contemporary fiction, child characters have assumed a greater autonomy than his/her predecessors. Once seen as feeble and complementary characters who were mostly exempted from the foreground, the child assumed, or sometimes was attributed, a certain sense of autonomy and therefore a larger role. One of the most distinct child representations in literature was introduced by the Romantic tradition, which saw the child as a state that a person could immerse himself in nature and therefore find his true self. Purity and innocence were among the basic characteristics of this child. Children were not yet contaminated by the urban society and could reflect the true manifestations of the soul. Yet these characteristics were open to a transformation as the child began to be raised in the urbanized areas, which Romantics thought to be corrupted. Instead, nature proposed a chance to maintain the therapeutic effect for the child.

Contemporary child is often described to be a more alert person. In a complex, multicultural, and cosmopolitan urban background, it is difficult to place the child in the same innocence as Romantics did. Seth Lerer (2008) proposed that “[c]ontemporary children live in the communities of false belief and mistrust. They learn that other people lie. They learn, too, that their own beliefs may not be shared by others” (p. 307). A more alert and self-conscious child, who is highly observant of his surrounding, is now the subject of literary works. Instead of being a mere member, a complementary detail in the environment, the child hero is appraised in literary works.

A Representation of the Child as the Healer

Contemporary literature has also been evaluated in terms of recent concepts such as tolerance, grief, and trauma, among other concepts which point out to the politics of interpersonal relations. The child, as expressed before, is an active character in such relations and is subjected to evaluation and analysis in the aforementioned subjects.

“Literary texts and their fictional worlds allow for nuanced engagements with the subject of trauma, which is often personalized and contextualized, fictionalized and historicized, as well as psychologized and metaphorized at the same time.” (Schönfelder, 2014, p. 29)

As expressed by Schönfelder, events related to trauma, which is a condition appearing often as a result of a serious personal or social undesirable event, are transformed into events in fictional works. In Primrose Everdeen’s case, the trauma in *The Hunger Games* [*Açlık Oyunları*] stems from a civil war that occurred over 75 years ago, whose effects are still effective on people of Panem both physically and psychologically. The abject precarity Primrose and her family has to live in described by Collins as a survival situation: starvation and lack of any source of energy are primary conditions that feed the traumatic event on people. Physical conditions certainly have an effect on the psychology of people. However, this civil war originated trauma in the community also directs people to find ways to adapt to living conditions, and children also show autonomy to adapt as well:

“In early childhood children begin to define themselves in relation to others. It is the time when children take on role models and develop expectations about how they view others and how others view them. Just as children choose cartoon or story-book characters as heroes, they select a personal role. They can define themselves as helper, explorer, survivor, avenger, or victim.” (Jackson, 1997, p.68)

In the case of *The Hunger Games* trilogy, Primrose Everdeen displays qualities of a survivor of traumatic situations through trying to heal not only people but also animals around her.

When Katniss Everdeen, the main protagonist of the series, finds a kitten on the street and actually intends to kill and eat her out of precarious hunger situations, her sister Prim opposes this: “Prim begged so much that I let [the cat] stay. But things went fine. The kitten, cleared out of parasites by my mother, turned out to be a mice catcher by birth. He even caught rats sometimes.”¹ (Collins, 2008, p. 10)

As part of a community, children of District 12 in Panem have to contribute to the family economy from early ages: some work in the family business, some work in the designated profession of the district, as miners. Prim, just as her mother, has adopted, or rather inherited, qualities of healing through the use of pharmaceutical substances:

“My mother’s family was from a merchant family who served Peace Guards and sometimes to customers from the Seam. They run a pharmacy in a pleasant area of our district. As nearly nobody had the money to afford a doctor, pharmacies were the sole places where we could be healed. How my father met my mother happened when my father went on hunting and gathered therapeutic herbs and sold these to my mother’s family.” (Collins, 2008, pp.15-16)

As it can be understood, both parents in the Everdeen family are knowledgeable about the use of therapeutic herbs and other substances. Although Katniss is also taught by her father about several species of plants and their features while they are hunting, Primrose displays a more professional stance about their systematic use, which is a resemblance to her mother. Her healing properties bring about a certain sense of compassion to Prim since healing provided well-being of all living things. Katniss narrates about Prim saying: “Aside from the fact that the forest scaring her, whenever I threw an arrow to an animal, her eyes would be filled with tears and claimed that she would heal the animal if we got to the house on time.” (Collins, 2008, p. 45).

Although their mother is a pharmacist by profession, she cannot overcome the trauma of her husband’s loss in the mine explosion, and therefore, Prim assumes the role of a complete healer in the family. In addition to Prim managing to heal and make people and animals live, she also provides supplementary substances which is an extended form of caring for and healing others. The goat brought home by Katniss is again healed and brought up by Prim. She later milks the goat and makes cheese out of this, revealing her knowledge about the chemical process, use of certain bacteria to turn milk into cheese. This is also significant since goat milk products are more nutritious than other animals’ milk. Katniss finds a piece of goat’s cheese made by Prim on the table and puts it in her coatpocket on the Reaping day, which is a sign of care and attempt to serve as a healing material for Katniss.

The next book in the trilogy, *Catching Fire* [*Ateşi Yakalamak*], reveals Prim’s healing properties mature, and she also finds opportunity to work with her mother, who has survived her traumas, and help her community. Both have turned their house in the Village of Victors into a kind of infirmary to help people of District 12. Their most significant patient becomes Gale, who falls victim to the brutal disciplinary power of the Capitol, and is flogged by the commander of Peace Guards. Prim brings dried healing herbs, tincture, and small vials brought from the pharmacy and helps her mother heal Gale after he was flogged. She also prepares another mixture as the wounds are excessive (Collins, 2009, p. 134). Katniss is also hurt during this brutal punishment and Prim attends to her wounds as well. In fact, it can be seen that children with such healing properties function as a metaphoric recovery and immunization against the brutality of the Capitol. The ruling district acts as a disciplinary force which does not care for the human life, whereas healing children and their use of therapeutic materials help close the wounds and scars, also attempt to save from death.

¹ All the references taken from Suzanne Collins’s *Hunger Games* trilogy are translated by me since the books which were analysed were Turkish translations.

Apart from healing, but also as part of the healing process, use of sedatives is also exemplified in the series: both Prim and her mother prepare a morphine-like syrum and help Gale sleep while he is healing. In order to help a patient to endure pain during recovery, which is one of the stages of the healing process, Prim mixes necessary herbs, dried and fresh, in the right amounts. Her knowledge is significant and is a referent to her skill, since even mixing the wrong amount would harm the patient.

Prim is also creative in terms of use of several substances. "Snow coat" is a mixture that Prim mixes snow with herbs and essences. She heals the scars on Gale's back (Collins, 2009, p. 148). Through the knowledge passed on to her and with the help of experimentation, Prim manages to come up with a healing substance of her own creation.

The trilogy reveals Prim's coming-of-age through her serving as a healer. Since her childhood, Prim has been able to attend to physical wounds and scars on people's bodies. Her knowledge and professional approach has now turned her skillful enough to recognize the traces of a past biological war, which left hereditary marks on several people in District 13. In *Mockingjay* [*Alaycı Kuş*], Primrose receives training to be a medic. She witnesses the effects of biological warfare on people's and particularly children's bodies: "Prim silently pointed to the scars of illness on people's bodies and children whose body forms were slightly mishapen. The traces of the epidemic were clear." (Collins, 2010, p.72) Katniss here points out to the traces of biological agents used in the civil war. It can be seen that Primrose, though she may never witnessed it, was able to understand their effects.

The last rebellion against Capitol in the novel takes place in the ruling city which was protected from the effects of the civil war, and whose residents were equally protected. However, as rebels from other districts took over the city, adults and children of the Capitol were hurt, wounded, or killed. Nonetheless, medics of District 13, including Prim, arrived at the scene in order to help these people. It is understood that Prim is mature enough to acknowledge people's fragile conditions even though they were enemies once. Her healing properties do not only address her family or people of her district, but everyone else, since curing and healing are universal properties. Nevertheless, this act of sympathy and tolerance becomes the moment of death for Prim and other adult and adolescent medics like her. A hovercraft distributes several parachutes to the children in the Capitol, who are gathered there in order to be chosen for a final games of Hunger Games, but they turn out to be bombs. Just as Prim and other medics arrive at the scene to help the wounded, they are also killed by a second wave of bombs (Collins, 2010, pp. 394-5). This turns out to be another traumatic event for Katniss Everdeen, since witnessing the death of Prim, who is a healer, and being unable to save her from death by any means, would be a trauma she would find hard to heal for long years. Katniss acknowledges her trauma and shows signs of self-healing when Buttercup, the cat Prim healed, comes back to her house.

Conclusion

Healing is a quality which began to take place in works of fiction as part of children's characters. This is a quality that is universal for the person who professes it. As it was exemplified, Primrose professes this property for children and adults from all classes and backgrounds, crystallizing the universality of this feature. Because of this, healing can be a feature that is considered to be a part of the universal child archetype. Although Primrose Everdeen is a distinct character as a healer child, similar, and more protagonistic child characters can be observed. For instance, Suzanne Collins's previous fantasy fiction series *The Underground Chronicles* can be given as an example.

The protagonist of the book, Gregor embarks on a journey save the fate of an underground human race as well as other species; he also assumes the role of the healer as he is the one to carry the bag of several therapeutic potions and none of the other children know how to use them. Another and a more adolescent character, Kathy H., in Kazuo Ishiguro's *Never Let Me Go* works as a carer for other organ donors in the community. To conclude, it is prospective to analyse these child and adolescent characters in terms of healing, which would be a definitive characteristic of the contemporary child character, or form a foundation for the future character traits.

Works Cited

- Collins, S. (2008). *Açlık Oyunları*. İstanbul: Doğan Egmont.
- Collins, S. (2009). *Ateşi Yakalamak*. İstanbul: Doğan Egmont.
- Collins, S. (2010). *Alaycı Kuş*. İstanbul: Doğan Egmont.
- Jackson, B. R. (1997). Creating a Climate For Healing in a Violent Society. *Young Children* Vol. 52, No. 7, 68-70.
- Jung, C. G. (1980). The Archetypes and the Collective Unconscious. In H. Read, M. Fordham, G. Adler, & W. McGuire, *The Collected Works of C. G. Jung* (pp. 1-385). New York: Pantheon.
- Lerer, S. (2008). *Children's Literature: A Reader's History, From Aesop to Harry Potter*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Schönfelder, C. (2014). *Wounds and Words*. Wetzlar: Germany.

9-12 YAŞ ARASI SİĞİNMACI ÇOCUKLARIN RESİMLERİNDE BARİŞ ALGISI

Kübra ÇAKMAK

Ankara Üniversitesi Kelam Anabilim Dalı

ORCID: 0000-0002-7094-6921

Doç. Dr. Mualla YILDIZ

Ankara Üniversitesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı

ORCID: 0000-0003-2544-062X

Özet

Bu araştırmada geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların resim yoluyla barış algısı incelenmiştir. Çalışma materyalini, Hatay Yayladağı ilçesindeki mülteci kampında yaşayan ve ilkokula devam eden, 9-12 yaş aralığındaki çocukların resimleri oluşturmaktadır. Araştırmada ders esnasında çocuklara çizdirilen barış temalı resimler kullanılmıştır. Resimleri değerlendirilen çocuklar ve aileleri savaş nedeniyle Türkiye'ye göç etmişlerdir. Elde edilen veriler, içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, çocukların resimlerinde barış algısını temsilen, bayrak, asker, güneş, kalp, el ele tutuşan insanlar, bulut, çiçek, gökkuşağı, hayvanlar gibi figürler ve sloganlar bulunmaktadır. Küçük yaşta çocukların resimlerinde, barış ile alakalı bayrak ve asker gibi somut öğeler içermekte iken, yaşça büyük olan çocukların resimlerinde kalp ve ele ele tutuşan insanlar gibi daha soyut figürler ve slogan tarzı ifadeler gözlemlenmiştir. Az sayıda çocuğun çizimlerinde savaş ve barış gibi zıt temaların illüstrasyonu gözlemlenmiştir. Çocukların çizimlerinde Türk askerine yönelik sevgi ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sığınmacı çocuklar, Çocuk resimleri, Barış

PEACE PERCEPTION IN 9-12 YEAR OLD REFUGEE CHILDREN DRAWINGS

Abstract

In this current research, it is aimed to identify the perception of peace in Syrian refugee children. The research materials are drawings of randomly chosen 23 refugee children attending primary school aged between 9-12 years old and living in a refugee camp located in Hatay, Yayladağı. In this research, peace themed pictures drawn during the lesson were used and analysed. These children and their families moved to Turkey in consequence of war. The data obtained were analysed by the content analysis technique. At the end of the research, to represent the peace perception in childrens' drawings, figures like; flag, soldier, sun, heart, people holding hands, clouds, flowers, rainbow, animals and slogans were used. In younger kids' drawings, concrete figures like flag and soldiers were used, while in older kids' drawings, more abstract figures like heart and holding hands and slogans were used to represent peace perception. In few childrens' drawings, opposite terms like war and peace were illustrated together. Sympathy to Turkish soldiers stood out in childrens' drawings.

Keywords: Refugee children, Childrens drawings, Peace

ÇOCUKLARIN TÜKETİM DAVRANIŞLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Öğretim Üyesi Munise Tuba AKTAŞ

Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ORCID: 0000-0003-1541-4639

ÖZET

Çocukların tüketim davranışları son yıllarda çeşitli sosyal ve beşeri alanların ilgi odağı olmuştur. Bu durum ailenin satın alma tercih ve yönelimlerini etkilemede çocuğun önemine bağlanabilir. Ayrıca modernleşme süreciyle birlikte çocuğa yönelik harcamaların aile bütçesindeki payı giderek artmaktadır. Aile gelirinden çocuğun ihtiyaç ve isteklerine yönelen kalemlerin oransal büyüklüğü çocuğun ailenin finansal kararlarındaki rolünü gözler önüne sermektedir. Bu noktadan hareketle çalışmanın temel amacı, çocukların tüketim harcamalarına ilişkin tercihlerini ortaya koymaktır. Bu kapsamda bir ilköğretim okulundaki son sınıf öğrencilerine açık uçlu sorular yöneltilmiş, vermiş oldukları yanıtlara dayalı olarak tüketim harcama bileşenleri ortaya koyulmuştur. Nitel araştırma bulgularına dayalı olarak öğrencilerin gereksiz, sağlıksız ürünler yerine bilinçli tüketime yöneldikleri ve temel ihtiyaçlara öncelik verdikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Tüketim, Nitel Araştırma

AN EVALUATION ON CHILDREN'S CONSUMPTION BEHAVIOUR

ABSTRACT

Children's consumption behaviors have been the focus of attention in various social and human areas in recent years. This may be attributed to the importance of the child in influencing the family's shopping preferences and tendencies. Moreover, with the modernization process, the share of expenditures for children in the family budget is increasing. The proportional size of the items oriented to the needs and wishes of the child from the family income reveals the role of the child in the financial decisions of the family. From this point of view, the main purpose of the study is to reveal the preferences of children regarding consumption expenditures. In this context, open-ended questions were asked to senior students in a primary school and consumption expenditure components were revealed based on their answers. Based on the findings of qualitative research, it was determined that the students tended towards conscious consumption rather than unnecessary and unhealthy products and gave priority to basic needs.

Keywords: Children, Consumption, Qualitative Research

AZƏRBAYCAN MİLLİ UŞAQ ƏDƏBİYYATININ YARANMASINDA SEYİD ƏZİM ŞİRVANININ ROLU

Əliyeva Xoşbəxt Təyyan qızı

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, baş müəllim

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Hüseynova Pəri Sultan qızı, dossent

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Xülasə

XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında milli maarifçiliyimizin inkişafında əsaslı rol oynayan Seyid Əzim Şirvani 1835-ci il iyul ayının 9-da Şamaxıda ruhani ailəsində anadan olmuşdu. Seyid Əzim Şirvani 1856-cı ildə ali ruhani təhsil almaq məqsədilə əvvəl İraqa, Nəcəf və Bağdada, sonra isə Suriyanın Şam şəhərinə səyahət edir. Gənc şair İraqda oxuyarkən dünyəvi elmlərlə də böyük maraq göstərirdi. 1858-ci ildə Seyid Əzim yenidən Şərq ölkələrinə səyahət edir. Misir, Suriya. Məkkə, Mədinədə bir çox alim və şairlərlə görüşür. Şair səyahət zamanı Şərq xalqlarının məişəti adət-ənənəsi, tarixi ilə maraqlanır və onun dünyagörüşünə güclü təsir göstərir. Şair Şərq xalqlarının cəhalətindən, savadsızlığından, haqsızlığından xilas etməyin əsas yolu elm və maarif olduğunu qeyd edir. Xalqın inkişafı yeni üsulda məktəblərin açılmasında görür. 1869-cu ildə Seyid Əzim Şamaxı məktəbində Azərbaycan dili və şəriət müəllimi işləmiş və ömrünün sonuna qədər orada müəllimlik etmişdi. Köhnə mollaxanadan fərqli olaraq o, bu məktəbdə uşaqlara dini elmlə yanaşı, Azərbaycan və fars dillərini latim edir, tarix, coğrafiya hesab və başqa fənlərdən məlumat verirdi. Şirvani ədəbiyyatımızın öyrənilməsinə, Azərbaycan dilinin inkişafına görə yeri gəldikcə öz şeirlərini oxumuş, şagirdlərə N.Gəncəvi. Sədi Şirazi, Hafiz, M.Füzuli kimi şairlərin əsərləri ilə tanış etmişdi. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycanın görkəmli şairi M.Ə.Sabir məşhur yazıçı və pedaqoq Sultan Məcid Qənizadə və bir ox başqa yazıçılar məhz onun məktəbində oxumuşlar.

Seyid Əzim Şirvani 1878-ci ildə "Rəbiul əftal" (Uşaqların baharı) dərsliyini tərtib etmişdir. Bu dərslik Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında çox önəmli bir hadisə idi. İlk uşaq dərsliyində şairin təmsili, öyüd və satirik əsərləri verilmişdi.

Açar sözlər: Şirvani, uşaq ədəbiyyatı, Şərq, təhsil, maarifçi, nəsihətlər

SEYYID AZIM SHIRVANI'S ROLE IN THE CREATION OF OUR AZERBAIJANI NATIONAL CHILDREN'S LITERATURE

ABSTRACT

Seyyid Azim Shirvani, who played a fundamental role in the development of our national enlightenment in the 19th century Azerbaijani literature, was born on July 9, 1835 in Shamakhi in a spiritual family. In 1856, Seyyid Azim Shirvani first traveled to Iraq, Najaf and Baghdad, and then to Sham, Syria, in order to receive higher spiritual education. While studying in Iraq, the young poet showed great interest in secular sciences. In 1858, Seyyid Azim traveled to Eastern countries again. Egypt, Syria. He meets many scholars and poets in Mecca and Medina. During the journey, the poet is interested in the customs and history of Eastern peoples, and it has a strong influence on his worldview. The poet notes that science and education are the main way to save people of the East from ignorance, illiteracy and injustice. The development of the people is seen in the opening of schools in a new way. In 1869, he worked as a teacher of Azerbaijani language and sharia at Seyyid Azim Shamakhi school and taught there until the end of his life.

In contrast to the old mollakhana, in this school, in addition to religion, he taught the children Azerbaijani and Persian languages, history, geography, arithmetic and other subjects. Shirvani read his poems as needed for the study of our literature and the development of the Azerbaijani language, N. Ganjavi to the students. He introduced him to the works of poets such as Sadi Shirazi, Hafiz, and M. Fuzuli. It is no coincidence that the outstanding poet of Azerbaijan M.A. Sabir, the famous writer and educator Sultan Majid Ganizade and many other writers studied at his school. Seyyed Azim Shirvani compiled the textbook "Rabiul Aftal" (Children's spring) in 1878. This textbook was a very important event in Azerbaijani children's literature. In the first children's textbook, the poet's representation, reminder and satirical works were given.

Keywords: Shirvani, children's literature, East, education, educator, advice

XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında milli maarifçiliyimizin inkişafında əsaslı rol oynayan Seyid Əzim Şirvani 1835-ci il iyul ayının 9-da Şamaxıda ruhani ailəsində anadan olmuşdur. Seyid Əzim hələ uşaq ikən Şamaxının tainmış şəxslərindən olan atası Seyid Məhəmməd vəfat etmişdir. Ona görə də o, ana babası molla Hüseynin himayəsində yaşamışdır. Babasından ərəb və fars dillərini öyrənən Seyid Əzim sonra Şamaxıya qayıdır və burada mədrəsədə oxuyub orta ruhani təhsilini tamamlayır. Seyid Əzim Şirvani 1856-cı ildə ali ruhani təhsil almaq məqsədilə əvvəl İraqa, Nəcəf və Bağdada, sonra isə Suriyanın Şam şəhərinə səyahət edir. Gənc şair İraqda oxuyarkən dünyəvi elmlərə də böyük maraq göstərirdi. Şair səyahət zamanı Şərq xalqlarının məişəti adət-ənənəsi, tarixi ilə maraqlanır və onun dünyagörüşünə güclü təsir göstərir. Şair Şərq xalqlarını cəhalətdən, savadsızlıqdan xilas etməyin əsas yolunun elm və maarif olduğunu qeyd edir. Şamaxıya qayıtdıqdan sonra 1869-cu ildə orada yeni üsul üzrə məktəb açaraq ömrünün axırına qədər burada müəllimlik etmişdir. Köhnə mollaxanalardan fərqli olaraq o, bu məktəbdə uşaqlara dini elmlərlə yanaşı, Azərbaycan və fars dillərini təlim edir, tarix, coğrafiya, hesab və s. fənlərdən ibtidai məlumat da verirdi. Təsədüfi deyil ki, Azərbaycanın görkəmli şairi Mirzə Ələkbər Sabir, məşhur yazıçı və pedaqoq Sultan Məcid Qənizadə və bir sıra başqa yazıçılar məhz onun məktəbində oxumuşlar.

Zəngin ədəbi yaradıcılığa malik olan Seyid Əzim Şirvaninin bədii irsi biri azərbaycanca, digəri isə farsca olan iki böyük külliyyatdan ibarətdir. Şairin əsərləri içərisində müxtəlif Şərq mənbələrindən etdiyi tərcümələr, Sədi Şirazi, Hafiz və Məhəmməd Füzuli şeirlərinə yazdığı nəzirələr də vardır. Seyid Əzim Şirvani 1879-cu ildə Tiflisə gedərkən Nizami Gəncəvinin qəbrini ziyarət edir. Qəbrin pis vəziyyətdə olduğuna təəssüflənərək yazmışdır.

Ey Şeyx Nizami, ey nizamı dağılan,

Ey Gəncədə izzü ehtişamı dağılan.

Olmuşmu səninlə mən kimi aləmdə

Beyti, evi, məktəbi, kəlamı dağılan? 6.5 s.

Seyid Əzim Şirvani yaradıcılığının ikinci mərhələsi onun maarifçi və tənqidi-satirik şeirlərilə başlayır ki, artıq bu zamandan etibarən onun yaradıcılığında realizm üstünlük təşkil edir. 1875-ci ildə Azərbaycanın ilk qəzeti Həsənbəy Zərdabinin "Əkinçi" qəzetinin nəşrini sevinclə qarşılayan Seyid Əzim şeirlərinin bir qismi bu qəzetdə çap etdirmişdir. 1877-ci ildə "Əkinçi" qəzeti bağlandıqdan sonra "Ziya", "Ziyayi-Qafqaziyyə" qəzetləri ilə əməkdaşlıq etmişdir. Onun realist şeir yaradıcılığı sahəsinə keçməsinə "Əkinçi" qəzetinin mühüm rolu olmuşdur. Çünki, məhz "Əkinçi"-nin təsiri ilə şair günün bir çox zəruri məsələləri ilə maraqlanmış, müasir həyatın tələblərinə uyğun şeirlər yazaraq nəşr etdirmişdir. Maarifçi şair üçün "Əkinçi" xalqa müraciət yeri idi. O, xalqı qəflət və cəhalət yuxusundan oyanmağa çağırır, Həsən bəy Zərdabinin xeyirxah, maarifçi təşəbbüslərini alqışlayır, onu bilikli bir müəllim və xeyirxah bir insan kimi qiymətləndirirdi. Seyid Əzim Şirvani "Əkinçi"-də çap etdirdiyi şeirlərlə müasirlərini bu qəzeti oxumağa və ona kömək etməyə çağırırdı:

Bəs “Əkinçi” cəlalımızdır bizim,
Nasehi xoşməqalımızdır bizim.
Səy edək, ey guruhi-niksifat,
Etməsin ta bizim "Əkinçi" vəfat. 4.31 s.

Seyid Əzim istedadı və zəhməti sayəsində Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının əsasını qoymuş, ömrünü milli məktəblərdə dərs və oxu kitabları yaratmaq işinə həsr etmişdir. S.Ə.Şirvani uşaq ədəbiyyatının spesifikasiyasına bələd olub və orijinal uşaq əsərləri yaratdığına görə milli uşaq ədəbiyyatımızın banisi hesab edilir.

1830-1858-ci illər arasında Şuşa, Nuxa, Bakı, Gəncə, Naxçıvan və Şamaxı şəhərlərində yeni tipli məktəblər açılırdı. Bu məktəblərdə Azərbaycan, ərəb, fars və rus dilləri öyrədilirdi. 1869-1870-ci illərdə Seyid Əzim Şamaxıda yeni üsulla "Məclis" adlı məktəb açmışdı. Seyid Əzimin bu məktəbində köhnə mollaxanalardan fərqli olaraq, şagirdlərə Azərbaycan, rus, fars dilləri öyrədilir və müasir elmlərdən ibtidai məlumat verilir. Zaqafqaziya tədris dairəsi Seyid Əzim Şirvaninin maarif sahəsindəki xidmətlərini nəzərə alaraq, 1886-cı ildə onu gümüş medalla təltif etmişdi.

Seyid Əzim Şirvani 1878-ci ildə “Rəbiül-ətfal” dərsliyini tərtib etmiş, bu da Azərbaycanın maarifçilik tarixində önəmli hadisəyə çevrilmişdir. Dərslik ana dilində yazılaraq 25 fəsildən ibarət idi. Milli uşaq ədəbiyyatının tarixi “Rəbiül-ətfal” ilə başlayır. Onun ikinci dərsliyi isə “Tacül-kütub” dur. Şair bu dərsliyi rus çarı III Aleksandrın tacqoyma mərasimi günü tamamladığına görə “Tacül-kütub” adlandırmışdır. Bu dərslik əsasən nəsr ilə yazılmış kiçik hekayələrdən ibarətdir. Seyid Əzimin “Rəbiül-ətfal” dərsliyinə ədəbin hekayə, təmsil, öyüd və satirik əsərləri, Nizami, Füzuli, İ.A.Krlov əsərlərindən tərcümələr daxil edilmişdir. “Rəbiül-ətfal” müəllifin sağlığında nəşr olunmasa da, müəllim və ziyahılar arasında əlyazması şəklində geniş yayılmışdır. “Rəbiül-ətfal” dərsliyinə daxil olan əsərlərə aiddir: “Kitabın yazılma səbəbi”, “Peyğəmbərin tərfi”, “Dillərin müxtəlifliyinin səbəbi”, “Oğluma nəsihət”, “Bir ərəbin Müaviyəyə qonaq olması”, “Həccac ilə dərvişin söhbəti”, “Alimin zalım padşaha cavabı”, “Nuşirəvanın ova getməsi”, “Cahil ata ilə alim oğlun hekayəsi”, “Xoruz və çaqqalın hekayəsi”, “Səfeh qazı”, “Çobanın hekayəsi”, “Ayı və siçanın hekayəsi”, “Aslan və qarışqanın əhvalatı”, “Qarı və oğru”, “İskəndərin vəsiyyəti”, “Dilənçi və xəsis” oğluma “Xitab” – İskəndər dövründə iki həkim “Xəlifə və Bəhlul”. Musa peyğəmbər və yoxsul “Süleyman və qarğa”, “İtlə pişiyin söhbəti”, “Aslan və iki öküz”, “Misir şahzadələri”, “Dəvə ilə uzunqulağın yol getməsi”. “Həmədan hakimi”, “Fəqir və zalım” “Molla və çobanın əhvalatı” və s. daxil edilmişdi. “Rəbiül-ətfal”ın məcməsinə S.Ə.Şirvani kitabın yazılma səbəbini belə ifadə etmişdi. “Bu səbəbdən xoşxəlaqlı, mən çox hekayələri qələmə aldım. Çünki qabiliyyətsiz adamlar görüb mən də özümü qəsdən cahil kimi göstərdim. Əgər fani zamanə sənə uyğun olmasa, sən özünü zamanəyə uyğunlaşdır. Görsən ki, xalq divanə olub, sən də özünü ağıllı yox, divanə kimi göstər. Bu xoş məsəldir ki, palaza bürün, elnən sürün. İstər türk olsun, istər zənci, xalq ilə həmin xasiyyətdə ol. Nadana mərifətdən danışma, onda o, səni dəli hesab edər. Alim nadandan qaçdı ki, nadan da alimdən qaçar. Cahildə kamillik zövqü olmadığından ağıllı admada nə olduğunu anlamaz. Ağıllı o adamdır ki, gecə-gündüz xalqa uyğun rəftar edir.” 6 s. 8.

Seyid Əzim Şirvani kitabında “Oğluma nəsihət”-də deyir: “Ey oğul alimlərin haqqını gözlə, elm əhlinə həmişə hörmət elə! Demə ki, bu, kafər, o, müsəlmandır. Hər kimin elmi varsa, o insandır. Böyük Allah elmsiz adam haqqında dedi: “Avam həmişə zillət yoldadır”. Seyid Əzim Şirvani həmçinin demişdir:

Demirəm rus, ya müsəlman ol.
Hər nə olsan get, əhli-ürfan ol.
Demirəm sünnü ol və ya şiə,
Tək hədəf olma tiri-təşniə.

Demirəm şeyxi ol və ya babi,

Hər nə olsan tək olma qüllabi. 6. 18 s.

Seyd Əzim Şirvani nəsihətlərində elmi biliklərə yiyənməyin vacib olduğunu, alimə və müəllimə hörmət, cahillik və hiyləgərlikdən uzaq olmağı tövsiyə edir. Mövlanə Cəlaləddin Ruminin “Yenə gəl” məşhur kəlamında deyilir:

Yenə gəl, yenə gəl, nə olursa ol yenə gəl.

İstər kafir, istər atəşpərəst, istər büt-pərəst ol, ancaq yenə gəl.

Bizim bu dərgahımız ümitsizlik dərgahı deyildir.

Yüz dəfə tövbəni pozmuş olsanda yenə gəl.

Yetərki sən o qapını döy. 4. 25 s.

Seyd Əzim Şirvani Cəlaləddin Ruminin “Məsnəvi” əsərindən bəhrələnərək dərs deyidiyi uşaqların mütaliyəsində və dərs vəsaitlərində geniş istifadə etmişdir.

Şair “üç dil” şeirində yazır ki, bizə üç dil öyrənmək vacibdir. Ərəb dilini “Quran” oxuyub öyrənmək lazımdır, çünki dinimiz İslam dinidir. Türk dilini öyrənmək doğma dil olduğuna görə, Rus dili qanunları öyrənib bilmək üçün lazımdır.

Bizim üçün laməhatə üç dillərin təlimi lazımdır,

Biri elmi - ərəbdür ki, bilək məna-yi- Quranı.

Biri vacib bizə Vətəndə söylənən dildir,

Gərəkdir mətləbə bir eyləyək türklə ünvan.

Biri həm rusidir kim bilməyi bizlərə lazımdır.

Ticarətçün bilək, həm dərk edən qanuni-divanı. 4.119 s.

Şairin 150 il əvvəl dediyi “üç dil” öyrənməyin zəruri olduğunu bu gündə öz dəyərini itirməyib.

S.Ə.Şirvaninin bizə gəlib çatan 28 təmsili vardır ki, bunlardan 21-i nəzmlə, 7-si isə nəsr ilə yazılmışdır. Şair tərbiyəvi əhəmiyyət daşıyan təmsilləri tərtib etdiyi dərsliklərə daxil etmişdir. Şairin “Ayı və Siçan”, “Aslan və iki öküz”, “Aslan və qarışqa əhlaləti”, “Dəvə ilə eşşəyin yol getməsi”, “Dəvə və balası”, “Eşşək və arılar”, “Qaz və durna”, “Siçan və balası”, “Siçan və pişik”, “Süleyman və qarğa”, “Xoruz və çaqqal hekayəsi”, “İtlə pişiyin söhbəti” və s. təmsilləri var. Təmsillərdə dostluq, əməyə məhəbbət, xeyirxahlıq ideyaları əsas yer tutur. Lovğalıq, tənbellik, bədxahlıq tənqid edilir.

Şairin “Aslan və iki öküz” təmsilinin əsas mövzusu “Kəlilə və Dimnə”dən götürülmüşdür. Təmsil uşaqlarda dostluq və birlik hisslərini aşılayır. Təmsildə nəql edilir ki, hiyləyə əl atan Aslan öküzlərdən birini aldadıb. Ona çəməndə tək otlayacağına söz verir. Aslan iki dost öküzü bir-birindən ayırır. Öküzün tək olduğunu görən Aslan məqsədinə çatır və hər iki öküzü parçalayıb yeyir. Seyid Əzim Şirvani deyir:

Ey gözümlün nuru, anla mənasın:

Əgər olsaydı ittifaqləri,

Gaclər görməz idi bu xəteri.

Xah rus əhli olsa, xah firəng

Vətən əhlilə olgilən yekrəng.

İttihad eylə, ittifaq eylə,

Üzüvü hər məkanda ağ eylə. 5. 183 s.

Şair bu təmsil ilə uşaqlara “Güc birlikdədir” fikrini aşılayır. S.Ə.Şirvani əsərin sonunda deyir: “Ey gözümlün nuru, burdakı mənanı anla. Əgər öküzlərin birliyi olsaydı, bu xəteri görməzdilər. İstər us olsun, istər firəng, Vətən əhli ilə yekrənd ol. İttifaq eylə, ittihad eylə, üzünü hər məkanda ağ elə”.

“Qaz və durna” təmsilində lovğalığından özünü quşların şahənşahı sayan, özündən razı Qazın mənfi cəhətləri tənqid edilir. Qaz deyir ki, məndə üç hünər var buna görə özümdən çox razıyam. Göydə uçmağım var, suda üzürəm həm də quru yerdə gəzirəm.

Buna görə mənəm quşların Şahənşahı. Bu sözləri eşidən Durna oldu bu işdən agah.

Dedi: - Axmaqlığında yoxdur şəkk.

Qamətindir diraz, əql gödək.

Göydə tərlən tək uçmağın varmı,

Ya maral kimi qaçmağın varmı?

Bir balıq tək üzərmisən suda,

Nədi bu göyftguyi – bihuda?

Qaz utandı o göldə durnadən,

Vaqif ol, ey oğul, bu mənadan,

Yəni bir elmə daim ol talib,

Zifən ol zifunədir qalib.

Kişi bir sənəti bilər xalis,

Çoxuna meyl edən qalar naqis. 5. 145 s.

S.Ə.Şirvani öz yaradıcılığında şifahi xalq ədəbiyyatından bəhrələnərək yeni mənzum hekayələr yaratmışdır. O, yüzdən çox mənzum hekayənin müəllifidir. Şairin mənzum hekayələrində daha çox N.Gəncəvinin “Sirlər xəzinəsi”, Sədi Şirazinin “Gülüstan”, Cəlaləddin Ruminin “Məsnəvi” kimi əsərlərindən bəhrələnərək öz dövrü ilə səsleşən əsərlər yazmışdı. Mənzum hekayələri tarixi şəxsiyyətlər və qədim hökmdarların həyatı ilə bağlı rəvayətlərdən ibarətdir. S.Ə.Şirvanın “Nuşirəvan və qonaqpərvər kişi”, “Nuşirəvanın ova getməsi”, “Nuşirəvanın sarayı və qarının daxması”, “İsgəndər və dəli”. Çin padişahının İsgəndərə sualı, “İsgəndərin hekayəsi”, “Musa Peyğəmbər və yoxsul”, “Süleyman və qarğa”, Misir şahzadəsi “İskəndərin vəqəsi”, “Molla və çoban əhvalatı”, “Həmədan hakimi”, “Dilənçi tacir”, “Korun hekayəsi”, “Harun-ər-Rəşid və bağban”, “Qoca ana və oğlu” və başqa hekayələr diqqəti cəlb edir. Şair bu hekayələrdə ölkəni idarə edən hakimləri ədalətə və xeyirxahlığa sövq edir.

“Musa Peyğəmbər və yoxsul” hekayəsinin mövzusu şifahi xalq ədəbiyyatından götürülmüşdür. Əsərdə belə nəql edilir ki, bir dəfə Allahın həmsöhbəti Həzrəti Musa, Tur dağına gedir. Qəflətən görür ki, bir nəfər özünü torpaq içində gizlədib. Adam yoxsulluqdan yarpaqları solmuş ağaca bənzəyirdi. Başını qaldırır deyir:

Baş götürdü ki, ey kəlimi-xuda,

Turdə qıl məni-fəqirə dua.

Verə həq mən fəqirə sərmayə,

Ta qılam çarə hərrü sərmayə. 5.147 s.

Ey kəlimi-xuda Turda dua et ki, Allah mən fəqirə sərmayə yetirsin. Fəqirlik atəşinə heç tabım qalmayıb, yemək, içmək və rahatlığım olmadığından odlara yanıram. Həzrəti-Musa Turda o yazıq üçün dualar edir. Allah ona sərmayə yetirir. Haqqın neməti başına kölgə salır. Bir gün Musa Peyğəmbər görür ki, camaat cəm olub bir qovğa var. Camaatdan qovğanın səbəbini soruşur. Camaat deyir ki, ey Musa, sənin dualarımla sərvətə çatan o qarabəxt ki vardı, məst olub bir nəfəri öldürüb, bir nəfəri də əsir edib. İndi bir şəriətə sədaqət göstərüb onu tutmuşuq ki, o qanın qisasını alağ. Musa Peyğəmbər həmin adam üçün dualar etdiyinə görə utanır. Tövbələr edir ki, bir də Tanrı qarşısında belə cəsarət göstərməsin. Deyir ki, bir çox adamlar var ki, Allah onu ruzi bəxş etsə, o şəxs yolundan çıxar. Əgər bir atanın var-dövləti çox, oğlu içki düşkünü olsa, onu zay edər. Seyida, malı, mülkü yardan hər kəsə layiqincə verib. Dəyərdə, qiymətdə sən qazi olmadığından Allahın hökmünə razı ol.

Seyid Əzim Şirvani “İsgəndər və divanə” əsərində Sokratın tələbəsi olmuş böyük hökmdar İsgəndərlə bir divanənin əhvalatından bəhs edir. İsgəndər Zülqərneyni bir divanəyə dedi ki, məndən bir şey istə. Divanə dedi ki, səndən təvəqqə eləyirəm ki, bu milçəklərə hökm elə ki, məndən uzaq olsunlar. Dəxi mən azar və əziyyət verməsinlər.

İsgəndər dedi ki, ey divanə, məndən bir şey təmənnə qıl ki, mənim təxti-fərmanımda olsun. Divanə dedi ki, zəif olan məxluqa ki, sənin təsəllütün yoxdur, bəs səndə nə var ki, mən səndən xahiş qılam?! 5. 243 s.

Məhəmməd Peyğəmbər Rəsulluh deyir ki, aciz insanlardan uzaq olun onların dili acı olur. Əsərdə divanə heç bir vaxt özündə günah görmür və öz səhfini başqalarında görür. Belə insanlar acız, təmbəl, paxıl, heç kəsə faydası olmayan, hər zaman hakimiyyətdən və zamanədən şikayət edirlər. Seyid Əzim Şirvaninin bu əsərindən belə bir nəticə çıxır ki, hər kəs özünə uyğun bir insanla münasibət qurmalıdır. Belə bir atalar sözü də var: “Öz milçəyini qova bilməyən insan kimə xeyir verə bilər”.

S.Ə.Şirvani hekayələri tarixi şəxsiyyətlərdən və hökmdarların həyatı ilə bağlı rəvayətlərdən ibarətdir. “Bir ərəbin Müaviyəyə qonaq olması” hekayəsinin əsas məzmunu xəsislikdir. Müaviyə ona qonaq olan Ərəbin çox yeməyinə diqqət edir və qonağın küsüb evinə getməyinə bəis olur. Əsərdə deyilir ki, bir xoşsöhbət ərəb Şamda bir gecə ibn-Süfyanə qonaq olur. Süfrəyə quzu kababı gətirirlər. Ərəb şir kimi yeyir. Bunu görən süfyan deyir:

- Ey igid qonaq! Bu quzu ilə düşmənliyin var imiş. Görünür ki, ədavətli imişsən. Yəqin ki, bunun atası ya da qohum-əqrəbası səni buynuzlayıb.

Hazırcavab qonaq isə deyir:

- Ey əsrin Xəlifəsi sən nəyin xatirinə qovruldun. Yoxsa bunun anası sənə süd verib?

Bu hekayədən ötdü bir saat,

Yenə tapdı Müaviyə fürsət.

Dedi: - Loğmanda ey ərəb, tük var.

Eyləmə qəflət, ölgilən hüşya.

Loğmanı salar, durdu mərdi-ərəb.

Sanki divanə oldu, etdi qəzəb.

Yeməyib, bəzmdən çıxıb getdi.

İbn-Süfyanı Şərmsar etdi (3, 220-221 s.).

S.Ə.Şirvani deyirdi ki, əgər bir şəxs sənə qonaq olsa, ona böyük ehtiram göstər. Xidmətində nökr kimi dayan. Nə yemək istəsə, yaxşıdır. Demə ki, bu çirklidir, o, gözəldir. Ey oğul, süfrədə çörəyin olsa qonağın tikəsini sayma.

“Nüşişirəvanın ova getməsi” mənzum hekayəsində isə hökmdarın xeyirxah, mərhəmətli, olmasının zəruriliyi fikri öz əksini tapmışdır.

Zülməndən yer üzündən ot bitməz,

Zülmü Soltan edəndə kim etməz?

Padşah etməsə ədalət əgər,

Olur əlbəttə, dəhr zirü zəbər 1. 223 s.

Şair deyir ki, - Zülmün əsası dünyada az olub, ey sadələvh insanlar. Sonradan kim ki, gəldi, artıq etdi, xanımanları xarabə etdilər. Əgər biri bağdan bir alma yesə, rəiyyətin bağı viran qalar. Əgər Soltan beş yumurta yesə, qoşunu min toyuq bişirər...Zülmü Soltan edəndə, daha kim zülm etməkdən çəkinər? Zülməndən yer üzündə ot bitməz. Padşah əgər ədalətli olmasa, dünya alt-üst olar.

1889-cu ildə Poti şəhərinin müəllimi A.Zaxarov “Народное обучение у Закавказских татар” məqaləsində Şirvani haqqında qeyd edir ki, o, tərcümə etdiyi əsərləri və öz şeirlərini toplayıb “Məcmueyi-asari-Hacı Seyid Əzim Şirvani” adlı bir dərs kitabı tərtib etmişdir. Seyid Əzim həmin dərsliyi əlyazma şəklində o zamanlar Qori seminariyasının tatar şöbəsi müdiri A.O.Çernyayevskiye göndərmiş və A.O.Çernyayevski də həmin kitabdan bir neçə hekayə alıb, tərtib etdiyi “Vətən dili” dərsliyində çap etdirmişdir.

Seyid Əzimin ölümündən sonra onun oğlu müəllim Mir Cəfər, vaxtilə atasının məktəb şagirdləri üçün düzəltdiyi və əlyazması şəklində olan materialları toplayıb nizama salır və 1895-ci ildə Təbriz şəhərində daş basması ilə bir kitab nəşr etdirir.

Həmin kitabdan müəyyən müddət mollaxanalarda və məhəllə məktəblərində bir dərslək kimi istifadə olunmuşdur. Seyid Əzim bütün maddi və mənəvi çətinliklərə baxmayaraq, 18 ildən artıq öz məktəbində müəllimlik etmişdir. Nəhayət, bir tərəfdən mövhumatçıların və ruhanilərin müxtəlif bəhanələrlə ona qarşı hücumu keçmələri, digər tərəfdən də o zaman Şamaxıda dövlət tərəfindən açılan şəhər məktəbinin təsiri nəticəsində get-gedə həmin məktəb artıq öz fəaliyyətini dayandırmağa məcbur oldu. Seyid Əzim isə Şamaxıda açılmış həmin şəhər məktəbinə müəllim təyin edilib, ömrünün sonuna qədər orada Azərbaycan dili və ədəbiyyat dərslərini aparmışdır.

Şair 1883-cü ildə Azərbaycanda, Türkiyədə, İranda yaşamış 270 şairin bioqrafiyası haqqında məlumat və əsərlərindən nümunələri əhatə edən “Təzkiyəni” yazıb biritmişdir.

Seyid Əzim Şirvani dərsləklərində təmsillərdən, atalar sözlərindən, məsəllərdən və rəvayətlərdən geniş istifadə etmişdir. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının inkişafında Şirvaninin dərsləkləri önəmli yer tutur. Bu gün də orta məktəbdə şairin şeirləri, hekayə və təmsilləri geniş yerə malikdir. Bu əsərlər öz ideya-bədii dəyərini saxlamaqla, gələcək nəsilləri maarifləndirir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı müntəxəbatı (XIX-XX əsrlər), I cild “Nasir” nəşriyyatı. Bakı, 2001, 536 s.
2. Bilal Həsəni. Azərbaycan Uşaq ədəbiyyatı. “Müəllim” nəşriyyatı. Bakı, 2015, 524 s.
3. Füzuli Əsgərli. Uşaq ədəbiyyatı. ADPU-nun mətbəəsi. Bakı, 2012, 534 s.
4. Könüllərdən Könüllərə Mövlanə. Xəzər nəşriyyatı. Bakı, 2007, 64 s.
5. Seyid Əzim Şirvani. Seçilmiş əsərləri. Üç cild. III cild. “Avrasiya Press”, 2005, 288 s.
6. Seyid Əzim Şirvani. “Uşaqların baharı”. Bakı, 2012. S. 95.
7. Zəhid Xəlil, Füzuli Əsgərli. Uşaq ədəbiyyatı. Bakı, 2011, 498 s.